

ΚΟΙΝΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ ΦΛΑΚΚΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΜΕΝ

ΥΠΟ

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ ΜΥΛΛΕΡΟΥ

ΜΕΤΑ ΔΕ ΤΙΝΩΝ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΕΥΩΝ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΒΔΙΑΣ

1894

β

Hor. 7340

π

ΒΕΛΓΟ-ΚΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΔΑΝΝΙΝΩΝ

026000285755

ΚΟΙΝΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ ΦΛΑΚΚΟΥ

ΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ ΜΕΝ

ΥΠΟ

ΔΩΡΕΑ

Κου σμυ

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ ΜΙΛΛΕΡΟΥ

ΜΕΤΑ ΔΕ ΤΙΝΩΝ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΕΥΩΝ

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Σ. Κ. ΖΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Μουσείο

1895
Δορυμίας

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Εκ του Τυπογραφείου της

1894

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΤΗΤΟΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
Αγορα Πωλησεις Βιβλιων
Πάσης Φύσεως

Ap. B. (A. H. 1957)

38492

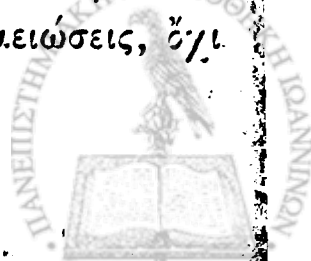
Τὴν ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ Μυλλέρου συγγραφεῖσαν γραμματολογικὴν βιογραφίαν τοῦ Ὀρατίου¹ ἐπεχείρησα, τυχὼν καὶ τῆς ἀδείας τοῦ συγγραφέως, νὰ ἐξελληνίσω χάριν κυρίως τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀκροατῶν μου καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν μεγάλην ἀληθῶς σπάνιν χρησίμων τοῖς φοιτηταῖς φιλολογικῶν βιβλίων γεγραμμένων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσση. Ὅστις γινώσκει καὶ τὴν ἔξοχον θέσιν, ἣν ἔχει ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων γραμματείᾳ καὶ τὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχωσιν αἱ περὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου γνώμαι ἀνδρός, οἷος ὁ Λουκιανὸς Μύλλερως, δὲν θὰ ἀπορήσῃ διὰ τί ἐγὼ ἀπεφάσισα καὶ τύποις νὰ ἐκδώσω τὴν μετάφρασιν ταύτην. Ὁ Λ. Μύλλερως (γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1836 ἐν Μερσεβούργῳ τῆς Γερμανίας καὶ καθηγητὴς ὢν τῆς λατινικῆς φιλολογίας ἐν Πετροπόλει) διὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτοῦ περὶ τὰ λατινικὰ γράμματα ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, μάλιστα δὲ διὰ τῶν ἐκδόσεων καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν Λίβιον Ἀνδρόνικον, τὸν Ναίβιον, τὸν Ἐννιον, τὸν Λουκίλιον, τὸν Ἄπτιον, τὸν Ὀράτιον, τοὺς ἐλεγειακοὺς ποιητάς, τὸν Φαῖδρον, τὸν Νώνιον Μάρκελλον καὶ τὴν μετρικὴν τῶν Ῥωμαίων, ἐπάχθη

¹ Quintus Horatius Flaccus. Eine litterarhistorische Biographie von Lucian Müller. Leipzig. Teubner. 1880.

ἀναντιρρήτως ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν νῦν ζώντων λατινιστῶν.

Ἐξελληνίζων δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Μυλλέρου προσεπάθησα μὲν, ὡς εἶναι φυσικόν, νὰ ἀποδώσω κατὰ τὸ δυνατὸν πιστῶς τὰς ἐννοίας τοῦ συγγραφέως, αἵτινες ἐν πολλῇ βραχυλογίᾳ ἐρμηνεύονται ἐν τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ, ἀλλ' ὅμως δὲν ἠθέλησα καὶ νὰ μεταφράσω αὐτὸ ὅπως καθ' ἑλοῦ ἔχει καὶ οὕτως εἰπεῖν πανταχοῦ κατὰ λέξιν. Ὑπὸ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐπεχείρησα τὴν μετάφρασιν ἐπεβάλλοντο εἰς ἐμὲ μεταβολαίτινες, αἵτινες δὲν ἠλλοίωσαν μὲν τὸν χαρακτήρα τοῦ βιβλίου, κατέστησαν δ' αὐτό, ὡς νομίζω, πολλῶ χρησιμώτερον εἰς τοὺς ἡμετέρους. Ἐσημείωσα δηλαδή, πλὴν τινῶν ἄλλων μεταβολῶν, πολλαχοῦ τὰς παραπομπὰς εἰς τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ δὴ εἰς αὐτὰ τοῦ Ὁρατίου τὰ ποιήματα πρὸς πίστωσιν τῶν λεγομένων, ὅπερ' σπανιώτατα πράττει ὁ Μύλλερος, ἐνίοτε δὲ καὶ προσέθηκα τὰ παλαιὰ κείμενα, ὅπου ἐνόμισα τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ ἄλλως δὲ ἀνέπτυξα ἐν οὐκ ὀλίγοις χωρίοις τὴν φράσιν, ἣτις ἐν τῷ γερμανικῷ κειμένῳ εἶναι λίαν συνεπτυγμένη καὶ ὑπαινίσσεται ἐνίοτε εἰς πράγματα, ἅτινα ὑποθέτει γνωστὰ εἰς τοὺς ἀναγνώστας ὁ συγγραφεὺς. Καὶ περὶ τὴν ἐξωτερικὴν δὲ τοῦ βιβλίου οἰκονομίαν ἐπήνεγκόν τινὰς μεταρρυθμίσεις, ὧν κυριωτάτη ὅτι προσέθηκα ἐκάστοτε τὰς περὶ τοῦ διαλαμβανομένου πράγματος ἐπιγραφὰς ἐν ταῖς διαφόροις παραγράφοις, ἵνα γίνῃ μᾶλλον εὐχρηστον τὸ ἔργον, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἠρκέσθη εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν κεφαλαίων μόνον, ἀναγράψας τὰς τῶν παραγράφων ἐν τῷ γενικῷ πίνακι. Ἴνα διαστείλω δὲ τὰς ἐμὰς ὑποσελιδίους σημειώσεις ἀπὸ τῶν τοῦ συγγραφέως, συνεσωμάτωσα τὰς τοῦ συγγραφέως ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ, οὕτως ὥστε νῦν αἱ ὑποσελίδιοι σημειώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου εἶναι πᾶσαι τοῦ μεταφραστοῦ. Τοιαύτας δὲ σημειώσεις, ὅχι

πολλάς, ἠναγκάσθην νὰ προσπαθῶ ποῦ μὲν ἵνα μᾶλλον διασαφήσω τὰ ἐν τῷ κειμένῳ λεγόμενα ἢ καί τι νὰ προσθέσω εἰς αὐτά, ποῦ δὲ ἵνα ἐκφράσω γνώμην διάφορον ἀπὸ τῆς τοῦ συγγραφέως. Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἔπραξα πανταχοῦ, ἔνθα συμβαίνει νὰ ἔχω ἐγὼ ἄλλην γνώμην. Παρέλιπον δὲ τὴν ῥητὴν δήλωσιν πασῶν τῶν τοιούτων διαφωνιῶν μου καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι οἱ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀκροαταὶ μου εὐχερῶς δύνανται νὰ γινώσκωσι τὰ περὶ τούτων ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς καθέδρας διδασκαλίας.

Ὡς πρὸς τὴν μεταγραφὴν τῶν ῥωμαϊκῶν κυρίων ὀνομάτων προὔτιμησα, διὰ λόγους εὐνοήτους, τὴν συνηθεστάτην ἢ τὴν πρὸς τὸν λατινικὸν τύπον ὅσον εἶναι δυνατὸν παρεμφερεστάτην ἐξελλήνισιν. Ἐγραφα λοιπὸν Βάρρων (καὶ ὄχι Οὐάρρων), Σαλλούστιος (καὶ ὄχι Σαλούστιος), ἔτι δὲ καὶ Βιργίλιος (καὶ ὄχι Οὐιργίλιος ἢ Οὐεργίλιος ἢ Οὐεργίλλιος) καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. Ἐγραφα δὲ καὶ σάτιρα (ὄχι δὲ σάτυρα οὐδὲ σατύρα ἢ σατίρα), ἀλλὰ περὶ ταύτης τῆς λέξεως θὰ λεχθῶσι τὰ θέοντα ἐν τῇ μετ' οὐ πολὺν, ὡς ἐλπίζω, χρόνον ἐκδόθησομένη *Ῥωμαϊκῇ μου Γραμματολογίᾳ*.

Τὰ ἐκάστοτε παρατιθέμενα χωρία τοῦ Ὁρατίου παραθέτει ὁ συγγραφεὺς ἐν ἐμμέτρῳ γερμανικῇ μεταφράσει ὑπ' αὐτοῦ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας φιλοτεγνηθείση καὶ δὴ ἐν τοῖς μέτροις τοῦ πρωτοτύπου. Τοιαύτην ἔμμετρον μετάφρασιν ἐγὼ βεβαίως δὲν ἐτόλμησα νὰ παραθέσω, ἀφ' οὗ μάλιστα, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον, περιέστειλα τὸν κύκλον τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ βιβλίου, εἰδικώτερον παρασκευάσας τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ διὰ τοὺς κυρίως φιλόλογους, ἐν ᾧ τὸ πρωτότυπον, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ Προλόγῳ, δὲν ἐγράφη κυρίως καὶ μόνον διὰ τοὺς περὶ τὴν κλασικὴν φιλολογοίαν ἀσχολουμένους. Εὐχομαι μόνον νὰ ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μίαν εὐπρόσωπον ποιητικὴν μετάφρασιν, ἂν ὄχι πάντων,

τούλάχιστον τῶν ἐκλεκτοτέρων τοῦ Ὀρατίου ποιημάτων, ὅποια εἶναι αἱ μεταφράσεις, ἅς ἔχουσι τὰ ἔθνη τὰ προηγούμενα ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ πιστεύω ὅτι δυσχερὲς μὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀδύνατον.

Ἄς λεχθῆ ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι ἐξετύπωσα ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦ βιβλίου τὴν ἐκ παλαιοῦ μεταλλίου φερομένην εἰκόνα τοῦ Ὀρατίου, περὶ ἧς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ τοῦ συγγράμματος γίνεται ὁ προσήκων λόγος, παραλαβὼν αὐτὴν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς Εἰκονογραφίας τῆς Visconti, καὶ ὅτι προσέθηκα ἐν τέλει Χρονολογικὸν πίνακα τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ὀρατίου, ἀναγράψας ἐν αὐτῷ καὶ ἄλλας σχετικὰς ὁπωσδήποτε χρονολογίας ἵνα δύνηται ὁ ἀναγνώστης εὐχερῶς νὰ κατατοπιζῆται οὕτως εἰπεῖν, μελετῶν τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀρατίου γραμματείαν καὶ μάλιστα τὴν κατὰ τὰ ἔτη π. Χ. 30—20, τὴν θαυμαστὴν δεκαετίαν, ὡς προσφυῶς ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Remigio Sabbadini ἐν τοῖς Studi critici sulla Eneide.

Ἐν Ἀθήναις, μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1894.

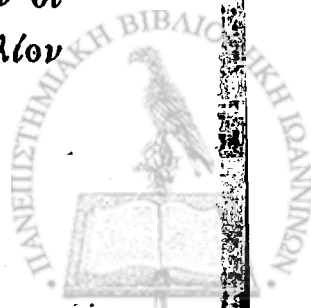
Σ. Κ. Σ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἡ παροῦσα βιογραφία δὲν ἐγράφη κυρίως καὶ μόνον διὰ τοὺς περὶ τὴν φιλολογίαν ἀσχολουμένους, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον προωρισμένη δι' ἐκείνους τοὺς λογίους ἄνδρας, οἵτινες καὶ σήμερον ἀκόμη ἀσχολοῦνται μετ' ἀγάπης ὄχι μόνον περὶ τὰ γράμματα τὰ λατινικὰ καὶ μάλιστα τὸν δημοτικώτατον αὐτῶν ἀντιπρόσωπον, τὸν ποιητὴν Ὀράτιον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον καθ' ὅλου, τὴν σπουδαιωτάτην διὰ τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην καὶ κατ' ἀκολουθίαν διὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, καθ' ἣν τὸ κράτος τὸ ῥωμαϊκόν, ἀφ' οὗ προσέλαβεν ὀριστικῶς τὴν μοναρχικὴν μορφήν, ἐφθασεν εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ἀναπτύξεώς του στάδιον καὶ ἐν ἧ, διαρκούσης τῆς ἀταράκτου εἰρήνης, ἣν ἐγέννησεν ἡ μακρὰ βασιλεία τοῦ Αὐγούστου, ἤκμασαν ἐκεῖνοι οἱ ποιηταί, οἵτινες ἐπέδρασαν κατὰ τρόπον ἀξιόλογον πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν γραμματείαν τοῦ ἑαυτῶν ἔθνους, ἔπειτα δὲ καὶ ἐπὶ τὴν γραμματείαν τῶν μέσων λεγομένων αἰώνων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Τὸ δὲ ἔργον μου τοῦτο οὐδεμίαν ἔχω ἀξίωσιν νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπόδειγμα ἐργασίας φιλολογικῆς. Ἄν καὶ γινώσκω τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων, ὅσα εἰς τὰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης γλώσσας ἐγράφησαν περὶ Ὀρατίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ὁ κύριος σκοπός μου εἶναι νὰ κάμω κοινῶς γνωστὰς τὰς ιδέας, τὰς ὁποίας ἐγὼ ἔχω περὶ τούτου τοῦ ποιητοῦ, χωρὶς καθ' ὅλου νὰ φροντίζω περὶ τοῦ κατὰ πόσον αἱ ιδέαι μου συμφωνοῦσιν ἢ δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς γνώμας, ἕως ἐξήνεγκον οἱ λόγιοι οἱ πρὸ ἐμοῦ γράψαντες. Διὰ τοῦτο δὲ δύναται τὸ βιβλίον

να ἀναγνωσθῆ ἔπωφελῶς καὶ ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες εἰδικώτερον ἐπιθυμοῦσι νὰ μάθωσι τίνα ἐγὼ κρίσιν ἐκφέρω περὶ τοῦ Ὁρατίου.

Οὐδεὶς δὲ βεβαίως θὰ θαυμάσῃ ὅτι ἐγὼ κατὰ προτίμησιν ἔχω ἐκλέξῃ τὸν Ὁράτιον μᾶλλον ἢ ἄλλον ποιητὴν νὰ βιογραφήσω, ἂν ἀπίδῃ εἰς τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν φήμην τοῦ ποιητοῦ τούτου.

Κατὰ τὴν μέθοδόν μου, ἣν διὰ μακρῶν ἔχω ἐκδέσῃ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ritschl¹, ἐν τῇ μελέτῃ τῆς γραμματείας ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται ὡς ἀφετηρία τὰ ὠριμώτατα καὶ τελειότατα ὑποδείγματα καὶ ὄχι αἱ πρῶται ἄξεστοι καὶ ἀκατέργαστοι αὐτῆς ἀρχαί. Ὅθεν ὁ Ὁράτιος, ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀβίδιος εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὰ σημεῖα, ἐξ ὧν κινοῦνται πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω αἱ περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ποίησιν φιλολογικαί μου ἔρευναι καὶ πρὸς ἃ ἐκεῖναι σταθερῶς πάλιν ἐπανέρχονται.

Συμφώνως δὲ πρὸς ὅσα ἤδη παρατηρήσαμεν οὐδεὶς θὰ ἐκπλαγῆ, ἂν ἐν τῇ βιογραφίᾳ ταύτῃ εὔρη καὶ πράγματα ὁμοίως ἢ σχεδὸν ὁμοίως ὑπὸ ἄλλων λεχθέντα, καθὼς λ. χ. ἐκεῖ, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς μεταστάσεως τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῆς δημοκρατικῆς εἰς τὴν μοναρχικὴν μερίδα ἢ περὶ τῶν προσωπικῶν καὶ λογοτεχνικῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τὸν Αὐγουστον. Ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ ἐρεύνης ἐπιστημονικῆς, μεγίστης σημασίας ἐφάνη εἰς ἐμὲ πρῶτιστα καὶ κυρίως ἢ βεβαίως τῆς ἀληθείας τῶν ἐπιτευχθέντων πορισμάτων, ὅπως δὲ δευτερευόν θεωρῶ τὸ λέγειν νέα πράγματα. Εὐχερὲς εἶναι νὰ λέγῃ τις μὲ στιγμιαίας ἐξάρσεις εὐφυΐας νέα καὶ παράδοξα πράγματα καὶ νὰ ἐλκύνῃ οὕτω πρὸς ἑαυτόν, παραπλανῶν αὐτήν, τὴν ἐφήμερον προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, ὅπερ εὐκόλως καταπλήσσεται, ἀλλ' ἢ τοιαύτη ματαιότης κάκιστα ὑπηρετεῖ τὴν ἀληθινὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν σπουδαῖον ἀναγνώστην. Ἄλλως δὲ παρηγοροῦμαι ἀναλογιζόμενος ὅτι καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἔχουσι ἤδη ἀναγνώσῃ τὰ ἀμέτρητα

¹ Friedrich Ritschl. Eine wissenschaftliche Biographie. Berlin. Calvary. 1878.

βιβλία, ὅσα περὶ Ὀρατίου μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν, δύνανται καὶ ἐν τῷ παρόντι νὰ εὗρωσι τι νέον καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι ἢ παροῦσα βιογραφία καὶ διὰ τοὺς φιλολόγους προωρισμένη. Καὶ ὡς πρὸς τὸν Ὀράτιον συνέβη, ὅπερ καὶ συνήθως συμβαίνει, τὰ πολλὰ δηλαδὴ δένδρα, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί, ἀπέκρουσαν τὸ δάσος. Τοῦτο ἐννοεῖ τις ἂν ἀναλογισθῆ παραδείγματος χάριν τὸ πλῆθος τῶν ἐξενεχθεισῶν γνώμων περὶ τῶν κρίσεων, ἕς κάμνει ὁ Ὀράτιος περὶ τῶν προγενεστέρων ἢ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ποιητῶν. Ἡ πολυγνωμία ἐκείνη καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν εὔρεσιν τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου γνώμαι, ἔχουσι χρεῖαν νὰ διορθωθῶσι, νὰ διαλευκανθῶσι καὶ νὰ ἐμβαθυνθῶσιν.

Ἴσως εἰς τὸ μέλλον ἀποφασίσω νὰ πραγματευθῶ καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ περὶ τῶν δύο ἐκείνων ποιητῶν, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσαν εἰς τὴν προκοπὴν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ῥωμαϊκῆς ποιήσεως, τοῦ Ἐννίου¹ δηλαδὴ καὶ τοῦ Βιργιλίου.

Ἄν ἡ βιογραφία αὕτη τοῦ Ὀρατίου δὲν ἤθελε δυσαρεστήσῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ φιλολόγους, θὰ νομίσω ὅτι ἐπέτυχον τὴν καλλίστην τῶν ἀμοιβῶν, θὰ ἠύχόμην δὲ νὰ παρακινήσῃ αὕτη καὶ ἄλλους λογίους νὰ ἀσχοληθῶσιν ὁμοίως περὶ τοὺς περιφημοτάτους τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν. Οὕτω δὲ θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσωμεν μίαν ἀναπαράστασιν καὶ ἐκπροσώπησιν ζωντανὴν καὶ ἀληθινὴν ἢ τοῦλάχιστον (ἐπειδὴ ὀλιγοστὸν εἶναι τὸ περισωθὲν ὑλικόν, μέγισται δὲ αἱ ἐπισυμβᾶσαι ἀπώλειαι) πλησιεστάτην ὅσον τὸ δυνατὸν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματείας. Τὰ συνήθως φερόμενα γραμματολογικὰ βιβλία, μὴδὲ τῆς Γραμματολογίας τοῦ Bernhardtij ἐξαιρουμένης, τοῦ ὁποίου Bernhardtij ἀπορεῖ τις ἂν πρέπη τὴν πολυμάθειαν μᾶλλον ἢ τὴν εὐφύϊαν νὰ θαυμάσῃ, ἔχουσιν ἀκόμη πολλὰς ἐλλείψεις. Τὸ ποσὸν τοῦ ὑλικοῦ,

¹ Ἐν ἔτει 1884 ἐδημοσίευσεν ἐν Πετροπόλει (παρὰ τῷ Ricker) ὁ Α. Μύλλερ τὴν τοῦ Ἐννίου βιογραφίαν: Quintus Ennius. Eine Einleitung in das Studium der römischen Poesie.

μάλιστα τοῦ περιττοῦ, ὅπερ τὰ κατακλύζει, εἶναι ὑπερβολικόν ἂν καὶ οὐδεὶς πλείοτερον τοῦ συγγραφέως τῆς βιογραφίας ταύτης ἀναγνωρίζῃ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς συναθροίσεως τοῦ ὕλικου ἐκείνου.

Καὶ τόσῳ μᾶλλον θὰ ἦτο τῶρα ὁ κατάλληλος καιρὸς νὰ γραφῶσιν ἐν Γερμανίᾳ τοιαῦται μονογραφίαι, ὅσον ὁ θάνατος κατετάλετα δέκα ἔτη ἐθέρισεν οὐκ ὀλίγους ἄνδρας μεταξὺ τῶν διακριθέντων ἐν τῇ περὶ τὴν μετρικὴν καὶ τὴν γραμματολογίαν ἀσχολίᾳ καὶ οἱ ἀπομένοντες εἶναι ὀλίγοι.

Ἄλλως θὰ ἤρχeto ἴσως καιρὸς, ὅτε οἱ λόγιοι θὰ ἐνόμιζον ὅτι αἱ περὶ τῶν Ῥωμαίων συγγραφῶν γινώμει τοῦ κ. Μόμσεν εἶναι βαθύταται ἀποκαλύψεις ἱστορικῆς καὶ γραμματικῆς σοφίας. Καὶ τῶρα δὲ ἀκόμη εἶναι καταφανῆ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπὶ τὴν εἰς ἐκείνους ὅσοι δὲν ἔχουσιν ἀκόμη τὴν προσήκουσαν ὠριμότητα, μάλιστα δὲ εἰς τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀναστρεφόμενους.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ γραμματεία δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' οὐδένα τρόπον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν οὔτε κατὰ τὴν ἑκτασίαν οὔτε κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ περιεχομένου, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ εἶναι δημιουργημὰ λαοῦ, ὅστις ἐπὶ αἰῶνας διηύθυνε τὰς τύχας τῆς Εὐρώπης, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος οὔτε πρὸ αὐτοῦ οὔτε μετ' αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ ἔσχε μεγάλην καὶ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, πλείοτερον ἢ ὅσον οἰαδίηποτε ἄλλη γραμματεία, εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετᾶται καὶ νὰ μελετᾶται μετ' ἐπιγνώσεως, ἄνευ προκαταλήψεων καὶ ἀξίως τοῦ μεγαλείου αὐτῆς.

Ἐν Πετροπόλει 1880.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΜΥΛΛΕΡ

Ἡ τὰς περὶ τῆς γραμματικῆς τῶν Ῥωμαίων γνώμας, καθ' ὃν καταγράφεται ὁ Λουκιανὸς Μύλλερ, ἐξήνεγκεν ὁ Μόμσεν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀποστολῇ τοῦ ἱστορίᾳ.

Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπὸς τῆς ποιήσεως. Ἀντὶ νὰ εἰσέλθω παρευθὺς ad medias res, θὰ μιμηθῶ ἐν τῇ παρουσίᾳ μου πραγματεία, παρὰ τὴν συνήθειάν μου, τὰ προεμίαια τοῦ Σαλλουστίου καὶ θὰ προτάξω γενικὰς τινὰς σκέψεις, διὰ νὰ συνεννοηθῶ πρὸς τὸν ἀναγνώστην ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ποιήσεως καὶ πλὴν τούτου νὰ καθορίσω τὴν μέθοδον, ἣν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθῆ, ὅστις γράφει ἱστορίαν τῶν γραμμάτων.

Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν παλαιῶν εἰς τὴν λογοτεχνίαν δὲν ἀνήκει μόνον ἡ ποίησις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ῥητορεία. Τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης πρὸς γραμματειακὴν σύνθεσιν καθὼς καὶ τὴν τέχνην καθ' ὅλου, δι' ἧς προσδίδεται εἰς πᾶν γραμματειακὸν ἔργον ἡ προσήκουσα ἐξωτερικὴ μορφή ἦτοι τὸ εἶδος, ἐδιδάσκοντο οἱ νέοι ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν γραμματικῶν καὶ τῶν σοφιστῶν ἢ ῥητοροδιδασκάλων.

Παρὰ τοῖς νεωτέροις οἱ πλείστοι τῶν φιλοσόφων καὶ ἐκ τῶν ἱστοριογράφων πολλοί, οὐδαμῶς φροντίζουσι περὶ τοῦ κάλλους τῆς μορφῆς, τὰ δὲ ἔργα τῶν συγγραφέων τούτων ἀνήκουσιν ὄχι εἰς τὴν τέχνην, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ἄλλ' ἡμεῖς περὶ μόνην τὴν ποίησιν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐδῶ.

Ἐπῆρχεν ἡδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία ἂν ἡ ποίησις σκοπὸν ἔχη τὴν διδασχὴν καὶ ὠφέλειαν ἢ ἀπλῶς μόνον τὴν τέρψιν. Ὁ Ὀράτιος, ὡς εἶναι γνωστὸν, συμβιβάζει τὰ δύο ταῦτα, λέγων ἐν τῇ πρὸς Πείσωνας ἐπιστολῇ, τῇ κοινῶς καλουμένῃ Ποιητικῇ Τέχνῃ (σχ. 343): « Ἀπάσας τὰς ψήφους ἔλαβεν ὁ συγκεράσας τὸ ὠφέλιμον πρὸς τὸ τερπνόν ».

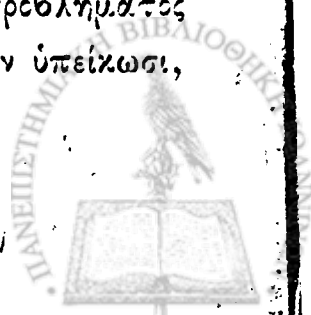

Τοῦτο δὲ εἶναι τῷ ὄντι καθ' ὅλου ἀληθές καὶ ὑπὸ γενικωτέραν ἀκόμη ἔποψιν καὶ ὄχι μόνον ὅπως ἐννεσεῖ αὐτὸ ὁ Ὀράτιος, ὅστις ἔχει κυρίως πρὸ ὀφθαλμῶν ἢ τὰ πλήρη γνωμικῶν ποιήματα, οἷαι εἶναι τοῦ Εὐριπίδου αἱ τραγωδίαὶ ἢ τὴν κυρίως διδακτικὴν ποίησιν.

Ἄν ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα γένη τῆς ποιήσεως ἦτοι τὴν ἐπικὴν, τὴν λυρικὴν καὶ τὴν δραματικὴν ποίησιν καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ὑποδεέστερα γένη, ἀπιδῶμεν δὲ προσέτι καὶ εἰς τὴν πλειοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν ὑποκειμενικότητα τοῦ ποιητικοῦ περιεχομένου (διότι ποίησις ἀπολύτως ἀντικειμενικὴ εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον, ὅπως καὶ ἄνθρωπος ἐντελῶς ἀντικειμενικός), θὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ ποίησις διαιρεῖται καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον εἰς σοβαρὰν καὶ εὐτράπελον. Τῶν δύο τούτων στοιχείων ἡ συνένωσις εἰς ἓν ὅλον ἁρμονικὸν εἶναι πρᾶγμα δυσχερέστατον, τὴν δὲ κατόρθωσιν αὐτοῦ ἐπιτυχάνουσι μόνον οἱ μέγιστοι τῆς τέχνης διδάσκαλοι.

Ἡ ποίησις λοιπὸν ἔχει μὲν σκοπὸν νὰ τέρψη, ἀλλὰ καλλύνουσα κατὰ τὸ δυνατόν ὅ,τι ταπεινὸν καὶ ἐπίσκιον ἔχει ὁ ἡμέτερος βίος ἢ τοῦλάχιστον ἀμαυροῦσα αὐτὸ καὶ ἀποκρύπτουσα. Ὅθεν ἡ ποίησις ἀπὸ τῆς ἐπιγείου ὀμίχλης μετὰγει ἡμᾶς εἰς τὰς αἰθερίους χώρας τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα ἐκεῖ ἐν λήθῃ γλυκεῖα λησμονήσωμεν τὴν ἐδῶ κακοδαιμονίαν, ἔνθα ταλαιπωρεῖ μὲν τὸν πένητα ἢ φροντὶς περὶ τοῦ πορισμοῦ τῶν ἐπιτηδείων καὶ τὸν πλούσιον ὁ μετὰ βραχεῖαν ἠδονὴν κόρος καὶ ἡ ἐκλυσις, συκοφαντεῖται δὲ καὶ ὑπὸ φθόνου διαβάλλεται, ὅστις ἔχει ὑπερτέραν ἢ τὴν διάνοιαν ἢ τὴν καρδίαν.

Ἀλλὰ πρέπει ὁμως νὰ γίνηται καὶ ὠφέλιμος ἡ ποίησις. Ἐννοοῦμεν δὲ ὄχι, ὅτι πρέπει ἐξεπίτηδες καὶ πεζῶς νὰ ἠθικολογῇ καὶ νὰ εἶναι ἐξ ἅπαντος διδακτικὴ, ἀλλ' ἐμμέσως νὰ ὠφελῇ. Ἡ ποίησις λ. χ. ἢ σοβαρὰ διδάσκει, καταδεικνύουσα τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος, πάσης τῆς πλάσεως ἢ κορυφῆ, ἢ τοῦλάχιστον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι καὶ ἐκλεκτοί, οἵτινες παρέχουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προσλαμβάνῃ τὸν τιμητικὸν ἐκεῖνον τίτλον καὶ οἵτινες εἶναι ἄξιοι νὰ ἀντιμετωπιζῶσι τὸ ὕψος τοῦ προβλήματος τοῦ προταθέντος εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅσον καὶ ἂν ὑπείκωσι,

πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον, εἰς τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν, γινώσκουσιν ὁμως νὰ ἀγωνίζωνται πρὸς τὴν μοῖραν καὶ ἢ, νικηταί, νὰ φθά-
νωσιν εἰς τὴν νύσσαν ἢ ἐνδοξῶς νὰ πίπτωσι. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς
περιστάσεις ἢ ποιήσεις ἐξευγενίζει τὰ συναισθήματα τῶν ἀνθρώ-
πων, διδάσκει, παρηγορεῖ καὶ κινεῖ αὐτοὺς εἰς ἀμιλλαν. Ἡ δὲ
ποίησις πάλιν ἢ εὐτράπελος, διδάσκει καὶ ἐκείνη, κάμνουσα κατα-
γέλαστον ὅ,τι αἰσχρὸν ἢ ταπεινὸν ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ καὶ
ἀποτρέπουσα οὕτω ἀπ' αὐτοῦ τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ γελοίου.
Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ὁράτιος ὅτι πρέπει «τὸ πνεῦμα νὰ ὑπο-
γλυκαίνῃ δι' ἡρεμαίου γέλωτος τὰς πικρίας τοῦ βίου (ᾠδ. 2,
16, 25—27)».

Ἔργον τοῦ γραμματολογοῦντος. Ἄς προσπαθήσωμεν
τώρα νὰ διαλευκάνωμεν ἐν ἄλλο ζήτημα· ἄς ἴδωμεν δηλαδὴ τίνα
ὁδὸν πρέπει μάλιστα νὰ πορεύηται ὁ ἐπιχειρῶν νὰ συγγράψῃ ἱστο-
ρίαν τῶν γραμμάτων. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲ θὰ περιορισθῶ εἰς
μόνην τὴν ποιήσιν.

Ἐγὼ νομίζω ὅτι κυριώτατον ἔργον παντὸς γραμματολόγου εἶναι
νὰ χωρίζῃ, ὅσον δύναται πλειότερον, τὸν βίον καὶ τὸν χαρα-
κτῆρα τοῦ συγγραφέως ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ· ὅθεν ὁ γραμματο-
λόγος οὐδέποτε καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ
τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν τοῦ ποιητοῦ νὰ μεγαλοποιῇ τὴν αἰσθητικὴν
ἀξίαν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἢ τὸναντίον ἐκ τῶν αἰσθητικῶν
ἀρετῶν τοῦ ποιήματος ὀρμώμενος νὰ συγχωρῇ ἢ νὰ δικαιολογῇ τοῦ
ποιητοῦ τὰς κακίας τὰς ἠθικάς.

Ἐγὼ δὲ ἀποδείξω ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ritschl, ὅτι ἀκριβῶς
διότι ἡμελήθη ὁ σημαντικὸς κανὼν, ὃν ἀνωτέρω ἐθέσαμεν, αἱ
ἱστορίαι αἱ πράγματευσόμεναι τὸν βίον ἐπιστημόνων ἀνδρῶν καὶ
μάλιστα ἐκεῖνοι ἐξ αὐτῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν κλασσικὴν
φιλολογίαν, ὑπῆρξαν συχνότατα ψευδεῖς παραστάσεις, μέσον τι
μεταξὺ φωτός καὶ σκότους καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ἀπέχουσι τῆς ἀλη-
θείας. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν παλαιῶν γραμμάτων ἢ
ψευδῆς ἐκείνη μέθοδος ἢ τείνουσα εἰς τὸ νὰ ταυτίσῃ καὶ συνανα-
μίξῃ τὸν συγγραφέα πρὸς τὰ ἔργα αὐτοῦ δὲν ἔσχε τόσον κακὰ τὰ

ἀποτελέσματα, τὸ μὲν διότι ὁ καλλιτέχνης, ὁ δημιουργός, δὲν ἔχει πρὸς τὸν κριτικὸν τὸν μελετῶντα τὸν βίον καὶ τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ τὴν αὐτὴν τοῦ ἐπαγγέλματος σχέσιν, ἣν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους δύο ἐπιστήμονες, ὧν ὁ ἕτερος βιογραφεῖ τὸν ἕτερον, τὸ δὲ διότι ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας γραμματείας ἀσχολεῖται περὶ τοὺς μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς χρόνων παρωχημένων καὶ παλαιῶν, ὡς τε οὔτε φιλία οὔτε ἔχθρα δύναται νὰ χωρήσῃ μεταξὺ τοῦ κρινοντος καὶ τοῦ κρινομένου. Καὶ ὅμως ὁ ἐσφαλμένος τρόπος τοῦ κρινεῖν ἐπήνεγκε καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γραμματολογίᾳ ἰκανὴν ταραχὴν. Οὐδὲν δὲ λέγομεν περὶ ἐκείνων, οἵτινες ἀσκόπως καὶ μόνον ἐκ μικρολογίας ἀνερευνῶσι τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐνὸς συγγραφέως μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν.

Ὅπως δὲ πᾶν ἔργον ἐπιστημονικὸν εἶναι προῖόν τῆς διανόειας, οὕτω καὶ πᾶν ποίημα εἶναι προῖόν τῆς φαντασίας, φαντασίας ὅμως ὄχι ἀχαλινώτου, ἀλλὰ διευθυνομένης ὑπὸ τῆς τέχνης, ἥτις τέχνη ἐκδηλοῦται οὐ μόνον διὰ τῆς προσηκούσης ἐκλογῆς τοῦ μύθου καὶ τῆς ἀγαθῆς διατάξεως καὶ οἰκονομίας τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς καλῆς χρήσεως τῆς γλώσσης καὶ τῶν μέτρων.

Ὅπως λοιπὸν ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἠθικὴν ἢ τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀπόλυτον ἀγάπην τῆς ἀληθείας, οὕτω καὶ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ οὐδὲν ἄλλο ἔχει κοινὸν πρὸς τοῦ ἀνθρώπου τὸν χαρακτῆρα ἢ μόνον τὰς κυριωτάτας ἀρχάς, ἐφ' ὧν πρέπει ἀμφότερα νὰ στηρίζωνται, δηλαδὴ τὴν χάριν, τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν ἀρμονίαν. Διότι καθ' ὃν τρόπον ὁ ποιητὴς ὀφείλει ἀπὸ τῆς ἀμόρφου καὶ ἀκατεργάστου ὕλης νὰ ἐξαγάγῃ ἔργον, τὸ ὑποῖον νὰ εἶναι ἐν καὶ εὐπεριόριστον, οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ διαπλάττῃ τὸν χαρακτῆρά του καθαρὸν καὶ ἀρμονικόν, καταρτίζων αὐτὸν τοιοῦτον, ὡς τε νὰ τὸν ἔχῃ ἐφόδιον καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις πρὸς κανονισμὸν τῆς πορείας του καὶ ἐπιτεῦξιν τοῦ προσήκοντος πάντοτε μέτρου ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου.

Διὰ τοῦτο οἱ ποιηταὶ παιδεύουσι πάντοτε καὶ ἐξευγενίζουσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὸν ἀναγνώστην. Καὶ τόσω μᾶλλον ἔχουσι τοιαύτην ἐπίδρασιν οἱ ποιηταί, ὅσω μᾶλλον τὰ μὲν δημιουργήματα αὐτῶν

εἶναι συμφωνότερα πρὸς τὰς ῥηθείσας ἀρχὰς τῆς τέχνης, αὐτοὶ δὲ ἢ ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἐκ φύσεως πλειότερον διατεθειμένοι πρὸς χαρακτηριστῆρα εὐμοιρον εὐρυθμίας, χάριτος καὶ ἁρμονίας.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀληθὲς ὅτι τὰ ποιητικὰ χαρίσματα (καὶ τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν) προϋποθέτουσιν ἐξ ἅπαντος ὠρισμένας ἠθικὰς διαθέσεις, καὶ διὰ τοῦτο ἀπάτῶνται ὅσοι θεωροῦσι τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ ὡς εἰδικὸν προϊόν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως καὶ ὄχι τῆς αἰσθητικῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι καὶ μάλιστα οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ποιητοῦ ἰδέας ὄλως διαφόρους πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων.

Κατὰ τὴν γνώμην ἐκείνων, εἴτινες ἐμβριθέστερον ἐφιλοσόφησαν περὶ τούτου καὶ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Ὁράτιος (Ποιητ. τέχνη. στχ. 408 ἐξ.) ἀκολουθεῖ, τέχνη καὶ φύσις ἐναρμονίως συνδυαζόμεναι μορφώνουσι καὶ συναποτελοῦσι τὸν ποιητὴν. Ἀπῆλθον δὲ παρὰ τοῦ ποιητοῦ οἱ παλαιοὶ πρῶτον μὲν ἢ ἀμέσως καὶ κατ' εὐθείαν διὰ τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐμπνεύσεως νὰ ὀημιουργῇ αὐτὸς τὴν ὕλην τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἢ νὰ καλλύνη καὶ ἐξευγενίζῃ αὐτὴν ἤδη ἐξευρημένην καὶ ὑπάρχουσαν, ἔπειτα δὲ, νὰ προσδιδῇ εἰς τὴν ὕλην ταύτην τὴν δέουσαν γλωσσικὴν καὶ μετρικὴν τελειότητα, ἧς ἄνευ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶσιν οἱ παλαιοὶ καλὸν ποίημα. Ὅθεν εὐχερῶς κατανοεῖται διὰ τί ἤξιουν ὅτι πρέπει ὁ ποιητὴς νὰ ἐπιδιδῇ ἑαυτὸν ἠλόκληρον εἰς τὸ ἔργον του (νὰ εἶναι *plenus deo*, ἵνα εἴπωμεν ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον) καὶ ὄχι παίζων ἢ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ μετὰ τῆς μεγίστης σπουδαιότητος καὶ ἐμβριθείας νὰ ἐπεξεργάζεται αὐτό, ὅπερ ἄλλως ἀπῆλθει καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον. Ὅσακις ὁ ποιητὴς ὑποδηλώνει ὅτι δὲν ἐκλαμβάνει αὐτὸς ὡς σπουδαῖα ὅσα λέγει οὐδὲ πιστεύει εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ποιητικῶν πλασμάτων, ὅπως κάμνει ἐνίοτε ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων ὁ Ὁβίδιος, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Χάϊνε, ἢ ἀγαθὴ ἐκείνη ἐντύπωσις ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀναγνώστου, εἰς ἀποτελέσειν τῆς ὁποίας πρέπει ὁ ποιητὴς νὰ τείνη, ἐξαφανίζεται ἢ τοῦλάχιστον ἐξασθενεῖται. Διότι ὁ ἀναγνώστης ζητεῖ καταφύγιον εἰς τὴν ποίησιν ἵνα γευθῇ καὶ ἀπολαύσῃ ἐν αὐτῇ ἐντυπώσεων ἐναρμονίων ὄχι δὲ ἄλλο-

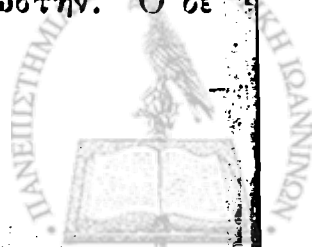

κότων διαφωνιῶν· δυσαρμονίας εὐρίσκει ἰκανὰς καθ' ἡμέραν ἐν τῷ βίῳ τῷ πραγματικῷ. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ καλλιτεχνικῶς τελειότερα ἐξωτερικὴ μορφή, ἣν ἀπῆλθον οἱ παλαιοὶ καὶ ἡ μεγάλη αὐτῶν εὐαισθησία περὶ τὴν ἄπταιστον χρῆσιν τῆς γλώσσης καὶ τῶν μέτρων, ἅτινα εἶναι ἀναπόσπαστα ἀπὸ τῆς καλῆς τοῦ λογοτεχνήματος μορφῆς, ἠνάγκαζον τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς πολὺ νὰ σπουδάσωσι περὶ τὴν σύνθεσιν, ὅπερ παρὰ τοῖς νεωτέροις σπανίως συμβαίνει, διότι οἱ νεώτεροι εἶναι ἀμελέστεροι περὶ τὸ εἶδος.

Ἄλλως δὲ ὀλίγον ἐφρόντιζον οἱ παλαιοὶ περὶ τοῦ βίου τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, δι' ὃ καὶ ἐλάχιστα ἐμερίμων περὶ συγγραφῆς γραμματειακῶν βιογραφιῶν. Ὅθεν καὶ αἱ σωζόμεναι παλαιαὶ βιογραφίαι ποιητῶν καὶ συγγραφέων εἶναι μὲν πολλαί, ἀλλὰ λίαν βραχεῖαι καὶ οὐδὲν διδάσκουσι περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν βιογραφουμένων. Ἄν ἀγαθὸς ἢ ὄχι ἦτο ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ βίῳ τῷ ἰδιωτικῷ ὀλίγον ἐφρόντιζον, γίνεται δὲ μόνον λόγος περὶ χαρακτῆρος ἐν τῇ βιογραφίᾳ, ἂν τυχὸν ὁ βιογραφούμενος μετέσχε τοῦ δημοσίου βίου καὶ ἐκ τούτου ὠφέλησεν ἢ ἔβλαψε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ.

Καὶ δὲν ἀπεκλείοντο μὲν βεβαίως ἀπὸ τοῦ δημοσίου βίου οἱ ποιηταὶ καὶ καθ' ὅλου οἱ καλλιτέχναι, τούλάχιστον παρὰ τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, ἀλλ' εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι ὁ ἐπιδίδων ἑαυτὸν ὀλόκληρον εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς τέχνης καὶ ἀποστρεφόμενος τὴν ἐρασιτεχνίαν, ἥτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχε τόσον διαδοθῆ καὶ τὴν ὁποῖαν τόσον πικρῶς ψέγει ὁ Ὀράτιος, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ γίνῃ μέγας πολιτικὸς ἢ στρατηγὸς ἐπιφανῆς, καὶ διὰ τοῦτο σπανιώτερον οἱ βιογράφοι ἔχουσιν ἀφορμὴν νὰ ἀναγράψωσι πράξεις πολιτικὰς ἢ στρατιωτικὰς ποιητῶν καὶ νὰ κρίνωσι περὶ τοῦ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ χαρακτῆρος τῶν.

Τὴν ἀρετὴν παντὸς λογοτεχνήματος καθορίζει, κατὰ τὴν γνώμην τῶν παλαιῶν ὁ βαθμὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας, ἥτις περιέχεται ἐν αὐτῷ, ἣν, ἂν τοιαύτη δὲν περιέχεται, ὁ βαθμὸς τῆς τέρψεως, ἣν τὸ καλλιτέχνημα πορίζει εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ὁ δὲ

χαρκτηρ τοῦ συγγραφέως, πράγμα ὅλως ἀτομικόν, δὲν δύναται οὔτε νὰ ἀναδείξῃ οὔτε νὰ ταπεινώσῃ τὸ περιεχόμενον καὶ ἔτι ὀλιγώτερον, ἐννοεῖται, νὰ αὐξήσῃ ἢ νὰ μειώσῃ τὴν ἐκ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου προερχομένην αἰσθητικὴν ἡδονήν. Ὅστις λοιπὸν ποιητὴς παλαιὸς ἤθελεν ἐπιχειρήσῃ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παρ' ἑαυτῷ ἔλλειψιν ποιητικῆς διαθέσεως (ἐκτὸς ἐὰν ἤθελε κάμη τοῦτο τυπικῶς καὶ ἐκ μετριοφροσύνης) δι' ἐπιδείξεως ζήλου θερμοῦ πρὸς τὸ ἠθικὸν ἰδεῶδες, θὰ ἐγένετο καταγέλαστος. — Εἶναι δὲ ἄξια ἀναγνώσεως καὶ ὅσα γράφει ὁ Ὅρατιος ἐν τῇ πρὸς Πείσωνα ἐπιστ. στχ. 382—8 περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ μὴ σπεύδωσιν οἱ ποιηταὶ πρὸς ἐκδόσιν τῶν ποιημάτων αὐτῶν πρὶν ἢ ὑποβάλωσιν αὐτὰ εἰς τὴν κρίσιν ἐμπείρων ἀνδρῶν καὶ ἐπιφέρωσι τὰς δεούσας διορθώσεις.

Οἱ ἀρχαῖοι συχνάκις κάμνουσι φανερόν ὅτι πρέπει τὸ πρόσωπον τοῦ συγγραφέως νὰ χωρίζεται ἀπὸ τῶν γραφομένων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ὀρθὴν γραμματειακὴν αὐτῶν ἐκτίμησιν, τὸ πολὺ, ψέγουσιν ἐκείνους, οἵτινες ὅπως ὁ Σαλλούστιος, παρίστανται μὲν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ὡς αὐστηροὶ ἠθικολόγοι, πράττουσι δὲ ὅλως τὰ ἐναντία ἐν τῷ βίῳ. Εἶναι ἄξια σημειώσεως ὅσα περὶ τούτου λέγει ὁ Ὀβίδιος (Trist. 2, 357—60): «Τὸ βιβλίον δὲν εἶναι τεκμήριον τῆς ψυχῆς τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἀθῶα ἡδονὴ πλεῖστον προσκομίζουσα κόσμον ἐπιτήδειον πρὸς τέρψιν τῶν ὤτων. Ἄλλως, θὰ ἦτο σκληρὸς ὁ Ἄττιος καὶ παράσιτος ὁ Τερέντιος, φιλόμαχοι δὲ ὅσοι ψάλλουσι δεινούς πολέμους». Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ Ὀβίδιος ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁμιλεῖ, διότι μεταξὺ τῶν αἰτίων, ἅτινα ἐπήνεγκον τὴν ἐξορίαν του, ἦτο καὶ ἡ κατηγορία ὅτι διὰ τῆς Τέχνης τοῦ ἐραῦν εἶχε συντελέσῃ εἰς διαφθορὰν τῶν ἠθῶν. Διὰ τοῦτο ματαίως πονεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ποίημά του ἐκεῖνο ἐγράφη μόνον διὰ τὰς ἐταίρας καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν, συμφώνως πρὸς τὰ καὶ πρότερον ἐπιζόμενα, δὲν ἔπρεπε καὶ αὐτὸς νὰ ἐξορισθῇ εἰς τὴν ἄξενον Σκυθίαν. Καὶ ἐκ τούτου λοιπόν, καὶ ἐξ ἄλλων ἀκόμῃ λόγων, ἐπαρκέστατα ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐσυνήθιζον νὰ χωρίζωσι, κατὰ τὸ δυνατόν, τοὺς ποιητάς, τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς καλλιτέχνας, ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Σπουδαιότατον δὲ εἶναι ἐκεῖνο τὸ χωρίον τοῦ Ὀβιδίου, ἐνθα διὰ πολλῶν καὶ ἀσφαλῶν παραδειγμάτων βεβαιούται ὅτι οὐδέποτε ἐκολάσθησαν ποιηταὶ ἢ ἔπαθέ τι ἢ ἀγαθὴ αὐτῶν φήμη, διότι ἔγραψαν ἀνήθικα ποιήματα (Trist. 2, 361 ἐξ.). Τὴν παρατήρησιν ταύτην θὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅταν ἔλθῃ ὁ λόγος περὶ τῶν ἐρωτικῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου.

Τῷ ὄντι δέ, ἂν πραγματευόμενοι περὶ ποιητῶν (καὶ ὁ λόγος εἶναι περὶ ποιητῶν ἀξίων τοῦ ὀνόματος) ἠθέλομεν ταυτίζη τὸ πρόσωπον τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ δημιούργημα, θὰ ὑπεπίπτωμεν εἰς ἀλογίας καὶ ἀντιφάσεις. Τοῦτο δὲ μόνον δύναμεθα τούναντίον νὰ ἀπαιτῶμεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ· νὰ διδῇ εἰς τὸ ἔργον του αὐτοτέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος, ὥστε νὰ εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀληθές. Ἄλλως κρίνοντες, θὰ ἐκινδυνεύσωμεν νὰ ἐκλάβωμεν τὸν ἐλευθεροφρονοῦντα ἢ τοῦλάχιστον σκεπτικὸν καὶ ἐκλεκτικὸν Ὀράτιον ὡς προληπτικώτερον ἀμαθῶς γυναικαρίου τῶν ἑαυτοῦ χρόνων καὶ περὶ τούτου δὲ θὰ πεισθῇ πᾶς τις ἀναγινώσκων τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς τὴν Γαλάτειαν ᾠδῆς (ᾠδ. 3, 27).

Ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι φιλόσοφος οὐδὲ συστηματικὸς τις ἀνὴρ, εἶναι λοιπὸν ἄτοπον νὰ ἀξιοῖ τις ὅτι κάμνων λόγον περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδέποτε πρέπει νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀντιφάσεις.

Ἡ ἀφαίρεσις αὕτη τοῦ προσώπου τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τοῦ ἔργου αὐτοῦ συνεφώνει πληρέστατα πρὸς τὸ ὅτι οἱ παλαιοὶ ἠθελον μὲν νὰ ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης παντὸς γραμματειακοῦ ἔργου γενικὴν τινα γραμματειακὴν παιδείαν καὶ μάλιστα μυθολογικὴν καὶ ἱστορικὴν, ἀλλὰ δὲν ἀπῆτουν παρ' αὐτοῦ νὰ γινώσκῃ κατὰ βάθος τὸν βίον τοῦ παραγαγόντος αὐτό. Πταίει αὐτὸς καὶ εἰς βλάβην τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀπεβαίνει, ἂν ἐναποκρύπτῃ ἐν αὐτῷ ἀκριβολογήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἴδιον βίον, τὰ ὅποια μόνον ἐξ ἐπαγγέλματος γραμματολόγοι δύνανται νὰ κατανοήσωσι καὶ ἂν, τούτου ἕνεκα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπολαύσωσι τοῦ ἔργου του οὐδὲ νὰ κατανοήσωσιν αὐτὸ οἱ πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν.

Καὶ ὅμως ὁ χωρισμὸς ἐκεῖνος τοῦ συγγραφέως ἀπὸ τοῦ ἔργου

του, ὅστις τόσον φυσικός ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀρχαίους, δὲν γίνεται παρὰ τοῖς νεωτέροις, ὅπως δὲ ὁ Γκαϊτε ὑπεβλήθη καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας νὰ ὑπεβάλληται εἰς αὐστηράν καὶ ἀδιάκοπον κατασκοπίαν, μάλιστα ὡς πρὸς τοὺς ἔρωτας αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τοῦτο συντελεῖ εἰς ἀκριβεστέραν κατανόησιν τῶν ἔργων καὶ τῆς ἰδιοφυίας αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ Ὁράτιος ἐγένετο τὸ σημεῖον, πρὸς ὃ τείνουσιν ἀναρίθμητοι καὶ ποικίλοι ἔρευναι, περιστρεφόμενοι περὶ τὰς πράξεις καὶ τὰς σημαντικὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀσημάντους τοῦ βίου του. Καὶ ὡς πρὸς τὸν Ὁράτιον ἔχει μὲν βεβαίως καὶ δικαιογίαν τινα τὸ πρᾶγμα, διότι πολλὰ τῶν ποιημάτων του ἀναφέρονται εἰς τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ σχέσεις ἢ τὰς σχέσεις τῶν φίλων καὶ τῶν ἐχθρῶν του ἢ τοῦλάχιστον ἀφορμῶνται ἐκ τῶν περιστάσεων, τῶν προσώπων ἢ τῶν τάσεων ἐκείνων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁπίων αὐτός, γνήσιον τέκνον τῶν ἑαυτοῦ χρόνων, ἀνεστρέφετο καὶ ἔζη. Δικαιολογεῖ ἀκόμη, ὡς πρὸς τὸν Ὁράτιον, τὰς τοιαύτας ἐρεῦνας καὶ ἐκείνη ἢ ὑποκειμενικότης, ἣτις ὑπάρχει μᾶλλον ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἢ ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματείᾳ, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὁρατίου καὶ τὸ ὅτι αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων, ὧν τὴν διαφώτισιν σκοποῦσιν ἐκεῖναι αἱ ἔρευναι, αἵτινες διὰ τοῦτο ἀποβαίνουσι καὶ ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ καὶ ὀυσχερεῖς, εἶναι ὀλιγοσταί, διότι οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ὁρατίου, ὁ Πορφυρίων καὶ ὁ Ψευδοδόκωρον, συχνάκις ὡς πρὸς τοῦτο μᾶς ἀφίνουσιν εἰς τὸ σκότος. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον καὶ ὡς πρὸς τὸν Ὁράτιον ἀκόμη, ἡ τοιαύτη σπουδὴ ἔφθασεν εἰς ὑπερβολήν· σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ πορίσματα τῶν τοιούτων ἐρευνῶν ἐνδιαφέρουσι μᾶλλον τοὺς ἀρχαιολογοῦντας ἢ τοὺς περὶ τὰ γράμματα ἀσχολουμένους.

Ταῦτα εἶχον νὰ εἶπω· νῦν δὲ θὰ προσπαθῆσω νὰ περιγράψω τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ὁρατίου ὅσον ἐνδέχεται βραχύτατα. Λέγω δὲ ὅσον ἐνδέχεται, διότι ὁ Ὁράτιος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ποιητής, ἐνέχει καὶ καθ' ἑαυτὸν πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ εἶναι ἄξιος καὶ προσωπικῶς νὰ γνωσθῇ.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ

Πηγαι (παλαιαι και νεώτεραι). Ἡ κυριωτάτη πηγή, ἐξ ἧς πορίζομεθα τὰς εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Ὀρατίου, ὅπως συμβαίνει καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων, εἶναι αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ. Πολύτιμον δὲ συμπλήρωμα τῶν εἰδήσεων τούτων εἶναι ἡ βιογραφία τοῦ Ὀρατίου, ἣν συνέγραψεν ὁ ἐπὶ Ἀδριανοῦ (117-138 μ. Χ.) ἀκμάσας Σουητώνιος Τράγκυλλος, ἀνὴρ εὐρείας μαθήσεως, τοῦ ὁποίου αἱ ἀξιόλογοι περὶ τῆς ἀρχαίας ῥωμαϊκῆς παιδείας καὶ γραμματείας συγγραφαὶ περιῆλθον δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἐν ἀποσπάσμασιν. Ἐκ τοῦ *de poetis* δηλαδὴ βιβλίου τοῦ Σουητωνίου (ὅπερ μετὰ τῶν βιβλίων *de oratoribus, de historicis, de philosophis, de grammaticis et rhetoribus* συναπετέλει τὴν *de viris illustribus* συγγραφὴν) δὲν ἔχομεν ἢ τὴν τοῦ Τερεντίου βιογραφίαν, τὴν τοῦ Λουκανοῦ (λίαν σύντομον), ἀμφοτέρας δὲ τετραραγμένας ἐκ παραφθορῶν καὶ ἀλλοτριῶν προσθηκῶν καὶ τὴν τοῦ Ὀρατίου¹. Εὐτυχῶς τοῦ Ὀρατίου ἡ βιογραφία περιεσώθη εἰς ἰκανῶς καλλιτέραν κατάστασιν. Εὐρίσκεται δὲ ἡ βιογραφία αὕτη ἐν τισι τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων τοῦ ποιητοῦ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραψαντος αὐτήν, ἀλλ' ὅμως ῥητῶς ἀποδίδουσιν αὐτήν εἰς τὸν Σουητώνιον οἱ παλαιοὶ σχολιασταί. Ἄλλως δὲ ἡ βιογραφία αὕτη καὶ κατὰ τὴν ὕλην καὶ κατὰ τὸ εἶδος μὴνύει τὰς τε ἀρετὰς καὶ τὰς

¹ Περὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν ἀσήμαντα μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι αἱ πλεῖσται βιογραφικαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, ἃς ἔχομεν ἐκ παλαιῶν βίων, ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Σουητωνίου.

κακίας τοῦ Σουητωνίου, ἤτοι χαρακτῆρα λόγου ἀπλοῦν καὶ ἀκριβῆ, ἀλλὰ λίαν ἰσχυρόν, ἄκραν φιλαλήθειαν, ἐπιμελῆ μελέτην τῶν πηγῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγάπην περὶ τὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα. Ἄλλ' ὅμως δὲν πρέπει καὶ νὰ ἀποδίδηται μεγάλη σημασία εἰς τινὰς εἰδήσεις μόνον ἐν τῇ βιογραφίᾳ ἐκείνῃ ἀναγινωσκομένας. Ἡ ἔκδοσις τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Σουητωνίου, ἣν ἐφιλοπόνησεν ὁ Reifferscheid περιέχει πᾶσαν τὴν παράδοσιν τῶν ἀντιγράφων τοῦ βίου τοῦ Ὀρατίου ὅσον ἐνδέχεται πληρεστάτην. Οἱ ἄλλοι παλαιοὶ βίοι οἱ ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ ποιητοῦ σωζόμενοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπορρέουσι, μετὰ τινων μεταβολῶν καὶ παραφθορῶν, ἐκ τοῦ Σουητωνίου, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀξίαν. Εἰδήσεις τινὰς βιογραφικὰς περιέχουσι καὶ τὰ παλαιὰ εἰς τὸν Ὀράτιον σχόλια, ἀλλὰ καὶ ταύτας πρέπει μετὰ πολλῆς προσοχῆς νὰ ἀποδεχώμεθα. Ἄλλαι δὲ παλαιαὶ πλὴν τούτων πηγαὶ εἶναι μόλις ἀξίαι μνείας.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἔθνος τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης, παρὰ τῷ ὁποίῳ νὰ μὴ ἔχη φιλοπονηθῆ συγγραφή τις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ὀρατίου. Θὰ ἦτο λόγου ἀξιὸν ἔργον νὰ γίνῃ ἐδῶ ἀκριβῆς σύγκρισις καὶ ἀντιπαραβολὴ τῶν συγγραφῶν τούτων, ἂν δὲν ἦτο τὸ πρᾶγμα ἀλλότριον τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης πραγματείας. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀντιπαραβολὴ θὰ ἦτο σπουδαία ὄχι μόνον ἴσως χάριν αὐτοῦ τοῦ Ὀρατίου, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ γνωσθῆ κάλλιον τί καὶ πῶς τὰ διάφορα ἔθνη αἰσθάνονται καὶ σκέπτονται ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν, τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐκαστον ἔθνος ἐθαύμασεν ὅ,τι ἐν τῷ Ὀρατίῳ εὑρίσκει πλησιέστατον καὶ συγγενέστατον πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ ὑσάκεις τοιοῦτόν τι δὲν ὑπῆρχεν, ἐξεβίαζε τὴν εὔρεσιν. Καὶ δὴ εἰς μὲν τοὺς Ἄγγλους ἐνεπαίησεν αἰσθησὶν τὸ πρακτικὸν τοῦ ποιητοῦ πνεῦμα καὶ ἡ σύνεσις, εἰς δὲ τοὺς Γάλλους ἀρεστὴ ἐφάνη ἡ λεπτότης αὐτοῦ καὶ ἡ κομψότης, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐφρόντισαν λεπτομερῶς νὰ ἀνερευνήσωσι τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ βίον καὶ περὶ τοῦτον μάλιστα νὰ ἐνδιατρίβωσιν.

Γέννησις καὶ πρότη ἡλικία τοῦ Ὀρατίου. Ὁ Κόιν-

τος Ὀράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8 δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 65 π. Χ. ἐν Βενουσία (Venusia), νῦν Venosa, ἀποικία ῥωμαϊκῆ (colonia) κειμένη ἐν Ἀπουλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ ὃν ὡς λέγει ὁ Στράβων (6 σελ. 283) «ἐν μεθορίοις Σαυιτιῶν καὶ Λευκανῶν». (Ἐπιστ. 1, 20, 27, — Ὄδ. 3, 21, 1. — Σατ. 2, 1, 34 ἐξ.). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ἀπελεύθερος, ἀλλ' ἤδη ἠλευθερωμένος ὅτε ἐγεννήθη ὁ υἱός (Σατιρ. 1, 6, 7 καὶ 8). Γνωστὸν δὲ ὅτι οὐκ ὀλίγοι εἶναι οἱ μέχρι τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων Ῥωμαῖοι ποιηταί, οἵτινες ὑπῆρξαν δοῦλοι ἢ ἀπελεύθεροι, ἢ υἱοὶ ἀπελευθέρων.

Ὅταν τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὁ Ὀράτιος μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν εἶναι ὁ μάλιστα εἰσχωρήσας εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκφράζων συναισθήματα καθαρῶς ἀνθρώπινα καὶ μὴ ὑποκείμενα εἰς ὠρισμένον τόπον ἢ εἰς ὠρισμένον χρόνον καὶ πλὴν τούτου ἀναλογισθῆ τὴν φαιδρότητα, τὴν ἠδύτητα καὶ τὴν χάριν τοῦ χαρακτῆρός του, ἅτινα εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὰ ἰδιώματα, ἀπεικάζονται δὲ πιστῶς ὡς ἐν κατοπτρῷ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ, δύναται νὰ προβῆ περὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ εἰς εἰκασίας καὶ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι αἷμα ἑλληνικὸν ἔρρεεν εἰς τὰς φλέβας τοῦ Ὀρατίου καὶ ὅτι ἴσως τις ἐκ τῶν πατέρων αὐτοῦ, κατὰ τινὰ οἰανδῆποτε τύχην, εἶχεν ἀχθῆ ὡς αἰχμάλωτος, ὅπως καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους συνέβη, ἐκ τῆς Ἀσίας ἢ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Ὀράτιος προῆλθεν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν Ἀπεννίνων, ἧτις χώρα εἶνε ἡ πατρίς πολλῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, οἷον τοῦ Πλαύτου, τοῦ Ἐννίου, τοῦ Προπερτίου, τοῦ Ὀβιδίου.

Ὁ Ὀράτιος πολλαχοῦ κάμνει λόγον εὐγνωμόνως καὶ φιλοστόργως περὶ τῶν τρυφερῶν φροντίδων, ἃς ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ ὁ πατὴρ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν (ἰδ. μάλιστα σατ. 1, 6), ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι τῶν παλαιῶν συγγραφέων οὐδέν τι σχεδὸν λέγουσι περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἐπὶ τὴν πρώτην αὐτῶν ἡλικίαν ἤσκησαν οἱ γονεῖς. Εἶναι ὀλιγοσταὶ αἱ εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ οἰκογενεια-

κεῦ βίου τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρως πολι-
τείας καὶ διὰ τοῦτο πολὺ λυπηρὰ ἢ ἀπώλεια τῶν σατιρῶν τοῦ
Λουκιλίου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν συγγραφῶν τοῦ Βάρρωνος, τὰς
ὁποίας ἂν εἶχομεν, εὐχερέστερον θὰ ἐκρίνομεν περὶ πράγματος τόσον
σημαντικοῦ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ βίου ἐνὸς λαοῦ. Περὶ τῆς μη-
τρὸς τοῦ οὐδεμίαν κάμνει μνεΐαν ὁ Ὀράτιος, ἐκ τούτου δὲ εἰκά-
ζομεν ἢ ὅτι ἀπέθανεν ὅτε ἦτο ἀκόμη παιδίον ὁ ποιητὴς ἢ ὅτι ἦτο
γυνὴ ὅπως δῆποτε ἀναξία λόγου.

Ἦτο δὲ ὁ πατήρ του εἰσπράκτωρ τῶν ἐκ δημοπρασίας προερ-
χομένων χρημάτων (coactor[auctionum] σατ. 1,6,86), κατ'
ἄλλους δὲ (βιογρ. Σουητων.) ἦτο ταριχοπώλης (salsamen-
tarius).

Οἰκονόμος δὲ ὦν κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ μικρὰν περιουσίαν.
Ἐπειδὴ δὲ ἐν Βενουσίᾳ ἐν μόνον γραμματοδιδασκαλεῖον ὑπῆρχεν,
ἤγαγε τὸν υἱὸν εἰς Ῥώμην, ἣτις τότε καὶ εἰς λόγον παιδείας ἦτο
τῆς οἰκουμένης ἢ πρωτεύουσα καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτὸν εἰς διδασκά-
λους ἱκανοὺς, παρ' οὓς ἐφοίτων τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων τὰ τέκνα.

Ἡ πρώτη παιδεία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτο διηρημένη οὕτω : τὰ
παιδιὰ παρεδίδοντο τὸ πρῶτον εἰς τοὺς γραμματικούς, ὅτε δὲ μᾶλ-
λον ἠλικιοῦντο εἰς τοὺς σοφιστὰς ἢ ῥητοροδιδασκάλους, διὰ τοῦτο
δὲ τινες τῶν γραμματικῶν ἐδίδασκον ὡς προπαιδείαν τῆς ῥητορι-
κῆς τὰ στοιχεῖα.

Τὰ δὲ πρῶτα ἀναγνωστικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς
παῖδας (διότι τὰ παρθεναγωγεῖα εἶναι τῶν νεωτέρων χρόνων ἰδρύ-
ματα), ἦσαν ἐλληνικὸν μὲν τοῦ Ὀμήρου ἢ Ἰλιάς, λατινικὸν δὲ ἢ
ὑπὸ Λιβίου Ἀνδρονίκου μετάφρασις τῆς Ὀδυσσεΐας εἰς σατούρνιον
μέτρον. Μετεχειρίζοντο δὲ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ὀρατίου ὡς δι-
δακτικὸν βιβλίον τὴν Ὀδυσσεΐαν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἂν καὶ εἶχον
πλέον καὶ ἢ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως καὶ τὰ μέτρα παλαιωθῆ
καὶ εἶχε σχεδὸν καταντήσῃ ἀκατάληπτον τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο φιλο-
πόνημα, διότι τῆς Ὀδυσσεΐας ὁ μῦθος διετέλεσεν ὦν πάντοτε παρὰ
τοῖς Ῥωμαίοις ἀγαπητὸς καὶ γνωστότατος ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐ-
τοῦ ἀναφορῶν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Τὸν ἐν τοῖς σχολείοις τόπον τοῦ Ἀνδρονίκου ἔμελλον νὰ καταλάβωσιν ὡς διάδοχοι αὐτοῦ ὁ Βιργίλιος καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος.

Ἀπλῆν μόνον μνειάν κάμνει ὁ ποιητῆς τῶν γραμματικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἅς διήνυσεν ἔχων διδάσκαλον τὸν Ὀρβίλιον, τὸν συχνάκις μεταχειριζόμενον τὴν μάστιγα, δι' ἧ καὶ ὀνομάζει αὐτὸν *plagosum* ἦτοι πληκτικὸν ὁ Ὀράτιος (ἐπιστ. 2, 1, 70). Φαίνεται δ' ὅτι ταχέως προώδευεν εἰς τὰ μαθήματα ὁ μικρὸς Ὀράτιος, διότι νεαρῶτατος ὢν ἐποίει ἑλληνικοὺς στίχους (Σατ. 1, 10, 41 ἐξ.). Ἐν τῇ δεκάτῃ σατίρᾳ (στυχ. 39 ἐξ.) λέγει ὁ Ὀράτιος ὅτι καὶ αὐτὸς ἐποίει ἑλληνικὰ στιχίδια, *natus mare citra*, καὶ ὅτι ὁ Κυρῖνος φανεῖς αὐτῷ κατ' ὄναρ τὸν ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦ ἐγχειρήματος λέγων ὅτι πειρώμενος *implere magnas catervas* τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ἐπιχειρεῖ πρᾶγμα μωρότερον ἢ ἂν προσεκόμιζε ξύλα εἰς τὸ ὄσος. Αἱ λέξεις *natus mare citra* σαφῶς δηλοῦσιν ὅτι τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Ὀρατίου ποιήματα δὲν ἐγράφησαν ἐν Ἀθήναις. Ὅλως δὲ πάλιν ἀπίθανος θὰ ἦτο ἡ εἰκασία ὅτι ὁ Ὀράτιος ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ θέλων νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἰσχυρῶν, διότι ἐπέβλεπεν αὐτὸν ἡ *paupertas*, προσεπάθησε νὰ ἐπιδειχθῆ γράφων ἑλληνικὰ ποιήματα. Αἱ δὲ πρῶται αὐτοῦ σατίραι καὶ οἱ ἐπωδοὶ μνηύουσιν ἤδη τὴν τὸσαύτην λογοτεχνικὴν ὠριμότητα, ἣτις θὰ ἦτο ἀκατανόητος ἂν τις δὲν παρεδέχετο ὅτι ὁ ποιητῆς πρὶν ἢ φιλοτεχνήσῃ τὰς σατίρας καὶ τοὺς ἐπωδοὺς εἶχε μετ' ἐμβριθείας ἀσχοληθῆ καὶ περὶ τὴν θεωρίαν τῆς ποιήσεως καὶ περὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῆς ἄσκησιν. Καὶ λατινικὰ λοιπὸν ποιήματα θὰ ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη ἀπέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Περὶ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ τοῦτο: ὅτι ὁ πατὴρ ἐλευθερίως ἐπεδοσφίλευσεν αὐτῷ πᾶν οὐτινος δὲν ἐστεροῦντο οἱ υἱοὶ τῶν ἀρίστων τῆς Ῥώμης οἰκων, ὅσοι ἐφρίτων εἰς τὰ τότε ὀνομαστά διδασκαλεῖα καὶ ὅτι παντὶ σθένει προσεπάθησε καλῶς νὰ τὸν ἀναθρέψῃ καὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅπερ ἐν πόλει οἶα ἦτο τότε ἡ Ῥώμη καὶ σπουδαῖον ἦτο καὶ ὄχι εὐχερές.

Τὰ δὲ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῶν πρώτων τούτων ἐντυπώσεων παρηκολούθουν τὸν Ὁράτιον καθ' ἕλρον τὸν βίον. Ἴνα δὲ παράσχη τὴν πρέπουσαν ἠθικὴν ἀγωγὴν τῷ υἱῷ, ὃν ἤθελε τοῦτο μάλιστα νὰ διδάξῃ, τὸ μηδὲν ἄγαν, μετεχειρίζετο συνήθως παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὅπως συνήθως ἔκαμνον οἱ Ῥωμαῖοι, ἔθνος κατ' ἐξοχὴν πρακτικόν. Τοῦτον τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας βλέπομεν ἤδη ἐν ταῖς σατίραις τοῦ Λουκιλίου, ὃ δὲ Ὁράτιος ὁμοίᾳ πράττων ἐν τε ταῖς σατίραις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀκολουθεῖ τῷ παραδείγματι ἅμα μὲν τοῦ Λουκιλίου ἅμα δὲ καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς.

Ὁ Ὁράτιος ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ὁράτιος μετέβη εἰς τὰς Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος πιθανῶς τὸ πρὸ τοῦ θόνου τοῦ Καίσαρος, (ἦτοι τὸ 45 π. Χ. εἰκοσαέτης τὴν ἡλικίαν) κατὰ τὴν συνήθειαν, ἣν εἶχον τότε οἱ νέοι Ῥωμαῖοι, ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Κικέρωνος καὶ βραδύτερον ὁ Ὀβιδίος, ἵνα σπουδάσωσι μάλιστα περὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ πατρίς τοῦ Σωκράτους ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ εἶναι τὸ σπουδαιότατον φιλοσοφικὸν κέντρον, ἐν ἄλλαις δὲ πόλεσιν ἡσχολοῦντο περὶ τοὺς ἄλλους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, ἰδίως δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὰ φιλολογικὰ μάλιστα σπουδάσματα. Ἦτο δὲ τότε στάσιμος καὶ οἶονεὶ λιμναίζουσα ἡ φιλοσοφία, οὐδεὶς δὲ ἐνδεξὸς ἀνὴρ ἐξεπροσώπει αὐτὴν ἀξίως, πλὴν ἄλλ' ὅμως αἱ διάφοροι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐδιδάσκον τὰ ἴδια δόγματα καὶ μετὰ μανίας ἤριζον πρὸς ἀλλήλας. Οἱ ἀρχαιώτεροι τῶν Ῥωμαίων λίαν δυσαρέστως ἐβλέπον τὰς ἀκαταπαύστους ἐκείνας διαμάχας τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοσόφων. Ὀλίγον πρὸ τοῦ Ὁρατίου εἰς ἐκ τῶν φίλων τοῦ Κικέρωνος, ὁ Λεύκιος Γέλλιος, ὅστις ὡς ἀνθύπατος Μακεδονίας εἶχε πορευθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, συναθροίσας τοὺς φιλοσόφους τῆς πόλεως ἐνουθέτησεν αὐτοὺς σοβαρῶς νὰ μὴ κατατρίβωσι τὸν βίον εἰς ματαιοὺς ἀγῶνας λόγων, ὅτι δὲ αὐτὸς ἦτο ἔτοιμος, ἂν εἶχον διάθεσιν νὰ ὁμοιοθήσωσι, νὰ προσενέγκῃ τὴν πρὸς τοῦτο μεσιτείαν αὐτοῦ (Κικέρ. de legg. 1, 20).

Ἄλλ' οἱ νεώτεροι εἴλκοντο ὑπὸ τῶν τοιούτων συζητήσεων ὀσημέραι πλειότερον. Συνετέλεσαν δὲ πολὺ εἰς διάδοσιν τῆς φιλοσοφίας -

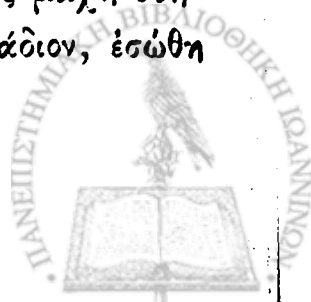

παρά τοῖς Ῥωμαίοις τὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος, ἅτινα ἐν καὶ ἔχουσιν ἐλλιπῶς ὑπὸ τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν ἐποψίν, ἀλλ' ὅμως ἐγνώρισαν ἀναντιρρήτως πρὸς τε τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους μέγα πλῆθος πραγμάτων καὶ συμπερασμάτων τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ διήγειραν τὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἔρωτα.

Ὁ Ὀράτιος ἔπραξεν ἐν Ἀθήναις ὅ,τι οἱ πλεῖστοι τῶν πρακτικῶν συμπολιτῶν του, οὐδὲ ἐν ὁδηλαδὴ φιλοσοφικὸν σύστημα ὀρισμένως ἠκολούθησεν, ἀλλ' ἐκλεκτικῶς παρελάμβανεν ἐξ ἐκάστου ὅ,τι ἐνόμιζεν αὐτὸς καλὸν καὶ ἀναγκαῖον, ἰδίως δὲ παρέλαβεν ἐκ τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας ὅ,τι ἐνόμισεν ἐφαρμόσιμον εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Προσέτι δὲ ἐσπούδασε μετὰ ζήλου καὶ ἐπιμελείας περὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ μάλιστα τὸν Ἀρχιλόγον.

Στρατιωτικὸν στάδιον τοῦ Ὀρατίου. Δυστυχῶς ἢ ἐν Ἀθήναις διατριβή του παρά τὴν ἐπιθυμίαν του δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺ (Ἐπιστ. 2, 2, 41 ἐξ.). Ὁ κατὰ τὰς εἰδούς τοῦ μαρτίου τοῦ ἔτους 44 ἐπισυμβὰς φόνος τοῦ Καίσαρος, συναράξας καὶ πάλιν τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον τότε ἀκριβῶς, ὅτε εἶχεν ἀρχίσῃ ὀλίγον νὰ ἡσυχάζῃ, ἔκαμεν ὥστε καὶ ὁ Ὀράτιος νὰ γίνῃ στρατιώτης, ὅπερ δυσκόλως ἐν ἄλλαις περιστάσεσι θὰ συνέβαινεν. Ὅτε ὁδηλαδὴ ὁ τοῦ Καίσαρος φονεὺς Μάρκος Βρούτος, κατὰ τὸν αὐγούστον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Ὀράτιος μετὰ καὶ ἄλλων νέων Ῥωμαίων κατετάχθη εἰς τὸ στράτευμα αὐτοῦ, ἐν ᾧ φαίνεται, ὅτι καὶ διέπρεπε, διότι ἀνεδείχθη καὶ στρατιωτικὸς χιλιάρχος (tribunus militum). Ἡ Ῥωμαϊκὴ λεγεὼν διωκεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ ἑξ χιλιάρχων, οἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν νέοι τὴν ἡλικίαν καὶ ἀνῆκον εἰς ἀξιολόγους οἴκους.

Τὸ ὅτι ὅμως κατώρθωσεν αὐτὸς, υἱὸς ἀπελευθέρου, νὰ λάβῃ τοιοῦτον ἀξίωμα, προσεπόρισεν εἰς αὐτὸν τὸν φθόνον (Σατ. 1, 6, 47—48). Μετὰ τοῦ στρατεύματος τοῦ Βρούτου ἐπορεύθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου τοῦ ἔτους 42 ἢ διπλῆ παρά τοὺς Φιλίππους μάχη ἔθηκεν ἀπροσδοκῆτως τέρμα εἰς τὸ στρατιωτικὸν του στάδιον, ἐσώθη

δὲ καὶ ὁ Ὀράτιος, ὅπως καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, φεύγων. Λέγει αὐτὸς ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν Πομπήϊον Βάρων, μεθ' οὗ διαρκούντος τοῦ πολέμου ἔσχε κοινὰς τὰς τύχας (ᾠδ. 2, 7, 9—10): «Μετὰ σοῦ τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν ταχεῖαν φυγὴν ἔδοκίμασα, ρίψας ὄχι καλῶς τὴν ἀσπίδα».

Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς καλεῖ ὡς μάρτυρα τοῦ πράγματος τὸν φίλον του Βάρων, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ρίψις τῆς ἀσπίδος δὲν εἶναι ἀπλοῦν ποιητικὸν πλάσμα, ὅπερ ἐφαντάσθη δῆθεν ὁ Ὀράτιος ἵνα παρβληθῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς, οὓς ἔχει ὡς ὑποδείγματα ἐν τῇ ποιήσει, τὸν Ἀρχίλοχον ὀηλατὴ καὶ τὸν Ἀνακρέοντα, ὅμοια παθόντας. Ἴσως ἐκείνων τὸ παράδειγμα παρεκίνησεν αὐτὸν μόνον νὰ μνημονεύσῃ τὸ ἀτύχημα ἐν τῷ πρὸς τὸν Βάρων ποιήματι. Ἄλλως δὲ ὁ Ὀράτιος ἦτο ἰκανῶς Ῥωμαῖος, ὥστε νὰ μὴ πλάσῃ αὐτὸς τοιοῦτόν τι πρᾶγμα ὄχι βεβαίως ἀξιέπαινον, καὶ ὁ φίλος πρὸς ὃν ἔγραφε ἦτο παλαιὸς στρατιώτης, ὅστις δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ τὴν λεπτότητα τῆς γραμματειακῆς ἐκείνης ἀναμνήσεως. Ὅτι δὲ ὁ Ὀράτιος κατ' ἐκείνην τὴν φυγὴν δὲν ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, μαρτυροῦσι καὶ οἱ ἐπόμενοι στίχοι (ᾠδ. 2, 7, 14): «Ἄλλ' ἐμὲ ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν πολεμίων ὁ ταχύς Ἑρμῆς ἀνῆρ-
πασε τρέμοντα, ἐν νεφέλῃ πυκνῇ». Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ἀδικοῦσι τὸν Ὀράτιον ὅσοι ἠθέλησαν νὰ ψέξωσιν αὐτὸν διὰ τὸ ἀτύχημά του ἐκεῖνο, ὅπερ ἀφελῶς ὁμολογεῖ. Ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ ζητήματος, ἂν ἡ στρατιωτικὴ ἀνδρεία εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα φυσικῶν ἰδιωτήτων ἢ ἠθικῶν προτερημάτων (διότι καὶ οἱ περιφημότεροι τῶν στρατηγῶν ἠναγκάσθησαν ἐνίοτε διὰ τῆς φυγῆς νὰ σώσωσι τὴν ζωὴν, ὅπως ὁ Ἀννίβας μετὰ τὴν ἐν Ζάμα μάχην καὶ ὁ Ναπολέων μετὰ τὴν ἐν Βατερλώ), ὁ Ὀράτιος δὲν ἐπλάσθη διὰ νὰ εἶναι στρατιώτης, εἴτε ἕνεκα τῆς φυσικῆς αὐτοῦ κράσεως, διότι ἦτο *imbellis ac firmus parum* (Ἐπῶδ. 1, 16), εἴτε ἕνεκα τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἰδιοφυίας, ἣτις ἀφ' ἐνὸς μὲν ἦγεν αὐτὸν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ποίησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ εἰς τὴν ἡρεμον τοῦ βίου ἀπόλαυσιν. Ἄλλὰ καὶ τι πλέον: τὸ κριτικὸν καὶ σκεπτικὸν πνεῦμά του, ἀφ' οὗ παρῆλθον καὶ ἐψυχράν-

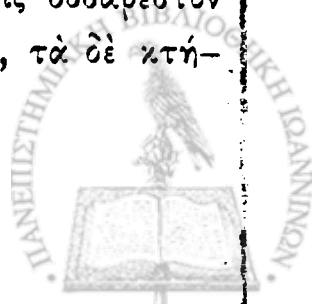

θησαν αἱ πρῶται ὀρμαί, θὰ ἔπεισεν αὐτὸν ταχέως ὅτι ἡ παλαιὰ ἐλευθέρα πολιτεία τῶν Ῥωμαίων εἶχε διὰ παντὸς ἀποθάνῃ, τότε δὲ μόνον ζήτημα ἦτο εἰς τίνα ἔμελλον νὰ περιέλθῃ ἡ κληρονομία. Ἐπειτα δὲ αἱ ἀρπαγαὶ καὶ αἱ βιασπραγαὶ εἰς ἃς οὐδὲν ἦττον τῶν τριῶν ἀνδρῶν εἶχον ἀφεθῆ ὁ Βρούτος, ὁ Κάσσιος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ θρέψωσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ὀρατίου μέγαν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν. Γινώσκωμεν δὲ πρὸς τούτοις ὅτι καὶ πρὸ τῆς μάχης οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐν τῷ δημοκρατικῷ στρατεύματι πίστις εἰς εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

Μετὰ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου κλείει διὰ παντὸς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον τοῦ Ὀρατίου. Ὅτε δὲ ὁ Αὐγούστος (οὕτω θὰ ὀνομάζωμεν αὐτὸν σταθερῶς ἂν καὶ τὴν τιμητικὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Αὐγούστου, ἔλαβε κατὰ πρῶτον ἐν ἔτει 27 π. Χ.) πρὸ τοῦ ἐσχάτου πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀγῶνος κατέλεξεν ἐν Ἰταλίᾳ πολὺ πλῆθος στρατιωτῶν, ὁ Ὀράτιος ἀπηλλάγη τῆς στρατείας, παρέμενε δὲ οἴκῳ μετὰ τοῦ Μαικήνα, εἰς ὃν εἶχεν ἐπιτραπῆ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας ἢ διοικήσεις (Πορφυρ. εἰς ἐπωδ. 1,7).

Ἐπάνοδος τοῦ Ὀρατίου εἰς Ῥώμην. Ὁ Ὀράτιος ἐπανῆλθεν ἐν ἔτει 41 εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς ἀμνηστίας, ἣν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐψήφισαν ὑπὲρ τῶν περισωθέντων ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ στρατεύματος. Κατὰ τὸν πλοῦν φαίνεται ὅτι σπουδαίως ἐκινδύνευσεν ἐν τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει καταντικρὺ τοῦ Παλινούρου ἀκρωτηρίου τῆς Λευκανίας. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ἵνα μνημονεύσωμεν ἐνθάδε ἐν παρόδῳ καὶ τοῦτο, ἡ ζωὴ τοῦ ποιητοῦ δις ἐκινδύνευσεν. Παλαιὸν δένδρον τοῦ ἐν τῇ Σαβίνῃ κτήματος αὐτοῦ, σαπρὸν ὑπὸ τοῦ χρόνου γενόμενον, κατέπεσεν αἴφνης ἐπ' αὐτὸν μόλις προφθάσαντα νὰ σωθῆ ('Ωδ. 2,13). Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἄσπλος ἐνέπεσεν ὁ ποιητὴς εἰς τερατώδη λύκον ὅστις ὡς ἐκ θαύματος ἄμα ἰδὼν αὐτὸν ἐτράπη εἰς φυγὴν, τοῦτο δὲ τὸ γεγονός ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν περίφημον ᾠδὴν: *Integer vitae scelerisque purus* ('Ωδ. 1,22).

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Ὀράτιος εὐρέθη εἰς δυσάρεστον θέσιν. Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἀποθάνῃ, ἄγνωστον πότε, τὰ δὲ κτή-

ματά του είχαν δημευθῆ ὑπὸ τῶν τριῶν ἀνδρῶν. Ὅθεν ἠναγκάσθη ἵνα περιζήται τὰ πρὸς τὸ ζῆν νὰ ἀγράσῃ τὴν θέσιν ταμιακοῦ γραμματέως (*scriptum quaestorium comparare*). Τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο ἀνέκαθεν περιζήτητον ἐν Ῥώμῃ καὶ δὲν ἐστερεῖτο ἀξιωματός, ἀλλὰ κατὰ τοὺς τότε χρόνους εἶχε περιλάβῃ καὶ αὐτὸ ἡ καθ' ὄλου ἐπικρατήσασα διαφθορά. Δὲν φαίνεται δὲ νὰ ἦτο ὁ Ὀράτιος ἐστερημένος παντός ἄλλου μέσου πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου (ἄλλως δὲ τότε ἐν Ῥώμῃ ἀνὴρ οἷος ὁ Ὀράτιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν), πλὴν δὲ τούτου ἐκ φυσικῆς τινος ἀντιπαθείας δὲν ἠδύνατο καὶ εὐχερῶς νὰ συμμερφωθῆ πρὸς τὸ νέον του στάδιον, οἱ δὲ συνάδελφοί του, ὅσον καὶ ἦσαν ἀξιόλογοι, ἦσαν ὅμως πάντες ὀχληρεῖ καὶ ἄμουσοι γραφεῖς, ἐλάχιστα δὲ συμπαθεῖς πρὸς αὐτόν¹.

¹ Ὁ Ὀράτιος ἐν Ἐπιστ. 2, 2, 49 ἐξ. λέγει :

Unde simul primum me demisere Philippi,
Decisis humilem pinnis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas impulit, audax
Ut versus facerem.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ στικτέον, κατὰ τὴν γνώμην μου, μετὰ τὸ *impulit* : *paupertas impulit me ut audax versus facerem* = με ἠνάγκασεν ἡ πενία νὰ τολμήσω νὰ κάμω στίχους. Κακῶς λοιπὸν συνήθως συνάπτεται τὸ *audax* πρὸς τὸ *paupertas* (*audax paupertas*). Περὶ δὲ τοῦ *paupertas* λέγει ὁ Πορφυρίων (εἰς Ἐπιστ. 2, 2, 199) : *paupertas honestae parsimoniae nomen est et usurpatur pro fortuna mediocri*. Καὶ ὁ Μαρτιάλιος (11.32, 8) : *non est paupertas habere nihil*. Τὸ *habere nihil* λέγεται λατινιστὶ *egestas*. Ἄλλως δὲ ὁ Ὀράτιος ἠγόρασε τὸ *scriptum quaestorium*. Περὶ δὲ τοῦ *inopem paterni et laris et fundi* βητέον ὅτι πάντως ταῦτα πρέπει νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ πατρικοῦ κτήματος ἔνεκα τῆς εἰς τοὺς *veteranos* γενομένης διανομῆς πολλῶν ἰταλικῶν πόλεων. Διαρρηθῆν δὲ ὁ Ἀππιανὸς ἐν ἐμφ. πολ. 4, 3 ἀναφέρει τὴν Βενουσίαν ἢ Οὐενουσίαν μεταξὺ τῶν ὀκτωκαίδεκα πόλεων, ὧν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 43 π. Χ. ἐμελλον νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς στρατιώτας τὰ ἐδάφη καὶ οἱ οἴκοι. Ἔσχε λοιπὸν ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Ὀράτιος κοινὴν τὴν τύχην πρὸς τὸν Βιργίλιον, τὸν Τίβουλλον καὶ τὸν Προπέρτιον.

Πρῶτα ποιητικὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου. Ἐξενίκησε λοιπὸν ἡ φυσικὴ αὐτοῦ κλίσις καὶ ἐδημοσίευσε τὰ πρῶτά του ποιητικὰ δοκίμια. Νεώτατος ἦδη ὧν εἶχε γράψῃ, ὡς εἶδόμεν, ποιήματα ἑλληνικὰ καὶ πιθανώτατα καὶ λατινικά, ἀλλὰ τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα τώρα ἔχομεν φθάνουσι μέχρι τοῦ ἔτους 41 καὶ ὄχι παλαιότερα. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ κλίσις καὶ ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία τοῦ νὰ εὕρῃ στάδιον βίου ἀξιώτερον ἑαυτοῦ, τὸν παρεκίνησαν νὰ δημοσιεύσῃ σατίρας τινὰς καὶ τινὰς ἐπωδούς, χωρὶς νὰ ἀπεβλέπῃ εἰς χρηματικὴν ἀμοιβήν. Αἱ τῶν συγγραφέων ἀμοιβαὶ εἶναι προῖόν τῆς τυπογραφίας καὶ μετὰ τὴν εὕρεσιν δὲ ἀκόμη τῆς τυπογραφίας, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ γίνωνται ὁπωσῶν ἄξιαι λόγου. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους ὅτε ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν βιβλίων δι' ἀντιγράφων ἀπήτει πολὺ πλειοτέρας φροντίδας καὶ ἐξοδα, ἢ κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, οὐδὲν ἐπλήρωνον οἱ ἐκδότης καὶ βιβλιοπῶλαι εἰς τοὺς συγγραφεῖς διὰ τὰ ἔργα των ἢ τοῦλάχιστον ἐλαχίστην ἐδίδον καὶ ἀσήμαντον ἀμοιβήν. Ἀντὶ τοῦτου ὁμως ὑπῆρχον τότε πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἄνδρες διακεκριμένοι, οἵτινες εἰς τοὺς μεγαλοφυεῖς συγγραφεῖς ἐπόριζον τὰ μέσα, ὅθεν ἠδύναντο ἐξ ὀλοκλήρου νὰ ἐπιδοθῶσιν ἐλευθέρως καὶ ἀνέτως εἰς τὸ ἔργον των, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων (ἦτις καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις εἶναι δυστυχῶς συνήθης εἰς τοὺς ἄνδρας τῶν γραμμάτων) δύναται νὰ ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἐξοχωτάτους τῶν συγγραφέων ἢ τοῦλάχιστον νὰ παρακωλύσῃ τὴν πλήρη ἀνάδειξιν τῆς ἰδιοφυίας αὐτῶν. Ὅτε δὲ ὁ Ὀράτιος ἔγινε γνωστὸς εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ῥώμης ἦσαν χρόνοι, καθ' οὓς τὸ κοινὸν ἐκεῖνο οὐκ ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῶν γραμματικῶν σπουδασμάτων. Εἶναι θαυμασμῶ ἄξιον καὶ μαρτυρεῖ αἰεὶ μᾶλλον τὴν δύναμιν τῆς Ῥωμαϊκῆς φύσεως τὸ γεγονός ὅτι καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀκόμη τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης κινήσεως καὶ ταραχῆς, ἣν ἐγέννησαν οἱ μακροὶ ἀγῶνες καὶ οἱ σπαραγμοὶ τῆς πολιτείας ἀπὸ Σύλλα μέχρις Αὐγούστου, ὁ μὲν πεζὸς λόγος ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα αὐτοῦ, ὁ δὲ ποιητικὸς ἠνοιξε τοῦλάχιστον τὴν ὁδόν, δι' ἣς ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα.

Ἡ ἠθικὴ αὐτῆ δύναμις τῶν Ῥωμαίων δύναται νὰ παρὰβληθῆ μόνον πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτῶν ῥώμην, δι' ἧς κατώρθουν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πόνων τοῦ πολέμου νὰ παραοιδῶνται εὐχερέστατα καὶ ἀβλαβῶς εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν. Καὶ τὸ ἐξῆς δὲ ἀκόμη εἶναι εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἄξιον σημειώσεως: ὅτι, ἐν ᾧ ὁ πεζὸς τῶν Ῥωμαίων λόγος, ἢ τοῦλάχιστον εἰ δὴ αὐτοῦ σπουδαιότατοι κλάδοι, ἢ ῥητορεία καὶ ἡ ιστοριογραφία, δὲν ἠδυνήθη, ὅπως ἦτο καὶ φυσικόν, νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς ἐπιδράσεως τῶν πατριαστικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων, πολλὰ τούναντίον ποιήματα συντεθέντα μεταξὺ τῶν ἐτῶν π. Χ. 60 καὶ 30, δεῖκνύουσι τρσαύτην ἀταραξίαν καὶ γαλήνην, ὥστε μόλις δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν ὅμοια παραδείγματα ἐν ἐκείνῃ τῇ περιόδῳ τῆς τῶν Γερμανῶν γραμματείας, ἣτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ἐπταετοῦς λεγομένου πολέμου μέχρι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Παρόμοιον φαινόμενον παρατηρήθη καὶ ἐν πολλοῖς Γάλλοις ποιηταῖς, οἵτινες ἐβίωσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως.

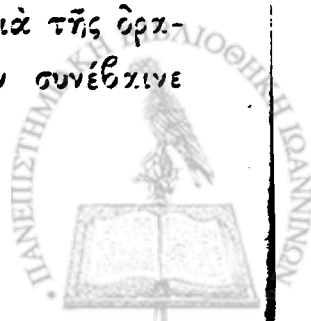
Βραδύτερον θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν διαφόρων τάσεων τῶν ποιητῶν τῆς γραμματειακῆς ταύτης περιόδου. Ὁ Ὀράτιος διὰ τῆς ἠμροσιεύσεως ἐνίων ἐκ τῶν σατιρῶν του (2, 3, 4 τοῦ πρώτου βιβλίου), ἂν καὶ ἐγέννησέ τινα σκάνδαλα, εἴλκυσε ὅμως πρὸς ἑαυτὸν τὴν φιλίαν τῶν ἡγετῶν τῆς νέας ποιητικῆς σχολῆς, τοῦ Βαρίου καὶ τοῦ Βιργιλίου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνέστησαν αὐτὸν πρὸς Γάϊον Κίλιον Μαικίηναν (Σατ. 1, 6, 55) ἐν ἔτει 39, ὃ δὲ Μαικίηνας μετὰ πάροδον ἐννέα μηνῶν (Σατ. 1, 6, 61) ἀνέγραψεν ὀριστικῶς τὸν Ὀράτιον εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῶν ἐσχάτων στιγμῶν τοῦ βίου του παρέμεινε ὁ ποιητὴς συνδεδεμένος πρὸς τὸν Μαικίηναν δι' ἀλύτου φιλίας. Καὶ πρὸς τὸν Αὔγουστον δέ, πρὸς ὃν ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ Μαικίηνας, διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου του φιλικώτατα διακείμενος ὁ Ὀράτιος.

Μαικίηνας καὶ Αὔγουστος. Ὁ Μαικίηνας κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς Τυρρηνοῦ οἴκου, ὅστις ἀπὸ αἰῶνων εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἐν Ῥώμῃ. Λίαν ἐνωρίς, δὲν ἠξεύρομεν ὅμως ἀκριβῶς πότε, ἐγίνε στενὸς φίλος τοῦ Αὔγουστου, ὅστις ἦτο κατ' ὀλίγα ἔτη νεώτερός του. Ὁ ἴδιος αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ τῆς υἱείας του τὸ ἐπι-

σφαλές ἐκώλυον τὸν Μαικήναν ἀπὸ τοῦ νὰ μετέχη τῶν στρατειῶν τοῦ φίλου του καὶ διὰ τοῦτο ὁ Αὐγούστος ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν διπλωματικὰς μόνον ἀποστολὰς καθὼς καὶ τὴν οἰκίησιν τῆς πόλεως, ὡσάκις ἦτο ἐκεῖνος ἀπών. Ἐλαβε λοιπὸν μέρος κατ' ἐξοχὴν ἐνεργὸν ὁ Μαικήνας ἐν τῷ γιγαντείῳ ἔργῳ, ὅπερ ὁ Αὐγούστος μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐπεχείρησεν, ἐν τῇ μεταρρυθμίσει δηλαδὴ τῆς πολιτείας ἀπὸ ἐλευθέρου εἰς μοναρχουμένην. Οὐδέποτε ἐπόθησε τὰς κουρουλίους τιμὰς, ἐν ᾧ δὲ εὐχερέστατα ἡδύνατο νὰ περιβάλῃ διὰ τῆς ὑπατικῆς λάμπειας τὸ ὄνομά του, παρέμεινε μὲν καθ' ἅπαντα τὸν βίον ἀπλοῦς ἰππεὺς Ῥωμαῖος, ἀλλ' εἶχε δύναμιν πολιτικὴν καὶ ἐξουσίαν τόσην, ὅσην δὲν εἶχον ὡδὲκα ὕπατοι. Μόνον δὲ κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους ἐψυχράνθη ὀλίγον ἢ πρὸς τὸν Αὐγούστον φίλια του καὶ ἐκ τούτου ἀπώλεσε καὶ τὸ ἀξίωμα του μέρος τῆς προτέρας γοητείας. Ἐκείνη δὲ τοῦ χαρακτῆρός του ἢ ἠπιότης καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν εὐμάρειαν, ἥτις σπανίως μόνον ὤθει αὐτὸν πρὸς ὀρθᾶς καὶ ἐνεργείαν, κατέστησεν αὐτὸν φίλον τῶν γραμμάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς ποιήσεως καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ εὐνοια τοῦ Αὐγούστου πρὸς τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸν Μαικήναν κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται.

Ὁ Μαικήνας αὐτὸς πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ μέγας ποιητής. Ἐγγραφε ποιήματα κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Κατούλλου, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχη τοῦ Κατούλλου τὴν ποιητικὴν εὐφυΐαν. Ἡ ἐπιτήδευσις καὶ ἡ περισσοτεχνία καθίστων τὰ ποιήματα αὐτοῦ ὄχι εὐπρόσδεκτα, διὰ τὰς αὐτὰς δὲ αἰτίας καὶ ὁ πεζὸς αὐτοῦ λόγος δὲν ἦτο εὐπρόσδεκτοτερος. Δὲν εἶχεν ἔννοιαν τῆς ἰδεατῆς τελειότητος, ἥτις προσήκει εἰς τὴν ποίησιν. Ἦτο μὲν ἐκ φύσεως ἀρμόδιος εἰς κατανόησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀνθρωπισμοῦ, ἀλλὰ καὶ καταφανῶς Ἐπικούρειος καὶ ἰσχυρῶς προσδεδεμένος πρὸς τὸν ἐδῶ βίον. Ἀλλ' ὁ βίος του μὲ ὄλον τὸν ἀπέραντον πλοῦτον, ὃν εἶχε θησαυρίσει, σφόδρα κατεπικράνθη ὑπὸ τῶν ἀρρωστιῶν καὶ ἐπὶ τέλους ὑπὸ ἀδαμάστου ἀϋπνίας. Ἐνίοτε διηγείρε τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου διὰ τῆς ὀραστηριότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέβηκε

πάντοτε. Συνήθως προετίμα νὰ παραδίδῃ ἑαυτὸν εἰς ὅλως ἀνατολικὴν χλιδὴν καὶ πολυτέλειαν, ἢ δὲ τρυφή του ἐπεκρίνετο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν συγχρόνων, οἵτινες πάντως δὲν ἦσαν αὐστηροὶ κριταὶ τῶν τοιούτων παρεκτροπῶν.

Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ κρίνειν τὴν ποίησιν εἶχε τῷ ὄντι λεπτοτάτην τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ. Ὅσα μὲν αὐτὸς ἐποίησε δὲν ἀποδεικνύουσιν ἀληθῶς εὐφυΐαν ποιητικὴν, ἀλλὰ τὸ ὅτι τόσον ἐπιθεξίως ἠδυνήθη νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν περισχινόντων αὐτὸν πολυαριθμῶν ποιητῶν τοὺς ἀληθῶς ἀρίστους καὶ ἐκείνων μόνον ἔγινε προστατῆς, τοῦτο βεβηλῶς ἀποδεικνύει ὅτι εἶχεν ἔκτακτον καὶ ἀσυνήθως καλλιτεχνικὸν κριτήριον. Οἱ ὑπὸ τοῦ Μαικήνα εὐνοηθέντες ποιηταὶ, πολλὰκις δὲ καὶ ὑλικῶς ὑποστηριχθέντες, ὁ Βάριος, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Προπέρτιος, ὁ Δομίτιος Μάρσος, ὁ Μέλισσος, εἶχον πάντες, κατ' ὄσον ἤξεύρομεν, καὶ ποιητικὴν εὐφυΐαν ἀληθῆ καὶ κρίσιν λεπτήν, οὐδέποτε δὲ ἠθέλησε νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὴν καλαισθησίαν αὐτῶν. Καὶ ὅταν δ' ἀκόμη οἱ ὑπ' αὐτοῦ προστατευόμενοι ποιηταὶ δὲν ἐδείκνυσον πολλὴν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰ κελεύσματα αὐτοῦ ζητοῦντος παρ' αὐτῶν νὰ ἐγκωμιάσωσιν ἢ τοῦ Λύγουστου τὰ κατορθώματα ἢ τὰ ἑαυτοῦ, εἴτε διότι δὲν ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀρμοδίους εἰς ἐπικὴν πραγματείαν εἴτε δι' ἄλλους λόγους, καὶ τότε ἀκόμη δὲν ἠγανάκτει κατ' αὐτῶν οὐδὲ ἐδυσθύμει.

Ἄλλ' ὅμως δὲν ἠνάγκαζε μόνον ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ γράμματα τὸν Μαικήναν, ὅπως καὶ αὐτὸν τὸν Λύγουστον, νὰ προστατεύῃ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς καλλιτέχνας. Καὶ ἄλλοι λόγοι ὑπῆρχον πρὸς τοῦτο, λόγοι πολιτικοί, οἵτινες καὶ πρότερον μὲν ἦσαν ἐπιτακτικοί, μάλιστα δὲ ἀφ' ὅτου, μετὰ τὴν ἐν Ἀχτίῳ ναυμαχίαν, ἐμενάρχησεν ὁ Λύγουστος καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρως πολιτείας ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι λίαν δυσχερῶς ἐπείθοντο νὰ ἀπέχωσι τοῦ δημοσίου βίου, ἢ περὶ τὰ γράμματα καὶ μάλιστα περὶ τὴν ποίησιν ἀσχολία θεωρεῖτο ὡς τι πρᾶγμα δευτερεύοντος λόγου ἀξίον, ὡς τις ἀναψυχὴ, ἦν ἐπίτρεπεν εἰς ἑαυτοὺς μόνον κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς, αἵτινες

ἦσαν ὀλιγοσταί. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη, καθ' οὓς κατεσκευάθη ἡ Καρχηδῶν, ἡ περὶ τὰ γράμματα σπουδὴ εἶχε κάμην μεγάλην καὶ ταχείαν προόδους. Καὶ τότε ὅμως, ἐμειώθη μὲν κατὰ τι ἢ πρὸς τοὺς ποιητὰς καταφρόνησις, ἣν ἠσθάνοντο οἱ σύγχρονοι τοῦ Πλάτου καὶ τοῦ Ἐννίου, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ὄλως ἐκλείψῃ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη τοῦ Κικέρωνος ἐνόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ζητῶσι συγγνώμην ἀνὰ περὶ τὰ γράμματα ἡσυχλῶντο.

Αὐτὸς ὁ Σαλλούστιος, ὅστις ἀπέθανε κατὰ τὸ 34 ἔτος π. Χ., ἐν τῷ προομίῳ τοῦ Κατιλίνα (κεφ. 3) ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον ῥητῶς νὰ σημειώσῃ ὅτι δύναται τις καὶ ὡς συγγραφεὺς νὰ ὠφελήσῃ τὴν πολιτείαν καὶ νὰ δώσῃ πείραν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρετῆς. Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ Σαλλούστιος ἦτο ἱστοριογράφος, ἡ δὲ ἱστοριογραφία ἐτιμᾶτο ἤδη παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ἕνεκα σειρᾶς ὄλως ἱστορικῶν συγγραφῶν, ἃς εἶχον ἐνδοξοὶ ἄνδρες φιλοσοφίᾳ, αἵτινες ὅμως συγγραφαὶ ἦσαν σχεδὸν πᾶσαι μᾶλλον διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν λόγου ἄξιαι ἢ διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν μορφήν.

Ἄλλ' ὅταν ὅμως ἡ ὑπερτάτη τῆς πολιτείας ἀρχὴ μετεβιβάσθη ἀπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου εἰς τὰς χεῖρας ἐνὸς μόνου ἀνδρός, ὅσον καὶ ἀν' ἐτηρήθησαν οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς ἐλευθερίας, ἐχρειάσθη νὰ ἐξευρεθῇ ἀντιστάθμισμα εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνην τῆς δράσεως, ἣν ἕως τότε οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀσκήσῃ. Ἔπρεπε νὰ παρασχεθῶσιν εἰς τὰς ζωηρὰς ἐκείνας διανοίας νέαι καὶ εὐάρεστοι ἀσχολίαι. Καὶ ἤρκει μὲν εἰς τὸ πολὺ πλῆθος τοῦ σίτου ἢ διανομὴ καὶ τὰ ἵπποδρόμια, μάλιστα δὲ τῶν παντομίμων αἱ ὀρχήσεις, αἵτινες τότε εἶχον φθάσῃ εἰς τὴν τεχνικὴν αὐτῶν τελειότητα καὶ ἀναφανδὸν ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ ὑπὸ τοῦ Μαικήνα. Εἶναι μάλιστα ἄξιον σημειώσεως τὸ ἐξῆς. Ὁ Πυλλάδης καὶ ὁ ἐμότεχνος αὐτοῦ ὁ Βάθυλλος ἦσαν τότε οἱ περιφημότετοι ὀρχησταί. Ὁ Πυλλάδης λοιπὸν ἐπιτιμώμενός ποτε ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ἐπειδὴ διεστασίαζε πρὸς τὸν Βάθυλλον, εἶπε πρὸς αὐτόν : « Συμφέρει σοί, Καῖσαρ, περὶ ἡμᾶς ὁ δῆμος νὰ ἀποδιαιτρίβῃ (Δίων Κᾶσ. 54, 17) ».

Ἄλλὰ τῶν παντομίμων τὰ θεάματα δὲν εὐηρέστουν πάντων τὸ

καλλιτεχνικόν αἶσθημα, μάλιστα δὲ ἐκείνων, οἵτινες εὐγενέστερα καὶ ὑψηλότερα ἠσθάνοντο. Προστατεύων δὲ ὁ Αὐγούστος καὶ κλείζων τὴν λογοτεχνίαν, ἥτις ἕως τότε μετρίως ἐτιμάτο, παρείχεν εἰς τοὺς ὀλιγώτερους ἐκείνους εὐχερῶς πεδῖον γόνιμον ἢ τοῦλάχιστον ὄχι ἄγονον, ἐν ᾧ τοῦ πνεύματος ἡ ὄρασις ἠδύνατο νὰ ἀσκηθῆ καὶ νὰ ἀναπτυχθῆ. Ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐποψίν εἶναι πλείστου λόγου ἀξία ἡ εἶδησις, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ Σουητώνιος (ἐν β. Αὐγούστου κεφ. 89): «Τοὺς εὐφυεῖς ἄνδρας τῶν ἑαυτοῦ χρόνων παντὶ τρόπῳ ἐθεράπευσε. Φιλοφρόνως καὶ ὑπομονητικῶς παρίστατο κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν ἔργων των καὶ μετὰ προσοχῆς ἤκουεν ὄχι μόνον ποιήματα καὶ ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ῥητορικοὺς λόγους καὶ διαλόγους». Τὰ ἀκροάματα ἦτοι τὰ δημοσίως ἢ τοῦλάχιστον ἐνώπιον ἐκλεκτῶν ἀκροατῶν γινόμενα ἀναγνώσματα (recitationes), ὧν εἰσηγητῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀσίνιος Πωλλίων, εἶχον κατασταθῆ τότε ἐν Ῥώμῃ κοινά. Δι' αὐτῶν ὄχι μόνον οἱ νέοι συγγραφεῖς ἐγίνοντο γνωστοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἤδη ἐγνωσμένοι ἐκαιοποιοῦν εἰς ἐκλεκτὸν κύκλον λογίων τὰ νέα αὐτῶν συγγραφικὰ ἔργα. Ἐξηκολούθει δὲ γινομένη ἡ πνευματικὴ καὶ γραμματειακὴ ἐκείνη ἐπιμιξία μέχρι τοῦ τέλους τῆς πρώτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε μάλιστα καὶ εἶχε φθάσῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τὰ ἔσχατα ὅρια τῆς ὑπερβολῆς, διότι πολλάκις οἱ συγγραφεῖς ἐπλήρωνον ἐκείνους, οὓς προσεχάλουν εἰς τὰς ἀκροάσεις των.

Δὲν ἠύκοῦντο δ' ὅμως πολὺ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ οἱ πεζοὶ συγγραφεῖς καὶ μάλιστα οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ ῥήτορες, οἵτινες καὶ εὐχερέστερον ἐνεθυμοῦντο καὶ διέσωζον τὴν παλαιὰν δημοκρατικὴν ἑκαμψίαν. Οἱ ποιηταὶ κατ' ἐξοχὴν ἐπροστατεύοντο.

Τὸν Αὐγούστον ἠγάπησεν ἡ Μοῦσα ὀλιγώτερον ἀκόμη ἢ τὸν Βαικίηναν. Ὁ Αὐγούστος ἦτο πολιτικὸς ἀνὴρ πρακτικῆς φύσεως, πεπτός καὶ ἀκριβῆς γνώστης καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων τῶν ἀνθρωπίνων, διὰ δὲ τῶν ἀρετῶν τούτων ἀπέκτησε μὲν καὶ ἐξησφάλισεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχήν, ὠφέλησε δὲ ὄχι μικρὸν τὸν ἥμερον τῶν Ῥωμαίων, ὃν χειμασθέντα ἐν σάλῳ μακρῷ καὶ δεινῷ, ἰδῆγησεν ἐπὶ τέλους εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Ὅπως ὁ θετὸς αὐτοῦ

πατήρ, ὁ δικτάτωρ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἄνδρες τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος, ἐκαλλιέργησε καὶ αὐτός, ἀλλ' ἐν παρόδῳ μόνον, τῆς ποίησιν. Ἐγράψεν ἐπιγράμματα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ Κατούλλου ἐποίησε δὲ καὶ κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Λευκρητίου (διότι κατὰ τὴν νεότητά τοῦ Αὐγούστου ὁ Κάτουλλος καὶ ὁ Λευκρήτιος ἐθεωροῦντο ὡς αἱ δύο κορυφαὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ποιήσεως, περὶ αὐτῶν δὲ θεοεῖπωμεν κατωτέρω) διδακτικὸν ποίημα περὶ τῆς Σικελίας, ἣν καλῶς ἐγίνωσκε. Παρεκινήθη δὲ νὰ γράψῃ τοῦτο τὸ ποίημα ὁ Αὐγούστος ὑπὸ τῶν γνωστῶν περὶ τῆς Σικελίας στίχων τοῦ Λευκρητίου (De rer. nat. 1, 716 ἐξ.), ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν. Ἡ φυσικὴ ὁμῶς αὐτοῦ ὀξύνοια ὠδήγησε καὶ αὐτόν, ὅπως καὶ τὸν Μαικήναν, νὰ κάμῃ ἀγαθὴν καὶ δικαίαν ἐκλογὴν τῶν ἀληθῶς ἀξίων ποιητῶν. Ἀμέσως δὲ καὶ κατενόησε πόσῃ ἐκ τούτου ὠφέλεια ἠδύνατο νὰ πορισθῇ. Ἐδῶκε δὲ τοιαύτην ὄθησιν εἰς τὴν ποίησιν ὥστε δὲν ἠναγκάσθη νὰ παρκαβιάσῃ οὔτε τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ ὅπερ ἐκράτει παρὰ τοῖς παλαιότεροις τῶν Ῥωμαίων, οὔτε τὴν τάσιν, ἣτις κατὰ τοὺς τότε χρόνους εἶχεν ἐπικρατήσῃ.

Ἡ κατ' Ἀριστοφάνην πολιτικὴ κωμῳδία ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη, καθὼς ἤκμαζεν ἡ ἐλευθέρη πολιτεία. Οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταὶ οἱ μέχρι τῆς κατασκαφῆς τῆς Καρχηδόνος βιώσαντες, οἵτινες ἦσαν πάντε ἀνεξαιρέτως καὶ κοινωνικῆς τάξεως κατωτέρας καὶ ὄχι εὐποροί, θεοῦ ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον νὰ γράψωσι πολιτικὰς κωμῳδίας. Ἐπειτα δὲ ἡ πολιτικὴ ποίησις καθ' ὅλου πολὺ ὀλίγον ἐγεωργήθη ἐν Ῥώμῃ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, προσέτι δὲ καὶ διότι ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐπήνεγκεν ἀναγκαίως καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λέγειν, οὐδένα εἶχε φόβον ὁ Αὐγούστος μήπως ἡ ποίησις γίνῃ ὄργανον πολιτικῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεως. Ἄν ποῦ ἐγίνοντό τινες ὑπαινιγμοὶ εἰς ἔπαινον τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς τάξεως, πλαγίως προσβάλλοντες τὰ καθεστῶτα, οἱ ἄπλεοὶ οὗτοι ὑπαινιγμοὶ δὲν ἦσαν ἐπίφοβοι. Αὐτὸς ὁ Αὐγούστος ἔλεγε ὅτι δὲν ἤλθεν ἵνα καταλύσῃ τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν *virtutem* ἀλλ' ἵνα ἐνισχύσῃ αὐτήν. Πρὸς δὲ τούτοις ὅσα μᾶλλον οἱ ποιηταὶ

προσήμερον ἑαυτοὺς πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν, τόσῳ πλειότερον ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι θὰ ἡμείβοντο ἢ τοῦλάχιστον ὅτι μείζονος ἐκτιμήσεως θὰ ἀπήλαυν. Ἄν δὲ τούναντίον οἱ ποιηταὶ ἤθελον βουληθῆ νὰ ἀντιπολιτευθῶσι τὸ νέον καθεστῶς, πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν κωλυμάτων, ἅτινα θὰ ἐπεπρόσθουν εἰς τὸ στάδιόν των, θὰ ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐστερημένους καὶ πάσης ὑποστηρίξεως παρὰ τῶν πολιτῶν, οἵτινες εἶχον πλέον βαρυνθῆ τὰς ἐμφυλίους ἐριδας καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας.

Ὁ Ὀράτιος, βαθὺς τῶν ἀνθρώπων γνώστης ὑπαινίσσεται μετὰ πολλῆς χάριτος, καὶ ὄχι μετὰ τῆς τραχύτητος τοῦ Πυλλάδου τοῦ ὀρχηστοῦ, ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐγούστου ἐπιστολῇ (Ἐπιστ. 2, 1, 117. ἐξ.), τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα συνεπέφερον ἢ τότε πανταχόθεν ἐκδηλουμένη στιχομανία :

« Γράφομεν ποιήματα πάντες ἀδιαφόρως καὶ ἀμαθεῖς καὶ λόγιοι, ἀλλ' ἢ πλάνη αὕτη, ἢ ἐλαφρά αὕτη μανία, πόσας ἔχει ἀρετάς, οὕτως ἀναλογίσθητι : Ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι εὐκόλως φιλοχρήματον πνεῦμα· τοὺς στίχους ἀγαπᾷ, τοῦτο μόνον εἶναι τὸ πάθος του. Χρηματικαὶ ζημίαι, ἀποδράσεις δεύλων, πυρκαϊαί, τὸν κάμνουν νὰ γελά. Δὲν μηχανᾶται δόλον διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὸν συνέταιρόν του ἢ τὸν ὄρφανόν παιῶν, τὸν ὁποῖον ἔχει ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του. Ζῆ μὲ ὄσπρια καὶ μὲ μαῦρον ἄρτον. Εἶναι μὲν νωθρὸς καὶ κακὸς στρατιώτης, ἀλλ' ὅμως εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν πολιτείαν, ἂν παρὰ δευθῆς ὅτι καὶ ἐκ τῶν μικρῶν πραγμάτων ἔχουσιν ὠφέλειαν τὰ μεγάλα. »

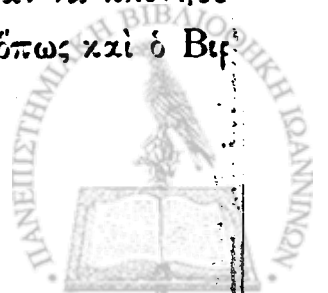
Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα δὲν ἀποτελοῦσιν ἀνωφελῆ καὶ περιττὴν παρέκβασιν, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἦσαν ἀναγκαιότατα διὰ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ τροπὴ τοῦ Ὀρατίου, ὅστις ὡς βλέπομεν πρῶτον μὲν εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τὴν φιλίαν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Μαικήνα, ἐπειτα δὲ, διὰ τοῦ Μαικήνα, τὴν τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Ὀράτιος ἐπραξεν ὅ,τι καὶ τόσοι ἄλλοι ἔξοχοι ἄνδρες, δι' ὁμοίους λόγους. Ὁ Αὐγούστου ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περουσιακοῦ λεγομένου πολέμου ἐν ἔτει 40, εἶχεν ἤδη ἀπεβάλλῃ τὴν δεσποτικὴν αὐτοῦ φύσιν,

ἔκτοτε δὲ σπανίως μόνον καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπεκαλύπτετο βίαιον τοῦ χαρακτῆρός του, ἔπραττε δὲ μαλιστα ὅ,τι ἠδύνατο δὴ νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τῶν πολλῶν τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τῶν ἀρίστων τὴν ἐκτίμησιν.

Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην ἐφαίνετο ὅτι διὰ λόγους καὶ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς τάξεως ἡ πολιτεία ἔμελλε νὰ μεταρρυθμισθῇ, μεταξὺ δὲ τῶν τότε δυναμένων νὰ φιλοπρωτεύωσιν οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ δυνάμενος νὰ ἀμιλληθῇ πρὸς τὸν Αὐγούστον, τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ δικτάτωρος, τὸν ἀπόγονον τῶν μυθικῶν βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κτίστου τῆς Ῥώμης. Πᾶς ὅστις ἐπόθει τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ κράτους, ὅπερ ἠπέλει ἡ καταστροφή καὶ ὁ ὄλεθρος, πᾶς ὅστις ἠθέλε σῶαν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κράτους, ἦν ἀναγκασμένος νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν Αὐγούστον. Καὶ ὁ Ὀράτιος λοιπὸν συνεφιλιώθη πρὸς τὸν Τριάρχην καὶ βεβαίως θὰ εἶεν κατὰ νοῦν τοὺς λόγους, οὓς εἶπέ ποτε πρὸς τὸν Αὐγούστον ὁ Μεσσάλας Καρβίνος, μεταστὰς καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ μερίδα: « Ἐγὼ σοι, ὦ Καῖσαρ, ἀεὶ τῆς βελτίονος καὶ δικαιοτέρας μερίδος ἐγενόμην (Πλουτ. 6. Βρούτ. 53) ».

Ἄν καὶ ὁ Ὀράτιος δὲν ἐδέχθη τὴν θέσιν τοῦ ἰδιαιτέρου γραμματέως, ἣν προσήνεγκεν αὐτῷ ὁ Αὐγούστος, καθ' ἃ ἴστορεῖ ὁ Σουητώνιος, καὶ ἔστη πάντοτε μακρότερον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ ὅσα αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέθυμι, οὐδὲν ἦπτον ἐδέχετο τὰ εὐεργετήματα αὐτοῦ, τὸν ἐξύμνει ἐν τοῖς ποιήμασί του καὶ τὸν κατέστησεν ἔτι καὶ κληρονόμον αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲ τιμὴν περιποιεῖ εἰς τὸν Αὐγούστον τὸ ὅτι μετὰ πράοτητος καὶ ἀοργησίας ὑπέμεινε τὰ ἄρνησιν, ἣν εἰς τὰς παρακλήσεις του ἀντέτασεν ὁ Ὀράτιος ἀλλὰ προσέτι ἐπιμαρτυρεῖ τὸ γεγονός τοῦτο τὴν δεξιότητα ἐκείνου τοῦ πνεύματος, ἣν εἶχεν ὁ Αὐγούστος καὶ περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγχομεν, τοῦ νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν λογίων ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν ἀληθῶς ἄξιοι προστάσις. Τῷ ὄντι δὲ σταθερῶς καὶ ἀνεκδοκίματος ἐξηκολούθησεν ὁ Αὐγούστος μέχρι τέλους νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ὀρατίου καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ δὲν ἴσχυσαν νὰ κλονήσωσιν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν αἱ προσβολαί, ἃς ὁ Ὀράτιος, ὅπως καὶ ὁ Βιρ

γίλιος, ὑφίστατο παρὰ γραμματειακῶν ἀντιπάλων ἢ παρ' ἐχθρῶν προσωπικῶν.

Ἐπαύλεις τοῦ Ὀρατίου. Ἐν ἔτει 31 ἔλαβε δῶρον παρὰ τοῦ Μαικήνα ὁ Ὀράτιος μίαν ἔπαυλιν κειμένην ἐν τῇ Σαβίνῃ, χώρα φημιζομένη παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις διὰ τὸ εὐάερον αὐτῆς. Τὸ κτῆμα τοῦτο εἶχεν ἰκανὴν ἑκτάσιν, διότι ἐγεωργεῖτο ὑπὸ ὀκτῶ δούλων, χαριέντως δὲ περιγράφει ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἕκτῃ σατίρᾳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἡδονήν, ἣν ἠσθάνθη ἐπὶ τῇ ὄρωρᾳ. Εἶχε δὲ καὶ ἄλλην ἔπαυλιν παρὰ τοῦ Τίβουρα (Tibur, νῦν Tivoli), ἣτις πόλις ἐμυθεύετο ὅτι ἦτο κτίσμα τῶν Ἑλλήνων, ὑμνήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν διὰ τὴν λαμπρὰν αὐτῆς τοποθεσίαν, ἀλλ' οὐδεὶς ὑμνησεν αὐτὴν τοσοῦτον οὐδὲ μετὰ τσοῦτου αἰσθήματος ὅσον ὁ Ὀράτιος¹.

Ἄφ' ὅτου δὲ μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα ὁ ποιητὴς, οὐδέποτε πλέον κατέλιπε τὴν Ἰταλίαν καὶ

¹ Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ Ὀράτιος μίαν καὶ μόνην εἶχεν ἔπαυλιν, τὴν Σαβινικήν, καὶ ἦτο *satis beatus unicus Sabinis* (ᾠδ. 2, 18, 14). Περὶ τῆς ἐπαύλεως ταύτης ἔγραψε καλλίστην διατριβήν, συνοψίσας τὰ πορίσματα τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων ἐρευνῶν, ὁ Gaston Boissier (*Nouvelles promenades archéologiques Paris 1890* μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος). Ἡ διατριβὴ αὕτη εἶχεν ἤδη πρότερον, τῷ 1883, δημοσιευθῆ ἐν τῇ *Revue des deux mondes*, ὁπόθεν ἐξελληνίσθη ὑπὸ τοῦ μεταφράζοντος καὶ τόδε τὸ βιβλίον καὶ κατεχωρίσθη ἐν τῷ Ζ' τόμῳ τοῦ Παρνασσοῦ (1883 σελ. 711—747). Ἡ Σαβινικὴ ἔπαυλις τοῦ Ὀρατίου ἔκειτο ἐν Ῥοκκαγιόβινε παρὰ τὸ Βικοβάρον, τὴν παλαιὰν Βαρίαν, εἰς 45 περίπου χιλιόμετρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἦτο λοιπὸν παρὰ τὰ Τίβουρα ἢ Σαβινικὴ ἔπαυλις. Ὅθεν, ἐνθα τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου ἀναφέρονται τὰ Τίβουρα βῆτέον ὅτι ἢ νοεῖται ἢ Σαβινικὴ ἔπαυλις ἢ ἀναφέρονται τὰ λεγόμενα εἰς παρεδικὰς τοῦ ποιητοῦ διατριβὰς ἐν Τιβούροις, ὅπερ δὲν προῦποθέτει πάντως καὶ κτῆσιν ἐπαύλεως ἐν τῷ τόπῳ. Ἡ σύγχυσις προῆλθεν ἐξ ἐνὸς χωρίου τοῦ βίου τοῦ Σουητωνίου, ὅπερ ἴσως καὶ κακῶς ἠρμηνεύθη καὶ πιθανιώτατα δὲν εἶναι καὶ ἀδιάφθορον. Ἄς ἐνθυμηθῆ ὁ ἀναγνώστης καὶ τὸ 44 ποίημα τοῦ Κατούλλου (*funde noster, seu Sabine seu Tiburs*). ἐνθα ὡσαύτως ἢ ἔπαυλις τοῦ ποιητοῦ προσλαμβάνει τὰς δύο ὀνομασίας διότι ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς χώρας τῶν Τιβούρων καὶ τῆς Σαβίνης.

ἐντὸς δὲ τῆς Ἰταλίας δὲν ἐπεχείρει πολὺ συχνὰ μεγάλας ὁδοπορίας. Ἐν ἔτει 37 ἐπορεύθη εἰς τὸ Βρεντέσιον μετὰ τοῦ Μαικίηνα, ὃν ἐκάλουν ἐκεῖ ὑποθέσεις πολιτικά, ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ σατίρῃ τοῦ πρώτου βιβλίου περιγράφει τὰς ἀστείας περιπετείας τῆς πορείας ἐκείνης, ἀπομιμούμενος τὸν σατιρικὸν ποιητὴν Λουκίλιον, ὅστις ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Σατιρῶν μετὰ πολλῆς εὐτραπείας διηγείται μίαν τοιαύτην ἐκδρομὴν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Ἄλλως δὲ μετὰ χαρᾶς ἔμενον οἴκοι καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε συμπορευθῆ εἰς ἐπαρχίας μετὰ διοικητῶν, ὅπως συνήθεια ἦτο νὰ πράττωσιν πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων πρὸς χρηματισμόν. Τοῦτο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἶχε πράξῃ καὶ ὁ Κάτουλλος, ὅστις διαλύσας πάντα ὄσμιον πρὸς τὴν Λεσβίαν, ἠκολούθησεν εἰς τὴν Βιθυνίαν τὸν πραιτωρὰ Μέμμιον. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς οὐδὲν κατώρθωσε νὰ καρπωθῆ, διότι ἦτο ἀκόρεστος ἢ φιλοχρηματία τοῦ πραιτωρός.

Ποῦ συνήθως διέτριβεν ὁ Ὀράτιος. Σπανίως διέτριβεν ἐν Ῥώμῃ ὁ Ὀράτιος. Ὁ θόρυβος καὶ ὁ μεμολυσμένος ἀήρ τῆς παγκοσμίου πόλεως, εἰς ἣν συνήρχετο Ἀνατολή καὶ Δύσις, ἔτι δὲ αἱ ὑποχρεώσεις, εἰς ἃς ἦσαν ἐξ ἀνάγκης ὑποβεβλημένοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως (καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ὡς γνωστὸν ἦσαν ἀκριβέστατοι τηρηταὶ τῶν συνηθειῶν καὶ τῶν τύπων), δὲν ἦσαν πράγματα ἀρεστά εἰς τὸν Ὀράτιον, ὅπως οὐδὲ εἰς τὸν Βιργίλιον, ὅστις κατὰ τὸ πλεῖστον διέτριβεν ἐν Νεαπόλει ἢ ἐν Σικελίᾳ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐβίου συνήθως ὁ Ὀράτιος ἦ ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ τῷ ἐν τῇ Σαβίνῃ ἢ ἐν Τιβούροις. Ὁ ἀγροτικὸς τοῦ οἴκου ὁ ἐν Τιβούροις, ἐσώζετο, κατὰ τὸν Σουητώνιον, καὶ κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα ἀπὸ Χριστοῦ¹. Ἐπορεύθη δὲ ποτε τυχόντως καὶ εἰς τὸν Τάρκντα (Ἐπιστ. 1, 7, 45) καὶ φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἐπανεῖδε τὴν πατρίδα του Βενουσίαν καὶ τὴν παρακειμένην Βανδουσίαν πηγὴν, ἣν ὑμνεῖ ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ᾠδῇ τοῦ τρίτου

¹ Τὸ χωρίον τοῦ Σουητώνιου, ἐνθα γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀγροτικοῦ οἴκου τοῦ Ὀρατίου, ἐφ' οὗ κυρίως χωρίου βασίζεται καὶ ἡ γνώμη (ἣν ἀνωτέρω ἐθεωρήσαμεν ἐσφαλμένην) ὅτι εἶχε δῆθεν καὶ ἐν Τιβούροις ἑπαυλιν ὁ Ὀράτιος, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀδιάφθορον, ὡς εἵπομεν.

βιβλίου. Οὐχί σπανίως δὲ ἐπορεύετο καὶ πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς παρὰ τὴν Καμπανίαν θαλάσσης ἵνα τονώη τὸ σῶμά του. Ἐξῆ δὲ ἀνέτως ἀπὸ τῶν προσόδων τοῦ κτήματός του καὶ ἀπὸ τῶν εὐεργετημάτων τοῦ Μαικήνα, ἀλλ' εἶχεν ἀδύνατον τὸ στῆθος καὶ συχνάκις ἐνόσει, μάλιστα δὲ ἐπασχεν ὑπὸ ἀρθρίτιδος, δι' ὃ καὶ δὲν ἔφθασεν εἰς γῆρας.

Τὸν χρόνον, ὅστις πῶ ἔμενον ἐλεύθερος διέμοίραζε μεταξὺ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν φίλων του, τῆς μελέτης καὶ τῆς ποιήσεως.

Φίλοι τοῦ Ὀρατίου. Εἶχε δὲ φίλους πολλούς, ἐν οἷς ἦσαν οὐκ ὀλίγοι ἄνδρες ἐπιφανεῖς ἢ διὰ τὸ πολιτικὸν ἀξίωμα ἢ διὰ τὰς συγγραφὰς ἢ καὶ δι' ἀμφοτέρω. Εἶχεν ὅμως καὶ φίλους, ὧν τῶρα μόνον τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστά.

Ἦτο εἰκειότατος πρὸς τὸν Βιψάνιον Ἀγρίππαν, τὸν ἄνδρα δηλαδὴ ὅστις εἶχε τὸ μέγιστον ἐν Ῥώμῃ ἀξίωμα μετὰ τὸν Αὐγούστον, τοῦ ὁποῦ εἶνε καὶ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ἰουλίᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου, τοῦ Μαρκέλλου. Διεκρίνετο δὲ ὁ Ἀγρίππας καὶ ὡς στρατηγὸς καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ. Ἦσχελεῖτο δὲ καὶ αὐτὸς περὶ τὰ γράμματα κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς, πάντως δὲ δὲν ἦτο ἀναίσθητος πρὸς τοὺς ἐπαίνους τῶν ποιητῶν. Ἦτο δὲ καὶ τοῦ Τιβερίου φίλος ὁ Ὀράτιος, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Αὐγούστον, ὅστις Τιβέριος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε τύχη ἀγαθῆς φιλολογικῆς παιδείας, τότε δὲ ἦτο καὶ αὐτὸς ὀπαδὸς τῆς νέας λεγομένης σχολῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν ποίησιν καὶ ὡς πρὸς τὸν λόγον τὸν πεζόν. Καὶ τοῦ Σαλλουστίου Κρίσπου ἦτο φίλος, ἀνεψιῦ τοῦ ιστοριογράφου. Ὁ Σαλλουστίος οὗτος, ἂν εἶναι αὐτὸς ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῇ δευτέρᾳ σατίρᾳ τοῦ πρώτου βιβλίου, θὰ ὑπῆρξε κατὰ τὴν νεότητά του διαβόητος ἐπὶ ἀσωτία, βραδύτερον ὅμως θὰ διωρθώθη διότι μεγάλως ἐτίμων αὐτὸν καὶ ὁ Αὐγούστος καὶ ὁ Τιβέριος. Ἄξιαι πρὸς τούτοις μνείας εἶναι αἱ φιλικαὶ σχέσεις τοῦ Ὀρατίου πρὸς τὸν Ἀσίνιον Πωλλίωνα, σεμνὸν πολιτικὸν ἄνδρα τῶν Αὐγουστειῶν χρόνων καὶ δυσκόλως καμπτόμενον, οὗτινος ὅμως τὰ μὲν ἀντιπολιτευτικὰ φρονήματα ὑπηγόρευεν ἐνίοτε τὸ προσωπικὸν πάθος, τὰς δὲ γραμματειακὰς ἐπικρίσεις παρῶζον

ἀσήμεντοι λόγοι. Ὁ Πωλλίων ἐφημίζετο καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς ἱστοριογράφος καὶ ὡς τραγικός ποιητής. Στενωτέρα ὅμως ἦτο ἡ φιλικία τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὸν Βαλέριον Μεσσάλλαν. Οὗτος ἦτο ἀπόγονος ἐνὸς τῶν ἀρχαιοτάτων οἴκων τῆς Ῥώμης καὶ ἔργοις δὲ καὶ λόγοις ἐπεδείκνυε τὴν παλαιὰν Ῥωμαϊκὴν ὑπεροψίαν, ἀλλ' ὑπέεικον εἰς τοὺς καιροὺς προσεπάθει πάντοτε νὰ προσλαμβάνῃ καὶ τινα ἠπιότητα, ἣν μάτην θὰ ἀνεζήτει τις ἐν τῷ βίῳ ἢ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἀσινίου Πωλλίωνος. Μετὰ τὸν Αὐγούστον καὶ τὸν Μαικήναν, ὁ Μεσσάλλας ἦτο ὁ θερμότετος προστάτης τῶν ποιητῶν ἐν τοῖς τότε χρόνοις. Εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ συνήρχοντο ὁ Τίβουλλος καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ὁ Λύγδομος, ἡ Σουλπικία καὶ ὁ γράψας τὸν πρὸς Μεσσάλλαν Πανηγυρικόν, ὅστις φέρεται ἐν ἀρχῇ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν ποιημάτων τοῦ Τίβουλλου. Τεκμήριον δὲ τῆς μεγάλης ἐλευθερίας, ἣτις ἐπεκράτει ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μεσσάλλα, εἶναι τὰ σωζόμενα Πριάπεια ἐπιγράμματα, ἅτινα θὰ συνελέγησαν βεβαίως ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ ἀγαλμάτων τῶν ἰδρυμένων ἐν τοῖς κήποις τοῦ Μεσσάλλα καὶ τῶν φίλων του καὶ εἶναι ἔργα λογιωτάτων ἀνδρῶν.

Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν ποιητῶν ὑπῆρξε πρὸς τὸν Ὁράτιον φίλτερος τοῦ Βαρίου καὶ τοῦ Βιργιλίου, οὓς καὶ μετὰ θάνατον ἠγάπησε, διότι ἀμφοτέρω προαπέθανον τοῦ Ὁρατίου. Ἐκεῖνοι τὸν ἐγνώρισαν πρὸς τὸν Μαικήναν, ἦσαν δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλους τελείως σύμφωνοι καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ποιήσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ὁδόν, ἣν ἔπρεπε νὰ βαδίζωσιν οἱ τότε ποιηταὶ. Καὶ οἱ χαρακτῆρες δ' αὐτῶν, τοῦλάχιστον ὁ χαρακτήρ τοῦ Ὁρατίου καὶ ὁ τοῦ Βιργιλίου, κατὰ τὰ οὐσιωδέστατα αὐτῶν γνωρίσματα ἦσαν ἐν πληρεστάτῃ ἁρμονίᾳ. Καὶ ὑπῆρξε τῷ ὄντι εὐτύχημα διὰ τὴν ποίησιν τὴν Ῥωμαϊκὴν ὅτι οἱ δύο ἐπιφανέστατοι ποιηταὶ, οἵτινες ἤχησαν κατὰ τὸ ἔαρ τῶν Αὐγουστειῶν χρόνων, εἰργάσθησαν ὁμοῦ ἐν κοινῇ συμφωνίᾳ καὶ ἀπηλλαγμένοι παντὸς φθόνου καὶ πάσης ἐχθροπαθείας. Οὕτω δ' ἀκριβῶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἔπραξαν ἐν Γερμανίᾳ, μὲ ὅλην τὴν διάφορον αὐτῶν φύσιν, ὁ Γκαϊτε καὶ ὁ Σχίλλερ.

Τὸ ἐν τῇ τέχνῃ κῦρος τοῦ Ὀρατίου καὶ τοῦ Βιργιλίου ὑπῆρξεν ὁ κανὼν καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν. Ἦτο δὲ καὶ τοῦ ἐλεγειακοῦ ποιητοῦ Τιβούλλου φίλος ὁ Ὀράτιος, τὸν Προπέρτιον ὅμως οὐδαμοῦ ἀναφέρει ὅπως οὐδ' ὁ Προπέρτιος τὸν Ὀράτιον. Τοῦτο θὰ φανῆ παράδοξον, ἂν τις μάλιστα ἀναλογισθῇ ὅτι οἱ ποιηταὶ τῆς νέας σχολῆς συχνάκις ἀναφέρουσι καὶ ἐπαινοῦσιν ἀλλήλους. Ἴσως ὑπῆρχε μεταξύ τοῦ Ὀρατίου καὶ τοῦ Προπερτίου προσωπική τις ἔχθρα, ἂν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ποιητικῶν γενῶν, περὶ ἧς ἕκαστος ἠσχολεῖτο, ἀποκλείει πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ φθόνου προσερχομένου ἐκ τῆς ὁμοτεχνίας¹. Ἦσαν δὲ προσέτι φίλοι τοῦ Ὀρατίου ὁ Βάλγιος, ὅστις, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν, ἦτο καὶ γραμματικὸς καὶ ποιητῆς, καὶ ὁ γραμματικὸς Πλώτιος Τούκκας, ὅστις, ὡς γνωστόν, μετὰ τὸν πρόωρον τοῦ Βιργιλίου θάνατον, ἐπεστάτησε μετὰ τοῦ Βαρίου, ὅχι πάντοτε καλῶς καὶ ἐπιτυχῶς, εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος. Ἀναγράφεται ἔτι εἰς τοὺς φίλους τοῦ Ὀρατίου καὶ ὁ ἱστορικὸς Ὀκτάβιος καὶ ἄλλοι. Ὅπως δὲ λέγει ὁ Ὀβιδίου (Trist. 4, 10, 49-50) καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος (Ἔδ. 4, 3, 13 ἐξ.), τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ἔργον ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων. Τὸ τέλος τῆς τελευταίας σατίρας τοῦ πρώτου βιβλίου περιέχει σειρὰν ὅλην συγχρόνων ἀξιολόγων ἀνδρῶν, πρὸς οὓς ὁ Ὀράτιος εἶχε διὰ φιλίας συνδεθῆ, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον ἐγνώσθη ὡς ποιητῆς καὶ ὧν θηρεῖται τὴν ἐπιδοκιμασίαν. Ἐκεῖ μόνον τοῦ Αὐγούστου τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, ἀλλ' εἰς αὐτόν ἐπεφυλάσσετο ἄλλος τόπος· περὶ αὐτοῦ γίνεται λόγος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου βιβλίου.

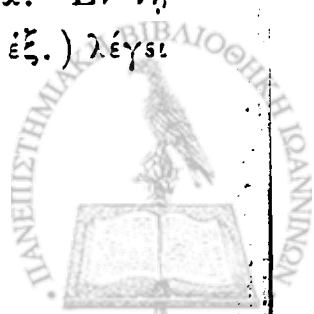
¹ Ἐκ τῶν τεσσάρων λοιπῶν μεγάλων ποιητῶν, οἵτινες μετὰ τοῦ Ὀρατίου συναποτελοῦσι τὴν ποιητικὴν πεντάδα τῶν Αὐγουστείων χρόνων, τοῦ Βιργιλίου δηλαδὴ, τοῦ Τιβούλλου, τοῦ Προπερτίου καὶ τοῦ Ὀβιδίου, μόνον τῶν δύο, τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Τιβούλλου (Ἀλβίου Τιβούλλου) μνημονεύει ἐν τοῖς ποιήμασιν ὁ Ὀράτιος, οὐ μόνον δὲ τὸν Προπέρτιον δὲν ἀναφέρει παντάπασιν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν (κατὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη νεώτερον αὐτοῦ ὄντα) Ὀβιδίου, ὅστις ὅμως ἐν Trist. 4, 10 ἐνθα αὐτοβιογραφούμενος ἀναγράφει τοὺς συγχρόνους ποιητάς, οὓς ἐγνώρισε, λέγει (στχ. 49): Et tenuit nostras numerosus Horatius aures.

Τεκμήριον δὲ σαφὲς τῆς πρὸς τοὺς διαφόρους ἐκείνους ἀνδρας φι-
λίας του εἶναι ὅτι πολλὰ ποιήματά του προσφωνοῦνται πρὸς αὐ-
τούς. Τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἔχει, ὡς εἰκός, ὁ Μαικήνας καὶ
ἔπειτα ὁ Αὐγυστος, ἂν καὶ συχνάκις κάμνει καὶ ἀλλαχρῶ λόγον
περὶ αὐτοῦ ὁ ποιητής, ὅχι ἀποτεινόμενος ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτόν,
ἀλλὰ κατὰ τρίτον πρόσωπον. Ὁ Αὐγυστος ὅμως παρεπονεῖτο διότι
σπανιώτερον ἀπέτεινε πρὸς αὐτόν τὰ ποιήματά του ὁ Ὁράτιος.
Πρὸς τοὺς λοιπούς, εἴτε μεγάλους εἴτε μικρούς, εἴτε ἐπιφανεῖς εἴτε
ἀφανεστέρους, ἐν μόνον ποίημα ἀπευθύνει. Ἄλλων δὲ πάλιν κά-
μνει ἀπλήν μνειάν καὶ τοῦτο ἵνα γίνῃ εὐάρεστος πρὸς αὐτούς, διότι
διαρρήδην καὶ συχνάκις ἐφανέρωνον τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν εἶχον, νὰ
ὑμνηθῶσιν ἐν τινι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁρατίου καὶ οὕτω νὰ με-
ταβιθασθῇ οὕτως εἰπεῖν ἢ μνήμη των εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον.

Πάντα δὲ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁρατίου, ἥτοι αἱ σάτιραι, αἱ ἐπω-
δοί, αἱ ᾠδαὶ καὶ αἱ ἐπιστολαὶ προσφωνοῦνται τῷ κυριωτάτῳ αὐ-
τοῦ προστάτῃ, τῷ Μαικήνῃ. Γίνεται δὲ τοῦτο, κατὰ τὴν συνή-
θειαν τῶν παλαιῶν, ἀπλούστατα, ἀναγραφόμενου δηλαδὴ τοῦ
ὀνόματος τοῦ Μαικήνα ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου ποιήματος ἐκάστου
εἴδους.

Αἱ προσωπικαὶ καὶ γραμματειακαὶ σχέσεις τοῦ Ὁρατίου πρὸς
τὸν Μαικήναν, ὅπως αὐτὰς βλέπομεν ἐν τοῖς ποιήμασιν, ἀποτε-
λοῦσι γεγονός, ὅπερ ὅχι μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο μεναδι-
κόν, ἀλλ' ἴσως καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους. Ὁ Ὁράτιος εἰλι-
κρινῶς ἠγάπα τὸν Μαικήναν καὶ ἠσθάνετο θερμὴν εὐγνωμοσύνην
πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις τῷ εἶχε πορίσῃ τὸ κάλλιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν
ἀνεξαρτησίαν. Ἄλλ' ὅμως ἡ βαθεῖα ἐκείνη συνειδησις τῆς ἰδίας
ἀξίας, ἣτις προσιδιάζει εἰς τοὺς διακεκριμένους ἀνδρας, ἐκείνη ἡ
superbia quaesita meritis, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ὁρατίου,
δὲν ἄφινεν αὐτόν νὰ θυσιάζῃ τὴν ἰδίαν προσωπικότητα χάριν τοῦ
φίλου του. Δὲν ἀνεγνώριζε δὲ καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὡς κριτὴν τὸν
Μαικήναν, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτόν μαῖλλον ὡς μαθητὴν καὶ σπανίως
μόνον κάμνει πρὸς αὐτόν γραμματειακόν τι φιλοφρόνημα. Ἐν τῇ
δεκάτῃ ἐνάτῃ ἐπιστολῇ τοῦ πρώτου βιβλίου (στιχ. 21 ἐξ.) λέγει

ὁ Ὀράτιος πρὸς τὸν Μαικήναν ἀποτεινόμενος, τοὺς ἐξῆς ἀλαζονικούς λόγους: «Πρῶτος ἐγὼ ἔθηκα νεοχάρακτα ἵχνη ἐπὶ ὁδοῦ ἀπατήτου, δὲν ἐπίεσα δὲ διὰ τοῦ ἐμοῦ ποδὸς τὰ ἀλλότρια. Ὅστις ἔχει πεποιθήσιν εἰς ἑαυτὸν ὡς ἡγεμῶν ἄγει τὸ σμῆνος».

Οἱ ταπεινά φρονοῦντες θὰ εὕρωσιν ἴσως ὅτι ὁ Ὀράτιος λέγων ταῦτα ἐν ᾧ ἀποτείνεται πρὸς τὸν Μαικήναν δεικνύεται ἀγνώμων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Μαικήνας οὐδαμῶς προσεβλήθη καὶ δὲν ἔπαυσεν ὡς ἀληθῆς προστάτης ἀγαπῶν τὸν ποιητὴν μέχρι θανάτου, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ διαθήκη του. Ὅστις δὲ θέλει νὰ ἴδῃ διὰ βραχυτάτων μὲν, ἀλλ' ἀκριβῶς ὅποῖαι ἦσαν αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τοῦ Ὀρατίου καὶ τοῦ Μαικήνα, ἅς ἀναγνώσῃ τὴν ἐβδόμην σάτιραν τοῦ πρώτου βιβλίου· τὸ ποίημα ἐκεῖνο περιποιεῖ τιμὴν εἰς ἀμφοτέρους.

Ἄν καὶ ὁ Ὀράτιος ἀπεμακρύνετο συχνάκις ἀπὸ τοῦ Μαικήνα, ὡς λ. χ. ὅτε ὁ ποιητὴς καταλείπων τὴν Ρώμην, ἐνθα ὁ προστάτης αὐτοῦ κατῴκει, ἀπῆλθε κατὰ Αὐγούστου μῆνα εἰς τὴν ἑπαυλὶν του μὲ τὴν πρόφασιν νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ ἐπ' μίαν ἢ δύο μόνον ἡμέρας ἐνθα ὅμως παρέμεινε μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος (Ἐπιστ. 1, 7), οὐδὲν ἦττον ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον διέτριβον ὁμοῦ. Ὁ Μαικήνας συχνάκις ἐνόσει, εἶχε λοιπὸν ἀνάγκη τῆς συντροφίας τοῦ Ὀρατίου, οὕτινος ἦτο πάντοτε τερπνὴ καὶ εὐάρεστος ἡ συναναστροφή, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἢ ἡ τοῦ Βιργιλίου, ὅστις ἦτο ἀτολμότερος καὶ ἀγροικώτερος περὶ τὴν συμπεριφορὰν. Πολλάκις ὁ Μαικήνας ἐξένιζε τὸν Ὀράτιον καὶ οὐχὶ σπανίως ἐξενίζετο ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Εὕρισκε δὲ πάντοτε ἀφορμὰς προσκλήσεων ὁ Ὀράτιος. Ποτὲ μὲν ἐώρταζε τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὡς ἐκ θαύματος εἶχε σωθῆ ἀπὸ τῆς πτώσεως σαπρού ὀνόρου ἀπειλήσαντος τὴν ζωὴν του, ποτὲ δὲ δὲ προσεκάλει τὸν φίλον του νὰ δοκιμάσῃ τὸν εὐτελεῖ του Σαβινικὸν οἶνον, ὃν ὅμως ὁ ἴδιος εἶχε κρύψῃ εἰς ἑλληνικὰ ἀγγεῖα πρὸ πολλοῦ χρόνου, ὅτε ὁ Μαικήνας ἀναρρώσας ἀπὸ τινος νόσου εἶχε χειροκροτηθῆ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐπανελάμβανον τοὺς ἐπαίνους του αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ Βατικανοῦ ἢ ἡχώ, λίαν χαριέντως ὑπενθυμίζων εἰς τὸν φίλον

του ὅτι ὁ Καίκευβρος οἶνος, ὃν αὐτὸς ἔχει, εἶνε πολλῶ εὐγενέστερος τοῦ Σαβινικοῦ, ἄλλοτε δὲ πάλιν προσεκάλει τὸν αὐτὸν πάλιν Μαικήναν νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ Τίβουρα ἀληλιμμένοις καὶ ἐστεμμένοις, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιῶν καὶ πίνων νὰ λησμονήσῃ ἐπὶ μικρὸν τὰ σπουδαῖα. Ἐνίοτε δὲν ἦτο μόνος ὁ Μαικήνας προσκεκλημένος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ποιηταὶ ἐκ τῶν φίλων του.

Ἐν τῇ ὀγδόῃ σατίρᾳ τοῦ δευτέρου βιβλίου ζητεῖ ὁ Ὀράτιος παρὰ τοῦ Φουνδάνιου νὰ τῷ περιγράψῃ ἐν συμπόσιον, οὗ μετέσχεν ὁ Φουνδάνιος μετὰ τοῦ Μαικήνα καὶ τοῦ Βαρίου. Ἐκεῖ τὰ πράγματα ἔχουσι κωμικώτερον χαρακτήρα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαικήνας αὐτὸς εἶχε περιγράψῃ ἐν συμπόσιον, οὗ μετείχον ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος καὶ ἄλλοι φίλοι.

Ὀλίγα τινα ἔχομεν ἀκόμη νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Ὀρατίου.

Θάνατος τοῦ Ὀρατίου. Ὅπως ἤδη ἐλέχθη ὁμοίως πρὸς τὸν Μαικήναν ἦτο καὶ ὁ Ὀράτιος ἀσθενικός. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 8 π. Χ. ἐνόσησε τοσοῦτον βαρέως, ὥστε δὲν πρόφθασεν οὐδὲ τὴν διαθήκην αὐτοῦ νὰ συντελέσῃ καὶ προφορικῶς κατέστησε κληρονόμον τὸν Αὔγουστον. Ὀλίγους μῆνας πρότερον εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ Μαικήνας. Οὕτω δὲ ἐπληρώθη ὅ,τι ποτε πρὸς τὸν φίλον του εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ ποιητῆς (Ὠδ. 2, 17, 0 ἐξ.), ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ ἐπιζήσῃ εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ γνώμη ὅμως τοῦ Πέερλκαμπ, καθ' ἣν ἐφαρμάκευσε δῆθεν ἑαυτὸν ὁ Ὀράτιος ἵνα τηρήσῃ τὴν δεθείσαν ὑπόσχεσιν, ἀντίκειται ὅλως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου λεγόμενα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ. Ἀπέθανε τῇ 27 Νοεμβρίου, ἡλικίαν ἄγων πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ περίπου ἔτων καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου παρὰ τὸν τάφον τοῦ Μαικήνα.

Εἰκόνες τοῦ Ὀρατίου, ἐξωτερικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ ιδιοσυγκρασία αὐτοῦ. Σφύζονται δύο ἀνάγλυπτοι εἰκόνες τοῦ Ὀρατίου ἐπὶ νομισματοειδῶν μεταλλίων, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀμφότεραι εἶναι ἔργα μεταγενέστερα καὶ σχεδὸν εἰπεῖν φαντασιώδη, διότι οὐδόπως συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἀκριβεστάτας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ποιητοῦ, ἃς ἔχομεν ἐξ αὐτῶν

τῶν ἔργων του καὶ ἐκ τοῦ Σουητωνίου¹. Ἦτο δὲ μικρὸς τὸ σῶμα, παχὺς καὶ προκοίλιος (Σατ. 2, 3, 309). Ἄν εἶναι ὀρθὴ ἡ γενομένη διόρθωσις ἐν σατιρ. 1, 20, 24², ἦτο μελαχρινὸς καὶ ἡλιοκατῆς, ὅπως καὶ τῶρα εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀπυλίας, ὁπόθεν κατήγετο ὁ Ὀράτιος. Συχνάκις ἔπασχεν ὑπὸ λημίας τῶν ὀφθαλμῶν. Προώρως ἔγινε πολιὸς καὶ εἶχεν ἀρχίστη νὰ φαλακροῦται, ἕως οὗ προϊόντος τοῦ χρόνου εἶχεν ἀποψιλωθῆ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ (Ἐπιστ. 1, 7, 6). Περὶ τοῦ χαρακτήρου του ἐλέχθησαν ἤδη τινα· εἰς ταῦτα προσθέτομεν ὅτι ἦτο ὀξύθυμος, ἀλλὰ ταχέως κατεστέλλετο ἡ ὀργή του. Ὡς δὲ συμβαίνει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς πολυσάρχους ἀνθρώπους, ἡ περίσσεια τῆς ζωῆς τὸν παρέσυρε μετὰ μεγάλης ὀρμῆς

¹ Ταυτὰ νομισματοειδῆ μετάρλια ἢ νομισματοσῆμα ἐκ τῶν καλυμένων τορνευτῶν (contorniates) τρία σφίζονται μετ' ἀπεικασματος τοῦ Ὀρατίου, ὡς δηλοῖ ἡ περὶ αὐτὸ ἐπιγραφή, καὶ ἀπόκεινται ἐν τῇ νομισματικῇ συλλογῇ (Cabinet des médailles) τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων. Καὶ τὰ μὲν δύο ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους κεχαραγμένην τὴν προτομὴν τοῦ Ὀρατίου ὁμοίως ἐν ἀμφοτέροις, ὁποίαν αὐτὴν βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦδε τοῦ βιβλίου, καὶ παρ' αὐτῇ κλάδον φοίνικος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους τὸ μὲν ἐξ αὐτῶν ἔχει ἵππον μετὰ ἵπποκόμου καὶ ἐπιγραφὴν δυσερμήνευτον, τὸ δὲ ἕτερον γυναῖκα πυργοφόρον ἐπικαλυμένην τὸν ἔλεον μονομάχου καὶ τρεῖς ἄρκτους ἐν καλυβίῳ. Τὸ δὲ τρίτον μετάρλιον ἔχει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν προτομὴν τοῦ Ὀρατίου φοροῦντος πολυτελεῆ στολὴν καὶ στέφανον περὶ τὸ στῆθος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ORATIVS (οὔτω), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ δίφρου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ACCIVS. Εἶναι λοιπὸν τοῦ ποιητοῦ Ἀττίου ἀπείκασμα. Ὁμοια μετάρλια ἔχομεν καὶ τοῦ Τερεντίου καὶ τοῦ Σαλλουστίου. Τὰ μετάρλια ταῦτα, τοῦ τετάρτου πάντα καὶ τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος, ἦτοι τῶν ἐσχάτων αὐτοκρατορικῶν χρόνων, εἶναι ἀναμνηστικά οἱ ἀνδρήποτε παρὰστασιν καὶ ἂν ἔχουσι κεχαραγμένην (θεοὺς, ἥρωας, ἱστορικὰ πρόσωπα κτλ.), ἐκόπτοντο δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δημοσίων θεαμάτων καὶ μάλιστα ἵπποδρομιῶν, ὡς δηλοῦσι καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν σύμβολα. Ὅθεν καὶ τὰ ἀπείκασματα οὐδεμίαν ἔχουσιν ὡς εἶναι πιθανὸν ὁμοιότητα πρὸς τὰ δῆθεν εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Ἐν ἔτει 1892 ἠγγέλλετο ὅτι ἀπεκαλύφθησαν ἐν τινὶ ἀνασκαπτομένῃ οἰκίᾳ τῆς Πομπηίας τοιχογραφικαὶ εἰκόνες τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ μάθω ἂν που ἐδημοσιεύθησαν.

² *ustus* (?) *solibus* ἀντὶ *aptus*.

πρὸς τὰς ἡδονάς, ἡ δὲ τοιαύτη τάσις—εἶναι καὶ τοῦτο συνήθες—
ἔκαμνεν αὐτὸν ἐνίοτε νὰ μεταπίπτῃ εἰς μελαγχολίαν καὶ δυστρο-
πίαν. Ἦτο δὲ ὅπως καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τῶν ἑαυ-
τοῦ χρόνων ὀπαδὸς τῶν Ἐπικουρείων ἀρχῶν ὁ Ὅρατιος, ἀλλὰ τῶν
γνησίων καὶ καθαρῶν, αἵτινες ἔθετον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀνθρωπίνης
εὐδαιμονίας ἐν τῇ συμμέτρῳ κράσει τῶν σωματικῶν καὶ τῶν πνευ-
ματικῶν ἡδονῶν. Ἐν τῷ τέλει τῆς πρὸς τὸν Τίβουλλον ἐπιστολῆς
(1, 4, 15—16) λέγει: « Ἄν θέλῃς νὰ γελάσῃς ἔλθε νὰ μὲ ἐπι-
σκεφθῆς παχὺν καὶ λιπαρὸν ἐκ τῆς πολλῆς φροντίδος διὰ τὸ σαρ-
κίον μου, χροῖον ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου ».

Μετὰ τῶν πλείστων δὲ παλαιῶν καὶ νεωτέρων ποιητῶν κοινήν
εἶχε καὶ ὁ ἡμέτερος τὴν πρὸς τὸν οἶνον ἀγάπην, ἀλλὰ δικαίως
παρατηρεῖ ὅτι δὲν κάμνει μόνον ὁ οἶνος τὸν ποιητὴν. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ
τρώγειν, φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο πολὺ δύσκολος, εἴτε διότι αἱ φύσεις
τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν προνομιοῦχος ἀρέσκονται μᾶλλον εἰς τὸ πί-
νειν, εἴτε διότι δὲν εὐηρέσκει εἰς αὐτὸν πολὺ ἡ συνήθεια τῶν τότε
Ῥωμαίων, οἵτινες προετίμων τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνως
παρεσκευασμένας τροφὰς τῶν ἀληθῶς καλῶν καὶ ὑγιεινῶν. Τὰς δὲ
τοιαύτας τραπέζας περιγελά ἐν σατ. 2, 2 καὶ μετὰ μείζονος ἔτι
λεπτότητος ἐν 2, 4, ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς τούτου τοῦ ποιήματος
φαίνεται ὅτι περὶ ὅλως διαφόρου πράγματος μέλλει νὰ γίνῃ λόγος.
Ἄλλὰ πρέπει ὅμως μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως νὰ δεχώμεθα ὅτι
λέγει περὶ τῆς λιτότητος τῆς τροφῆς του ἐν τινι τόπῳ τῶν ὠδῶν
(1, 31, 15—16), ὅστις ἴσως δὲν εἶναι ἀδιάφθορος: « Ἐμὲ τρέ-
φουσιν ἐλαῖαι καὶ κισθῶρια καὶ εὐτελεῖς μολόχαι ».

Πρὸς τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἦτο, καθ' ἣ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Σουη-
τώνιος, ἀκρατέστερος, ἐκεῖνο ὅμως τὸ ἀνέκδοτον, ὅπερ ἐν τοῖς ἀντι-
γράφοις προσετέθη εἰς τὴν βιογραφίαν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀκολα-
σίας του, ἐννοῶ τὸ *speculatum cubiculum*, εἶναι ἀναντιρρήτως
νόθον παρέμβλημα ληφθὲν ἐκ τοῦ Σενέκα (*Quaest. natural.* 1,
16), ἐνθα τὰ αὐτὰ λέγονται ὅχι περὶ τοῦ Ὅρατιου, ἀλλὰ περὶ
τινος Ὅστιου, τὰ αὐτὰ δὲ ἐπίσης παραδίδονται καὶ περὶ τοῦ Κρα-
τίνου τοῦ παλαιοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ. Ἄλλὰ καθ' ὅλου ὅμως εἰς τὰς

πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν δύο φύλων δὲν ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀρατίου πολὺ δύσκολοι καὶ μάλιστα ὅταν προέκειτο περὶ ἀγάμων, ἄγαμος δὲ διετελέσε καθ' ὅλον τὸν βίον ὁ Ὀράτιος ὅπως καὶ πάντες σχεδὸν οἱ σύγχρονοι ποιηταί. Ἐψεγε μόνον ὁ Ὀράτιος ἐκείνους, οἵτινες ἐξ ὀλοκλήρου παραδίδουσιν ἑαυτοὺς εἰς τὰς τοιαύτας ἡδονὰς καὶ ὑφίστανται ἔπειτα διὰ τοῦτο βλάβας ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς. Ἐν τῇ δευτέρᾳ σατίρᾳ τοῦ πρώτου βιβλίου μέμφεται τοὺς παραβιάζοντας τὴν συζυγικὴν πίστιν, ἀλλ' ἡ ἀγανάκτησις τὴν ὁποῖαν δεικνύει διὰ τὴν προσβληθεῖσαν ἠθικὴν διαλύεται αἴφνης καὶ ὑποχωρεῖ εἰς μίαν περιγραφὴν τῶν δυσαρέστων ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπακολουθοῦσιν εἰς τὰς τοιαύτας πράξεις. Εἰς ἡμᾶς ὅμως τοὺς νεωτέρους, οἵτινες ἔχομεν περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἰδέας ἕνεκα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἱπποτικῶν ἔξεων ὅπως ἀλλοίας καὶ θεωροῦμεν τὴν παράβασιν τῆς συζυγικῆς πίστεως ψεκτὴν διὰ λόγους ἠθικοὺς καὶ ὄχι διὰ φόβον καὶ ἐκ συμφέροντος, ἢ περιγραφὴ, οἱ ἧς καταλήγει ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος σάτιρα, φαίνεται βεβαίως πολὺ ἀλλόκοτος. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἦσαν πρακτικοὶ ἄνθρωποι, ἐμερίμων, ὡς εἶναι φυσικόν, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, ἵνα μὴ ἤθελε προστριβῆ βλάβη τις εἰς τὴν ὁσιότητα καὶ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ γάμου, ἄλλως δὲ ἦσαν ἱκανῶς ἀνεκτικοὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ἀνωμαλίας τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἤρκει μόνον νὰ μὴ ἤθελον ὑπερβαίνειν αἱ ἀνωμαλίας ἐκεῖναι τὰ προσήκοντα ὅρια. Ἀλλὰ τὰ ὅρια ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀρατίου ἀπὸ πολλοῦ ἤδη εἶχον ἀρχίσῃ νὰ παραβαίνωνται καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος ὅπως καὶ ἄλλοι τῶν συγχρόνων ποιητῶν κατεφέρετο ἄνευ πολλῆς αἰδημοσύνης καὶ πρὸς παιδικούς ἔρωτας. Δὲν εἶχε δὲ οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητῆς πλασθῆ ὁ Ὀράτιος διὰ νὰ δημιουργήσῃ νέας ἰδέας καὶ νὰ κατασταθῆ ὁ ἀπόστολος καὶ ὁ μεταρρυθμιστῆς τῶν ἠθῶν. Τὸν Ὀράτιον ἐνδιέφερε μόνον τότε, νὰ βασιζῆ ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος κατὰ τὴν νέαν ἐκείνην περίοδον, ἣν διήνυε καὶ ἦτις ἦτο τὸ ἀπαραίτητον προῖόν μιᾶς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον, ὁδὸν πρακτικὴν καὶ εὐχερῆ, ὡς πρὸς δὲ τὴν σχέσιν τῶν δύο φύλων ἤρκειτο εἰς τὸ νὰ

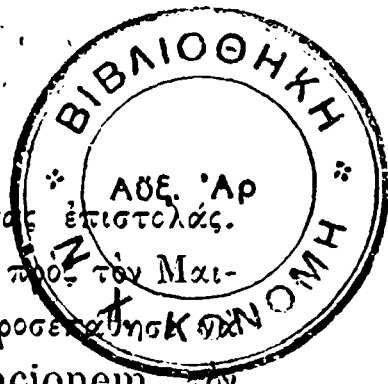
ἐπαυέθησαν ἢ συμπόλαι του εἰς τὰς περὶ τούτων ἰδέας τῶν πατέρων του, οἷον ἰ. γ. τοῦ Κλήμεντος, ὅστις ἵστανται γὰρ θεωρηθῆναι ὡς τὸ πρῶτον τῆς ἑωραμένης ἀρετῆς.

Τίνας γυναῖκας ἠγάπησεν ὁ Ὀράτιος. Μήπως ἡλικία ἢ ἥτο ἢν τις ἤθελεν ἐν τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Ὀρατίου ποιημάτων γὰρ συναρθεῖν τῆν ἱστορίαν τῶν ἰδίων αἰσῶν ἐρωτικῶν, οὕτω τὰ ποιήματα ἐκείνα περιγράφουσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἕξ περιγραπτῶν, ἢ τῶν φανταστικῶν περιπετειῶν. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Κλάρα ἠπαύξει ὁ πρῶτος τοῦ ἔρωτος καὶ ὅτι ἡ Λίβια εἶναι ἡ δευτέρα γυναῖκ, ἢν ἠγάπησεν, ἥτις ὅμως εἶχεν ἤδη γάμον, ὅτε ἐκάρηε λόγιον περὶ αὐτῆς ὁ Ὀράτιος (Ὀδ. 4, 13, 20 ἔξ.). Τὰ λοιπὰ πάντα ἴσα λέγουται περὶ τοῦ ποιητοῦ ὡς πρὸς τούτοις τὸ ζήτημα εἶναι ἀπλόστατα ἀνασῆαι ἀσκήρατοι, οὕτω, καθὼς εἴπομεν, τὰ πλεῖστα ἐξ ἡσων λέγει εἶναι φανταστικῶν, ποῦδ' ἂν δὲ πιθανώτατα ἀπεσιώπησε, τὰ ἡπῶτα τῶ ὅτι σινέθησαν. Ἡγάπηα πρὸς τούτοις ὁ ποιητῆς γὰρ σινέθησεν μετὰ φίλων, οὐδαμῶς δὲ ἤρεσκετο εἰς τὴν ἀπαύξαν ἐν τοῖς συμπόσις, εἰς τὴν θέρψον καὶ εἰς τὰς ἐρίδας: «Τὸ γὰρ φησὶται τις διὰ σίνων (λέγει ἐν Ὀδ. 1, 27), οἵτινες ἐπιλάσθησαν πρὸς γῆσον τῆς γῆρας, εἶναι ὅσοι Θεαλῶν. Ἄρατε τὸ βάρβαρον ἔθος καὶ τὸν αἰσθημον Βάκχον ἀπαλιόξατε ἀπὸ αἰματηρῶν ἐρίδων. Ὑπερφῶς ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἰσχυρῶν διαφέρει τῶν Μήδων ὁ ἀκινάκην. Τὸν ἀσέβη μετριάσατε θέρψον, ἐταῖροι, καὶ μένετε ἡσυχῶι στηρίζοντες τὴν ἀριστέρην ἀγλῶνα εἰς τὰ προσκέφαλα ἢ».

Χαρακτῆρ τοῦ Ὀρατίου. Ἄφ' οὗ κατέστειλε τὴν φωνὴν δειλίαν, ἢν ἐφανέρωσε κατὰ τὴν πρώτην του πρὸς τὸν Μαικήναν σινάκην¹, ἀνεστρέφετο ἔπειτα ἐλευθέρως καὶ ἄνευ στενωφῆρας πρὸς ἐπιφανεστάτους ἀνδρας. Ἡ δὲ σιναναστροφὴ του πρέπει γὰρ ἥτο λίαν εὐάρεστος, ὅν διατῆρει καὶ ἐν ταῖς κατ' ἡμέραν σχέσεσι μέρος τοῖς ἀριστοῖς τῆς γῆρας, τῆς εὐφῆρας καὶ τῆς

¹ Σατ. 4, 6: Ut veni coram, singultim pauca locutus,—infans namque pudor prohibebat plura profari κτλ.

ἀγγινοίας, αἵτινες καλλύνουσι τὰς σατίρας καὶ τὰς ἐπιστολάς. Τοῦτο δὲ προσεπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ στενὴ αὐτοῦ φιλία πρὸς τὸν Μαικίηναν καὶ τὸ ὅτι ὁ Αὐγουστος κατ' ἐπανάληψιν προσεκαύθησκέτο ἐλκύση πρὸς ἑαυτὸν τὸν *lepidissimum homuncionem*, τὸν χαριέστατον ἀνθρωπίσκον, ὅπως τὸν ὠνόμαζεν (βιογρ. Σούητωνίου).

Ὁ δὲ πόθος οὗτος τοῦ Αὐγουστού δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὑπέκρυπτε τινα σκοπὸν πολιτικόν; διότι εἶχεν ἤδη ὁ Ὀράτιος ὑποβοηθήσῃ διὰ τῶν ποιημάτων του τὸν Αὐγουστον εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἐπέτρεπε τοῦτο ὁ χαρακτήρ τοῦ ποιητοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, αἵτινες καθίστων αὐτὸν ἀγαπητόν, ἐθεράπευσεν ὁ Ὀράτιος καὶ τὰ ἠθικὰ τῆς φιλίας καθήκοντα. Ἦτο ἐπιεικὴς πρὸς τὰ ἐλαττώματα τῶν φίλων του καὶ παρέμενε πιστὸς πρὸς αὐτούς καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις. Οὐδέποτε ἦτο ἀγνώμων, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἐλησμόνει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Ἦτο δὲ μάλιστα ἰδιοπράγμων καὶ δὲν ἠγάπα νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, οἱ ὅ καὶ ἄφινε νὰ χαίρωσιν ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον νὰ ὑφαρπάσωσιν ἐξ αὐτοῦ πολιτικόν τι ἀπόκρυφον ἢ ἐζήτουν νὰ συσταθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς πολιτικούς ἀνδρας¹. Ὅσακις δὲ ἔπραττε τι τοιοῦτον ἤξευρε μετὰ χάριτος νὰ τὸ πράττη, ὡς δεικνύει ἡ ὠραία ἐπιστολὴ οἱ ἧς συνιστᾷ πρὸς τὸν Τιθέριον τὸν φίλον αὐτοῦ Σεπίμιον (Ἐπιστ. 1, 9).

Ἰδέαι τοῦ Ὀρατίου περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καθ' ὅλου. Ὡς εἶναι γνωστὸν πολλάκις κατηγορήθη ὁ Ὀράτιος ὅτι ἐκολάκευε τὸν Μαικίηναν καὶ μάλιστα τὸν Αὐγουστον. Ἡ κατηγορία αὕτη ἀναιρεῖται ἐξ ὅσων ἤδη εἶπομεν ἢ ἐβδόμη ἐπιστολὴ τοῦ πρώτου βιβλίου, περὶ ἧς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἶναι ἀκαταγώνιστον ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς ἐπὶ κολακείᾳ κατηγορίας καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ἔγραψεν ὁ Ὀράτιος ὅτε ἤρχιζε μόνον νὰ σχετίζηται στενότερον πρὸς τὸν Μαικίηναν, δὲν ἦτο δὲ ἀκόμη οἰκείος αὐτοῦ καὶ συνήθης. Εὐκόλον ὅμως εἶναι νὰ νοήσωμεν

¹ Βλ. καθ' ὅλου σατ. 1, 9 καὶ 2, 6.

διὰ τί ὁ Ὀράτιος δὲν ἐφείδετο ἐπαίνων πρὸς τὸν Μαικήναν, πρὸς ὃν τοσαύτας εἶχεν ὑποχρεώσεις. Ὅστις θέλει πᾶν πρᾶγμα νὰ ζυγίζη διὰ χρυσοῦς ζυγαρίας, δεικνύει ἀκρισίαν· ἂν ἀπὸ τῆς ποιήσεως ἀφαιρεθῇ τὸ πανηγυρικὸν στοιχεῖον, θὰ ἀποκλεισθῶσι πάντα τῆς ποιήσεως τὰ γένη, πλὴν τῆς σατίρας καὶ τῆς κωμωδίας. Τῷ ὄντι συμφυέστατον εἶναι πρὸς τὴν ἀληθινὴν καὶ ὑψηλοτέραν ποίησιν τὸ καθῆκον τοῦ νὰ μετὰγη ὁ ποιητὴς εἰς χώρας ὑψηλοτέρας τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα, ἅτινα εἶναι τῶν ποιημάτων του ἢ ὑπόθεσις καὶ νὰ μετεωρίζη αὐτὰ ἀπὸ τῆς παχυλῆς ἀτμοσφαιρας τοῦ κοινοῦ βίου, καθαίρων ἀπὸ τοῦ βορβόρου, ὅστις ἐξ ἀνάγκης τὰ περιβάλλει καὶ οἶονεὶ μεταπλάττων αὐτὰ ἐπὶ τὸ ἰδανικώτερον καὶ ἀπαλλάττων ἀπὸ παντός ὅ,τι ἐν τῷ βίῳ ἤθελεν ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς ταπεινὸν ἢ γελοῖον. Ἀλλὰ τὸν Ὀράτιον ὅμως οὐδέποτε παρέσυρεν ἢ πρὸς τὸν Μαικήναν στοργή του ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ διαστρέφη τὴν ἀλήθειαν, τεκμήριον δὲ τούτου εἶναι ὅτι οἱ ἔπαινοι, οὗς ἐπιδαφιλεύει πρὸς τὸν Μαικήναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικυροῦνται καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀναντιρρήτων μαρτυριῶν. Δὲν ἦτο μὲν βεβαίως ὑπόχρεως ὁ ποιητὴς νὰ ψέγη τὸν προστάτην του δι' ὅσα τυχὸν εἶχε τρωτὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτῷ βίῳ, ἀλλ' οὐδ' ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ἀρετάς, ἅς δὲν εἶχεν. Δίαν εὐαρέστως λ. χ. θὰ ἤκουεν ὁ Μαικήνας ἐπαινούμενα τὰ ποιήματά του ὑπὸ τοῦ Ὀρατίου, ὅστις τόσον λεπτὴν καὶ ἀσφαλῆ εἶχε τὴν περὶ ποιήσεως κρίσιν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ λέξιν λέγει περὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ποιήμασί του ὁ Ὀράτιος.

Κατὰ πολὺ βαρύτεραι εἶναι αἱ μομφαὶ αἱ ἀποδοθεῖσαι τῷ Ὀρατίῳ διὰ τὰ δουρικὰ δῆθεν κολακεύματά του πρὸς τὸν Αὔγουστον. Ἔχομεν ἤδη παρατηρήσῃ ὅτι ὁ βίος αὐτὸς τοῦ Ὀρατίου οὐδεμίαν παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς τοιαύτην κατηγορίαν, διότι ὁ ποιητὴς ἀπέφευγε μᾶλλον τὴν συναναστροφὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐν ᾧ ἐκεῖνος μετ' ἐπιμονῆς ἐπεζήτει νὰ ἔχη παρ' ἑαυτῷ τὸν ποιητήν. Ὄθεν καὶ περιωρίσθησαν οἱ κατακρίναντες τὸν Ὀράτιον νὰ κατακρίνωσιν αὐτὸν διὰ τὰς εὐτελεῖς κολακείας πρὸς τὸν Αὔγουστον, ἅς ἀνεύρισκον ἢ ἐζήτουν νὰ ἀνεύρωσιν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ.

Ἴνα ἀσφαλῶς καὶ ἄνευ προλήψεων κρίνωμεν περὶ τοῦ πράγμα-

τος, πρέπει να ἔχωμεν κατὰ νοῦν τίς ἦτο ὁ ἔθνικὸς χαρακτήρ τῶν Ῥωμαίων καὶ τίς ὁ χαρακτήρ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζη ὁ Ὀράτιος, καθὼς ἐπίσης καὶ τίς ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων χαρακτήρων σχέσις. Οὕτω δὲ σκεπτόμενοι θὰ ἴδωμεν ὅτι φυσικώτατον πρᾶγμα ἡδύνατο νὰ εἶναι διὰ τοὺς τότε Ῥωμαίους ὅ,τι νῦν εἰς ἡμᾶς ἐνδέχεται νὰ φαίνεται ὡς κακῶς ἔχον. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ ρητορικὸν στοιχεῖον εἶναι ἐκ τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτήρος, ἐκ τούτου δὲ προέρχεται ἡ τάσις ἐκείνη, ἣν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς ἐκφράσεις τὰς δυνατωτέρας καὶ ὑπερβολικωτέρας. Αὐτὸς ὁ Ὀράτιος, λεπτότατος γνώστης τῆς ψυχολογικῆς διαθέσεως τοῦ ἔθνους του, γράφει πρὸς τὸν Αὐγούστον ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τοῦ δευτέρου βιβλίου (στίχ. 161 ἐξ.): «Ὁψιος ὁ Ῥωμαῖος προσέσχε τὸν νοῦν εἰς τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ μετὰ τοὺς Λιβυκοὺς πολέμους, ἡσυχος πλέον, ἤρχισε νὰ ἐρευνᾷ τί ὠφέλιμον παρέχουσιν ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Θέσπις καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἔκαμε δὲ καὶ ἀπόπειραν, ἂν ἀξίως θὰ ἡδύνατο νὰ μεθερμηνεύσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν. Ἠσμένισε δὲ ἐπὶ τῷ ἐπιχειρήματι, φύσει ὢν μετάρσιος καὶ εὐστοχος, διότι ἱκανῶς ἐλαύνεται ὑπὸ τῆς τραγικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐπιτυχῶς ἀποτολμᾷ».

Ἦς λοιπὸν Ῥωμαῖος ἦτο φύσει ῥητορικὸς καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους οἱ νεώτεροι Ἴταλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι.

Τὰ πάθη τὰ σφοδρὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου συνετέλεσαν καὶ τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Καὶ πρὶν ἢ ἀκόμη ἰδρυθῶσιν εἰδικαὶ σχολαί, εἶχεν ἡδὴ ἐν Ῥώμῃ ἡ ῥητορικὴ μεγάλην διάδοσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ὅχι μόνον μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐδιδάσκοντο τὴν τέχνην θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς οἱ ἐπιφανέστεροι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ μετ' ἴσου ζήλου ἐδίδασκον αὐτήν. Τῶν δὲ τειούτων σπουδασμάτων τὰ ἀποτελέσματα καταδεικνύει μὲν ἡδὴ ἡ γραμματεία τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος, ἀλλὰ κατὰ πολὺ μᾶλλον ἡ τῶν τοῦ Αὐγούστου. Κατὰ τούτον δὲ τὸν τρόπον ἐξηγῶνται πολλαὶ ὑπερβολικαὶ τῶν Ῥωμαίων ἐκφράσεις, αἵτινες φαίνονται λίαν ἀπέχουσαι τῆς ἡμετέρας συνηθείας. Ἀπαντῶσι δὲ αἱ

υπερβολικαί ἐκεῖναι ἐκράσεις ὄχι μόνον ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τῷ περιεργατέρῳ, ἀλλὰ καὶ πλειότερον ἴσως ἐν τῇ ποιήσει καὶ μάλιστα τῇ ἐγκωμιαστικῇ.

Ἐδειξά ἤδη ἀνωτέρῳ τίνα μετατροπὴν ὑπέστησαν αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι τοῦ Ὁρατίου. Ὡς οἱ ἄριστοι τῶν τότε Ῥωμαίων καὶ τῶν τοῦ ἀκολουθοῦ αἰῶνος (ὅποιοι εἶναι λ. γ. ὁ Τίτος Λίβιος, οὗτος Πλίνιος, ὁ Τάκιτος). ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἤτο μὲν κατ' ἀρχὴν ὀπαδὸς τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, ἀλλ' ἔστειργε τὴν μοναρχίαν ὑποκύπτων εἰς τὴν ἀνάγκην. Ἡ ἱστορία οὐδεμίαν εὐπάθειαν ἀποστρέφεται πλειότερον τῆς τῶν εὐπαθῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πρακτικοὶ ὄντες ἄνθρωποι ὅπως πολλάκις εἶπομεν, δὲν ἤτο δυνατόν νὰ ἀναλύωνται εἰς ἀκάρπους ὀλοφυρμούς καὶ δάκρυα ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας. Μεμψιμοιρίαι τοιαῦται μόλις ἐνίστατο ἤκούοντο ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν. Ἀπ' ἐνκντίας δέ, ἀφ' οὗ ἐδείχθη ὅτι ἡ ἀνόρθωσις τῆς παλαιᾶς πολιτείας ἤτο εἰς τὸ ἐξῆς μάταιον ὄνειρον, προσεπάθειον νὰ προσαρμοσῶσιν ἐαυτοὺς, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον, πρὸς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἐπραττον δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον προθύμως, ὅσῳ ὁ Αὐγούστος εἶχε φιλοτιμηθῆ νὰ τηρήσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμεταβλήτους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας πολιτείας καὶ τὰ mores maiorum, τὰ ὅποια οἱ Ῥωμαῖοι θεώρουν ὡς ἱερὰς θεσμούς. Ἐδειξε δὲ ὅτι εἶχε τῷ ὄντι πολλὴν ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ νὰ ἱκανοποιῇ τὰς διαφορὰς ἀπαιτήσεις. Ἄν καὶ δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐξ ἐκείνων, εἴτινες λατρεύουσι τὸν Κιαισρισμὸν, ὅπως τώρα συνήθεια εἶναι νὰ χυμῶσιν οἱ ἱστοριογράφοι τῆς αὐτοκρατορικῆς Ῥώμης, δὲν δύναμαι ὅμως νὰ ἀρνηθῶ ὅτι ἡ μοναρχία παρέσχεν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐπὶ χρόνους μακροὺς εὐκαὶ ὀλίγα ἀγαθὰ. Αὐτὸς ὁ Τάκιτος κατὰ ποικίλους τρόπους ὁμολογεῖ ὅτι ὁ πρῶτος ἀπὸ Χριστοῦ αἰὼν ὑπῆρξεν ὁ καλλίστος τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Ἄν δὲ ἡ Ἰταλία δὲν ἤρουνθή νὰ ἀπολαύσῃ τῶν εὐεργετημάτων ἐκείνων, ὅσον ἄλλαι χώραι, εἴαι ἡ Γαλατία ἢ ἡ Ἰσπανία, ἢ αἰτία τούτου πρέπει μᾶλλον εἰς αὐτοὺς τοὺς πολίτας ἢ εἰς τοὺς Κιαισρας νὰ ἀποδοθῇ. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ἔχοντες τὰς

παρὰ δόσεις των, ὑλικὴν εὐπορίαν καὶ ἠθικὴν ὑπεροχὴν, προνομιοῦ-
 χον κατὰστασιν, διότι κατεῖχον τὸ κέντρον τῆς οἰκουμένης, ἔπρεπε
 νὰ εὐδαιμονῶσι πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι, ἀλλὰ τὰ δεινὰ,
 τὰ ὁποῖα ἐμάστιζον τὴν ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δου-
 λεία, ἡ λύπη ἐκείνη τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἔνεκα τῆς δουλείας
 ἐλλειψίς καλῶς συντεταγμένης μεσαίας τάξεως πολιτῶν, ἀφ' ἑτέ-
 ρου δὲ ἡ παρὰ φύσιν μεγάλυνσις τῆς Ῥώμης καὶ ἡ ἀναλόγως πρὸς
 τὴν μεγάλυνσιν ἐκείνην ἀχαλίνωτος διάτασις τῶν πολιτῶν αὐτῆς
 καὶ ἐν τῇ θράσει καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς, τέλος δὲ αἱ πολιτικαὶ καὶ
 κοινωνικαὶ συμφοραὶ, ἃς ἐπήνεγκον οἱ ἐπὶ πεντηκονταετίαν περί-
 που διαρκέσαντες ἐμφύλιοι πόλεμοι, ταῦτα, λέγω, τὰ δεινὰ ἦσαν
 ἀνεπίδεκτα ἀποτελεσματικῆς θεραπείας. Οἱ συνετοὶ νόμοι, οὓς
 πρὸς τοῦτο ἔθηκεν ὁ Αὐγούστος καὶ μετ' αὐτὸν καὶ ἄλλοι αὐτο-
 κράτορες, νὰ μετριάσωσι μόνον ἡδύναντο τὸ κακόν, ἀλλ' ὄχι καὶ
 νὰ ἄρῳσιν αὐτὸ ἐξ ὀλοκλήρου.

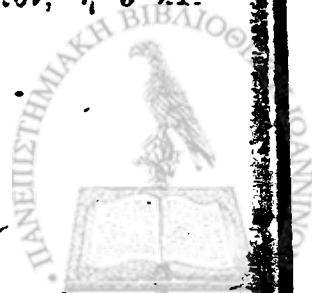
Ἐν τούτοις ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρᾶγμα ἦτο ἀναγκαῖα ἡ τάξις καὶ
 ἡ ἡσυχία, ἡ δὲ μοναρχία, τὸ κατ' αὐτήν, συνετέλεσεν εἰς ἐπίτευ-
 ξιν τῶν δύο τούτων ἀγαθῶν. Καὶ ἄλλα ἔθνη λίαν προσηγμένα ἐν
 τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφ' οὗ ἐχειμιάσθησαν ἐν τῷ σάλῳ τῶν
 ἐμφυλίων ἀγώνων, ἂν καὶ ὄχι τόσο μακρῶν καὶ βιαίων, ὅσον ἦσαν
 οἱ καταταράξαντες τὴν Ῥώμην, κατέπεσαν ἔπειτα ἐπὶ τίνα χρό-
 νον εἰς λήθαργον καὶ ἔκλιναν τὴν κεφαλὴν ὑπὸ ζυγὸν κατὰ πολὺ
 βαρύτερον ἐκείνου, εἰς ὃν ὑπέβαλε τοὺς Ῥωμαίους ὁ Αὐγούστος.
 Ἐπειτα, ὁ Ὀράτιος, ἂν καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν γηραιότεραν γενεάν
 τῶν συγχρόνων τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου, εἶχεν ὅμως
 γεννηθῆ καὶ ἀνατραφῆ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ
 σπαραγμῶν τῆς Ῥώμης, ὅσα δὲ εἶχεν ἴδῃ καὶ ἐν τῷ στρατεύματι
 τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου εἰς πᾶν ἄλλο ἦσαν συντελεστικά ἢ
 εἰς τὸ ἀναζωπυρήσωσιν ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ δῆθεν
 ἐλεύθερον πολίτευμα. Πλὴν δὲ τούτου, λόγῳ προσωπικοῖ, ὡς ἡ
 φιλία αὐτοῦ πρὸς τὸν Μαικῆναν καὶ τὰ εὐεργετήματα, τὰ ὁποῖα
 καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ καθ' ὅλου πρὸς τὴν ποιήσιν ἐπεδαψίλευεν ὁ
 Αὐγούστος, βεβχίως θὰ συνέδραμον—καὶ οὐδὲν θαῦμα—εἰς τὸ νὰ

πειθαναγκάσωσι τὸν ἡμέτερον ποιητὴν, δισταζόντα κατ' ἀρχάς καὶ ἀμφιβάλλοντα, ὀριστικῶς πλέον καὶ ἀδιστακτικῶς νὰ συνταχθῆ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐκείνου, ὅστις παρέσχεν εἰς τὸ κράτος τὸ ῥωμαϊκὸν εἰρήνην μὲν καὶ τάξιν ἐντὸς τοῦ κράτους, ἔξω δὲ ἀσφάλειαν καὶ δόξαν καὶ ὅστις μάλιστα κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τῆς βασιλείας του, ἦτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ἐμφυλίων πολέμων μέχρι σχεδὸν τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρατίου, μόνον τὸ ἀγαθὸν μέρος τοῦ χαρακτῆρος του εἶχεν ἐπιδείξῃ. Τί λοιπὸν τὸ παράδοξον ἂν ὁ ποιητὴς ὕμνει τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ κατὰ δύναμιν προσεπάθει νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἐπιχειρήμα του; Ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν σατιρῶν οὐδὲν ἔγνωσ ἐπαίνων ὑπάρχει πρὸς τὸν Αὐγούστον, οἱ ἔπαινοι ἀκούονται τὸ πρῶτον ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν σατιρῶν καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἔπειτα ἐν τοῖς λοιποῖς ποιήμασιν, ἔχουσι δὲ πλειοτέραν ἔμφρασιν ἐν τοῖς λυρικοῖς καὶ ἰδιᾶ ἐν ταῖς πολιτικαῖς ᾠδαῖς¹.

Εἰς πολλοὺς δυσάρεστον ἐράνη ὅτι ἡ Ὀράτιος ἀποδίδει συχνάκις πρὸς τὸν Αὐγούστον τὰ αὐτὰ ἐπίθετα, τὰ ὅποια καὶ εἰς τοὺς θεοὺς ἀποδίδονται καὶ ὅτι λατρεύει τὸν αὐτοκράτορα ὡς ὄν ὑπεράνθρωπον, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔθος κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ποιητὰς τῶν χρόνων ἐκείνων πλην τοῦ Τιβούλλου, ὅστις οὐδαμῶ τῶν ποιημάτων

¹ Ὑπελογίσθη (Patin Etude sur la vie et les ouvrages d'Horace ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Ὀρατίου μετὰ γαλ. μεταφράσεως) ὅτι τριάκοντα εἶναι περίπου ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου οἱ τόποι οἱ ἐγκωμιαστικοὶ τοῦ Αὐγούστου, οἵτινες διανέμονται εἰς χρονικὸν διάστημα τριάκοντα ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 38 π. Χ. ὅτε τὸ πρῶτον ἐσχετίσθη πρὸς τὸν Αὐγούστον ὁ ποιητὴς, μέχρι τοῦ ἔτους 8 π. Χ. ὅτε ἀπέθανε. Τὰ ἐγκώμια λοιπὸν δὲν εἶναι βεβαίως οὐδὲ κατ' ἀριθμὸν ὑπερβολικά, ἂν μάλιστα ληφθῆ πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν γίνονται ἐν παρόδῳ ἢ ἐμμέσως καὶ ὅτι δεκαεξὸς μόνον εἶναι οἱ ἐγκωμιαστικοὶ τόποι, οἵτινες ἀναφέρονται εἰδικῶς εἰς τὸν Αὐγούστον. ἐγράφησαν δ' οὗτοι ἕνεκα λόγων σπουδαίων καὶ ἐν περιστάσεσιν ἐκτάκτοις. Ὁ ἀρχιότατος αὐτῶν εἶναι ὁ ἕνατος ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Ἀκτίου, τῷ 31 π. Χ. ἦτοι ἑπτὰ περίπου ἔτη, ἀφ' οὗ ἐγνώρισεν ὁ ποιητὴς τὸν Μικηῖνον καὶ δι' αὐτοῦ τὸν Αὐγούστον. Τρία δὲ μόνον εἶναι τὰ ποιήματα, ἅτινα προσφωνοῦνται εἰδικῶς πρὸς τὸν Αὐγούστον, ἡ 5 καὶ ἡ 14 ᾠδὴ τοῦ Δ' βιβλ. καὶ ἡ 1 ἐπιστ. τοῦ Β' βιβλ.

των του αναφέρει τὸν Αὐγουστον. Κατὰ τοῦ Ὁρατίου δὲ ἐστράφησαν ἰδίως οἱ τὰ τοιαῦτα κακίζοντες, διότι ἡ κρίσις καὶ ἡ σύνεσις, ὡν θαυσιματῶς εἶχε τύχη ὑπὸ τῆς φύσεως, ἔπρεπε, λέγουσι, νὰ προφυλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τοιούτου εἴδους ἀτοπιῶν. Ἀλλ' εἰς τὰ ἐγκώμια ἐκεῖνα δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδῃται μεγάλη σημασία, ὅπως οὐδ' εἰς τὰς ἀποθεώσεις τῶν αὐτοκρατόρων, πάντως δὲ πρέπει ταῦτα νὰ κρίνονται συμφώνως πρὸς τὰς ιδέας τῶν παλαιῶν καὶ μάλιστα τῶν συγχρόνων τοῦ Ὁρατίου. Οὕτω δὲ ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος πείθεται τις εὐχερῶς ὅτι ἐκεῖνα τὰ ἐγκώμια καὶ ἐκεῖνα καὶ ἀποθεώσεις εἶναι ἴσως πράγματα ὀλιγώτερον ἀπρεπῆ ἢ ἀλλόκοτοί τινες μοναρχικῆς λατρεῖαι μεσαιωνικῆς καὶ νεώτεραι.

Ἐπειδὴ δὲ διὰ μορφῆς ἀνθρωπίνης ἀπεικάζον τοὺς θεοὺς των οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἶχον πολλὴν οὕτως εἰπεῖν οἰκειότητα πρὸς αὐτούς, αἱ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σχέσεις παρεξηγήθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ ἐκρίθησαν ἄλλως ἢ ὡς ἔπρεπε νὰ κριθῶσι, διότι οἱ νεώτεροι ἐν τῇ ἐκτιμῇ τῶν τοιούτων πραγμάτων ὠρμήθησαν ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπικρατουσῶν ἀρχῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν ὀφθαλμῶν καὶ χριστιανικῶν περὶ θρησκείας ἰδεῶν ἢ ἀφηρημένων φιλοσοφημάτων. Ἡδὴ ὁ Ὅμηρος ἀποδίδει ἐλευθέρως καὶ ἄνευ ὀρισμένης ἀνάγκης εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς πράγματα τὰ ἐπιθετα θεῖος καὶ θεοειδής. Ἐν τοῖς τοιούτοις δὲ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἀνυψοῦται ὁ ἀνθρώπος μέχρι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μάλλον ὅτι ταπεινοῦται τὸ θεῖον μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειτα πᾶς Ῥωμαῖος εἶχε τὸν προστάτην αὐτοῦ δαίμονα (Genius), ὅπερ ἐπὶ τέλος οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι ἐθεοποιεῖ ἕκαστος ἑαυτὸν¹. Τὸ πονηρὸν ἔθος τοῦ ἀποδίδειν εἰς θνητὸν θείας τιμᾶς ἤρχισε νὰ εἰσάγῃται εἰς τὴν Δύσιν — ἐν τῇ Ἀνατολῇ προὔπηρχεν — ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα ἐπισήμως ἀπῆτησεν αὐτὰς καὶ τὸ πρᾶγμα κατήντησε

¹ Σέρβ. εἰς Βιργ. Γεωργ. 1, 302: Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei aut hominis. — Μένανδρος: Ἀπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου. — Ἠβλ. καὶ Ὁρατ. Ἐπιστ. 2, 2, 187 ἐξ.

πλέον συνηθέστατον παρά τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, οἵτινες καί κατὰ τὸ πλεῖστον εἶχον τὰς εἰδῶρας αὐτῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ. Συνέβαινε δὲ πολλάκις καὶ εἰς ὑπάτους ἢ ἀνθυπάτους Ῥωμαίους καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τῆς ἐλευθέρως πολιτείας νὰ προσφέρηται τοιαύτη λατρεία ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ὅσῳ δὲ πλείοτερον εἰσεχώρουν εἰς τὴν Ῥώμην τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅσῳ μάλλον ὁ Ῥωμαϊκὸς κόσμος περιέφερεν ἐν τῷ ἀπελπισμῷ αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναζητῶν ἕνα σωτῆρα οἰονόηποτε, τόσο ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐρριζοθόλει ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις θὰ εἶχε τὴν δύναμιν καὶ τὴν τύχην νὰ ἐκτελέσῃ τὸ γιγάντιον ἐπιχείρημα τοῦ ἀνακατασκευῆσαι τὸ κράτος δὲν ἐμελλεῖ νὰ εἶναι κοινὸς τις θνητός. Ὅθεν δὲν εἶναι ἀπλήτῃ τις καὶ κενὴ κολλακεία ἂν ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν παλαιότερων συγχρόνων τοῦ Αὐγούστου, οἵτινες εἶχον ὑπάρξῃ μάρτυρες τῶν μεγάλων θειῶν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τιμῶσι τὸν αὐτοκράτορα ὡς σωτῆρα ἐπίγειον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου εἶχεν ἐπισήμως ὀρισθῆναι νὰ ἀποδίδωνται ἐν τοῖς συμποσίοις διὰ σπονδῶν θεῖαι τιμαὶ εἰς τὸν Αὐγούστου, ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, εἰς τὸν δαίμονα τοῦ Αὐγούστου. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου τοῦ Ὀρατίου καὶ διὰ ὀνόματος ἐψήφισεν ἡ σύγκλητος, ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς Ῥώμης νὰ ἰδρύνωνται βωμοὶ εἰς τὸν δαίμονα τοῦ Αὐγούστου. Σημειωτέον ὅμως χάριν τῆς ἀληθείας, ὅτι δὲν ἐτιμᾶτο ὡς θεὸς ὁ Αὐγούστος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐκεῖ δὲ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ συλλατρεύηται μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ θεὰ Ῥώμη ἐπέτρεψε τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ. Ὁ Ὀράτιος οὐδέποτε ὀνομάζει, ὅπως λ. γ. πράττει ὁ Προπέρτιος, τὸν Αὐγούστου θεὸν (οἷότι μὴ λαμβανομένης πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς ψῆ. 1, 2 ἥτις εἶναι ποιητικὸν πλάσμα, αἱ ἐκφράσεις numen καὶ deus ἀναφέρονται πάντοτε εἰς τὸν δαίμονα τοῦ Αὐγούστου τὸν λατρευόμενον ἐν ταῖς ἡμεροσυστάσεσιν ἡμέραις), ἀλλὰ κανονικῶς κατατάσσει αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἡρώων, οἵτινες, ὡς παρά τοῖς Ἕλλησιν ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πελοδεύκης, παρά τοῖς Ῥωμαίοις ὁ Ῥωμύλος, διὰ τὰ κατορθώματά των ἐτιμήθησαν ὡς θεοί.

Ἐπειτα ὁμως, παρὰ τοῖς ἐσχάτοις συγχρόνοις τοῦ Αὐγούστου, ἐμεγαλύνθη πολὺ ἡ κολακεία καὶ ἐν ᾧ ὁ Ὀράτιος (Ὀδ. 1, 12 ἐν τέλει) ὑποτάσσει εἰς τὸν Δία τὸν Αὐγούστον, ὁ Ὀβίδιος ἐν τέλει τῶν Μεταμορφώσεων θεωρεῖ τὸν αὐτοκράτορα ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸν ὕπατον τῶν Θεῶν.

Ὅπως δὲ ἔνεκα τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ῥητορικῆς ἐπιδράσεως εἶναι ὑπερβολικώτερος ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ὁ Ὀράτιος, εὐτὼ καὶ ὅταν ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τῶν προσωπικῶν ἢ τῶν γραμματειακῶν, μετεχειρίζεται ἐκφράσεις, πρὸς ἃς προσκρούει ἢ καθ' ἡμᾶς συνήθεια.

Συνεφώνει δὲ πληρέστατα πρὸς τὰς τάσεις τῆς νέας μοναρχίας ἢ πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον ἀδιαφορία τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ καὶ ἡ κλίσις αὐτοῦ πρὸς τὴν μελέτην καὶ τὸν βίον τὸν ἡσυχαστικὸν καὶ θεωρητικὸν ὡς ἐπίσης καὶ ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ὁ πρῶτος καὶ ἡμερος.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους τῆς Ῥώμης χρόνους ὀλίγη ἀφίνετο ἐλευθερία εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἥτις τέκνον εὔσα τῆς σκέψεως καὶ τῆς φαντασίας, εἶχε κατὰ τόσον ποικίλους τρόπους ἐπιδράση ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς Ῥωμαίους ἀπησχόλουν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πρῶτον μὲν αἱ βαρεῖαι ἀνάγκαι τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἔπειτα δὲ ὁ πολύφροντις δημόσιος βίος, ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς. Ἡ διπλῆ αὕτη ἀσχολία δὲν ἀφίνεν εἰς αὐτοὺς καιρὸν ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν μονήρη καὶ μελετητικὴν ἐκείνην οἰαίταν, ἥτις εἶναι σύντροφος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ποιήσεως, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ποίησις ἤρχισαν νὰ θάλλωσι παρ' αὐτοῖς κατὰ τοὺς ἐσχάτους μόνον χρόνους τῆς ἐλευθέρου πολιτείας. Καὶ δὲν ὑπῆρξε μὲν δυνατὸν νὰ ῥιζοβολήσῃ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὧν ἦτο μᾶλλον ὁμοιότροπος ὁ χαρακτήρ, ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη ποικιλία τοῦ βίου καὶ τῶν ὀρέξεων, ἥτις ἐπεκράτει ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν περίοδον, καθ' ἣν ἐκείναι ἤκμαζον, ἀλλ' ὁμως ἤρχισαν ὅπως ὅποτε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων νὰ ἀρέσκωνται εἰς τε τὰς τέρφεις καὶ τὰς ἀρετάς τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, νὰ ἀναπτύσσωσι τὴν ἰδίαν προσωπικότητα καὶ νὰ τιμῶσι τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην.

Ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἐπιείκεια τοῦ Ὀρατίου ἐρανεροῦτο καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δούλους, εἶναι δὲ καὶ τούτο ἀπυρό-
 λημα τῆς κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐπιλήθους μετα-
 βολῆς τῶν ἰδεῶν, ὅτι τῷ ὄντι εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ὑφίσταται ἡ
 τιμὴ τοῦ ὅτι κατέστησεν ἡπικότεραν τὴν δουλείαν, ἢ παντελῶς
 νὰ καταλύσῃ ὅν θὰ ἦτο τότε δυνατὸν. Οὕτω δὲ συνέβη, ὥστε ἐν ᾧ
 ἐγένοντο δουλικώτεροι οἱ πολῖται, ἀνεγνωρίζοντες ἡσυχάζοντες πλείονα
 ἀνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς δούλους. Ὁ Ὀράτιος λοιπὸν παρ-
 ῥέειπε κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ παραπτώματα τῶν δούλων του. Καὶ
 ἐκ τῆς ἐβδόμης δὲ σατίρας τοῦ δευτέρου βιβλίου, ἂν καὶ ἐκεῖ ὁ
 δούλος κάμνει χρῆσιν τῆς ἐλευθεροστομίας τῆς ἐπιτρεπομένης κατὰ
 τὰ Σατουρνάλια, ὑνάρμεθα οὐδὲν ἧττον νὰ λάβωμεν ἐννοίαν τῆς
 παρρησίας, μεθ' ἧς ὠμίλει πρὸς τὸν κύριόν του ὁ Δαῦς¹.

Ἡ φυσικὴ τοῦ Ὀρατίου ἰκανότης εἰς τὸ νὰ κατανοῇ καὶ ἀνα-
 φερὸντως νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν
 διάνοιαν πολὺ μᾶλλον τῶν πρὸ αὐτοῦ ὑπαρχάντων Ῥωμαίων ποιη-
 τῶν καὶ συγγραφέων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος, ἦτο σύμφωνος πρὸς
 τὴν καθ' ὅλου βροτὴν τὴν ἐπικρατήσασαν κατὰ τοὺς Αἰγρουστειοὺς
 μάλιστα χρόνους, καθ' ὅς εἶχεν ἀναγκάτως μειωθῆ ἡ ἀστυρία
 ἐκείνη ἀποκλειστικότης, ἧτις προσδιόχεν εἰς τοὺς παλαιότερους
 Ῥωμαίους. Ἡ δὲ βροτὴ ἐκείνη ἦγε κατ' εἰθεῖαν εἰς τὴν ἐξίσωσιν
 καὶ ἀνάμειξιν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων (ἢν βεβαίως κατ' οὐδένα
 τρόπον ἐπεθύμει αὐτὸς ὁ Αἰγρουστειὸς οὐδὲ οἱ πρῶτοι αὐτοῦ διάδοχοι)
 καὶ ἐμελλεν εἰς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων μάλιστα νὰ ἀποβῆ, ὅτι οἱ
 Ἕλληνες ἦσαν τὸ μόνον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀδελφοὶ πρὸς τοὺς Ῥω-
 μαίους ἔθνος, μὲ ὅλας τὰς διαφορὰς τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν καὶ
 τῶν φυσικῶν ἰδιότητων, αἵτινες ἐχώριζον τοὺς ὄντο λαοὺς. Εἶναι δὲ
 γνωστὸν ὅτι τοὺς Ἕλληνας, οὗς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἀίματα, ἐκα-
 τὸν πεντήκοντα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας κατεχρόνησαν οἱ Ῥωμαῖοι,

¹ Τὸ ὄνομα Davus εἶναι κυρίως ἐθνικόν, ὅτι πλείστα δούλων ὀνό-
 ματα ἐξ ἐθνικῶν ἔγιναν κύρια (Syrus, Geta κτλ.), εἶναι δὲ τὸ ἑλληνικόν
 Δαῦς, ὅτι κατὰ Στράβωνα (7,304) οἱ Δᾶκται ἐκλήροντο τὸ παλαιὸν Δᾶοι.

ἤρχισαν ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων αἰεὶ μᾶλλον νὰ τιμῶσιν, ὥστε ἔκτοτε ὄχι μόνον ἔφθανον εἰς τὰ ὑπάτα τῆς πολιτείας ἀξιόμακτα Ἕλληνες ἄνδρες, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κηδεστίας συνῆπτον πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας. Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἡ τελευταία πράξις τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν Δύσιν, ἀλλὰ σημειώτεον ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξαν κατὰ πολὺ σπουδαιότερα ἢ ὅσον προέβλεπεν ἴσως ὁ Κωνσταντῖνος.

Πρέπει ἐν τέλει νὰ μνημονεύσω πρὸς τιμὴν τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν ἀκόμη ὅτι οὐδέποτε ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀγρίαν πλουτοθηρίαν, ἧτις καὶ τότε ὑπὸ πάντων σχεδὸν ἠσκειτο καὶ τώρα ἀσκειται καὶ ὅτι ἠρκεῖτο εἰς τὰ μέτρια, εἰς τὴν χρυσοῦν μετριότητα. Ὅπως ἐν παντὶ πράγματι ἀπέφευγε τὰς ὑπερβολὰς ὁ Ὁράτιος, μετρίαν ἔχων καὶ οὕτως εἰπεῖν εὐκρατον καὶ ἐναρμόνιον τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἔστεργε καὶ ἐν τούτῳ τὴν μεσότητα καὶ οὔτε ἄγαν πλούσιος ἤθελε νὰ εἶναι οὔτε ὑπὸ τῆς ῥυπαρᾶς πενίας νὰ κατατρυχηται. Ἠγάπα δὲ τὴν εὐπρέπειαν, τὴν τάξιν καὶ τὴν καθαρότητα καὶ ἐν τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος καὶ ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ οἴκου.

Εἶδομεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω πῶς ὁ Ὁράτιος, ὡς πρακτικὸς Ῥωμαῖος, ἔζη κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν βίον, ἅς ἴδωμεν τώρα καὶ τὸν βίον αὐτοῦ τὸν ἐσωτερικόν, τίνες δηλαδὴ ἦσαν αἱ θεωρητικαὶ του ἰδέαι περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Αἱ ἰδέαι του αὗται θὰ ἴδωμεν ὅτι δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς σήμερον κρατούσας καὶ ὅτι ὁ Ὁράτιος εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὸν καὶ ὅλος Ἕλληνας.

Φιλοσοφικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Ὁρατίου. Ἀνέγνωσα πρό τινος χρόνου ὅτι ἐπεχείρησέ τις νὰ ἀποδείξῃ τὸν Ὁράτιον Ἑβραῖον, δὲν ἐνθουσαῖμαι ἂν ἐκ γενετῆς ἢ, ὅπως πολλοὶ τότε Ῥωμαῖοι, προσήλυτον. Δὲν ἠξέυρω τίνα ἐπιχειρήματα θὰ ἠδύνατό τις νὰ προβάλλῃ πρὸς στήριξιν τῆς γνώμης ταύτης, ἴσως δὲ τὸ κυριώτατον θὰ ἦτο τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἐνίοτε ὁ Ὁράτιος περιγελά τούς Ἰσραηλίτας, ὅπερ, κατὰ τὸν ἐπινοήσαντα τὴν θεωρίαν ἵτι ὁ Ὁράτιος εἶναι Ἑβραῖος, ἴσως εἶναι πολεμικὸν στρατήγημα.

Ἄλλ' ἀφίνοντες κατὰ μέρος τοὺς ἀστεϊσμούς, ὡς εἶπωμεν ὅτι οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκομεν περὶ τῶν πρώτων Ὀρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ Ὀρατίου, οὐδὲ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ τὰς μάθωμεν, μᾶς ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστροφήν του, ἦτο Ἐπικουρείος καὶ σκεπτικός. Ἐν τέλει τῆς πέμπτης σατίρας τοῦ πρώτου βιβλίου, ἣτις ἐποιήθη τῷ 37 π. Χ. λέγει (ἐνθα ὁ λόγος εἶναι περὶ ἐνὸς θαύματος): «Ἄς τὸ πιστεύῃ ὁ Ἰουδαῖος Ἀπελλᾶς, ὅχι ἐγὼ. Διότι ἐγὼ εἰδὼς ὅτι οἱ θεοὶ ἀμέριμνον διάγουσι βίον καὶ ὅτι ἐν τι θαυμαστὸν ἐργάζεται ἡ φύσις δὲν μᾶς καταπέμπουσιν αὐτὸ οἱ θεοὶ σκυθροῖποι ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανόου δώματός των».

Ἄλλ' ἐν τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ᾠδῇ τοῦ πρώτου βιβλίου, ποιηθεῖσα πολὺ βραδύτερον (25—24 π. Χ.), ὁ ποιητὴς παλινωδεῖ ὡς ἐξῆς: «Ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε ἐπλανώμενος εἰς ἀσύνητον σοφίαν καὶ ἤμην φειδωλὸς καὶ ἀφοίτητος τῶν θεῶν λατρευτῆς, ἀναγκάζομαι νῦν ἀντιστρόφως νὰ ἀναπετάσω τὰ ἰστία καὶ ἀναδράμω πάλιν πρὸς τὸν καταλειφθέντα πλοῦν. Διότι ὁ Ζεὺς, ὅστις συνήθως διασχίζει διὰ τοῦ παλλομένου πυρός τὰ νέφη, ἤλασε διὰ τοῦ αἰθέρου οὐρανοῦ τοὺς βροντῶντας ἔππους καὶ τὸ πτηνὸν αὐτοῦ ἄρμα, δι' οὗ συνταράσσεται ἡ βαρεῖα γῆ καὶ οἱ πολύρρυτοι ποταμοὶ καὶ ἡ Στύξ καὶ ἡ ἔδρα ἡ φοβερὰ τοῦ στυγεροῦ Ἰαινάρου καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ Ἀτλαντος ὄριον. Ἔχει τὴν δύναμιν ὁ Ζεὺς τὰ ταπεινὰ νὰ ἀνυψώσῃ, νὰ σμικρύνῃ τὸν ἐπιφανῆ καὶ τὰ ἀφανῆ νὰ μεγαλύνῃ. Ἡ Τύχη ἀρπακτικὴ ἀφαιρεῖ συνήθως μὲ ὄξυν συριγμὸν ἀπὸ μίας κεφαλῆς τὸ διάδημα καὶ χαίρει περιθέτουσα αὐτὸ περὶ ἄλλην».

Ἀδίκως ἐνομίσθη ὑπὸ τινῶν ὅτι ὁ Ὀράτιος ἔγραψε τὴν ἀνωτέρω ᾠδὴν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τὰ κολακεύσῃ τὸν Αὐγούστον, ὅστις τότε μεγάλως ἐφρόντιζε περὶ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τῆς παλαιᾶς Ῥωμαϊκῆς Ὀρησκείας καὶ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῆς Ὀρησκευτικῆς πίστεως. Οἱ παλαιοὶ ἦσαν λίαν ἀνεκτικοὶ πρὸς τοὺς ἐλευθεροφρονοῦντας περὶ τὴν Ὀρησκείαν, οἵτινες πάλιν ἐφρόντιζον νὰ μὴ σκανδαλίζωσι τοὺς πιστεύοντας ἐπιδεικνύοντες καταφρόνησιν πρὸς τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν. Οὐδεὶς λόγος λοιπὸν ὑπάρχει ὥστε νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς

τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Ὁρατίου γράφοντος ὅσα γράφει καὶ εἰς τὰ ὑποκείμενα ἔδωκεν ἀφορμὴν αἰφνίδιον φυσικὸν φαινόμενον. Ἡ ἀντιμετάστασις ὅμως αὕτη τοῦ Ὁρατίου δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρξε σταθερὰ καὶ ἀκλόνητος, διότι ἐν τῇ πρὸς τὸν Τίβουλλον ἐπιστολῇ, ἣτις πάντως εἶναι μεταγενεστέρα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ὤδῃς, ὁ ποιητὴς ἀποκαλεῖ, ὡς εἶδομεν, ἑαυτὸν *χοῖρον ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου*.

Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ὁ Ὁράτιος ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὰ θεῖα πράγματα, εἰς τὴν σχέσιν τῆς εἰμαρμένης πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως, εἰς τὸ δυνατόν ἢ ἀδύνατον τῶν θαυμάτων, εἰς τὴν ἀθανασίαν ἢ τὴν θνητότητα τῆς ψυχῆς, κυμαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀμφιβολίᾳ καὶ ὑποπίπτει εἰς τὰς αὐτὰς ἀντιφάσεις, ἐν τῇ ὁποίᾳ κυμαίνονται καὶ εἰς ἃς ὑποπίπτουσιν ὄχι μόνον οἱ Ῥωμαῖοι φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν, τῶν ῥητόρων καὶ τῶν ἱστορικῶν, οἵτινες ἐζήσαν μετὰ τὸν Κικέρωνα. Διὰ τοῦτο δὲ ἀφθονοῦν δύναται τις νὰ εὔρη ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ὑλικὸν πρὸς ὑποστήριξιν ὅτι διαφόρους καὶ ὅλως ἀντιθέτους δοξασίας ἐπρέσβευον ἠθεϊάν, σκεπτικισμόν, γραῶδη δεϊσιδαιμονίαν, ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πίστιν τοῦ πλήθους. Αἱ ἀντιφάσεις αὗται γίνονται εὐεξήγητοι ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, Ῥωμαῖοι ὄντες, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦσαν οἰονεὶ ἐμπεποτισμένοι ὑπὸ τῶν παλαιῶν Ῥωμαϊκῶν δογμάτων, ἀλλὰ καὶ (ἀφ' οὗ τὰ δόγματα ἐκεῖνα ἀπώλεσαν πᾶσαν τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ ἀπέμειναν ψιλὸὶ τύποι) ἀνατεθραμμένοι ἐν μεγίστῃ περὶ τὴν πραγματικὴν πίστιν ἀδιαφορίᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμπεφορημένοι φιλοσοφικῆς σκέψεως ἐλληνικῆς καὶ συγχρόνως γινώσκονται ἐν μέρει τοῦλάχιστον τῶν ἀσιανῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θρησκευμάτων, ἅτινα ἀπὸ πολλοῦ εἶχον εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Ῥώμην, πρὸς τοῦτοις δὲ ὅτι, ὕψυτάτην ἔχοντες τὴν διάνοιαν, κατενόουν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ τρωτὰ καὶ ἀπόβλητα μέρη τῆς ἐλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς μυθολογίας.

Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι ὅσον ἐλεύθερα φρονήματα καὶ ἂν ἐδείκνυε περὶ τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ὁ Ὁράτιος ὡς ποιητὴς, δὲν εἶχεν ὅμως ἐκ τούτου τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀκολουθῇ τὰς αὐτὰς ἰδέας

καὶ ὡς ἄνθρωπος, διότι οἱ ποιηταὶ καὶ ἰδίᾳ οἱ Ῥωμαῖοι, ἠδύναντο μὲν ἐν τοῖς ποιήμασι νὰ ἀποστέργωσι τοὺς προσωπικοὺς θεοὺς καὶ νὰ μὴ παραδέχωνται τὴν ἀνάμιξιν αὐτῶν εἰς τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλ' ὄχι ὅμως καὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίζωσιν ἐν τῷ βῆθει τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὴν ἐκ προνοίας σκοπιμωτάτην διάταξιν καὶ τὴν μετὰ τόσον μεγάλῃς συνοχῆς δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος. Καὶ ἄξιός νὰ μνημονευθῆ ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι μάλιστα ὁ Λουκρήτιος, ὅστις, ἂν καὶ ἦτο ὁ θερμότετος μετὰ τῶν Ῥωμαίων ζηλωτῆς τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, ὑμνεῖ ἀρχόμενος τοῦ ἐπικοῦ του ποιήματος τὴν Ἀφροδίτην τὴν γενέτειραν τῶν Αἰνεαδῶν καὶ ἰκετεύει αὐτὴν νὰ παράσχη πρὸς αὐτὸν μὲν βοήθειαν εἰς φιλοπόνησιν τοῦ ἔπους του, πρὸς δὲ τοὺς Ῥωμαίους τὴν εἰρήνην. Καὶ ὅμως ἐδόξαζε μετὰ τοῦ Ἐπικούρου ὁ Λουκρήτιος ὅτι οἱ θεοὶ οὐδαμῶς μεριμνῶσι περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων!

Ἀκριβῶς δὲ ἔνεκα τῆς ἀνακολουθίας ἐκείνης τῶν ἰδεῶν, κρατεῖ παρά τοῖς πλείστοις τῶν ποιητῶν καὶ τοῦ λεγομένου χρυσοῦ αἰῶνος καὶ τῆς ἐξῆς περιόδου ὁ γνωστὸς φιλοσοφικὸς ἐκλεκτισμὸς, ὃν ὁ Ὀράτιος (Ἐπιστ. 1, 1, 14) ὀρίζει οὕτω: «οὐδενὸς διδασκάλου εἶμαι δοῦλος, ὥστε ἀνεξετάστως νὰ ἀποδέχωμαι τοὺς λόγους του. Ὅπουδῆποτε μὲ δῖψῃ ὁ χειμῶν, ἐκεῖ ζητῶ καταφύγιον».

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ὀράτιος, ὅπως καὶ ὁ Βιργίλιος, ἦτο ὁπαδὸς τῆς ἐπικουρείου αἰρέσεως, ἥτις ἀνακαλεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐαυτὸν καὶ θεωρεῖ ὡς τελικὸν σκοπὸν τοῦ βίου τὴν εὐδαιμονίαν, συνισταμένην εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ἄλγους ἀπαλλαγὴν, εἰς τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς. Ἡ δὲ αἵρεσις αὕτη θαυμασιῶς συνεφώνει πρὸς τὴν φυσικὴν τοῦ ποιητοῦ διάθεσιν, ἥτις ἔτεινεν εἰς τὸν ἀπολαυστικὸν βίον. Ἀλλ' ὅταν ὑψηλότερα προβλήματα ἀπησχόλουν τὸ πνεῦμά του, ὅταν ἡ μελαγχολία καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης, ἀποσπῶσαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν καθ' ἡμέραν τέρψεων τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν συμποσίων, τὸν ἔκαμον νὰ ἐπιζητῇ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀπομόνωσιν, ὅπερ τόσῳ συχνότερον συνέβαιεν ὅσω μᾶλλον ἡ νεότης παρήρχετο, τότε δὲν ἴσχυον πλέον ἵνα στηρίζωσιν αὐτὸν τὰ Ἐπικουρεῖα δόγματα καὶ ἐξήτει καταφύγιον εἰς τὴν Στεῖαν. Οἱ

Στωϊκοὶ ἐδογματίζον ὅτι ὁ θεὸς ἐδρεύει ἐν τῇ ἐσχάτῃ τοῦ κόσμου περιφερείᾳ καὶ ἐντεῦθεν ἐκτείνεται διὰ τοῦ κόσμου, ἢ δὲ δόξα των αὕτη μᾶλλον συνεβιβάζετο πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τοῦ πλήθους. Ἐν ᾧ ὁ Ἐπίκουρος ἐθήρρευε τὴν ἡδονήν, οἱ Στωϊκοὶ τὴν κατεφρόνουν, ἐθεώρουν δὲ τὴν ἀρετὴν ὡς ἄκρον ἀγαθὸν καὶ ὡς ἄκρον κακὸν τὴν κακίαν, ὠρίζον δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἄσκησιν ἀρετῆς. Κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς μόνος ὁ σοφὸς εἶναι ἐλεύθερος καὶ συνετός. Ἰπάρχουσι δὲ περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ Στωὰ ὄχι μόνον ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτασσε τὴν αὐτοκτονίαν.

Ἦτο δὲ ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία λίαν ἀσπαστὴ παρὰ τοῖς γνωρί-
μας τῶν Ῥωμαίων, τόσω δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ αὐστηρῶς πρὸς
ἐαυτὴν πάντοτε ἀκόλουθος καὶ ἰκανῶς ἀτεγκτος ἐκείνη αἵρεσις,
συνεφώνει ἐν πολλαῖς πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα τῶν
ἀρίστων χρόνων τῆς ἐλευθέρου πολιτείας. Πολλοὶ βεβηχίως ἐξωτε-
ρικῶς μόνον ἐπεδείκνυσαν ἀγάπην πρὸς τὰ δόγματα τῆς Στωᾶς, ἀφ'
οὗ καὶ ἐταῖροι ἀναφέρονται ἀναγινώσκουσαι στωϊκὰ συγγράμματα
καὶ πλὴν τούτου ἡ αἵρεσις τῶν στωϊκῶν εἶχεν ἐξ ἀναγκῆς ἐν τῇ
ἐφαρμογῇ τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀμβλυθηῖ ἐν μέρει καὶ ἀπεβλή τὴν
ἀρχικὴν αὐτῆς κατὰ θεώριαν τραχύτητα καὶ ἀκαμψίαν, διότι τὴν
αὐστηρὰν ἐκείνην ἀπάθειαν, ἣν ἐπέβηκεν εἰς τοὺς ὑπακοῦς αὐτῆς,
ὅα ἠδύνατο μὲν ἴσως νὰ ἀποδέχωνται καθ' ὅλον οἱ ἐκ φύσεως προση-
κουεῖς πρὸς τριαύτας ἕξεις Ἀνατολίται, ὄχι ὅμως καὶ οἱ ἐπιρροεῖς
πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου Ἕλληνες ἢ οἱ κατ' ἐξοχὴν φιλοπράγ-
μονες Ῥωμαῖοι. Ἀλλ' ὁ Ὀράτιος ἐν πάσῃ σεβαστότητι ἠσπάζετο
τὰς στωϊκὰς ἰδέας, καὶ ὅταν ἐν ταῖς ᾠδαῖς ἢ ταῖς ἐπιστολαῖς γί-
νεται ὑψιπετέστερος, στωϊκὰς ἀρχὰς προβάλλει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
ἡμῶν, ἐν ᾧ ἐν τοῖς παλαιότεροις αὐτοῦ ποιήμασι καὶ μάλιστα ἐν
τῇ 3 καὶ τῇ 7 στίχῃ τοῦ δευτέρου βιβλίου, περιγελά τὰς ὑπερ-
βολὰς τῆς σχολῆς (συχνάκις δὲ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους
διεκωμωδοῦντο οἱ Στωϊκοὶ) καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τῶν
ἐγκλιῶν αὐτῆς ὄψιν καὶ τινὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς.
Οὐδένα ἔχομεν λόγον νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς τὴν ἐλικρίνειαν τοῦ
Ὀρατίου, χαίρομεν μάλιστα ὅτι ἡ ὀρθοφροσύνη καὶ ὁ φυσικὸς αὐ-

τοῦ χαρακτήρ προεφύλαξαν τὸν ποιητὴν ἀπὸ τοῦ νὰ προβῆ μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁρίων, εἰς τὰ ὅποια ἄγει ἡ στωϊκὴ διδασκαλία. Αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί, περιλαμβανομένης τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἀκαδημίας, ὀλίγον ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτόν, ὅτε δὲ ἐν ἐπιστ. 2, 2, 45 λέγει ὅτι «ἐν τῷ δάσει τοῦ Ἀκαδήμου ἐπεζήτει τὴν ἀλήθειαν», μεταχειρίζεται γαριέντα ποιητικὸν κόσμον, διὰ νὰ μᾶς εἴπῃ ἀπλούστατα ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐσπούδαζε περὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ἄλλως, δὲ ἡ Στωὰ καὶ ἡ Ἀκαδημία εἶχον κοινὰ τινα πρὸς ἀλλήλας σημεῖα καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν.

Τὸ μέρος τὸ πραγματευόμενον περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ὀρατίου τελειώνει ἐδῶ. Καὶ ἀπέβῃ μὲν μακρότερον ἢ ὅσον ἤθελον, ἀλλ' ὅμως τὰ ἐν αὐτῷ λεχθέντα θὰ μᾶς χρησιμεύσωσιν εἰς τὰ ἐπόμενα τῆς παρούσης-μελέτης. Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὰ ποιήματα τοῦ Ὀρατίου.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ

Φυσικά ιδιώματα του Όρατίου. Ο εξετάζων τήν φύσιν του πνεύματος του Όρατίου, εύρίσκει ότι δύο συνυπάρχουσιν εν αὐτῷ στοιχεῖα, ὧν τὸ μὲν πρέρχεται ἐκ τοῦ ἔθνους, παρ' ᾧ ἐγεννήθη καὶ ἔζησεν, τὸ δὲ ἐκ τῆς πιθανώτατα ἑλληνικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἐξέτασις τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Όρατίος εἶχε νοῦν ὀξύ, διαλογιστικὸν καὶ ἀντιληπτικὸν καὶ ὅτι ὁ νοῦς του εὖτος τραπεῖς μετὰ ζήλου εἰς τὴν σπουδῆν καὶ μελέτην τῶν διαφορῶν φανερώσεων τοῦ βίου, δὲν ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, οἵτινες ἀνάγκουσιν εἰς σύστημα τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων των ἢ ἐρμηνεύουσι τὰ πράγματα ἀνατρέχοντες εἰς τὸν ἔσχατον λόγον ἐκάστου, ἀλλὰ διαιρῶν εἰς κατηγορίας τὰ παρατηρήματά του κάμνει κατὰ ἴδιον τρόπον χρῆσιν αὐτῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ πρακτικοῦ βίου, εὐθόλως προσέχων τὸν νοῦν εἰς τὸ ὅτι εὖτω πράττων ἐνδέχεται νὰ περιπίπτῃ εἰς ἀντιφάσεις, ἀφ' οὗ καὶ ὁ βίος εἶναι πλήρης ἀντιφάσεων. Τοῦτο εἶναι τὸ ῥωμαϊκὸν στοιχεῖον, ὃ εἰς ἐκ τῶν δύο παραχόντων, οἵτινες συναποτελοῦσι τὸ πνεῦμα τοῦ Όρατίου.

Ὁ ἕτερος, εἶναι τὸ στοιχεῖον τὸ ἑλληνικόν. Δι' αὐτοῦ τὰς μὲν ἐξωθεν ἐντυπώσεις προσδέχεται ὁ ποιητῆς ἡσύχως, ἀταράχως καὶ πλήρως χάριτος καὶ διατυπώνει αὐτὰς μετὰ καλλιτεχνικῆς τελειότητος, τὰ δὲ πλάσματα τῆς ἰδίας φαντασίας, εἴτε γεγονότα εἴτε συναισθήματα, ἀπεικάζει μετὰ ἴσης ἐμφάσεως καὶ δυνάμεως.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο καὶ κατὰ πολὺ παθηματικὴ ἡ ψυχὴ τοῦ Όρατίου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ τὰ ἐκφραστικὰ πάθους δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐπιτυχιστέρων.

Κατάστασις τῆς ποιήσεως παρὰ Ῥωμαίοις καὶ αἰσθησις αὐτῶν πρὸς τὰ ποιητικὰ ἔργα, καθ' οὓς χρόνους ἐπεφάνη ὁ Ὀράτιος. Σύγκρισις τοῦ Ὀρατίου πρὸς τοὺς ἄλλους ποιητὰς μέχρι τῶν χρόνων τῶν Γράκων. Πρὶν ἢ δὲ προβῶ εἰς τὴν κατὰ μέρος ἐξέτασιν τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου, ἀναγκαῖον νομίζω μακροτέρων πῶς νὰ πραγματευθῶ περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ἣ εὐρίσκεται ἡ ποίησις τῶν Ῥωμαίων, καθ' οὓς χρόνους ἤρχισεν τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ στάδιον ὁ Ὀράτιος καὶ νὰ καθορίσω πῶς τότε οἱ ἄνθρωποι ἔκρινον τὰ ποιητικὰ ἔργα. Οἱ χρόνοι οὗ μεσολαβοῦντες μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος καὶ τῆς μάχης τῆς ἐν Ἀκτίῳ ἀποτελοῦσι περίοδον ὄχι μόνον πολιτικῶν, ἀλλὰ καὶ γραμματειακῶν ἀγώνων· οἱ Ῥωμαῖοι ἠγωνίζοντο κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ὄχι μόνον διὰ τοῦ ξίφους, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς γραφίδος, ἢ μᾶλλον τοῦ στύλου.

Ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος ἐκπροσωποῦσι τὴν μερίδα τὴν νικησασαν· τῆς ἡττηθείσης μερίδος τὰ ἔργα ἐγράθησαν πλὴν ὀλιγίστων ἀποσπασμάτων. Τὰ κατὰ τὴν ἡττηθείσαν λοιπὴν γραμματειακὴν μερίδα γινώσκουμεν ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς κρίσεων τῶν ἀντιπάλων καὶ κυριώτατα ἐξ ὧν περὶ αὐτῆς λέγουσιν ὁ μὲν Βιργίλιος ἐν τοῖς Βουκολικαῖς, ὁ δὲ Ὀράτιος ἐν ταῖς Σατίραις καὶ ταῖς Ἐπιστολαῖς.

Αἱ κρίσεις τῶν λογίων περὶ τῶν ἀντιπάλων τῆς νέας ποιητικῆς σχολῆς τῆς ἐπιφανείσης κατὰ τοὺς Αὐγουστειοὺς χρόνους, δὲν εἶναι καθ' ὅλου εἰπεῖν πάντοτε ὀρθαί, μόνον δὲ ἀκριβεστέρα γνώσεις καὶ δικαία ἐκτιμήσεις τῆς τῶν Ῥωμαίων ποιήσεως ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς μέχρις Αὐγούστου, δύναται νὰ προσυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ παχυλῶν σφαλμάτων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, πρὸς διαλεύκανσιν τοῦ ὁποίου τόσον ὀλιγοστὸν ὑπάρχει τὸ περισωθὲν ὕλικόν.

Καὶ κατὰ πρῶτον, πρέπει εἰς δύο κατηγορίας νὰ διαιρέσωμεν τοὺς ἀντιπάλους, καθ' ὧν ἀντιτάσσεται ὁ Ὀράτιος καὶ νὰ ἴδωμεν πῶς κρίνει ἑκαστέρους ὁ ποιητής. Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τοὺς γραμματικούς ἢ, ὅπως τὴν ὥρα θὰ ἐλέγομεν, τοὺς κριτικούς

καὶ τοὺς πλείστους τῶν πολιτῶν, εἴτινες πρὸς τὸ παρελθὸν ἔχοντες διαρκῶς ἐστραμμένα τὰ βλέμματα, ἦσαν οὕτως εἰπεῖν μετὰ Ἰρησκευτικῆς εὐλαβείας ἢ μᾶλλον δεισιδαιμονίας προσκεκολλημένοι εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς ἐλευθέρως πολιτείας, τοὺς ἀκμάσαντας ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ δευτέρου λιβυκοῦ πολέμου μέχρι τῶν Γράκχων. Ἡ δευτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τοὺς συγχρόνους ποιητὰς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Ὀρατίου καὶ τῶν πρὸς τὸν Ὀράτιον ὁμοφρονούντων.

Οἱ γραμματικῶν, ὧν ἡ ἀκμὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἑκατοστοῦ ἡδὴ π. Χ. ἔτους προσεπάθουν κατὰ πάντα τρόπον νὰ ἀνακηρύττωσιν ὅσους ἠδύναντο πλείστους κλασσικοὺς μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, εἴτινες εἶχον βιώσῃ μέχρι τῶν χρόνων τῶν Γράκχων. Ἡ τοιαύτη δὲ ῥοπή τῶν γραμματικῶν εἶναι εὐεξήγητος, διότι ἡ γραμματικὴ ἔχει ἀνάγκην δοκίμων καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνεγνωρισμένων συγγραφέων, ἵνα ἐπ' αὐτῶν στηρίξῃ τὰς θεωρίας καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς. Ἐπειτα οἱ γραμματικοὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ὀρατίου συνήθειαν εἶχον νὰ ὑπομνηματίζωσι καὶ νὰ ἐρμηνεύωσιν ἐν τοῖς σχολείοις μόνον τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων, οἵτινες εἶχον ἡδὴ ἀποθάνῃ, οὐδὲν λοιπὸν θαῦμα ἂν ἐπεχείρουν νὰ ἀναδείξωσι καὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς ἀκμάσαντας κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν στεῖραν περίοδον, ἣτις ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Λουκιίου (102 π. Χ.) καὶ τοῦ Ἀπτίου (περὶ τὸ 100 π. Χ.) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα (78 π. Χ.) ὁ Ῥωμαϊκὸς Παρνασσὸς ὑπῆρξε σχεδὸν ἔρημος. Οἱ δὲ περὶ τὰ γραμματικὰ πράγματα ἀδύναστοι, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρως πολιτείας, ἐπέβησαν εὐχερῶς εἰς τὰς αἰσθητικὰς γνώμας καὶ κρίσεις τῶν γραμματικῶν· καὶ τοῦτο δὲ οὐδαμῶς εἶναι ἄπορον, ἀφ' οὗ καὶ ἄνδρες μεγάλῃ παιδείᾳ καὶ λεπτῆς καλαισθησίας, οἷος ἦτο λ.χ. ὁ Κικέρων, δὲν ἐβλεπον εὐαρέστως τοὺς ποιητικὰς ἀνακρινισμούς, εἴτινες ἐγένοντο κατὰ τοὺς ἑαυτῶν χρόνους. Ὁ σύγχρονος τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου γραμματικὸς Κόιντος Καικίλιος Ἡπειρώτης εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἐνεωτέρωσε καὶ παρὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, καθ' ἣν, ὡς εἴπομεν, ἕως τότε μόνον οἱ ἀποθανόντες ποιητὰὶ ἐτιμῶντο καὶ ἠρμηνεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις, δηλοσίου ἤρ-

γισε νὰ ἐρμηνεύη τὸν Βιργίλιον καὶ ἄλλους συγχρόνους ποιητὰς καὶ κατέστησεν οὕτω αὐτοὺς ὀημοφιλεστέρους, ὅθεν καὶ ὁ τῶν αὐτῶν ἐπίσης χρόνων ποιητῆς Δομίτιος Μάρκος ὀνομάζει αὐτὸν « τροφὸν τῶν τρυφερῶν ποιητῶν ¹ ».

Ὁ Ὀράτιος οὐδαμῶς ἀποβλέπων εἰς τὸ τί ἐγίνετο ἕως τότε καὶ ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δίκαιον, ἀντετάχθη ὡς κοιτῆς αὐστηρὸς ἐναντίον τῆς μωραῆς ἐκείνης λατρείας πρὸς τὸ παλαιὸν γραμματειακὸν κῦρος τοῦ ἐπικού καὶ τραγικού Ἐννίου, τῶν τραγικῶν Πακουβίου καὶ Ἀπτίου, τῶν κωμικῶν Ναιβίου, Πλάυτου, Κικελίου, Τερεντίου καὶ Ἀφρανίου, τοῦ σατιρικοῦ Λουκιλίου, εἴτινες προμωδῶς ἕως τότε ἐμεγαλοποιούντο (πρβλ. Ἐπιστ. 2, 1 : πρὸς Αὐγούστον). Πλήν δὲ τῶν θαυμαζόντων τοὺς ἀρχαιότερους ἐκείνους ποιητὰς, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι φιλόμαχοι, ὑπερβολικώτεροι, εἴτινες ἀνέπειμον τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Νουμᾶ καὶ σφόδρα ἐπήρουν τὰ παμπάλαια Σαλιακὰ ἔπη χωρὶς νὰ τὰ καταλαμβάνωσιν (Ἐπιστ. 2, 1, 86¹ ἐξ.). Ἄν καὶ οἱ παλαιότεροι Ῥωμαῖοι, ἔχοντες ἐν μέρει φύσιν δεξιάν, ἠκολούθουν, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ ὄραμα καὶ τὸ ἔπος, τὰ σεμνότατα τῆς ποιήσεως σήματα, κατὰ πόδα τοὺς Ἕλληνας τῶν καλῶν χρόνων καὶ δὲν ἠμέλουν τῆς ἐξωτερικῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπειρῶντο μάλιστα, εἴτε μετ' ἐπιγνώσεως εἴτε καὶ ἀσυνειδήτως, νὰ τελειοποιῶσιν ἅει μᾶλλον ἐν ταῖς ἔργοις αὐτῶν καὶ τὴν μετρικὴν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φρασσεολογίαν συμφώνως πρὸς τὴν προχωροῦσαν ἀνάπτυξιν καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ τῆς γλώσσης τῆς λατινικῆς, ἐπὶ τὸ κομψότερον, τὸ αὐστηρότερον καὶ τὸ ἀρμονικώτερον, οὕτω δὲ νὰ γίνωνται ἀρεστότεροι εἰς τὸ κοινόν, οὐδὲν ἦπτον πάντα ταῦτα δὲν ἤρχουν πλέον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας κοινωνίας, ἥτις εἶχεν εἰς λόγον αἰσθητικῆς κρίσεως καὶ ἀπολαύσεως κατὰ πολὺ προχωρήσει καὶ εἶχε συνθηθῆσιν ἐν ταῖς λόγοις τοῦ Κικέρωνος καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ νὰ ἀποθυμαζῆ τὴν ἄκρην τελειότητα, εἰς τὴν ἦτε ὀνατὸν νὰ φθάσῃ ὁ πεζὸς λόγος.

¹ Περὶ Σουητῶν. de illustr. grammat. 16 : Epirota tenellorum nutricula vatam.

Εἰς τὸν Ὀράτιον, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅπως καὶ ὁ Γερμανὸς ποιη-
 τῆς Πλάτεν ὅτι « ἡ τέχνη παραδίδεται ὑλόκληρος εἰς ἐκείνον, ὅστις
 ὑλόκληρος παραδίδεται εἰς τὴν τέχνην » καὶ ἀπεθαύμαζε τοὺς Ἑλ-
 ληνας ποιητὰς διότι μόνην τὴν δόξαν ἐπεδίωκον (Πειρητ. Τέχν.
 323—324: Graiis... praeter laudem nullius avaris), δὲν
 ἤρεσκε κατὰ φυσικὸν λόγον ἢ συνήθειαν τῶν παλαιότερων Ῥωμαίων
 ποιητῶν, οἵτινες ἢ ὑπέτασσον τὴν ποίησιν εἰς τὸ ἴδιον κέρδος (διότι
 εἰ ἄρχοντες εἰς οὗς ἀνετίθετο ἡ παρασκευὴ τῶν δημοσίων θεαμάτων
 ἐπλήρωνεν τοὺς ποιητὰς), ἢ ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς τινα τέρψιν καὶ
 παιδιάν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς. Τοῦτο δὲ ἐπραττον ἵνα δῆθεν
 δικαιολογῶνται πρὸς τὸν δῆμον, ὅστις ἐθεώρει τὰ τοιαῦτα ἀσχο-
 λήματα ὡς λήρους καὶ παίγνια. Αὐτὸς ὁ Ἐννιος, ὁ ἀρχαιότατος
 τεχνικὸς ποιητὴς τῶν Ῥωμαίων, ὅστις μάλιστα, ὅπως σχεδὸν
 πάντες εἰ μὲχρι τῶν Γράκχων ποιηταί, δὲν ἦτο κυρίως Ῥωμαῖος,
 ἔλεγεν ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε ἐποίησε εἰμὴ ὅτε ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῆς
 ποδᾶγρας¹. Ὁ Ὀράτιος χαριέστατα περιγράφει (Ἐπιστ. 2, 1, 93
 ἐξ.) τὴν ὑπάρχουσαν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς Ῥω- N. S.
 μαϊκῆς φύσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν :
 « Εὐθύς ὡς ἔληξαν εἰ μνησικαὶ πόλεμοι, ἡ Ἑλλὰς ἤρχισε νὰ δια-
 τριβῆ περὶ πᾶσαν τερπνὴν μάθησιν καὶ ἐνεκα τῆς εὐπορίας νὰ ὀλι-
 σθαίνῃ εἰς βίον μαλθακώτερον. Ὅτε μὲν ἐπεδείκνυε πόθον διακαῆ
 πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀθλητῶν ἢ πρὸς τοὺς ἵππους, ὅτε δὲ ἠγάπα
 τοὺς τεχνίτας τοῦ μαρμαρέου ἢ τοῦ ἐλέφαντος ἢ τοῦ χαλκοῦ, ἄλ-
 λοτε προσήλωνεν εἰς γραπτὸν πίνακα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν διά-
 νειαν καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐτέρπετο ἐν τῇ ἀκροάσει αὐλητῶν ἢ τῇ
 θεᾷ τραγωδιῶν. Ἀπαράλλακτα δὲ ὡς ἂν ἐπαιζέε κόρη νηπίαν δια-
 τελοῦσα ἀκόμη ὑπὸ τρεφόν, ἀπέρριπτεν ὑπὸ ἀψικροίας ἐκεῖνο, ὅπερ
 πρότερον μετὰ πόθου εἶχεν ἐπιζητήσῃ. Ὑπάρχει τι ἀρεστὸν ἢ
 μισητὸν, ὅπερ νὰ νομίζῃς ἀμετάβλητον; Ταῦτα λοιπὸν ὑπῆρξαν
 τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγαθῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐρισθρομίας. Ἐν
 Ῥώμῃ, εὐάρεστον ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ συνήθες ἦτο νὰ ἐγεί-

² Παρὰ Πρισχιανῶ (8, 829): Numquam poctor nisi sim podager.

ρωνται οἱ ἄνθρωποι πρῶτὸν καὶ ἀνοίγοντες τὸν οἶκον αὐτῶν νὰ ἐξη-
γῶσιν εἰς τὸν πείλατῃν τὰ δίκαια, νὰ δανείζωσι χρήματα ἀσφα-
λίζοντες ἑαυτοὺς διὰ τακτικῶν ἐγγράφων, νὰ ἀκροῶνται τῶν πρε-
σβυτέρων καὶ νὰ διδάσκωσι τοὺς νεωτέρους διὰ τίνων μέσων εἶναι
δυνατὸν νὰ αἰξάνηται ἡ περιουσία καὶ νὰ περιστέλλωνται αἱ πο-
λυδάπανοι ἐπιθυμίαι ».

Ὁ Ὀράτιος οὐδένα λόγον κἀμνεὶ περὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ
πολιτικῶν ἀρετῶν τῶν παλαιότερων Ῥωμαίων καὶ δικαίως. Δὲν
ἦτο δυνατὸν αὐτός, Ῥωμαῖος ὢν καὶ πρὸς τὸν Αὐγούστου γράφων
τὴν ἐπιστολήν, νὰ κατατρονῇ ἐκείνας τὰς ἀσκήσεις, δι' ὧν εἶχε
γίνη μεγάλη ἡ Ῥώμη. Τοῦτο μόνον δὲν εὔρισκε καλόν, ὅτι κατὰ
τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀκόμη, οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰς
ἀπαιτήσεις τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀποκλειστικῶς ὑπέεικοντες, οὐδενὸς
λόγου ἀξίαν ἐθεώρουν τὴν θεωρίαν τῶν Μουσῶν. Τὴν ἀμέλειαν
λοιπὸν ἐκείνην ἔπρεπεν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ διορθώσωσιν ἄφ' οὗ εἰσῆλθον
εἰς τὴν νέαν ἐκείνην καὶ τελευταίαν φάσιν τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν
βίου, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγχομεν. Ἐώρα ἀκριβῶς εἶχεν ἔλθῃ ὁ και-
ρὸς νὰ ἐξωφληθῇ, οὕτως εἰπεῖν ἢ πρὸς τὰς Μούσας ὀφειλῇ τῶν πα-
λαιότερων γενεῶν, ἄλλως οὐδέποτε πλέον θὰ ἐξωφλεῖτο. Τοῦτο
κατενόησεν ὁ Ὀράτιος καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ῥω-
μαίων καὶ πρὸς τοῦτο ὀρθῶς ἐσκέφθη ὅτι ἔπρεπε νὰ καταπέσῃ τὸ
κῦρος τῶν ὑλίγων ἐκείνων, πρὸς οὗς τὸ πολὺ πλήθος ἦτο προσήλω-
μένον· ἄλλως ἦτο ἀδύνατος ἡ πρόσδος καὶ τρόπος συνδιαλλαγῆς
δὲν ὑπῆρχεν.

Ὅθεν ὁ Ὀράτιος ψέγει τοὺς παλαιούς, τοὺς antiquos (Ἐπιστ.
2, 1, 78), διὰ τὴν πολυλογίαν αὐτῶν, τὸ χαλαρὸν τῆς φράσεως,
τὰς ὑπερβολάς, τὸ ἀξεστον, τὸ βῆρος καὶ τὸ μονότονον τῆς λέξεως,
τοὺς ἀρχαϊσμούς καὶ τὴν εἴτε ἐξ ἀμελείας εἴτε ἐξ ἀμαθείας ὄχι
ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν μέτρων. Ἐπειτα δυσχερῆσται τὸν Ὀράτιον ἢ
παρὰ τοῖς παλαιότεροις ὀραματικαῖς ἀνεμμένη καὶ τυπικὴ σύνθεσις
τῶν πραγμάτων καὶ τὸ ἄτεχνον καὶ ἀσυνάρτητον τῆς ἠθοποιίας.
Ἐβλάπτε δὲ τὴν ὀραματικὴν οἰκονομίαν τῆς ἐλληνίζουσας κωμω-
δίας τῶν Ῥωμαίων, τῆς λεγομένης παλλιιάτας, καὶ ἡ παλλιὰ καὶ

κακή εκείνη συνήθεια τοῦ νὰ διασκευάζωνται καὶ συμφύρονται οὗο ἑλληνικαὶ κωμῳδίαι πρὸς κατόρθωσιν μιᾶς ῥωμαϊκῆς (contaminatio). Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Πλαῦτον κατηγορεῖ ὁ Ὀράτιος (Ποιητ. τέχνη. 270 ἐξ.): «Οἱ πρόπαιπποι ὑμῶν ἐπήγουν τὴν στιχουργίαν καὶ τὰ ἀστεῖα τοῦ Πλαύτου, θαυμάζοντες ἀμφοτέρω μετὰ μεγάλης εὐμενείας, ἵνα μὴ εἶπω μωρίας, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἤξεύρομεν ἐγὼ καὶ ὑμεῖς νὰ κάμνωμεν διάγνωσιν μεταξύ ἀγροίκου καὶ κομψοῦ ἀστεϊσμοῦ καὶ ἔχουμεν τὴν ἐμπειρίαν διὰ τῶν δακτύλων καὶ τοῦ ὠτίου νὰ διακρίνωμεν ἂν εἶναι συμφωνοὺς πρὸς τοὺς κανόνας ὁ στίχος». Ἡ κρίσις αὕτη, συλλήβδην λαμβανομένη, εἶναι βεβαίως ἀδίκος.

Ἄλλ' ἵνα ἔχωμεν ὀρθὴν καθ' ὅλου γνώμην περὶ τῶν γραμματικῶν κρίσεων τοῦ Ὀρατίου καὶ μὴ νομίζωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητῆς αὐστηρότερον καὶ δὴ ἀδικώτερον ἔκρινε τοὺς παλαιότερους τῶν ὁμοτέχνων, πρέπει νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς περιστάσεις, ἐν αἷς ἐκεῖνος εὐρίσκετο. Ὁ Ὀράτιος ἦτο τεχνικός ποιητῆς, ζῶν ἐν χρόνις, καθ' οὓς ἦτο πλέον προσηγμένον τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ καὶ ἔχων ὡς κανόνα τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖνται καὶ ὅσα λέγει ὁ Ὀράτιος περὶ τῶν μετρικῶν σφαλμάτων τῶν παλαιότερων ποιητῶν, ἂν καὶ τινες δέχονται ὅτι καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Κικέρων, εἶχεν ἐπιπολαιότεραν καὶ ὄχι πολὺ σαφεῖ ἔννοιαν περὶ τῆς φύσεως τῶν μέτρων, ὧν εἶχον κάμη χρῆσιν οἱ παλαιοὶ τῆς Ῥώμης ὁραματικοί. Τὰ μέτρα ἐκεῖνα δεικνύουσιν ἀναντιρρήτως πρόσοδον συγκρινόμενα πρὸς τὸν ἀρχαῖον καὶ ἔθνικόν τῶν Ῥωμαίων στίχον, τὸν σατύριον, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ μετρικὴ θὰ ἐπανεπίπτεν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἀτεχνίαν καὶ τραχύτητα, ἂν ὁ Ἐννιος ὅν ἤθελε προσκομίσῃ νέον φῶς εἰς τὴν στιχουργικὴν τέχνην διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου τῶν Ἑλλήνων· ὁ νεωτερισμὸς ἔφθασε βραδύτερον εἰς τὴν τελειότητα ἐν τοῖς θαυμαστοῖς μετρικοῖς μνημείοις τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Ὀρατίου, τοῦ Ὀβιδίου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν τῶν Αὐγουστέων χρόνων.

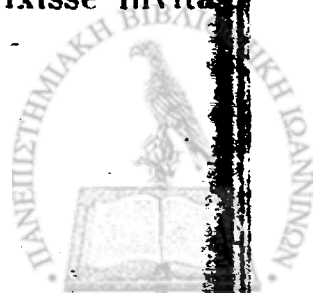
Ἡ γανάκτει λοιπὸν ὁ Ὀράτιος διότι τὸ κοινὸν—παραπλανώμενον ὑπὸ τῶν γραμματικῶν καὶ κατὰ πολὺ μᾶλλον ὑπὸ τῆς φυ-

σικῆς ἐκείνης τάσεως, ἣτις ἐκ νωθρότητος κάμνει τοὺς ἀνθρώπους· εὐχερῶς νὰ συντάσσωνται πρὸς τὰς ψευθεῖς γνώμας τῶν ἄλλων· ἢ νὰ μὴ θέλωσι νὰ λησμονῶσιν ἐν τῷ γήρατι ὅ,τι ἔμαθον νέοι ὄντες. (Ἐπιστ. 2, 1, 85)—πρῶτῖμα τῶν κατὰ πολὺ τελειότερων συγχρόνων ποιητῶν, τοὺς παλαιότερους, εἴτινες, ἔνεκα τῶν χρόνων καθ' οὓς ἔζησαν, συγγνώμης μόνον καὶ ἐπιεικείας ἤθύναντο νὰ εἶναι ἄξιοι. Τὰς δὲ γνώμας του ταύτης ἀναπτύσσει κατὰ τρόπον τῷ ὄντι λαμπρὸν ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐν τῇ περιορῆμῳ ἐπιστολῇ (2, 1), ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν Αὔγουστον καὶ διὰ νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ χάριν ἐπὶ τῇ συνδρομῇ, ἣν παρέσχεν εἰς τοὺς συγχρόνους ποιητὰς ἀγωνιζομένους κατὰ τῆς ἀπειροκαλίης τῶν πολλῶν καὶ διὰ νὰ παροτρύνῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐμμένῃ ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐκείνῃ ὁδῷ, ἂν καὶ ἡ εὐνοία τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐδεδείαζεν ἥδη καὶ ποιητῆσκους τινὰς οὐδενὸς λόγου ἄξιους, ὥστε νὰ κρυπάζωσι καὶ νὰ ἐπιχειρῶσι νὰ ἐπιφάνωνται. Εἶναι δὲ μάλιστα μείζονος ἐπαίνου ἄξιος ὁ Αὔγουστος, διότι ἀνέλαθε μετὰ πεποιθήσεως τὴν προστασίαν τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἐν ᾧ αὐτός, ὡς γινώσκουμεν, ὅχι μόνον ὑπῆρξεν ὀπαδός, εἰς λόγον ποιήσεως, τοῦ Κατούλλου καὶ τοῦ Λουκρητίου, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ἠνθόει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουητωνίου, τὴν παλαιὰν τῶν Ῥωμαίων κωμῳδίαν, τὴν τε παλαιάταν καὶ τὴν τογάταν.

Σημειωτέον ὅτι καὶ ἂν πάσας τὰς κρίσεις τοῦ Ὀρρατίου περὶ τῶν παλαιότερων ποιητῶν, μέχρι τῶν χρόνων τῶν Γράκχων, θεωρήσωμεν καθ' ὅλου ἀποδεκτάς, τὴν γνώμην του ὅμως περὶ τοῦ Λουκρητίου, οὗ ἄλλως κρίνει ἑαυτὸν κατώτερον¹, πρέπει μετὰ τινος προσοχῆς καὶ ἐπιφυλάξεως νὰ δεχώμεθα καὶ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐκείνη ἡ γνώμη του εἶναι μάλλον ἢ ἀποτέλεσμα τῆς θέρμης, μεθ' ἧς ἀντετάσσετο κατὰ τῶν ἀναισθητῶν ζηλωτῶν τοῦ Λουκρητίου ἢ προῖόν τῆς ὀξύθυμίας, ἣν διήγειρον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἱ

¹ Σατ. 2, 1, 74 ἐξ: *Quidquid sum ego, quamvis—infra Lucili censum ingeniumque, tamen me—cum magnis vixisse invita fatebitur usque—invidia* κτλ.

συνεχείς προσβολαὶ ἐκείνων, εἰς οὓς ἀπήρθεσκεν ἡ πρώτη περὶ τοῦ Λουκιλίου κρίσις τοῦ (Σάτ. 1, 4, 6 ἐξ. — Σάτ. 1, 10). Ἐπακολουθήματα τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀρατίου γενομένων κατακρίσεων τῆς μετρικῆς τοῦ Λουκιλίου εἶναι ἢ εἰς τὸν γραμματικὸν Βαλέριον Κάτωνα ἀποδιδόμενη προσπάθεια τοῦ νὰ διασκευάσῃ τοὺς κακοτέχνους στίχους τοῦ παλαιοῦ σατirikou.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἐναντίον τῆς ἀπειροκαλίας καὶ τῶν γραμματικῶν καὶ τοῦ κοινοῦ ἐπέτυχον, ὡς ὀυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Αὐγούστου οἱ θαυμασταὶ τῶν ἀρχαίων εἶχον ἐν Ῥώμῃ κατὰ πολὺ ὀλιγοστεύσῃ, περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ πρώτου αἰῶνος μετὰ Χριστὸν εἶχον περιορισθῆ ἄλλοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐνθα οἰῆγον βίον ἄσημον πλέον καὶ ἀφανῆ, ἕως οὗ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἐπεφάνησαν πάλιν ἐν Ῥώμῃ.

Ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ποιηταί.

Ὅπως διαφόρου φύσεως εἶναι ὁ ἀγῶν, ὃν διεξῆγον ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος κατὰ τῶν ἀντιπάλων συγχρόνων ποιητῶν ὁποῖοι εἶναι ὁ Ἄνσερ, ὁ Βάβιος, ὁ Μχιβίος, ὁ Φούριος καὶ ἄλλοι. Παραλείποντες τὰς προσωπικὰς διαφορὰς, αἵτινες φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον μετὰ τὸν Ὀρατίου καὶ τοῦ Μχιβίου καὶ μὴ λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ὅσα ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων ποιητῶν, ἀστήρικτα κατὰ τὸ πλεῖστον. ἀναγινώσκουμεν ἐν ταῖς βιογραφίαις τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῖς παλαιαῖς σχολίαις τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, ὀυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα συμπεράσματα, ὃν μόνον ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν τίς ἦτο ἡ κατάστασις τῆς τῶν Ῥωμαίων ποιήσεως κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐπεφάνη ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Ὀράτιος.

Εἶναι ἀδύνατον ὀπωςδήποτε νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου ἐμμοῦντο κατ' ἀρχὴν τοὺς παλαιότερους Ῥωμαίους ποιητάς. Ἡδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος καὶ ἕνεκα τῆς τελειότητος, εἰς ἣν εἶχε φθάσῃ ὁ λόγος ὁ πεζὸς καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν τῶν συγχρόνων γραμματικῶν, ὃν ἔστεργον πλέον οἱ ἄνθρωποι τὴν παλαιότεραν τραχύτητα τῆς ποιητικῆς τέχνης. Ἦσαν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους

διηρημένοι εἰς δύο διακεκριμένας σχολὰς οἱ ποιηταὶ καὶ τῆς μὲν
 ἑτέρας ἡγεμῶν ἀναμφήριτος ἦτο ὁ Λουκρήτιος, τὴν δὲ ἑτέραν
 ἦγον ὁ Κάτουλλος καὶ ὁ Κάλβος. Καὶ εἰ μὲν περὶ τὸν Λουκρήτιον
 ἐτίμων καὶ τοὺς παλαιότερους ποιητὰς καὶ μάλιστα τὸν Ἐννιον
 καὶ τὸν Λουκίλιον, εἰ δὲ περὶ τὸν Κάτουλλον καὶ τὸν Κάλβον
 κατεφρόνουν μὲν ἐκείνων τῶν παλαιῶν¹, ἐτάσσοντο δὲ μάλιστα
 πρὸς τοὺς ποιητὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγᾶμου. Μέσσην
 ὁδὸν ἀκολουθεῖ ὁ Βάρρων ἐν ταῖς Μενιππείαις σατίραις. Ἄλλ'
 ἀμφότεραι ὅμως αἱ ποιητικαὶ σχολαὶ καὶ ἡ τοῦ Λουκρητίου καὶ ἡ
 τοῦ Κατούλλου καὶ τοῦ Κάλβου ἐκ συμφώνου ἐπεζήτουν τὴν ἀνύ-
 ψωσιν τῆς ποιήσεως καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ἀνάγκην τῆς αὐστηρο-
 τέρας περιστολῆς τῶν γλωσσικῶν καὶ μετρικῶν ἀδειῶν. Ὁ Λου-
 κρήτιος μάλιστα ἀκριβοσχεῖ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν μέτρων μᾶλλον
 τοῦ Βιργιλίου καὶ ἴσως μέχρι σχολαστικῆς ὑπερβολῆς.

Ἐκ τῶν ἀντιπάλων λοιπὸν τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀράτιου ὁ
 μὲν Φύριος (Βιβάκουλος;) ἐν τῷ ἐπικῷ αὐτοῦ ποιήματι, ὅπερ
 εἶχεν ὑπόθεσιν τὸν ἐν Γαλατία πόλεμον τοῦ Καίσαρος, ἀκολουθεῖ
 τὸν Λουκρήτιον καὶ ἐμμέσως τὸν Ἐννιον, ἄλλοι δὲ (Σάτ. 1, 10,
 18—19) τὸν Κάτουλλον, ὃν μάλιστα ἠγάπα ἡ νέα γενεά. Καὶ
 αὐτοῦ δὲ τοῦ Βιργιλίου τὰ πρῶτα ποιήματα δεῖκνύουσι προδήλως
 τὴν ἐπίδοξιν τοῦ Κατούλλου, ἧτις καταφαίνεται καὶ ἐπὶ ἄλλων
 ἀκόμη ποιημάτων συντεθέντων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας
 τοῦ Αὐγούστου. Ἄλλ' οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν ποιητῶν τούτων ἐσκέρθη
 ποτε νὰ ἀναστήσῃ τὴν παλαιὰν ποίησιν, εἰα ἦτο πρὸ ἑκατὸν καὶ
 ἐπέκεινα ἐτῶν, ἂν δὲ τις ἤθελε διανοηθῆ τριούτον ἐπιχείρημα,
 αὐτὸς μὲν θὰ καθίστατο γελοῖος, τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ θὰ ἀπέβηκε
 μάταιον.

Τί λοιπὸν ὁ Ὀράτιος ἀποδοκιμάζει ἐν ἀμφότεραις ταῖς ποιητι-
 καῖς σχολαῖς, τῇ τοῦ Λουκρητίου καὶ τῇ τοῦ Κατούλλου; Διὰ τί

¹ Κικ. Τουσκ. 3, 19: o poetam egregium! quamquam ab his
 cantoribus Euphorionis contemnitur. Ταῦτα λέγονται περὶ τοῦ
 Ἐννίου.

φέγει τούς νεωτέρους εκείνους ποιητάς, οίτινες ἢ τι ἢ οὐδὲν κοινὸν εἶχον πρὸς τούς παλαιούς, τούς ἀδίκως τιμωμένους ;

Τῶν μὲν ποιητῶν τῶν ἀκολουθούντων τὴν σχολὴν τοῦ Λευκρητίου δὲν ἤρεσκον εἰς τὸν Ὀράτιον εἰ ἀρχαῖσμι, τὸ τραγὸν καὶ ἀπειρόκαλον τῆς ἐκφράσεως καὶ αἱ περὶ τὴν στιχοτυρίαν ἄδειαι, ἅτινα ἦσαν ἐλαττώματα συμφορῆ πρὸς τὴν μίμησιν τοῦ Ἐννίου καὶ τοῦ Λευκρητίου. Δικαίως λόγου χάριν περιγελάσθη ὁ Ὀράτιος (Σάτ. 2, 5, 41) τὸν Φούριον εἰπόντα ἐν τῷ ἐπικῷ αὐτοῦ ποιήματι ὅτι « ὁ Ζεὺς πολὺ χιόνι κατέπτυνσε (conspuit) τὰς χειμερίους Ἄλπεις » ἢ τὸν κομπλώδη Ἄλπινον (Σάτ. 1, 10, 36—37) πλάττοντα μὲ « πηλώδη κεφαλὴν » τὸν Ῥήνον (defingit Rheni luteum caput)¹. Τῶν δὲ πάλιν ἀκολουθούντων τὴν ποιητικὴν τάσιν τοῦ Κάτουλλου, ἔψευγεν ὁ Ὀράτιος τὴν ὄχι καλὴν ἐκλογὴν τῶν ὑποθέσεων. Διότι ἐλάμβανον ὡς ὑποθέσεις εἰ ποιηταὶ ἐκεῖνοι ἢ παλαιᾶς καὶ ὀλίγον ἐνδιαφερόσας μυθικᾶς ἱστορίας, ἃς ἐξαιρούσαντο εἰς ἐπύλλια ἢ ἄλλα κοινότατα καὶ ταπεινότατα πράγματα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ἅτινα ἠσχολοῦντο ἐπιμελῶς νὰ φιλοτεχνῶσι. Καὶ αὐτοὶ εἰ ἐπιφανέστατοι τῆς νέας σχολῆς ποιηταί, εἶον ὁ Κάτουλλος καὶ ὁ Βάρων ἐν ταῖς Μενιππείαις σατίραις, δὲν ἔχουσι τὴν ἰκανότητα σαφῶς νὰ διαγινώσκωσι τίνες ὑποθέσεις εἶναι ἐπιδεκτικαὶ ποιητικῆς πραγματείας καὶ τίνες ἀνεπίδεκτοι. Δὲν ἤρεσκον ἀκόμη εἰς τὸν Ὀράτιον καὶ τὰ πολυειδῆ μέτρα, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται εἰ περὶ τὸν Κάτουλλον ποιηταί, διότι ἔχουσι μὲν τὰ μέτρα ἐκεῖνα τὸ καλὸν τῆς ποικιλίας, ἀλλὰ καταντᾷ ἡ γρηῃσις αὐτῶν αὐθαίρετος καὶ ἐνίστη καὶ ἀπειρόκαλος. Σημειωτέον δὲ ὅτι εἶχον παραμείνη καὶ εἰς τὴν νέαν σχολὴν, ὡς τινες κληρονομία, καὶ τινα ἐξ ἐκείνων τῶν ἐλατωμάτων τῶν παλαιῶν ποιητῶν, περὶ ὧν ἐλατωμάτων ἀνωτέρω ἐλέγμεν, εἶον ἀρχαῖσμι, καὶ τραχύτης τις περὶ τὴν γρηῃσιν καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῶν μέτρων, ὅπως τοῦτο

¹ Ἀμφίβολον εἶναι ἂν, ὡς τινες νομίζουσιν, ὁ turgidus Alpinus εἶναι αὐτὸς ὁ Φούριος. Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸν Φούριον εἶναι εἰσέτι πολλαχῶς ἀθέβαια, μάλιστα διότι συγγέονται ὑπὸ τινῶν δύο ὁμώνυμοι ποιηταί, ὁ Φούριος Βιδάκουλος καὶ ὁ Φούριος ὁ Ἀντιάτης.

φαίνεται και ἐν ταῖς ποιήμασι τοῦ Κατούλλου. Τέλος δὲ ἀποδοκιμᾶζει ὁ Ὀράτιος καὶ τὴν μονομερῆ καὶ ἀποκλειστικὴν μίμησιν τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Καὶ δὲν ἐνόμιζε μὲν βεβχίως καλὸν νὰ ἀμελῶσιν ὅλως τῶν Ἀλεξανδρινῶν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ διότι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ποιηταὶ καὶ γραμματικοὶ διὰ τῆς φιλολογικῆς αὐτῶν παιδείας εἶχον οὕτως εἰπεῖν ἀνείζη καὶ καταστήσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους προσιτοτέρους τοὺς θησαυροὺς τῆς ποιητικῆς γραμματείας τῶν Ἑλλήνων, ἣτις τόσον πολὺ ἀπεῖχε κατὰ τοὺς χρόνους καὶ διότι ἐπίστευεν ὅτι ἔχουσιν ἀνάγκη τὰ ὑψηλότερα γένη τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ὡς τινος κόσμου, τῆς μυθολογικῆς καὶ ἱστορικῆς πολυμαθείας. Ἀλλ' ὅμως ἤθελεν ὁ Ὀράτιος νὰ ἐκτείνωσιν οἱ συμπολιταὶ αὐτοῦ τὸ βλέμμα καὶ πέρα τῶν Ἀλεξανδρινῶν, πρὸς τὰ γνήσια καὶ ἀνόθευτα ἐκεῖνα παραδείγματα, τὰ ὅποια εἶχε πλάσῃ ἡ ἑλληνικὴ διάνοια, ὑπόθεν ἀπορρέει ἀνεξάντλητος πηγὴ ἀληθινῆς ποιήσεως καὶ ἐν οἷς ἀφθονον ὑπάρχει πάντοτε τὸ ὑλικὸν τῆς ποιητικῆς πραγματείας, ὅπερ μετὰ τοσαύτης πολλακίς δυσχερείας ἐξεύρισκον οἱ Ἀλεξανδρινοὶ. Ἦθελε λοιπὸν ὁ Ὀράτιος πρὸς ἐκεῖνα τὰ παραδείγματα ὀριστικῶς νὰ στραφῇ ἡ μίμησις τῶν Ῥωμαίων, τηρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ἀπαραιτήτων ἐκείνων ὁρίων, ἅτινα ἀφ' ἑαυτῆς ἐχάραξεν ἡ ὑπάρχουσα διαφορά καὶ τοῦ πνευματικοῦ χαρακτῆρος τῶν δύο ἐθνῶν καὶ τῆς φύσεως τῶν δύο γλωσσῶν, καὶ τοῦτο, διότι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρᾶγμα ἐμίσει ὁ ἡμέτερος ποιητὴς τὴν τυφλὴν καὶ δουρικὴν ἀπομίμησιν. Ἐπεθύμει δ' ἀκόμη ὁ Ὀράτιος μεγάλας καὶ ἀξιολόγους ὑποθέσεις νὰ πραγματεύωνται οἱ κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους ποιηταὶ ἢ τοῦλάχιστον ἐπιδοκτικᾶς ὡπσοῦ ἢ ποτε ποιητικῆς πραγματείας. Ὁ ἐπιχειρῶν ἐπαξίως νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Παρνασσοῦ πρέπει μάλιστα νὰ ἔχῃ καθαρὰν ἐννοιαν περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἔργου τῆς ποιήσεως καὶ περὶ τῆς εἰς ἕκαστον ποιητικὸν γένος προσηκούσης μορφῆς, πρῶτιστα δὲ πάντων ὀφείλει καλῶς νὰ ὑπολογίξῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδιοφυίαν.

Τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα αἴρουν καὶ τὴν ὑπὸ πολλῶν γενομένην κατὰ τοῦ Ὀρατίου κατηγορίαν ὅτι ὀηλαδὴ ἐκεῖνος ἐπικρίνων τοὺς πρὸ αὐτοῦ ποιητὰς οὐδαμῶς ἐξετίμησε τὸ ἐν ταῖς ποιήμασιν αὐτῶν

ὑπάρχον ἐγχώριον ἔθνικόν ἢ δημῶδες στοιχείον. Ἄν διὰ τούτου ἐννεῶσιν εἰ κατήγοροι ὅτι δῆθεν τὰ ποιήματα ἐκεῖνα εἶχον τὴν ιδιότητα νὰ ἀρέσκωσιν εἰς τὸν ἀμαθῆ ὄχλον, ἢ κατηγορία οὐδὲν ἔχει νόημα. Οὐτε αἰ γινῶμαι τῶν κατὰ τοὺς Αὐγουστείους χρόνους ἀρχαίων κριτικῶν οὔτε τὰ ἔργα τῶν περὶ τὸν Λευκρήτιον καὶ τὸν Κάτουλλον ποιητῶν ἀπευθύνοντες πρὸς τοὺς πολλοὺς, πρὸς τὸ πλῆθος. Εἶναι δὲ σύμφωνος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ ὁ Ὀράτιος δεχόμενος (Σάπ. 1, 10, 5—6) ὅτι εἰ τῷ ὄντι δημῶδεις μῆμοι τοῦ Λαβερίου ἐνέχουσι μὲν πολλὴν εὐφυσολογίαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔντεχον γραμματικῶν προίον. Τοὺς συγχρόνους μίμους οὐδὲν κρίνει ἀξίους καταπελεμήσεως ὁ Ὀράτιος. — Ἄλλ' ἂν ὅμως ἐγνωσῶσιν ὅτι αἰ περὶ τε τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην ψεχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ὀρατίου κακίαι ἦσαν τριαῦται, ὥστε νὰ προσπερίζωσιν εἰς τὰ παλαιότερα ἐκεῖνα ποιήματα εὐμενεῖς ἀναγνώστας καὶ μεταξὺ τῶν λογίων ἀνδρῶν τῶν χρόνων τοῦ Ὀρατίου, τότε ἢ κατὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ κατηγορία εἶναι ἄδικος, δίκαιον δὲ εἶχεν ὁ Ὀράτιος μὴ λαμβάνων πρὸ ὀρθολογῶν τὸ τριῶτον ἔθνικόν ἢ δημῶδες στοιχείον, διότι ὁ ἀληθῆς ποιητὴς πρέπει νὰ προσελκύη πρὸς ἑαυτὸν τὸ κοινόν ὅχι δὲ νὰ καταθλίβη αὐτὸς πρὸς τὸ κοινόν, πρέπει νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν καλαισθησίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι κατακεύων τὴν ἀπειροκαλίαν αὐτῶν νὰ θυσιάζῃ τὰς ἀρίστας ιδιότητες τοῦ ἰδίου πνεύματος.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ κρίσει, τὴν ὀπίσθιαν κάμνει περὶ τῶν παλαιότερων τῆς Ῥώμης ποιητῶν καταδεικνύει ἐκεῖνας τὰς κρετὰς, αἵτινες μάλιστα προσιδιάζουσιν εἰς αὐτόν, λεπτὴν ὀηλατὴν κίσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ μεγάλην ὀρθοφροσύνην.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ὀρατίου, ἦτοι τὰ δύο βιβλία τῶν σατικῶν καὶ εἰ ἐπιφθεῖ, καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὴν ὕλην μαρτυροῦσι τὴν διπλὴν ἐκείνην τοῦ ποιητοῦ φύσιν, ἣν ὑπέδειξα ἐν τῇ ἐργῇ τοῦ τρίτου κεφαλαίου. Μέλλων δὲ νὰ θεῖξω τὸν χαρκατῆρα τῆς τοῦ Ὀρατίου ποιήσεως, συμπαραλαμβάνω, δι' οὗς λόγους

μετ' ὀλίγον θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, μετὰ τῶν σατιρῶν καὶ τὰς ἐπιστολάς, ἐν ᾧ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ ποιήματα θὰ ἀκολουθήσω τὴν τάξιν τὴν χρονολογικὴν.

1. ΣΑΤΙΡΑΙ

Ἡ ῥωμαϊκὴ σάτιρα πρὸ τοῦ Ὀρατίου. Τὰ δύο τῶν σατιρῶν βιβλία ἐποιήθησαν μὲν μεταξύ περίπου τῶν ἐτῶν 40 καὶ 30, ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ μὲν πρῶτον βιβλίον ἐν ἔτει 35, τὸ δὲ δεύτερον ἐν ἔτει 30. Ἐγράψε δὲ ὁ Ὀράτιος κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα καὶ τὸ βιβλίον τῶν ἐπωδῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταί, τοῦλάχιστον οἱ τῶν Αὐγουστείων χρόνων, δὲν ἔσπευδον νὰ δημοσιεύωσι τὰ ἔργα των, ἀλλὰ τὰ ἄφινον νὰ ὀριμάσωσιν οὕτως εἰπεῖν. Τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον ἔπραξε καὶ ὁ Ὀράτιος.

Περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ῥωμαϊκῆς σατίρας οὐδὲν ἔχω κάλλιον νὰ εἶπω τῶν ὄσων ἔγραψα ἐν τῷ γραμματολογικῷ δοκιμίῳ, ὅπερ ἐξέδωκα ἐν Λειψίᾳ τῷ 1877 « Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Γαίου Λουκιλίου ».

ὑπὸ πολλῶν καὶ τὸ πάλαι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπιστεύθη ὅτι ἡ λατινικὴ λέξις *satura* ἢ, κατὰ τὸν νεώτερον αὐτῆς τύπον, *satira*, παράγεται ἐκ τῆς ἐλληνικῆς *σατύρος* καὶ ὅτι σημαίνει σκωπτικὸν τι καὶ βωμολογικὸν ποίημα παρεμυθερὲς πρὸς τὸ σατυρικὸν δράμα τῶν Ἑλλήνων. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι, μάλιστα κατὰ τὰς δημοτελεῖς ἐορτάς, ἔσχον λίαν ἐπιρρεπεῖς πρὸς τὸν γέλωτα, τὰ σκώμματα, τοὺς γλευσμούς καὶ τὰς βωμολοχίας, ὅπως καὶ νῦν οἱ Ἴταλοὶ, ἀλλ' ὅμως πρὸς τὰς τοιαύτας ψυχαγωγίας εἶχον διαμερφωθῆ τὰ Ἀτελλικὰ λεγόμενα δράματα καὶ τὰ Φεσκέηννια σκωπτικὰ ἄσματα. Τοῦντέν δὲ φαίνεται ὅτι ἡ σάτιρα ἦτο μᾶλλον εἶδός τι πικρίλου καὶ πολυμίχτου ποιήματος, ὅπερ, συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν παλαιάτων Ῥωμαίων, περιεστρέφετο περὶ τὸν καθ' ἡμέραν βίον. Δὲν εἶναι μάλιστα ἀπίθανον ὅτι ἡ σάτιρα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀκόλαστον ἐλευθεροστερίαν τῶν Ἀτελλανῶν καὶ τῶν Φεσκεννίων,

ἐπραγματεύετο καὶ εἰκόνιζε τὸ σπουδαῖον μέρος τοῦ βίου καὶ ὅτι μόνον κατὰ τὴν δραματικὴν καὶ διαλογικὴν μορφήν ὠμοίαζε πρὸς τὰ Ἀτελλανὰ καὶ τὰ Φεσκέννινα σκωπτικὰ ποιήματα, ὅχι δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. — Ὅθεν πρέπει μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ λέξις *satura* ἢ *satira* οὐδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τοὺς σατύρους, εἶναι ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ ἐπιθέτου *satur* (= πλήρης, κεκορεσμένος). Ὅμοίως ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι καὶ *satura lanx* (= λεπὰς ἢ κανεὺν παγκαρπίας μεστὸν προσφερόμενον τοῖς θεοῖς ὡς θυσίας ἀπαρχῆ) καὶ *satura lex* (= νόμος περιληπτικός).

Εἰς τριαύτην ἐρμηνείαν τῆς λέξεως ἄγουσιν ἡμᾶς αἱ σάτιραι τοῦ Ἐννίου, ὅστις πρῶτος διεμόρφωσεν εἰς ἔντεχρον γραμματειακὸν γένος τὰ τέως δημῶδη καὶ αὐτοσχεδιαστικὰ ἐκεῖνα ποιήματα. Ὅ,τι ὅμως νῦν ἐννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως σάτιρα, ἀποβλέποντες εἰς τὴν βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσαν ἀπὸ Λουκιλίου διδακτικὴν κυρίως σάτιραν, τοῦτο οὐδῶλος φανεροῦται ἐκ τῶν σατιρῶν τοῦ Ἐννίου. Ὁ Ἐννιος, νῦν μὲν παίζων νῦν δὲ σπουδάζων, συχνάκις ἐν ταῖς σατίραις αὐτοῦ κατεδίωκε τὴν κακίαν καὶ προέτρεπεν εἰς ἀρετὴν πολλὰ συνετὰ καὶ χρήσιμα συμβουλεύων (τὴν ὑποίαν τάσιν τῶν σατιρῶν τοῦ Ἐννίου εὐχερῶς κατανοοῦμεν ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἰδιαιτάτα Ῥωμαϊκὴν μορφήν τοῦ ποιητικοῦ ἐκεῖνου γένους καὶ εἰς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν παλαιτάτων Ῥωμαίων), ἀλλὰ τὸ ὄριμὸν ὅμως τῆς ἐκφράσεως, τὰς προσβολὰς, τὰ σκώμματα καὶ τὰς λοιδορίας, ἅτινα ἰδιάζουσιν εἰς τοῦ Λουκιλίου τὰς σατίρας, οὐδαμῶς ἀνευρίσκομεν παρὰ τῷ Ἐννίῳ.

Τῶν σατιρῶν τοῦ Ἐννίου τὸ περιεχόμενον ἦτο ἢ πανηγυρικόν, ὅπως ἐν τῷ Σκηπίωνι, ὅστις ἦτο ποίημα ἐγκωμιαστικὸν Σκηπίωνος τοῦ πρεσβυτέρου—ἢ διδακτικόν ὅπερ ἐν τῷ Εὐήμερῳ, ἐνθα ἐλευθεροφρονῶν ὁ ποιητὴς ἐδίδασκε τὴν ἀπιστίαν ἀκολουθῶν τὸν Ἕλληνα φιλόσοφον Εὐήμερον ἢ ἐν τῷ Προτρεπτικῷ καὶ τῷ Ἐπιχάρμῳ, ἐνθα περιείχοντο ἠθικὰ καὶ θρησκευτικὰ τοῦναντίον διδάγματα ἐν ἀπλῇ καὶ δημῶδεστέρῃ μορφῇ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τὸ Ῥωμαϊκὸν ἢ τέλος ἐν τοῖς Ἡδυφαγητικοῖς, ὅπερ εἶναι ποίημα γαστρονομικοῦ περιεχομένου κατὰ τὸν Ἕλληνα Ἄρ-

χέστρατον. Ἄλλὰ καὶ τὸ ἄσεμνον ἔχει πολὺν τόπον ἐν τῇ σατίρᾳ τῇ ἐπιγραφομένῃ Σωτᾶς (= Σωτάδης), διότι καὶ ἡ σάτιρα, ὅπως καὶ ἡ κωμωδία, ἔρρεπε πρὸς τὴν περὶ τὴν ἔκφρασιν ἀκλασίαν, ὡσαύτως δὲ καὶ παιγνιολογίαι ἐρωτικαὶ καὶ ἄλλαι, καὶ ὅτῃ καὶ ἐπιγραμματικαὶ ἀνεγινώσκοντο ἐν ταῖς σατίραις τοῦ Ἐννίου. Κατὰ δὲ τὰς διαφοροὺς ὑποθέσεις διέφερε καὶ ἡ λέξις τοῦ ποιητοῦ, ποῦ μὲν ὑψηλοτέρα ἀποβαίνουσα, ποῦ δὲ ταπεινουμένη μέχρι τῶν κοινῶν καὶ τετριμμένων ἐκφράσεων. Εἶχον δὲ αἱ πλεῖσται σάτιραι μορφὴν διαλογικὴν.

Καὶ ἐκεῖ δὲ ἔνθα ὁ Ἐννιος καταφέρεται κατὰ τῶν κακιῶν καὶ τῶν ἀτελειῶν τῶν ἀνθρώπων, πράττει τοῦτο ἀπαθῶς καὶ ἄνευ ὀργῆς. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι ἐὰν ἡ σάτιρα ἤθελεν ἐξακολουθήσῃ βαδίζουσα ἐκείνην τὴν γενικωτέραν οὕτως εἰπεῖν πορείαν, ἣν εἰς αὐτὴν εἶχε δώσει ὁ Ἐννιος, θὰ ἐξηφανίζετο διὰ τῆς ὁσημέραι προσιούσης ἀναπτύξεως καὶ εἰδοποιήσεως τῶν ἄλλων ποιητικῶν γενῶν καὶ δὲν θὰ ἄφινεν ἵχνος ὑπάρξεως. Ἀλλὰ κατὰ μεῖραν καλὴν ὁ Γάϊος Λουκίλιος (180-102) ἔδωκεν εἰς τὴν σάτιραν νέαν ὅλως καὶ πρωτότυπον διεύθυνσιν. Διὰ τοῦ Λουκιλίου ἡ σάτιρα ἀπὸ ποιήματος πολυμίκτου, οἷα ἦτο παρὰ τῷ Ἐννίῳ καὶ τῷ Πακρυβίῳ, διεμορφώθη εἰς ποίημα κακολόγον καὶ διακωμωδοῦν τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, ὅμοιον δὲ κατὰ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀττικὴν κωμωδίαν, ὡς λέγει ὁ παλαιὸς γραμματικὸς Διομήδης (Dion. 3, 481 P: carmen maledicum et ad carpenda hominum vitia archaiae comoediae caractere compositum). Τοῦτον δὲ τὸν χαρακτῆρα τὸν διδασκτικὸν διετήρησεν ἔπειτα εἰς τὸ ἐξῆς σταθερῶς ἡ σάτιρα, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Ὀράτιος καὶ οἱ μετ' αὐτόν, διὰ λόγους ἐξωτερικοὺς καὶ ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ ποιήματος, ἐζήλουν τὸν τρόπον ὅχι πλέον τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμωδίας ἀλλὰ τῆς νέας. Μεσάζει μόνον κατὰ τὸν χαρακτῆρα, μεταξὺ τῶν σατιρῶν τοῦ Ἐννίου καὶ τῶν τοῦ Λουκιλίου, ἡ Μενιππεΐα σάτιρα τοῦ Τερεντίου Βάρρωνος. Τοῦ Βάρρωνος τὰ σατιρικὰ ποιήματα περιελάμβανον πλεῖστας εἰδήσεις γραμματειακῆς, μυθολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολο-

γικᾶς (φυσικώτατον πρᾶγμα, διότι ὁ Βάρρων ἦτο ὁ λογιώτατος τῶν συγχρόνων τοῦ Κικέρωνος ἀνὴρ) καὶ διεκρίνοντο ἀπὸ παντὸς ἄλλου γένους σατιρικοῦ, διότι εἶχον ἀνάμικτον τὴν σύνθεσιν ἐξ ἐμμέτρου λόγου καὶ πεζοῦ.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τοῦ Λουκιλίου ἡ σάτιρα διεμορφώθη εἰς διδακτικὴν, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι πρὸς τὸ διδακτικὸν γένος, ὡς πρακτικόν, ἀείποτε εἶχον μεγάλην ῥοπήν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπεβλέποντες εἰς τε τὴν θετικὴν καὶ εἰς τὴν ἀρνητικὴν ὠφέλειαν, ἣν εἰς τοὺς ἀνθρώπους πορίζει ἐκείνη ἢ ποίησις, πειρωμένη νὰ καταρρίψῃ μὲν τὴν κακίαν, νὰ δημιουργήσῃ δὲ καὶ νὰ ἀναπλάσῃ κρείσσονα πραγμάτων κατάστασιν.

Κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν παλαιῶν κρίσιν, δηκτικαὶ καὶ πικραὶ ἦσαν κυρίως αἱ σάτιραι τοῦ Λουκιλίου, τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ ἐκ τῶν ὀλιγοστῶν ἀποσπασμάτων, ἅτινα διεσώθησαν. Διότι ὁ Λουκίλιος, πλούσιος ὢν ἱππεὺς Ῥωμαῖος, ἀδελφὸς συγκλητικοῦ καὶ φίλος τῶν ἐπιφανεστάτων κατὰ τρεῖς τότε χρόνους ἀνδρῶν μάλιστα δὲ Σκηπίωνος τοῦ νεωτέρου, ἠδύνατο ἀφόβως νὰ ἐλευθεροστομῇ. Ἄλλως δὲ ἐμαστίγου ὁ Λουκίλιος ἐξ ἴσου καὶ τὰς δημοσίας καὶ τὰς ἰδιωτικὰς κακίας, ταύτας δὲ πάντοτε, ὡς εἶναι δίκαιον, ἐφ' ὅσον ἐσχετίζοντο πρὸς τὰ δημόσια πράγματα. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς λογίους τῶν ἑαυτοῦ χρόνων εἶχεν ἔριδας ὁ Λουκίλιος, καὶ παλαιότερους συγγραφεῖς, Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους, μετὰ παρρησίας ἐπέκρινε καὶ οὐδὲ ἑαυτοῦ ἐφείδετο, διότι φαίνεται ὅτι μετὰ πολλῆς ἀμεροληψίας καὶ ἀφελείας καθίστα ἐνίοτε ἑαυτὸν ὑπόθεσιν τῶν ἰδίων σατιρῶν. — Εἶναι τῷ ὄντι συμφορὰ ἢ ἀπώλεια τῶν τριάκοντα βιβλίων τῶν σατιρῶν τοῦ Λουκιλίου, τὰ ὅποια ἂν ἐσώζοντο, θὰ εἶχομεν καθαρὰν εἰκόνα τῆς χρονικῆς ἐκείνης περιόδου τῶν Γράκχων, ἣτις, ὡς γνωστὸν, ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, δι' ὧν ἠφρανίσθη ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τῶν Ῥωμαίων καὶ δὲν θὰ ἐβλέπομεν αὐτὴν ὡς ἐν ὁμίχλῃ, ὅπως τώρα συμβαίνει.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν σατιρῶν ἐκείνων, εἰς ἃς νέον ἔδωκε χαρακτῆρα ὁ Λουκίλιος, ἀναντιρρητὸν εἶναι ὅτι ἐποίησε καὶ σατίρας τοῦ πα-

λαιοτέρου εἴδους, ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Ἐννίου, τινὲς ἐκ τῶν ὑποίων σκοπὸν εἶχον νὰ πορίσωσιν εἰς τὸ ἀδαέστερόν περὶ τὰ τοιαῦτα ῥωμαϊκὸν κοινὸν γνώσεις γραμματικάς, ῥητορικάς, φιλοσοφικάς καὶ ἄλλας κατὰ τρόπον μᾶλλον εὐτράπελον, ὥστε νὰ γίνηται εὐαρεστοτέρα καὶ ἡ διδαχὴ.

Οἱ Ῥωμαῖοι πάντοτε ἐτίμων τὸν Λουκίλιον. Καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ἀκόμη μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε, ὡς γνωστόν, οἱ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος ἀκμάσαντες συγγραφεῖς ὀλίγης ἀπήλαυον τιμῆς, ὑπῆρχον πολλοί, οἵτινες οὐ μόνον ἐθαύμαζον τὸν Λουκίλιον, ἀλλὰ καὶ τὸν προὔτιμον καὶ τοῦ Ὁρατίου καὶ πάντων τῶν ἄλλων ποιητῶν. Ἡ δὲ τιμὴ ἐκείνη καὶ ὁ θαυμασμὸς ἐμεγαλύνθησαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἔτι μᾶλλον κατὰ τὸν δεῦτερον αἰῶνα, ὅτε μάλιστα τοὺς ἀρχαιοτρόπους καὶ ἀρχαίζοντας τῶν συγγραφέων εἶχον εἰς ἄνθρωποι εἰς ὑπόληψιν.

Μετὰ τὸν Λουκίλιον ἐσίγησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἡ σάτιρα, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἔσχε νέους καλλιεργητάς, τὸν Βάρρωνα τὸν Ἀτακῖνον (γεν. τῷ 82) καὶ τινὰς ἄλλους. Ὅσα δὲ γινώσκομεν περὶ τῶν σατιρικῶν τούτων ποιητῶν, διδασκόμεθα παρὰ τοῦ Ὁρατίου ἐν Σατ. 1, 10, 46 ἐξ. Εἶναι δὲ ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τοῦ Πορφυρίωνος, ὅστις τὸ quibusdam aliis τοῦ στχ. 47 ἀναφέρει εἰς τὸν Ἐννιον καὶ τὸν Πακουβιον. Ὅχι μόνον ἡ ἐκδοχὴ αὕτη εἶναι χρονολογικῶς ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ λογικῶς εἶναι ἀστήρικτος, διότι ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν ποιητῶν τῆς ἀπὸ τοῦ Λουκιλίου νέας σατίρας, ἧτις ἦτο διάφορος τῆς παλαιότερας τοῦ Ἐννίου καὶ Πακουβίου.

Περὶ τοῦ Βάρρωνος ἔχομεν ἱκανὰς εἰδήσεις, ὥστε εἶναι εἰς ἡμᾶς δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσωμεν μετὰ πιθανότητος νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς φύσεως τῶν σατιρῶν αὐτοῦ.

Ὁ Βάρρων ἦτο Γαλάτης, ἴσως δὲ καὶ πελάτης τοῦ Καίσαρος (ὑμνήσε μάλιστα ἐν ἐπικῷ ποιήματι καὶ τὸν πόλεμον αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σηκοανούς), δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔαυτος εἶχε τὴν τόλμην νὰ διακωμῶδῃ διὰ τῶν σατιρῶν αὐτοῦ τὰ ὁμηόσια πράγματα καὶ νὰ προσβάλλῃ ἄνδρας ἐπιφανεῖς, ὡς ἔπραττε

ὁ Λουκίλιος ζηλῶν τὴν ἀρχαίαν ἀττικὴν κωμωδίαν, θὰ περιώριζεν ἑαυτὸν μᾶλλον εἰς τὸ νὰ διασύρῃ ἰδιωτικὰ ἐλαττώματα καὶ ἄνδρας ἀφανεστέρους καὶ τοῦτο δὲ ὄχι μετὰ πολλῆς θέρμης καὶ ἐνεργείας. Ἄν δὲ ἀπιδώμεν εἰς τὴν ἀκρίβειαν, ἣν ἐπιτηδεύει περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ δακτυλικοῦ ἐξαιμέτρου καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτοῦ περὶ τὸ καλλιπεῖν ἐπιμέλειαν—μαρτυροῦσι δὲ τὰς ἰδιότητας ταύτας τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα—, σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Βάρρων ὑπῆρξεν ὀπαδὸς καὶ ζηλωτὴς τοῦ Κατούλλου καὶ τοῦ Κάλβου. Ἐκ τούτου δὲ δυνάμεθα ὄχι ἀπιθάνως νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὅπως οἱ περὶ τὸν Κάτουλλον κατεφρόνουν τῶν παλαιῶν, οὕτω καὶ ὁ Βάρρων ἀπεῖχε μὲν τοῦ ἀνειμένου τρόπου τῆς συνθέσεως τοῦ Λουκίλιου, ἐσπούδαζε δὲ νὰ ἀπομιμηθῆται τὴν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινούς μάλιστα ἰδιάζουσαν περισσοτεχνίαν περὶ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη τάσις ἦτο ὄλως ἐναντία πρὸς τὴν τοῦ Ὀρατίου συνήθειαν, διὰ τοῦτο ὁ Ὀράτιος ἐθεώρει ὅτι ἀπέτυχεν ὁ Βάρρων ὡς σατιρικὸς ποιητὴς (Σατ. 1, 10, 46: *experto frustra Varrone Atacino*).

Ἦλη καὶ εἶδος τῶν σατιρῶν τοῦ Ὀρατίου. Ἄν καὶ ὁ Ὀράτιος δὲν ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ πρῶτος, ὅστις ἀπεμακρύνθη ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμωδίας καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν ἀττικὴν τὰς παρρησιαστικὰς σατίρας πρὸς τὴν τῆς νέας κωμωδίας, οὐδὲν ἴσχυον τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἠκολούθησαν ὡς κανόνα οἱ μεταγενέστεροι Ῥωμαῖοι σατιρικὸι ποιηταὶ καὶ οἱ πλεῖστοι ἀκόμη τῶν ἐωτέρων. Πρῶτος δ' ὡσαύτως ὁ Ὀράτιος κατέστησε σταθερὸν εἰς τὸ ἐξῆς μέτρον τῆς σατίρας τὸν δακτυλικὸν ἐξάμετρον, ὃν ἤδη καὶ Λουκίλιος κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ὄχι πάντοτε, εἶχε μεταχειρισθῆ. Ἐν μέτρῳ λοιπὸν δακτυλικῷ ἐποίησαν τὰς σατίρας καὶ ὁ Γέριος καὶ ὁ Τοῦρνος καὶ ὁ Ἰουβενάλιος.

Ὁ Ὀράτιος ἠναγκάζετο καὶ αὐτὸς νὰ καταστέλλῃ ἢ νὰ μεριάζῃ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ὕμνην καὶ διότι ἦτο υἱὸς ἀπελευθέρου καὶ τούτου ἐνεκα ἡ θέσις του ἦτο οἶονεὶ ἀμφίβουλος ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ κωνομίᾳ καὶ διότι ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου ἦτο τότε διὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις λίαν περιεσταλμένη. Ὅθεν, ὅπως εἶχε πράξῃ

πρὸ αὐτοῦ ὁ Βάρρων ὁ Ἀτακῖνος καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Βάρρων ὁ
 Ῥεατῖνος ἐν ταῖς Μενιππείαις σατίραις, περιωρίσθη καὶ ὁ Ὀρά-
 τιος εἰς τὸ νὰ διασύρῃ καὶ μετὰ τινος μάλιστα περισκέψεως, τὰ
 ἐλαττώματα τῶν ἰδιωτῶν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἀκόμη, καθ' οὓς
 ἐπεκράτει μεγάλη πολιτικὴ ἐλευθερία, δὲν ἦτο ἀσύνηθες νὰ κακο-
 ποιῶνται παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις κακολόγοι ποιηταί, πάντες δ' ἐν-
 θυμοῦνται τὸ παράδειγμα τοῦ Ναιβίου, ὅστις, κατὰ τοὺς χρόνους
 τοῦ δευτέρου λιβυκοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ διακωμωδῆσῃ
 ἄνδρας ἐκ τῶν προκρίτων, κατεκλείσθη εἰς φυλάκην καὶ δὲν ἀπηλ-
 λάγη ἐκεῖθεν εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐπέισθη νὰ παλινωδῆσῃ. "Ὅθεν ὁ Ὀρά-
 τιος μαστιγοῖ καὶ ὀνομαστὶ διασύρει ἢ ἀνθρώπους ἀποθανόντας
 ἤδη ἢ, κατὰ τὸ πλεῖστον, τοὺς χαρακτηῖρας ἐκείνους, οὓς εἶχε
 καταστήσῃ τυπικούς ὁ Λουκίλιος: τὸν σπαταλὸν Μαίνιον, τὸν γε-
 λωτοποιὸν Παντόλαβον καὶ τὸν ἄσωτον Νωμεντανόν. Ἐκ τῶν
 ζώντων διακωμωδεῖ μόνον ἀφανεστέρους ἀνθρώπους, σπανίως δὲ
 μόνον καὶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως ἄνδρας ἐπιφανεστέρους. Ἐνίστε
 διασύρει γνώριμα πρόσωπα, ὅχι ὅμως ὀνομαστί, ἀλλ' ὑπὸ ψευδὲς
 ὄνομα. Οὕτω λ. χ. ψευδώνυμον εἶναι τὸ ὄνομα *Κανίδια* τῆς γνω-
 στῆς φαρμακευτριάς· ἐκείνη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν παλαιῶν
 σχολιαστῶν ὀνομάζετο *Γρατιδία*.—Καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ Ῥω-
 μαῖοι ἐρωτικοὶ ποιηταί ψευδωνύμως ὀνόμαζον ἐν τοῖς ποιήμασι τὰς
 ὑπ' αὐτῶν ὑμνουμένας γυναῖκας, οὕτω λ. χ. ὁ Προπέρτιος ὀνο-
 μάζει ψευδῶς *Κυνθίαν* τὴν ἐρωμένην αὐτοῦ Ὀστίαν. Ἐφρόν-
 τιζον δὲ τότε νὰ ἔχη τὸ ψευδώνυμον τὴν αὐτὴν πρὸς τὸ πραγ-
 ματικὸν ὄνομα προσωδῖαν, ὥστε νὰ δύνηται τοῦτο νὰ ἀντικα-
 θιστᾷ ἐν τῷ ποιήματι τὸ ψευδώνυμον χωρὶς νὰ παραβλάπτηται τὸ
 μέτρον.

"Ἄλλως δὲ πολλὰ πρόσωπα, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν ταῖς σα-
 τίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἄλλοθεν ἄγνωστα,
 εἶναι δὲ λυπηρὸν ὅτι δὲν διεσώθησαν τὰ συγγράμματα, ἅτινα πα-
 λαιοὶ ὑπομνηματισταὶ εὐθὺς, ὡς φαίνεται, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
 Ὀρατίου ἔγραψαν *de personis Horatianis*, ἐν οἷς κάλλιστον

ὕλικόν εἶχεν ἀποθησαυρισθῆ, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ὀλίγα περισω-
θέντα ἀποσπάσματα.

Ὁ Ὀράτιος, ἀκολουθῶν τὰ διδάγματα τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ
τὸ παράδειγμα τοῦ Λουκίλιου, ἠρέσκετο νὰ καταδεικνύῃ διὰ περι-
στάσεων συγκεκριμένων τὰς διαφόρους ἀτοπίας τῆς κοινωνίας,
παρεμβάλλων πρὸς τοῦτο ὠρισμένα πραγματικά ἢ πλαστὰ πρό-
σωπα. Μετεχειρίζετο δ' ἐνίοτε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ μύθους
Λισωπέιους, ὡς εἶχεν ἤδη πράξῃ πρὸ αὐτοῦ ὁ Λουκίλιος καὶ πα-
λαιότερα ὁ Ἀρχίλοχος.

Ἄλλως ὅμως ἠρκεῖτο διασύρων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς νέας
ἀττικῆς κωμῳδίας, τάξεις ἀνθρώπων ἢ κατηγορίας ὀλοκλήρους,
οἷον τὸ γένος τῶν φιλαργύρων, τῶν τοκογλύφων, τῶν γαστριμάρ-
γων καὶ τῶν τοιούτων, καθὼς καὶ τινων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν.
Τῶν διαφόρων τούτων τύπων ἡ ἀπείκασις εἶναι καθ' ὅλου ἐπιτυχῆς,
πολλάκις ὅμως ὁ Ὀράτιος ἠθογραφεῖ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον καὶ
τὸ φορτικώτερον. Διὰ τοῦτο, ἴσως δὲ μᾶλλον καὶ διότι προὔτιμα ὁ
ποιητῆς νὰ διατυπώσῃ ὑπὸ μορφήν συγκεκριμένην ἀφηρημένας ἐν-
νοίας, τινὲς μὲν ἔφεγον αὐτὸν ὅτι εἶναι λίαν ὀριμὸς καὶ ὅτι ἐνίοτε
ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ πρέποντος, ἄλλοι δὲ ἀπ' ἐναντίας εὕρισκον
ὅτι εἶναι ἄτενος καὶ ὅτι στίχους ὅπως τοῦ Ὀρατίου θὰ ἠδύναντο
καὶ αὐτοὶ νὰ γράφωσι χιλίους καθ' ἡμέραν (Σατ. 2, 1, 1 ἐξ.).
Ἡ διαλογικὴ μορφή ἢ ἰδιάζουσα εἰς τὴν παλαιότεραν σάτιραν καὶ
ἦν ὁ καὶ Ὀράτιος, ὅπως καὶ ὁ Λουκίλιος, προὔτιμα, συντελεῖ πολὺ
εἰς τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν ἐνάργειαν τῆς παραστάσεως, ταύτην
δὲ τὴν μορφήν ἔχουσα μάλιστα τοῦ δευτέρου βιβλίου αἱ σάτιραι,
τινὲς μὲν καθ' ὅλου, ἄλλαι δὲ ἐν μέρει μόνον. Οὐχὶ σπανίως παρεμ-
βάλλονται καὶ λόγοι ἐν ταῖς σατίραις. Τὴν αὐτὴν περίπου οἰκονο-
μίαν ἔχουσι καὶ αἱ ἐπιστολαί, διὰ τοῦτο δὲ αἱ σάτιραι ὁμοῦ καὶ
αἱ ἐπιστολαὶ ὠνεμάσθησαν ὑπὸ τε τοῦ Ὀρατίου καὶ ὑπὸ ἄλλων
ἀπλῶς *sermōnes* ἢτοι διάλογοι. Σημειωτέον ἀκόμη, ὅτι ἐν ταῖς
σατίραις καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, λίαν ἐπιτυχῆς
εἶναι ἡ ἠθοποιία ἢτοι ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν διαλεγόμενων προσώπων.

Ὀρθῶς παρετηρήθη ὅτι ἔνεκα τῆς ὀραματικῆς αὐτῶν μορφῆς

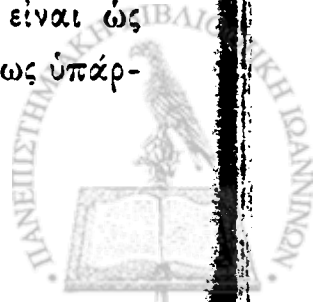

δύνανται μέχρι τινός αἱ σάτιραι νὰ δώσωσιν εἰς ἡμᾶς μίαν ἔννοιαν τῆς κυρίως ῥωμαϊκῆς κωμωδίας, ἧς οὐδὲν δυστυχῶς ὄραμα ἐσώθη καὶ ἐν ἡ—ἐν ταῖς τογάρταις καὶ τοῖς Ἀτελλανοῖς δράμασιν—ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ἀπεικάζετο ὁ ἀρχαῖος τῶν Ῥωμαίων βίος.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν σατιρῶν, παρατηροῦμεν ὅτι πολλάκις ὁ Ὀράτιος, ὅπως καὶ ὁ Λουκίλιος, ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, ἄλλοτε μὲν ἀφηγούμενος ἢ τὰς ἰδίας περιπετείας, εἶον τὴν εἰς Βρεντέσιον ὁδοιπορίαν του (Σατ. 1, 5) ἢ τὴν συνάντησίν του πρὸς τινὰ ὀχληρὸν ἐπιμένοντα νὰ συσταθῆ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Μαικήναν (Σατ. 1, 9) ἢ τὸ πῶς ἀπέκτησε τὴν Σαβινικὴν αὐτοῦ ἔπαυλιν (Σατ. 2, 6), ἄλλοτε δέ, εἶονεὶ μετασχηματίζων ἑαυτὸν ἠθικῶς, ἀπροκαλύπτως φανερώνει τὰς ἰδίας αὐτοῦ συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας. Ἐν Σατ. 2, 3 καὶ 2, 7 ἐπιτιμᾷ μεθ' ἱκανῆς σφοδρότητος καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτὸν του, κάμνων συγχρόνως καταγελάστους καὶ τοὺς Στωϊκοὺς, οἵτινες ἀλαζονικῶς καὶ ὑπὸ ματαιότητος ἔκαμνον ἐπίδειξιν τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, εἶχον τὴν μανίαν τοῦ νὰ ἐρίζωσι καὶ νὰ ἀντιλογῶσι καὶ νὰ εἶναι κατὰ πάντα ἰδιότροποι. Τὸ τέλος μόνον τῶν δύο ἐκείνων σατιρῶν δὲν εὐαρεστεῖ πολὺ τὸν ἀναγνώστην, διότι ὁ Ὀράτιος δεικνύει ἀληθινὴν ἀγανάκτησιν.

Περιγράφει ἀκόμη καὶ προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα ἐταλαιπώρουσιν τὴν ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους, ἀλλὰ μόνον, ἐννοεῖται, τὰ ἰδιωτικὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ γραμματειακά. Τὴν δὲ περίσκεψίν του ταύτην, ἣν ἄλλως ἐπέβαλλον καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις, ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ ὁ Ὀράτιος λέγων ὅτι διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς κοινωνίας ἐμμέσως ἀνορθοῦται καὶ ἡ πολιτεία, διότι οὐδὲν ἄλλο κυρίως εἶναι ἡ πολιτεία ἢ ἡ ἔκφρασις καὶ ἐκπροσώπησις τῆς ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἀναστρεφομένης κοινωνίας.

Ὅπως ἡ κωμωδία οὕτω καὶ ἡ σάτιρα πολλὴν κάμνει χρῆσιν τῆς αἰσχρολογίας καὶ μάλιστα τῆς ἀναφερομένης εἰς τὰς σχέσεις τῶν δύο φύλων. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πραγματευθῆται τις περὶ αἰσchrῶν χωρὶς νὰ αἰσχρολογῆ; Καθ' ὅλου εἰπεῖν εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο σεμνότερος τοῦ Λουκιλίου ὁ Ὀράτιος, ἀλλ' ὁμως ὑπάρ-

χουσι καὶ παρ' αὐτῷ οὐκ ὀλίγα ἄσεμνα χωρία, εἰς ἃ προσκρούει ἡ νεωτέρα αἰδημοσύνη, ἂν καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὑπάρχουσι σατιρικοὶ ποιηταὶ Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι τοῦ 15' αἰῶνος, ὧν ἡ αἰσχρολογία ὑπερβαίνει βεβαίως τὴν τοῦ Ὀρατίου. Ὑπὸ πολλῶν παρετηρήθη ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀπότομον ὀριμύτητα τοῦ Λουκιλίου, τὴν μεγάλην ὀξύθυμιν τοῦ Περσίου καὶ τοῦ Ἰουβενάλιου τὴν ῥητορικὴν μεγαληγορίαν, ὁ Ὀράτιος ἐκπροσωπεῖ τὸ γαλήνιον οὕτως εἰπεῖν στοιχεῖον τῆς σατίρας, σπανίως μὲν ἐκρηγνύμενος εἰς ἀγανάκτησιν, περιγράφων δὲ τὰ γελοῖα μᾶλλον καὶ ἄς ἀτοπίας τῶν ἀνθρώπων ἢ τὰς βδελυρίας καὶ τὰς μυσαρότηας. Καὶ εἶναι οὐ μόνον ὀρθὴ ἡ παρατήρησις αὕτη, ἀλλὰ καὶ πολλῶν λόγου ἀξία, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀρατίου ἡ κοινωνία κατετρύχετο ὑπὸ πολλῶν κακῶν, καθ' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ γραφῆ ἄτιρα κατὰ τὸν ὀριμύτερον τρόπον τοῦ Ἰουβενάλιου, εἰς δὲ τὸν Ὀράτιον συχνάκις εἰδίδετο ἀφορμὴ νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ ἡν ἀθλιωτάτην αὐτῶν ὄψιν. Ἄν λοιπὸν τὸν ἠπιώτερον τρόπον οὗ σατιρίζειν προὔτιμησεν ὁ ποιητής, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν σωφροσύνην, ἣτις ἐνέκειτο εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ.

Ἄλλως δὲ ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ Ὀράτιος περιγράφει τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὸ κωμικὸν κυρίως καὶ γελοῖον τῶν μέρους, δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ μόνος ἢ τοῦλάχιστον ὁ ἴριος αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ προκαλέσῃ τὸν γέλωτα καὶ ὅτι αἱ ἔτιραι τοῦ Ὀρατίου οὐδὲν ἄλλο προὔτιθεντο νὰ κατορθώσωσιν ἢ τι νῦν ἐπιδιώκουσιν αἱ γελοιογραφικαὶ ἐφημερίδες. Οἱ ἀρχαῖοι κηταὶ καὶ διὰ τῆς κωμωδίας καὶ διὰ τῆς σατίρας ἀπέβλεπον πάντε καὶ εἰς ἠθικώτερον τινα σκοπὸν. Δὲν ἐγίνοντο μὲν βεβαίως ἰζοὶ τινες κήρυκες κοινωνίας καὶ εἰσνεὶ ὀημῶδους ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ ἰς παρεμβολῆς καταλλήλων γνωμῶν — εἰς ἃς λίαν ἠρέσκετο ἡ ἐπὶ τὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰβύριπίδου ὁ ἀρχαῖος κόσμος — καὶ εἰδικώτερον ἔ τῆς κατορθώσεως τῶν αἰσθητικῶν ἐκείνων ἐνεργημάτων, τὰ εἰς παράγει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἡ καλλιτεχνικὴ παράσις καὶ ἀπείκασις τοῦ αἰσχροῦ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ταπεινότητι εἰ τῇ γελοιοσύνῃ, ἐπεδίωκον τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν. Διὰ τοῦτο

ἐφημιζοντο παρὰ τοῖς παλαιοῖς αἱ γνῶμαι τοῦ Ἐπιγράμμου, τοῦ πατρὸς τῆς σικελικῆς κωμωδίας καὶ τοῦ Μενάνδρου, τοῦ ἐπιφανεστάτου ἀντιπροσώπου τῆς νέας ἀπτικῆς κωμωδίας. Καὶ αὐτὸς ὁ ῥωμαϊκὸς μῖμος, ὅστις ἦτο πάντων τῶν δραματικῶν γενῶν τὸ ἀκλαστώτατον καὶ διὰ τοῦτο ἀναντιρρήτως κατὰ πολὺ συνετέλεσε βραδύτερον εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἡθῶν, ἐτήρει ἀκόμη τὸν ἀρχικὸν τῆς κωμωδίας σκοπὸν, ὃ δὲ πρῶτος τῶν μιμογράφων Ποπλίλιος Σύρος σφόδρα ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων διὰ τὰς γνώμας αὐτοῦ. Τῷ ὄντι δὲ αἱ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερόμεναι *sententiae*, αἱ συλλεγεῖσαι ἐκ τῶν μίμων του καὶ εἰς ἃς ἔπειτα παρενεβλήθησαν καὶ ἄλλων γνῶμαι, τοσαύτην περιέχουσι πρακτικὴν σοφίαν καὶ τοσοῦτον εἶναι διδακτικά, ὥστε φυσικώτατα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐγκατασπαρῶσι καὶ ἐν τραγωδίᾳ.

Τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον τῆς σατίρας συντελεῖ πλείοτερον ἢ ὅσον φανταζόμεθα εἰς τὸ νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν. Ἐκ τῆς ἠθικῆς λ. γ. ἐκείνης τάσεως ἐξηγεῖται πῶς ἀνεγινώσκοντο οἱ κωμικοὶ καὶ οἱ σατιρικοὶ ποιηταὶ καὶ ἠρμηνεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις, ὅπερ ἄλλως φαίνεται νῦν εἰς ἡμᾶς παράδοξον.

Σημειωτέον δὲ ὅτι σπανίως ἔχομεν ἐν τῇ σατίρᾳ ἐπινοήσεις κωμικῶν καταστάσεων, πολὺ πλοκὸν ὀρθῶν καὶ κανονικῶν τῶν πραγμάτων διάταξιν. Ταῦτα ἰδιάζουσι μὲν κυρίως εἰς τὴν κωμωδίαν, ἀλλ' εἶναι ὅμως ἀλλότρια τοῦ χαρακτῆρος τῆς σατίρας, ἥτις εἰς ψιλὴν μόνον ἀνάγνωσιν ἦτο προωρισμένη καὶ ὄχι εἰς ἀπαγγελίαν. Ὁμοίως δὲ πολλῶ σπανιώτεροι εἶναι ἐν τῇ σατίρᾳ ἢ ἐν τῇ κωμωδίᾳ αἱ ἀπὸ τῆς λέξεως παιδιαὶ ἧτοι ἡ διέγερσις τοῦ γέλωτος ἐκ τοῦ διπλοῦ σημανομένου ὀρισμένων λέξεων. Τούναντίον δὲ οἱ σατιρικοὶ ποιηταὶ εἰσδύουσι κυρίως εἰς αὐτὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπινου βίου καὶ λαμβάνουσι παραδείγματα πραγματικά καὶ κατὰ τὰ δυνατὸν γνωστὰ εἰς τὸ κοινὸν καὶ ταῦτα τὰ παραδείγματα, ὅπως ἐνίοτε καὶ τὰ ἀνέκδοτα, ἀναπληροῦσι τὴν τεχνικὴν πλοκὴν τῆς κωμωδίας, τῆς ὁποίας πλοκῆς σκοπὸς εἶναι καὶ ἡ κατ' ὄλου ἐντύπωσις καὶ ἡ κατ' ἰδίαν ἀρμονικὴ συμφωνία τῶν μερῶν.

Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς σατίραις τοῦ Ὀρατίου συχναὶ παρεκβάσεις, αἵτινες μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ἢ πραγματικῶς ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐκάστοτε προτίθεται ὁ ποιητής. Αἱ παρεκβάσεις αὗται καὶ καθ' ὅλου εἶπεῖν ἡ γλαρωτέρα οἰκονομία καὶ διάταξις τῶν πραγμάτων ἦσαν ἤδη ἀρχῆθεν φυσικὰ εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν σάτιραν ἰδιώματα. Δυνάμεθα δὲ ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἂν δὲν ἤθελον σωθῆ ἀκέραιαι αἱ σατίραι τοῦ Ὀρατίου, ἀλλ' ἤθελον περιέλθῃ εἰς ἡμᾶς ὀλίγα μόνον ἐξ αὐτῶν ἀποσπάσματα, δὲν θὰ ἦτο νῦν δυνατὸν ἐξ εἰκασιῶν οὐδὲ μίαν ἐκ τῶν σατιρῶν νὰ ἀναπλάσωμεν. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν πόσον δυσχερῶς δυνάμεθα νῦν νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ ἔννοιαν καὶ τῶν τοῦ Λουκιλίου σατιρῶν ἐκ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄμορφος σωρὸς συντριμμάτων καὶ ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Λουκίλιος, ἀμελέστερος ὢν περὶ τὴν τεχνικὴν σύνθεσιν, ὀλίγον βεβαίως θὰ ἐφρόντισε περὶ τῆς προσηκούσης ἐν τῇ διατάξει τῶν μερῶν ἐντέχνου οἰκονομίας.

Ἀστείότης τοῦ Ὀρατίου. Τὸ κωμικὸν ἐν ταῖς τοῦ Ὀρατίου σατίραις δὲν συνίσταται κυρίως εἰς ζωηρὰ σκώμματα διεγερτικὰ ἀσθέστου γέλωτος, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἀστείαν εὐτραπελίαν καὶ λεπτήν εἰρωνείαν, ὑπενθυμίζουσα τὴν τοῦ Σωκράτους παρὰ Πλάτωνι. Σκοπὸς δὲ τοῦ κωμικοῦ εἶναι νὰ κατασταθῇ καὶ τῷ ἰδιώτῃ γνωστὸν ἐκεῖνο, ὅπερ γινώσκει ἤδη ὁ σοφός, ὅτι ὁηλαδὴ πᾶς ἄνθρωπος κατέχεται ὑπὸ μικρᾶς τινος μανίας, ἠθικῆς ἢ διανοητικῆς καὶ ὅτι τὸ κακὸν τοῦτο μόνῃ ἢ φιλοσοφία δύναται νὰ ἰατρεύσῃ.

Νῦν δὲ περὶ τῆς ἀστείότητος τοῦ Ὀρατίου καὶ καθ' ὅλου περὶ τοῦ παρ' αὐτῷ τρόπου τῆς ἐκθέσεως καὶ παραστάσεως τῶν πραγμάτων διεξοδικώτερον πρέπει νὰ πραγματευθῶ.

Ἡ ἀστείότης, ἢ *urbanitas*, παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν λεπτότητα τῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, ἣτις εἶναι τὸ κάλλιστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πλεονέκτημα καὶ πρὸς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς ὑποίας μόνον εἰ ἐν Ῥώμῃ διατρέβοντες ἠδύναντο κυρίως νὰ προσοικειωθῶ-

·σιν¹. Οὐσιώδες δὲ μέρος τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν ἐμπειρίας εἶναι ἡ κατάλληλος ἐκλογή τοῦ εἰς ἕκαστον γραμματειακὸν γένος προσήκοντος λεκτικῆς χαρακτῆρος, ἔπειτα δὲ ἡ ὀρθόεπεια καὶ ἡ καλλιέπεια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ χρόνος δὲν διέσωσε μέχρις ἡμῶν εἰμὴ μικρὸν μόνον μέρος ἐκ τῆς ὅλης τῶν Ῥωμαίων γραμματείας, δύσκολον εἶναι νὰ νοήσωμεν τίνες ἦσαν κυρίως αἱ ιδιότητες τῆς γλώσσης, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλουν *urbanius*, *urbanam*. Τὰ ἱστορικὰ παραδείγματα χάριν βιβλίου τοῦ Τίτου Λίβιου φαίνονται νῦν εἰς ἡμᾶς ὡς τι τελειότατον γλωσσικὸν μνημεῖον καὶ ὅμως ὁ σύγχρονος τοῦ Ὀρατίου Ἀσίνιος Πωλλίων ἐψέγειν αὐτὰ ἐπὶ παταβινισμῶ, ἧτοι ἀνεύρισκεν ἐν τῇ γλώσσει τοῦ Λίβιου χρήσεις τινὰς ἰδιαζούσας εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Παταβίου, πατρίδος τοῦ Τίτου Λίβιου, ἂν καὶ ὁ Λίβιος ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέτριψεν ἐν Ῥώμῃ². Μάτην δὲ νῦν ἡμεῖς ἠθέλομεν πονήσῃ διὰ νὰ εὐρώμεν τί κυρίως ἐψέγειν ὁ Πωλλίων καὶ τοῦτο, πρῶτον μὲν διότι ὁ Λίβιος εἶναι ὁ μόνος, ὃν ἔχομεν πεζὸς συγγραφεὺς τῶν Αὐγουστειῶν χρόνων, πᾶσα δὲ πρὸς ἄλλον παραβολὴ εἶναι φυσικῶς ἀδύνατος, ἔπειτα δὲ διότι οὐδὲν ἀπολύτως γινώσκομεν περὶ τῆς διαλέκτου τῶν κατοίκων τοῦ Παταβίου. Οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι παταβινισμὸν λέγων ὁ Πωλλίων ἐνόει τὴν εἰς τὸν λόγον τὸν πεζὸν ἀνάμιξιν ποιητικῶν χρήσεων, ἣν πρῶτος ἐκ τῶν σωζομένων πεζολόγων ἐπεχείρησεν ὁ Λίβιος. Ἄλλ' ὅμως οὐδαμῶς εἶναι θαυμαστὸν ὅτι ἀνὴρ εἷς ὁ Ἀσίνιος Πωλλίων, ἐκ παίδων ἐγκαταβιώσας ἐν Ῥώμῃ καὶ μεταξὺ τῶν λογιστῶν αὐτόθι ἀνδρῶν, ἠδύνατο νὰ σημειοῖ τοιαύτας ἀνωμαλίας γλώσσης καὶ λεκτικῆς χαρακτῆρος. Ἄν εἶχομεν νῦν ἐκ τῶν πεζῶν συγ-

¹ Κικέρ. Βροῦτ. 46, 171: *Et Brutus. Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam: tandem esse quendam scio. Id tu, Brute, iam intelleges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae.* Πρβλ. καὶ de oratore 3, 11, 43 καὶ 12, 44—45.

² Κοϊντιλιαν. de institut. orator. 8, 1, 2: *Et in T. Livio, mirae facundiae viro, putat inesse Pollio Asinius quendam Patavinitatem.*

γραμμάτων τῶν Αὔγουστιων χρόνων τὰ τοῦ Βαλερίου Μεσσάλλα
λ. γ. θὰ ἡδυνάμεθα ἴσως νὰ νοήσωμεν τί εἶναι ὁ παταβινισμός.

Ἐπαινοῦντες δὲ τὴν ἀστείότητα τῶν τοῦ Ὀρατίου σατιρῶν,
δὲν πρέπει νὰ λησμενῶμεν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Λέσιγγ, ὅτι
εἰς τοὺς ἀρχαίους ἦτο ἄγνωστα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς νῦν ἐννοοῦ-
μεν καὶ λέγομεν εὐγένειαν καὶ κομψότητα ἐκφράσεων καὶ τρόπων,
ἀφ' ὧν ἀπεῖχεν ἡ urbanitas τῶν Ῥωμαίων τόσον, ὅσον καὶ ἀπὸ
τῆς ἀγροικίας καὶ ὅτι πλὴν τούτου, ὡς καὶ ἀνωτέρω παρετηρήσα-
μεν, ὁ φραστικὸς χαρακτήρ ἐποίκιλλε κατὰ τὰ διάφορα γραμμα-
τειακὰ γένη. Καὶ τὸν Λουκίλιον ἐπήνουν οἱ ἀρχαῖοι ἐπὶ ἀστειώ-
τητι καὶ ὅμως ἀναγινώσκοντα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν αὐτοῦ ἐκφρά-
σεις, αἵτινες καὶ ἂν ἀκόμη ληφθῆ πρό ὀφθλαμῶν ἢ γνωστῆ ἐλευθε-
ροστομίας τῶν Ῥωμαίων, εἶναι οὐδὲν ἥττον, ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπωμεν,
λίαν τολμηραί. Τοιαῦτα τολμηρὰ ἀναγινώσκοντα καὶ παρὰ τῷ
Ὀρατίῳ, μάλιστα ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν σατιρῶν, ἀλλὰ ταῦτα
οὐδεμίαν ἐνεποιούν αἴσθησιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀναγνώστας, εἴτε
διότι ἐφαίνετο λίαν φυσικὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ὀνομάζωνται ἄνευ περι-
στρεφῶν τὰ σῦκα, σῦκα καὶ ἡ σκάφη, σκάφη εἴτε διότι κατενόουν
ὅτι οὐδεὶς συγγραφεὺς ὑπάρχει ἀκατάπτωτος, πάντοτε δὲ καὶ ἐν
παντὶ ἴσος καὶ ὅμοιος πρὸς ἑαυτὸν.

Φιλοσοφικὸν στοιχεῖον τῶν σατιρῶν. Σπουδαῖον ἀπέ-
χουσι τόπον ἐν ταῖς σατίραις τοῦ Ὀρατίου αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ μάλ-
ιστα αἱ ἠθικαὶ σκέψεις. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ Λουκίλιος πολὺν
ἔκαμνε λόγον ἐν ταῖς σατίραις αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας καὶ περὶ
φιλοσόφων, εἴτε διὰ νὰ γλευράσῃ αὐτοὺς, εἴτε διὰ νὰ γνωρίσῃ εἰς
τοὺς τέως ἀφιλοσοφήτους συμπολίτας του τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας
τῶν Ἑλλήνων ἢ καὶ νὰ καταστήσῃ εὐκαιρίας τυχούσης χρησίμου
εἰς τὸν βίον τὸν πρακτικὸν γνώμας φιλοσοφικῆς. Ὁμοίως καὶ πρὸς
τὸν αὐτὸν σκοπὸν φιλοσοφεῖ καὶ ὁ Βάρρων ἐν ταῖς Μενιππείαις σα-
τίραις. Ἄλλ' ὁ Ὀράτιος εἶναι κατὰ πολὺ φιλοσοφικώτερος ἐν ταῖς
σατίραις, ἐν αἷς ἡ φιλοσοφία εἶναι οὕτως εἰπεῖν τὸ θετικὸν στοι-
χεῖον, διότι ὁ ποιητὴς ὅ,τι πρῶτον καταρρίπτει καὶ ἀναίρει διὰ
τοῦ γλευράσμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλαττωμάτων καὶ τῆς εὐτραπε-

λίας, προσπαθεῖ ἔπειτα νὰ ἀναδημιουργῇ διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένων πρακτικῶν φιλοσοφικῶν γνωμῶν. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι αἱ σάτιραι τοῦ Ὁρατίου ἀπεβάλλουσαι τὸν ἀποκλειστικῶς ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα, ἀφ' ἐνός μὲν γίνονται καθολικώτεραι καὶ μᾶλλον ἀφηρημέναι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀσπαστότεραι εἰς τοὺς λογίους παντὸς ἔθνους καὶ πάσης ἐποχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ μειονεκτοῦσιν ὡς πρὸς τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν ζωηρότητα τῶν σατιρῶν τοῦ Λουκιλίου, τῶν κυρίως περιστρεφομένων περὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ πραγματικὸν ῥωμαϊκὸν βίον καὶ προσλαμβάνουσι συχνάκις τὸν θεωρητικώτερον χαρακτῆρα καθαρᾶς διδασκαλίας ἢ καὶ ἀποβαίνουσιν ἀληθεῖς φιλοσοφικαὶ διατριβαί, ὅπως συμβαίνει ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τῇ τρίτῃ σατίρᾳ τοῦ πρώτου βιβλίου. Δὲν πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ Ὁράτιος ὅτε ἔγραφε τὰς σατίρας ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποκτήσῃ τὴν ἡρεμίαν, τὴν μετριότητα καὶ τὴν πείραν, αἵτινες καταφαίνονται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς

Ἐν ταῖς σατίραις ὁ Ὁράτιος παρίσταται εἰς ἡμᾶς τέλειος Ἐπικούρειος καὶ μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐμπαίζει τοὺς Στωϊκοὺς. Συμφώνως καὶ πρὸς τὰς ἐπικουρείους ἀρχὰς καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν, συχνάκις ὁ ἡμέτερος ποιητῆς καὶ ἐν ταῖς σατίραις καὶ ἀλλαγῶν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι πᾶν μέτρον ἄριστον, ὡς ἀρέσκειται εἰς τὸ νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὅτι πάντες οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοί, οὐδὲ τῆς φιλίας ἐξαιρουμένης, ἔχουσι τὸ θεμέλιον αὐτῶν εἰς ποιόν τινα συμβιβασμὸν, ὅστις γεννᾶται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεως, διότι οὐδεὶς ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωπος ἀπηλλαγμένος ἐλαττωμάτων: Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο ἐχθρὸς πάσης ὑπερβολῆς, οὐδαμῶς ἐδίσταζεν ὅπως τῶν Στωϊκῶν οὕτω καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Ἐπικουρείων νὰ ἀποδοκιμάζῃ τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἀτοπίας.

Μέλλων δὲ νῦν περὶ τῆς γλώσσης νὰ πραγματευθῶ, ἣν ὁ Ὁράτιος μεταχειρίζεται ἐν ταῖς σατίραις, σημειῶ ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν λεχθησομένων ἔχουσιν ἰσχὺν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπιστολάς.

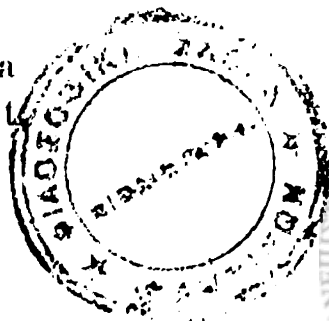
Γλῶσσα τῶν σατιρῶν. Ἡ γλῶσσα τῶν σατιρῶν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ κοινόν, δι' ὃ ἔγραφεν ὁ Ὁράτιος. Εἶναι λοιπὸν

ἡ εὐκολος καὶ γλαφυρὰ ἐκείνη γλῶσσα, εἰς ἣν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ διελέγοντο οἱ πεπαιδευμένοι τῶν Ῥωμαίων. Οὔτε λοιπὸν ἀτόπους ἀρχαϊσμούς περιεῖχεν, οὔτε ἑλληνισμούς, οὔτινες ἐμπρέπουσι μᾶλλον εἰς τὰ σεμνότερα τῆς ποιήσεως γένη, οὔτε βαρβαρισμούς. Οἱ ὀλίγοι ἀρχαϊσμοὶ οἱ ἀπαντῶντες ἐν ταῖς σατίραις, οἷον οἱ κατὰ συγκοπὴν τύποι *erepsemus, evasse, surrexe* ἀντὶ *erepsissemus, evasisse, surrexisse*, τὰ παθητικὰ ἀπαρέμφοτα τὰ καταλήγοντα εἰς *ier*, ἅτινα καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀπαντῶσι, φαίνεται ὅτι ἂν καὶ εἶχον ἤδη ἐκλείψῃ ἀπὸ τῆς γραφομένης γλώσσης, ἦσαν οὐδὲν ἥττον ἀκόμῃ ἐν χρήσει ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ, τοιοῦτους δ' ἀρχαϊσμούς καὶ ὁ Βιργίλιος μεταχειρίζεται ἐν τῇ Αἰνειάδι. Τὴν παλαιότεραν κατάληξιν τῆς γενικῆς πληθυντικῆς *um* ἀντὶ *orum*, μεταχειρίζεται ὁ Ὀράτιος μόνον ἐν τοῖς ὀνόμασι *deum, divum* καὶ *nummum* (τὸ *nummum* κεῖται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς), οὐδέποτε δὲ κάμνει χρῆσιν τῆς καταπλήξεως ταύτης ἐν ταῖς ᾠδαῖς, διότι εἶναι νόθος ἢ ἕκτη στροφή τῆς ἕκτης ᾠδῆς τοῦ τεταρτέρου βιβλίου, ἐνθα κεῖται ἡ γενικὴ *divum* (στχ. 22).

Ἐπικρατεῖ δὲ ἐν ταῖς σατίραις ἐκεῖνος τοῦ λόγου ὁ χαρακτήρ, ὃν ἔχομεν καὶ ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς ἀρίστοις διαλογικοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. Ἐχει μὲν ζωηρότητα ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ σπανίως ἀφίσταται, ὡς λ. χ. ἐν τῇ 10 σατίρᾳ τοῦ Α' βιβλίου, τῆς συνήθους ἡρεμίας τῆς φράσεως καὶ ἔτι σπανιώτερον φθάνει εἰς ὕψος λόγου, ὡς ἐνίοτε συμβαίνει παρὰ Λουκιλίῳ. Τὸ πάθος, ὅπερ βλέπομεν συχνάκις ἐκφανόμενον ἐν τῇ 3 καὶ τῇ 7 σατίρᾳ τοῦ Β' βιβλίου, προσλαμβάνει, ἐνεκα τοῦ εἶδους τῶν διαλεγόμενων προσώπων, κωμικὸν χαρακτήρα. Αὐτὸς δὲ ὁ Ὀράτιος λέγει (Σατ. 1, 4, 53 ἐξ.) ὅτι ἂν τις ἤθελε λύσῃ τὰ μέτρα τῶν σατιρῶν του καὶ μεταβάλλῃ τὴν τάξιν τῶν λέξεων, αἱ σάτιραι ἤθελον τραπῆ εἰς λόγον πεζόν, ἐν ᾧ οἰαδήποτε μεταβολὴ δὲν θὰ ἴσχυε νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἐπικὴν σεμνότητα τῶν ἐξῆς στίχων τῶν Χρονικῶν τοῦ Ἐννίου :

postquam Discordia taetra
Belli ferratos postis portasque refregit

Σημειωτέον ὅ' ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ ἐπιθέτου *lactes* ἀπομεινύσκει εἰ ἔχρηται τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν κἀμνησι δὲ ῥήσοι γρήσοι ἀΐσθ' ἠσάκις θέλωσι γὰ ἀπομεινύσκει τῆν ἀρξασιτέραν γλῶσσαν ἢ ἐν σημαντέροις χωρίοις τοῦ ἔπους καὶ τῆς τραγωδίας. Μετὰ τισσάντις δὲ παλαιαὶ διέκρινον ἀκρίβειας τὸ ἐν ἐκάστῳ ποιητικῷ γένει προσήκον.

Ὅπως ὁ' ἀπαιτεῖ ἢ ὑπὸ τοῦ περιγεγραμένου καθοριζόμενος ἀπλοῦς στέρος λευκῆς χαρακτῆρ τῶν σατιρῶν, μεταμεινύεται ἐν τούτοις τοῖς ποιήμασι ἢ Ὀράτιος καὶ τινὰς λέξεις ἀνωδοστέρας ἢ πληβείας, οἷον *balatro, blatero, garrigo, mutto, vappai caldus, holdus, surpите (=surrripite)*, ἐτι δὲ πολλὰ ὑποκοριστικὰ καὶ ἀνωμορίας, ἐπιρρήματα, στυδίσμους καὶ τρέπων στυγέξως συνθεστώτους μὲν ἐν τῷ λόγῳ τῷ πύξῳ, σημαντέρον δὲ ἢ καὶ ὅπως ἀσυνήθεις ἐν τοῖς σημαντέροις τῶν ποιητικῶν γενῶν) Ὄτω ἢ γ. συγνάκις μεταμεινύεται ἐν ταῖς σατίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῆν ἀνωμορίαν *is, ea, id* καθ' ὅπως τὰς πτώσει πλὴν τῶν τίπων *ei* καὶ *eis*, οὐδέποτε ὅπως κἀμνη γρήσοι ἀΐσθ' ἐν ταῖς ὁδαῖς καὶ τοῖς ἐποδοῖς πλὴν ὅς χωρίων (3,11,18 καὶ 4,8,18), ὧν ἀμφισβητεῖται ἢ γρησιόσης.

Ἐν τῶν παλαιότερων ποιητῶν ἀπομεινύεται μάλιστα τῶν Λουκίλιου, δι' ἢ καὶ συγνάκις ἢ γλῶσσαν τῶν σατιρῶν τοῦ Ὀρατίου ὑπερμεινύει τῆν φρασεολογίαν τῆν ἐν γρήσει ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, ὅπως τοῦτο κατὰ μείζονα λόγῳ συμβαίνει καὶ ἐν ταῖς σατίραις τοῦ Λουκίλιου. — Μεταμεινύεται ἀκρίβη ἢ Ὀράτιος οἷον ὀλίγα ὀσιαστικὰ ὀνόματα εἰλημμένα ἐκ ξέγων γλῶσσῶν, μάλιστα ἐλλληνικά, οἷον: *raeda, ambubaia, pharmacopola, caballus, parasita*. Οὐδέποτε ὅπως ἐγκατέμειξεν ἐν τῷ λατινικῷ λόγῳ ἐλλληνικὰ ὀνόματα δι' ἐλλληνικῶν γραμμάτων γεγραμμένα ἢ ῥήσεις ὀσιαστικῆς Ἐλλληνων ποιητῶν, ὡς συγνάκις ἐπραττεν ἢ Λουκίλιος. Τῆν ἀσυνήθειαν ταύτην φέγει ἢ Ὀράτιος (Σατ. 1, 10, 28 ἔξ.). Ὅσακις δὲ ἐν ταῖς σατίραις, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἢ ἐν τοῖς ἐποδοῖς μεταμεινύεται ἐλλληνικὰ ὀνόματα, κλίνει αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τῆν λατινικὴν κλίσει, οὕτω δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα πολλὰκις οἷον ὀλίγον ἀφίστανται τοῦ ἀρχικοῦ τύπου, οἷον *parasita* = παρά

σιτος, lagoena=λάγυνος, caballus=καβάλλης. Τούναντίον δὲ ἐν ταῖς ᾠδαῖς προτιμᾶ τὴν ἑλληνικὴν κλίσιν καὶ μάλιστα ἐν ταῖς κυρίαις ὀνόμασιν.

Παρατηροῦμεν ἐν τέλει ὅτι οὐχὶ σπανίως ἐν ταῖς σατίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἔχομεν ἀσύνδετον παράταξιν πολλῶν ὀνομάτων διαφόρου σημασίας. Τὴν τοιαύτην χρῆσιν ἠσπάζετο μὲν ἡ ἀρχαιότερα τῶν Ῥωμαίων ποιήσις, ἀλλ' ἀπέφευγον ὅμως οἱ τῶν Αὔγουστων χρόνων ποιηταὶ καθὼς καὶ οἱ μετὰ τὸν Αὔγουστον ἀκμάσαντες. Παραδείγματα :

meque hiemps, ignis, ferrum. (Σάτ. 1, -1, 39)

ambubaiarum collegia, pharmacopolae,

mendici, mimae, balatrones (Σάτ. 1, 2, 1 καὶ 2)

essedae festinant, pilenta, petorrita, naves ('Ἐπ. 2, 1, 192)

viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re. ('Ἐπ. 2, 2, 203).

* Ἄλλως δὲ ἔχει μὲν μέγεθος ἡ φράσις τῶν σατιρῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλ' ὄχι καὶ πολυλογίαν, ἡ δὲ συχνὴ χρῆσις τοῦ ἀσυνδέτου σχήματος παρέχει εἰς ἀμφοτέρα τὰ γένη τῶν ποιημάτων πολλὴν τὴν ἐνάργειαν. Εἶναι δὲ καθ' ὅλου ἡ σύνταξις λίαν παρεμφερὴς πρὸς τὴν πεζογραφικὴν σύνταξιν, κατὰ τε τὴν εἰς πολλοὺς περιόδους διαίρεσιν τοῦ λόγου καὶ τὴν δι' ἀναφορικῶν ἀντωνυμιῶν σύνδεσιν τῶν προτάσεων.

Μέτρα τῶν σατιρῶν. Ἐρχομαι τέλος εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν μέτρων, ἅτινα ὁ Ὀράτιος μετεχειρίσθη ἐν ταῖς σατίραις. Ἀδύνατον εἶναι νὰ κατανοηθῇ προσηκόντως ἡ ἀρχαία ποιήσις ἄνευ γνώσεως τῆς μετρικῆς. Ἡ μετρικὴ εἶναι οὕτως ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ποιήσεως καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συντελεῖ κατὰ τὰς ποικίλας αὐτῆς μορφὰς εἰς διακρίσιν οὐ μόνον τοῦ εἶδους, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐσίας τῶν ποιημάτων, ὥστε ἡ μελέτη αὐτῆς εἶναι ἀναπόφευκτος.

Ψέγει ὁ Ὀράτιος τὴν περὶ τὴν ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν μέτρων ἀμέλειαν τοῦ Λουκιλίου, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι ἠδύνατο « ἐν μιᾷ ᾠρᾷ ἐπὶ ἐνὸς ποδὸς ἰστάμενος (stans pede in uno) νὰ ὑπαγορεύῃ διακοσίους στίχους (Σάτ. 1, 6, 9) », ἀλλὰ καὶ τοῦ Ὀρατίου ἡ στιχοιουργία, ἂν καὶ εἶναι τεχνικωτέρα τῆς τοῦ Λουκι-

λίου, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τῆς τελειότητος ἐκείνης, ἣν προσέδωκαν εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν ἐξάμετρον ὁ Βιργίλιος καὶ μάλιστα ὁ Ὀβίδιος. Θὰ ἤπατατο ὅμως ὅστις ἐκ τούτου ἤθελε πιστεύσῃ ὅτι ἐστερεῖτο τῆς προσηκούσης περὶ τὴν μετρικὴν μορφήν καλαισθησίας ὁ Ὀράτιος ἢ ὅτι ἦτο ἀμελέστερος περὶ τὴν χρῆσιν τῶν μέτρων. Αἱ ᾠδαὶ καὶ οἱ ἐπιγράμματα τρανῶς μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐγίνωσκε κάλλιστα τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τῶν ἐξαμέτρων, ἀλλὰ δὲν ἤθελεν ὅμως νὰ δεχθῆ καὶ ὡς πρὸς τὸν σατιρικὸν ἐξάμετρον ἀπόλυτον καὶ ἀπαράβατον τὸ κῦρος τῶν νέων μετρικῶν κανόνων τοῦ ἐξαμέτρου, οὗς ἐτήρησε πρῶτος ὁ Κάτουλλος καὶ μετ' αὐτὸν ἐν τοῖς Βουκολικοῖς καὶ τοῖς Γεωργικοῖς ὁ Βιργίλιος. Ἐνόμιζεν ὁ Ὀράτιος ὅτι ἤρκει ὡς πρὸς τὸν σατιρικὸν ἐξάμετρον νὰ τηρῆ τὸν εὐχερέστερον καὶ ἀπλούστερον τῆς στιχουργίας τρόπον τοῦ Λουκιλίου, ἀπεργαζόμενος μόνον κατὰ τι τελειότερον τὸν στίχον, ὅπως ἀπῆται πλέον ἢ λεπτοτέρα τῶν συγχρόνων μετρικῆ καλαισθησία. Ὅθεν, παραβαίνει πολλάκις ὁ Ὀράτιος ἐν ταῖς σατίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς μετρικούς τινας κανόνας, οἵτινες ἀπὸ Βιργιλίου καὶ ἐξῆς σταθερῶς ἐτηροῦντο ἐν τῇ σεμνοτέρᾳ ποιήσει. Συχνάκις λ. χ. παρὰ τῷ Ὀρατίῳ τελευτᾷ ὁ στίχος διὰ λέξεως τετρασυλλάβου ἢ πεντασυλλάβου ἢ διὰ μονοσυλλάβου λέξεως προηγουμένης πολυσυλλάβου. Ὡσαύτως τραχύτερος ἀποβαίνει ὁ στίχος παρὰ τῷ Ὀρατίῳ διότι τὸ τέλος τοῦ νοήματος σπανίως συμπίπτει πρὸς τὴν τομὴν ἢ πρὸς τὸ τέλος τοῦ στίχου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οὐδαμῶς εἶναι κανονικὴ ἐν τῇ παλαιᾷ ποιήσει ἡ σύμπτωση αὕτη, ἀλλ' ὡς εἶναι φυσικόν, ἐπεδιώκετο ὅπωςσδήποτε ἔκπαλαι ἤδη καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀρχαιοτάτων ποιητῶν ἡ συμφωνία τοῦ ῥυθμοῦ πρὸς τὴν λέξιν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ὀράτιος ὡς ἐκ προθέσεως καὶ κατὰ τοῦτο φαίνεται ἀμελέστερος.

Παρὰ τῷ Ὀρατίῳ γίνεται συνηθεστέρα χρῆσις ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῶν δοκίμων ποιητῶν καὶ ἐνίοτε τραχύτερα τοῦ δέοντος ἐκείνης τῆς λεγομένης ἐκθλίψεως (elisio) τοῦ ληκτικοῦ φωνήεντος ἢ τῆς εἰς m ληγούσης τελικῆς συλλαβῆς τῆς λέξεως ὅταν ἢ ἐπομένη λέξις ἀρχῆται ἀπὸ φωνήεντος ἢ h. Ἡ ἐκθλίψις αὕτη,

ἥτις ἰδιάζει εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, εἶχεν ἀρχίστην γίνηται πῶς σπανιωτέρα ἀπὸ τοῦ Κατούλλου καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Βραχέλιου καὶ ἐφεξῆς.

Καὶ τινὰς δὲ συνιζήσεις φωνηέντων ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων πολυμηρότερον ἐπιχειρεῖ ὁ Ὀράτιος, ἅς ἀποφεύγουσι συνήθως οἱ ἀριστοι τῶν ποιητῶν. Ἄπ' ἐναντίας δὲ οὐδαμῶς κάμνει χρῆσιν ἐκείνων τῶν περὶ τὴν στιχοουργίαν ἀδειῶν, αἵτινες ἀπαντῶσι καὶ παρὰ τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν συγχρόνων ποιητῶν : οὐδαμοῦ τῶν σατιρῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν μεταχειρίζεται τὸν σπονδεῖον ἐν τῇ πέμπτῃ χώρᾳ τοῦ ἑξαμέτρου¹ καὶ σπανιώτατα ἐκτείνει τὰς εἰς σύμφωνον ληγούσας βραχείας τελικὰς συλλαβὰς ἢ ἀφίνει χασμωδίαν ἐν στίχοις, ἐν οἷς περιέχεται λέξις ἑλληνική.

Οἱ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων σατιρικοὶ ποιηταί, ὁ Πέρσιος καὶ ὁ Ίουβενάλιος, ἐμιμήθησαν καθ' ὅλου τὸν Ὀράτιον ὡς πρὸς τὰ μέτρα, μόνον ὅτι εἶναι κατὰ τι λεπτοურγεστέρα ἢ μετρικὴ αὐτῶν καὶ οὕτως εἶπεν συμφωνετέρα πρὸς τὴν περισσοτεχνίαν ἐκείνην, ἥτις χαρακτηρίζει τὸν ἀργυροῦν λεγόμενον αἰῶνα.

Θὰ διαλάβωμεν νῦν περὶ τῶν Ἐπιστολῶν.

2. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Πότε ἐγράψισαν αἱ ἐπιστολαί. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν ἀκριβῶς τὸ διάγραμμα καὶ τὴν ἐννοίαν τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ὀρατίου, αἵτινες εἶναι τὸ τελειότατον τοῦ ποιητοῦ ἔργον, πρέπει ἀπὸ τοῦδε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὄχι μόνον τὸ δεῦτερον αὐ-

¹ Πλὴν μόνον ἐν τῷ 467 στίχῳ τῆς Ποιητικῆς τέχνης :

Invitum qui servat, idem facit occidenti.

Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου τέσσαρα μόνον παραδείγματα ὑπάρχουσι σπονδιάζοντος ἑξαμέτρου : Ἐπῳδ. 13, 9—16, 17—16, 29. Ὠδ. 1, 28, 21. Ἐν τοῖς τρισὶν ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων χωρίων ὁ στίχος καταλήγει διὰ κυρίου ὀνόματος, ἐν δὲ ἐπῳδ. 16, 17 δι' ἔθνικοῦ (Phocaeorum). Λουκ. Μύλλερ ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Ὀρατίου.

τῶν βιβλίων, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ἀκόμη, ἔπερ συνετέθη πολὺν χρόνον πρότερον, ἐφιλοπόνησεν ὁ Ὀράτιος σκοπὸν ἔχων νὰ κλείσῃ, δι' αὐτῶν τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ ὄρξιν.

Ὅτε ὁ ποιητὴς ἐδημοσίευσεν τὰ τρία πρῶτα βιβλία τῶν Ὠδῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 24, ἐθεώρει ὡς περατωθεῖσαν πλέον τὴν λυρικήν αὐτοῦ παραγωγὴν. Εἶχεν ἤδη παρ' αὐτῷ ἀποσβεσθῆ ἡ ζέσις ἡ νεανικὴ καὶ ἔγραφε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πρὸς τινα φίλον ὑπὸ θερμοῦ κατεχόμενον ἔρωτος τοὺς ἐξῆς στίχους (Ὠδ. 2, 4, 21 ἐξ.): «Τοὺς βραχιονιάς της καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰς κνήμας τὰς στρογγύλας ἀνύπουλός ἐπαινῶ. Μὴ ὑπόπτειτε ἀνθρώπον, οὗ ἔσπυεσεν ὁ χρόνος νὰ κλείσῃ τὴν ὀγδόην τῆς ἡλικίας πενταετίαν!»

Ἀλλὰ καὶ τὸ ποιητικὸν πῦρ τοῦ Ὀρατίου ἐκλινεν εἰς τὸ νὰ σβεσθῆ. Ἐφ' ἱκανῶς μακρὸν χρόνον γράφων ὡδὰς πολιτικοῦ ἢ ἠθικοῦ περιεχομένου θὰ ἠναγκάζετο νὰ ὑπόβαλλῃ ἑαυτὸν εἰς ψυχικὴν ἐξέγερσιν πάντῃ ἀλλοτρίαν πρὸς τὸν φυσικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, ἐπόθει λοιπὸν τῶρα νὰ ἐπανεύρῃ τὴν πνευματικὴν ἐκείνην γαλήνην, ἣτις ἄλλοτὲ ποτε, κατὰ τὴν ἀθηναίαν του ἡλικίαν, εἶχε καθοδηγήσῃ αὐτὸν ποιῶντα τὰς σατίρας του, ὧν δὲ ἐν πλήρει ὠριμότητι ἡλικίας, διανοίας καὶ πείρας βιωτικῆς, ἤθελε, χάριν ἑαυτοῦ καὶ χάριν τῶν φίλων του, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ διδάγματα τῆς πείρας του. Τοιαύτης σκέψεως καὶ τοιούτων ἰδεῶν προῖόν εἶναι τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν ἐπιστολῶν, γραφέν κατὰ τὰ ἔτη τὰ μεταξύ τοῦ 24 καὶ 20.

Καὶ ὅμως ἐξωτερικαὶ προτροπαὶ ἔπεισαν αὐτὸν καὶ πάλιν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν λυρικήν ποίησιν, ἣν τέλεον πλέον καὶ ὀριστικῶς ἀποχαιρετίσας, ἔγραψε τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ἐπιστολῶν, ἕπερ χωρὶς ἀμφιβολίας εἶναι τὸ ἔσχατον τοῦ Ὀρατίου ποιητικὸν ἔργον, συνταχθὲν κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη τοῦ βίου του. Ὅπως δὲ τὸ πρῶτον βιβλίον εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀποκτηθείσης ὑπ' αὐτοῦ πείρας, οὕτως ἠθέλησεν ὁ Ὀράτιος, φθάσας εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιητικοῦ σταδίου του, νὰ ἐκθέσῃ ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὰ πορίσματα τῶν παρατηρημάτων του τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν φύσιν, τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν σκοπὸν.

τῆς ποιήσεως καὶ μάλιστα τῆς δραματικῆς, ἵνα κατασταθῇ ὠφέλιμος καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ δευτέρου βιβλίου ἐγράφη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν ἔτει 13, διότι ἐν ἀρχῇ γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Αὐγούστου, ὅστις ἐπὶ τρία ἔτη ἦτο ἀπὼν ἐκ Ῥώμης, εἶχε δ' ἐπανέλθῃ ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, γίνεται δὲ καὶ λόγος περὶ τῶν τιμῶν, αἵτινες τότε πρὸς δόξαν αὐτοῦ εἶχον ψηφισθῆ ἢ καὶ τῷ ὄντι τῷ εἶχον ἀποδοθῆ. Ἡ δευτέρα, εἶναι τοῦ ἔτους 12 ἢ 11, ὅτε ὁ Ἰούλιος Φλῶρος, πρὸς ὃν καὶ προσφωνεῖται, διέτριβε μετὰ τοῦ Τιβερίου ἐν Παννονία. Οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγράφη πρότερον, ἂν καὶ ὁ Φλῶρος εἶχε συνοδεύσῃ τὸν Τιβέριον καὶ εἰς ἄλλας στρατείας, διότι ἀποκρούει ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ πᾶσαν πρόσκλησιν εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῆ καὶ πάλιν εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν, μὲ τόσον ἰσχυρὰν γνώμην, ὅπως πράττει ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Μαικίηναν.

Ὅσον ἀπεβλέπει τέλος εἰς τὴν πρὸς Πείσωνας Ἐπιστολήν, ἥτις εἶναι κυρίως ἡ τρίτη τοῦ δευτέρου βιβλίου, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχομεν ἐν αὐτῇ χρονολογικὸν ἐνδόσιμον, ἵνα συναγάγωμεν τὸν χρόνον, καθ' ὃν αὕτη συνετάχθη. Ὑπάρχει μὲν τῷ ὄντι ἐν στίχῳ 387 ἡ μνεία τοῦ Σπορίου Μαικίου Τάρπα, ὅστις ἦτο *judex* τῶν σκηναίων θεαμάτων ἀκμάσας πρὸ τῶν χρόνων τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας, ἀλλ' ὡς παρατήρησεν ὁ Βέντλεϋ, ἡ μνεία τοῦ ἀνδρός τούτου εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον συμβολικὴ, οὐδὲ δυνάμεθα ἐκ τοῦ στίχου 371 ἀσφαλῶς νὰ συναγάγωμεν τὸ πόρισμα ὅτι ἐξῆ ἀκόμη τότε ὁ νομομαθὴς Κασκέλλιος, οὗτινος περὶ τὸ ἔτος 44 τάσσεται ἡ ἀκμή. Παρὰ πᾶσαν ὁμως τὴν ἀδηλίαν ταύτην εὐλογον εἶναι νὰ μὴ ἀμφιβάλωμεν ὅτι εἶχόν ἤδη αἱ δύο πρῶται ἐπιστολαὶ τοῦ δευτέρου βιβλίου ἐμβάλη εἰς τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐκθέσῃ ἐν ἰδίῳ ποιήματι, ὑπερ ἢ ἦτο τὸ μακρότατον πάντων, ἐπίτηδες πεπειθμένῳ, τὰς περὶ ποιήσεως ιδέας του ἢ μᾶλλον τὰς ιδέας του περὶ τῆς θεωρίας τοῦ δράματος. Ὅθεν ἡ πρὸς τοὺς Πείσωνας Ἐπιστολὴ πρέπει νὰ συνετάχθη κατὰ τὸ 9 ἢ τὸ 10 ἔτος πρὸ Χριστοῦ.

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ δευτέρου βιβλίου εἶναι τεχνικώτεραι καὶ ἔχου-

σιν οὕτως εἶπεῖν τόνον ὀροσερώτερον τῶν ᾠδῶν τοῦ τετάρτου βιβλίου, τοῦτο δὲ ὄχι, ὡς τινες νομίζουσι, διότι αὐταὶ εἶναι παλαιότεραι ἐκείνων, ἀλλὰ διότι ὁ Ὀράτιος γράφων τὰς ἐπιστολάς ἐφιλοπόνει εἶδος ποιήσεως μᾶλλον εἰς αὐτὸν εὐάρεστον καὶ ἀγαπητόν.

Διαφέρουσι δὲ τῶν σατιρῶν αἱ ἐπιστολαί, καθ' ὅτι αὐταὶ πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα ἀποτείνονται καὶ σκοπὸν ἔχουσιν εἰδικόν, πλὴν τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐνθα παίζων ὁ Ὀράτιος ἀποτείνεται πρὸς αὐτὸ τὸ βιβλίον, *ad librum suum*. Ὅθεν, ὡς εἰκός, αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι προσηρμοσμέναι πρὸς τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνδρῶν, πρὸς οὓς ἀπευθύνονται καὶ οἵτινες εἶναι ποικιλώτατοι κατὰ τοῦτο. Τῷ ὄντι δὲ παρὰ τὸν Αὐγουστον, τὸν Μαικήναν καὶ τὸν Τιβέριον, ἔχομεν ἄλλους τῶν γνωρίμων, ἔπειτα λογίους καὶ ποιητὰς ὡς τὸν Τίβουλλον καὶ τὸν Ἀρίστιον Φροῦσκον. Μεταξὺ δ' ἐκείνων, πρὸς οὓς ἀποτείνει τὰς ἐπιστολάς ὁ Ὀράτιος συγκαταλέγονται καὶ ὁ ἐπιστάτης τῆς ἐπαυλεώς του καὶ ἐκεῖνος ὁ Βένιος Ἀσέλλας, ὃν ἐπιφορτίζει νὰ φέρῃ τὰ ποιήματά του πρὸς τὸν Αὐγουστον, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο οὗτοι ἄνθρωποι εἶναι οἵονεὶ δευτερεύοντα πρόσωπα, ὧν ἡ παρέμβασις ἀποβλέπει εἰς σκοποὺς ἰδιαίτερους τοῦ ποιητοῦ.

Περὶ τῆς ἔμμετρον ἐπιστολῆς ὡς γένους ποιητικοῦ πρὸ τοῦ Ὀρατίου. Ἡ ἔμμετρος ἐπιστολὴ ἦτο παρὰ τοῖς Ἑλλησι παλαιὰ ὅσον καὶ ἡ ἐλεγεία καὶ οἱ ἱαμβοὶ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀρχιλόχου. Εὗρε δὲ πολλοὺς τοὺς ζηλωτὰς μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων. Οὕτω λ. γ. ὁ τοῦ πορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου νεώτερος ἀδελφὸς Σπόριος, ὅστις εἶχε συνοδείωσιν εἰς τὴν Ἀχαΐαν τὸν Λεύκιον, ἔγραψεν ἀπὸ τοῦ ἐν Κορίνθῳ στρατοπέδου πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ φίλους ἐπιστολάς ἐν κομποῖς στιχιδίοις, ὡς λέγει ὁ Κικέρων, ἦτοι ὄχι ἐν τῷ παλαιῷ ἐκείνῳ σατουρνίῳ μέτρῳ, ἀλλὰ πιθανώτατα ἐν μέτρῳ ἱαμβικῷ ἢ τροχαϊκῷ. Καὶ ὁ Λουκιλῖος δὲ ἐν ταῖς σατίραις του ἔκαμε χρῆσιν τῆς ἐπιστολικῆς μόρφῆς, τῶν δ' ἐπιστολῶν του ἡ ὕλη, ὡς καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συνθεμάτων, ἀνεφέρετο εἰς τὸν πραγματικὸν καθημερινὸν βίον.

ένιοτε δὲ μόνον ἀπὸ τούτου ἀνυψούμενος ἐπισκόπει καὶ προβλήματα γενικωτέρου, ὡς λέγομεν, ἐνδιαφέροντος.

Περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ὀρατίου. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ τοῦ Ὀρατίου ὑπάρχουσι τινες ἔχουσαι ὡς θέματα συνηθέστατα τοῦ βίου πράγματα καὶ μόνον κατὰ τὸ μέτρον διακρινόμεναι ὑπὸ τῶν συνήθων πεζῶν ἐπιστολῶν· τοιαῦται εἶναι ἢ πρὸς τὸν Κλαύδιον Νέρωνα (1, 9), δι' ἧς συνιστᾶ πρὸς αὐτὸν τὸ Σεπτίμιον, ἢ ἢ πρὸς ῥηθέντα Βίννιον (1, 13), ὃν ἐπιφορτίζει νὰ παραδώσῃ τὰ signata volumina πρὸς τὸν Αὐγούστον. Τὸ συνηθέστερον ὅμως εἶναι νὰ λαμβάνῃ μόνον ὡς ἀφορμὴν ὁ ποιητὴς ἐν τῶν προσώπων, πρὸς τὰ ὅποια ἀποτείνεται καὶ νὰ μεταβαίῃ ἐκεῖθεν εἰς παρατηρήσεις καὶ θεωρίας γενικωτέρας, τότε δὲ ἢ μὲν μετάβασις γίνεται εὐχερῶς καὶ ἀβιάστως, ὁ δὲ ποιητὴς ἀκριβῶς καὶ καταλλήλως γινώσκει νὰ κάμνῃ διάκρισιν χαρακτῆρος ἢ κοινωνικοῦ βαθμοῦ μεταξύ τῶν διαφόρων προσώπων. Ἄλλοτε πάλιν, ἀλλὰ σπανιώτερον, ἢ ἐπιστολὴ ἔχει ἀπ' ἀρχῆς χαρακτῆρα διδακτικὸν (1, 17 καὶ 18), τοῦτο δὲ μάλιστα συμβαίνει ὅτε ὁ Ὀράτιος γράφει πρὸς φίλους νεωτέρους ἢ ταπεινοτέρους, ὁδὸτι ἐὰν καὶ πρὸς τὸν Μαικήναν ἢ πρὸς τὸν Αὐγούστον ἀποτείνόμενος ἤθελε μεταχειρισθῆ τὸν τύπον τοῦτον τῆς διδαχῆς, θὰ ἐθεωρεῖτο βεβαίως ἀπρεπὴς ἢ ἀλαζών ἢ τοῦλάχιστον θὰ ἐνομιζέτο σχολαστικὸς τις φιλόσοφος ἢ κενὸς ἀρεταλόγος. Πρὸς τοιοῦτους λοιπὸν ἄνδρας γράφων προσεπάθει νὰ ἀποτρίβῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν ὅτι αὐτὸς ὄπθην ἠξίου νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος τῶν βιωτικῶν ἐκείνων ἀρετῶν, ὧν συνίστα τὴν ἄσκησιν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ πάντα τρόπον προσομοιάζοντα πρὸς σχολαστικὴν διδασκαλίαν. Ὅθεν καὶ τὸ ἐριστικὸν στοιχεῖον τῆς διαλεκτικῆς του καὶ εὐτὼς εἰπεῖν τὸ ἀναιρετικόν, ἀνάγκη ἦτο νὰ ὑποχωρῇ, σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, εἰς τὸ θετικόν καὶ εἰσοδομικόν, διότι ἄλλως ὑπῆρχε φόβος μήπως ἤθελον εὐχερέστατα ἐκδηλωθῆ ὑπαινιγμοὶ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προσώπων ἢ τοῦλάχιστον ἄκαιροι ἀποφάνσεις περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀντιπαθειῶν. Ἐχουσι δὲ καθ' ὕλην αἱ ἐπιστολαὶ χαρακτῆρα ἡρεμώτερον καὶ διαυγέστερον τῶν σατιρῶν ἢ εἰρωνεία

εἶναι λεπτοτέρα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς ἀπῆται ἢ προϋούσα ἡλικία τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸ διάφορον τῆς ποιήσεως εἶδος.

Καὶ αἱ μὲν σάτιραι καταδεικνύουσι τὸν φιλόσοφον νέον, ὀρμητικὸν καὶ ζωηρόν, ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐγκατοπρίζεται ἡ σύνεσις καὶ ἡ καταστολή τοῦ τελείου ἀνδρός, ὃν ἡ ἡλικία καὶ ἡ ἐμπειρία ἐδίδαξαν τὴν δυσχερεστάτην τῶν τεχνῶν, τὴν τέχνην ὀηλαδῆ τοῦ κατέχειν ἑαυτὸν ἐντὸς τῶν προσηκόντων ὁρίων. Διὰ τοῦτο αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι τὸ τιμιώτατον ἐκ πάντων τῶν ἔργων τοῦ Ὀρατίου, εἶναι δὲ καὶ νῦν ἔτι ἀξιόσυστατον ἀνάγνωσμα καὶ διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπραγματεύθη τὴν ὕλην ὁ ποιητής.

Αἱ ἐπιστολαὶ καταδεικνύουσιν ὅτι ὁ Ὀράτιος εἶναι ὄχι μόνον ὡς ποιητῆς ἀνυπέρβλητος τεχνίτης, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ὄριμος καὶ τέλειος. Οὔτε εἰς τὰ οὐράνια μετεωρίζεται ὅπως ὁ Βιργίλιος οὔτε πράττει ὡς ὁ Ὀβίδιος, ὅστις ἀφ' οὗ κατεστάλη ἡ πρώτη του ὀρμή, ἔστησε τὴν εἶδραν αὐτοῦ ἐν τῷ θαυμαστῷ καὶ φανταστικῷ κόσμῳ τῶν παλαιῶν μύθων, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας μετὰ συνέσεως καὶ φιλάνθρωπίας ὄλως ἑλληνικῆς προσπαθεῖ νὰ ἐξερευνήσῃ, νὰ ἐξευγενίσῃ καὶ νὰ ἐξουσιάσῃ τὸν νέον ἐκεῖνον κόσμον, ὃν ἐδημιούργησεν ἡ ἱστορία ἢ ῥωμαϊκῆ καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡ μοναρχία καὶ ταῦτα ἐν χρόνοις, καθ' οὓς, ὡς ἤδη παρετηρήθη, δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον νὰ συγκρατηθῶσι τὰ παλαιὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Ῥωμαίων τὰ αὐστηρὰ καὶ σκληροδίαιτα. Ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς Ῥωμαίων βιώσαντα καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, ὁ Ὀράτιος φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὡς κοσμοπολίτης, ὡς ὁ ποιητῆς πάντων τῶν χρόνων καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀκριβῶς δὲ διὰ τοῦτο εἶναι προσέτι αἱ ἐπιστολαὶ ἡ καλλίστη ἀπόδειξις τῆς θαυμαστῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἤσκησεν ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς διανοίας ἡ διάνοια ἢ ἑλληνικῆ.

Ἄλλως δὲ στενωῶς σχετίζονται αἱ ἐπιστολαὶ πρὸς τὰς σατίρας, πρόοδον μόνον ἐπὶ τὸ βέλτιον καταδεικνύουσαι. Κυμαίνεται ποῦ καὶ ποῦ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἡ σύνθεσις, ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἐν αὐταῖς παρεκβάσεις ἐνίοτε ἀπροσδόκητοι, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εὐχερῶς

δυναταί τις νά παρακολουθῆ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἰδεῶν, πάντοτε δὲ εἶναι καταφανῆς ἡ κυριαρχοῦσα ἔννοια. Καὶ διάλογοι δὲ ὑπάρχουσιν ἐν αὐταῖς καὶ λόγοι προσώπων παρεμβαλλομένων, ὅχι ὅμως τόσον πολλοὶ ὅσον ἐν ταῖς σατίραις. Τοὺς ταπεινοτέρους καὶ ἀπρεπεστέρους τρόπους τοῦ ἐκφράζεσθαι ἀποφεύγει ὁ ποιητὴς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καθὼς καὶ τὰς ὑπερβολικὰς τῶν χαρακτήρων περιγραφάς. Ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου, τὸ ὕφος, ὡς λέγομεν, εἶναι ποικίλος, τὴν δὲ ποικιλίαν ταύτην ἐπιτυχῶς ἐθήρυσεν ὁ Ὁράτιος ἀναλόγως τῆς φύσεως ἢ τῆς κοινωνικῆς τάξεως τῶν ἀνδρῶν, πρὸς οὓς γράφει. Οὕτω λ. γ. ἐν τῇ ἐπιστολῇ 1, 4 (ἣν γράφει πρὸς τὸν Τίβουλλον, τὸν αἰσθηματικὸν ποιητὴν, ὅστις ἦτο ὅλος παραδεδομένος εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ τοῦ ἔρωτος καὶ ὃν τότε κατεῖχον σκέψεις μελαγχολικαί) ὁ Ὁράτιος συμβουλεύει τὸν Τίβουλλον νά μὴ σπουδαιολογῆ πολὺ εἰς τὰ περὶ τὸν βίον καὶ τὸν παρακαλεῖ νά ἔλθῃ νά ἴδῃ πῶς ζῆ αὐτός, τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τῆς ἀφρόντιδος ζωῆς, «χοῖρος ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου». Τὴν διαφορὰν ταύτην ἐν τῷ χαρακτήρι τοῦ λόγου δύναται τις νά ἴδῃ παραβάλλων ἀκόμη τὴν πρὸς τὸν Βίννιον ἐπιστολὴν (1, 13), ἐν ἣ διαφαίνεται ἡ τῆς ψυχῆς ἰλαρότης, πρὸς τὴν ἄλλην ἐκείνην τὴν μεμετρημένην καὶ λελογισμένην, ἣν ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Τιβέριον (1, 9), ἀνδρα χαρακτήρος δυσεισβόλου καὶ κλειστοῦ.

Γλῶσσα καὶ μέτρα τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστολῶν (περὶ ἧς ἐγένετο ἤδη λόγος καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν σατιρῶν μέρει) εἶναι τόσον κομψὴ καὶ οὕτως εἰπεῖν λεπτοεργῆς, ὥστε θὰ ἠδυνάμεθα νά τὴν ὀνομάσωμεν *urbanam*, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἑλληνισμοὺς περιέχουσιν αἱ ἐπιστολαὶ πλειοτέρους τῶν σατιρῶν, ἀλλὰ τῶν ἑλληνισμῶν κάμνει πάντοτε χρῆσιν ὁ Ὁράτιος καὶ μετὰ μέτρου καὶ μετὰ καλαισθησίας. Οἱ ἀρχαῖσμοι εἶναι ὀλιγώτεροι. Ἡ δὲ μετρικὴ τῶν ἐπιστολῶν καταδεικνύει καὶ τέχνην ἀνωτέραν καὶ πλειοτέραν λεπτότητα τῆς τῶν σατιρῶν, θὰ ἦτο δὲ εὐκόλον καὶ διὰ παραδειγμάτων νά δειχθῆ ἡ ὑπερβολὴ αὕτη.

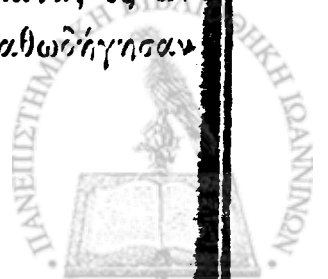
Περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πρώτου βιβλίου. Ἄς ἴδωμεν εἰδικώτερον ποῖον εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν

ὄσο βιβλίων τῶν ἐπιστολῶν. Ἐν ᾧ ἐν ταῖς σατίραις οἱ Στωϊκοὶ προσβάλλονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀνηλεῶς, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀπ' ἐναντίας (καὶ περὶ τούτου ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ εἰπωμεν), αἵτινες συνετέθησαν κατ' ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν κατεστέλλοντο κατὰ μικρὸν τὰ νεανικά πάθη καὶ καθίσταντο ὑσμῆραι αἰσθηταὶ αἱ ἀνία καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ μετ' ὀλίγον γήρατος, περὶ τῶν Στωϊκῶν γίνεται λόγος μετὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς καὶ μόνον πλῆζων ὁ Ὁράτιος ρίπτει κατ' αὐτῶν ἀβλαβῆ τινα σκώμματα, ὅπως ἐν τῷ τέλει τῆς πρώτης ἐπιστολῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ὁράτιος ἐν τῷ βίῳ τῷ πρακτικῷ ἦτο μᾶλλον ἐπικούρειος (ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῆς πρὸς Τίβουλλον ἐπιστολῆς), καθ' ὅλου δὲ ἐκλεκτικός, ἀλλ' ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις ἠθικοῖς ζητήμασιν εἶναι ὁπαδὸς τῆς Στωῆς (καθὼς καὶ ὁ Κικέρων ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς του συγγράμμασι), διὰ τοῦτο δὲ καὶ δικαιολογεῖ καὶ τὴν αὐτοκτονίαν ἐν τέλει τῆς 16 ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου βιβλίου.

Τὰ κυριώτατα δόγματα τῶν φιλοσοφικῶν του θεωριῶν διατυπώνει εἰς πλεῖστα γνωμικά, πολὺ πλεότερα ἢ ἐν ταῖς σατίραις, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ὁ ποιητὴς γινώσκει τί εἶναι τὸ προσῆκον, διότι τὰ γνωμικά δὲν μεταχειρίζεται ὡς κενὸν τινα κόσμον, ὅπως συχνάκις συμβαίνει παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς τὸ λογικὸν πόρισμα τῶν προεκτεθέντων καὶ ἐνίοτε τῶν μελλόντων νὰ ἐκτεθῶσιν, ὥστε ἔρχεται τὸ γνωμικὸν μὲ κατ'ἀλληλον τρόπον νὰ ὑπεβρεθῆσῃ τὸν ἀναγνώστην καὶ ἰδίᾳ τὸν πρὸς ὃν ἀποτείνεται ἡ ἐπιστολή. Τὰ σοφὰ ταῦτα ῥητὰ ἔχουσιν ἐπαναληφθῆ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γίνῃ ὁ Ὁράτιος δημοτικὸς ἀκόμη καὶ μεταξὺ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν εἶναι πολὺ ἐντριβεῖς περὶ τὰ λατινικά γράμματα.

Περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ δευτέρου βιβλίου. Τὰ γραμματειακά ζητήματα, τὰ ὅποια ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἐπεισοδιακῶς μόνον καὶ ἐν παρέργῳ πραγματεύεται ὁ Ὁράτιος (ὡς λ. χ. ἐν τῇ 19) ἐπιστ. τοῦ Α' βιβλ. ἐνθα ὁ ποιητὴς λέγει πρὸς τὸν Μαικήναν τίνα εἶναι τὰ ποιητικὰ παραδείγματα, ἐξ ὧν ἐνεπνεύσθη καὶ τίνες τῆς τέχνης αἱ ἀρχαί, αἵτινες καθωδήγησαν

αὐτὸν ποιῶντα τὰς ᾠδὰς καὶ τοὺς ἐπωδοὺς), ἔχουσι πλατύτατον τόπον ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ.

Ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ὀρατίου. Ἦρχιζε τότε νὰ ἀναφάνηται ἐν Ῥώμῃ μία νεσηρὰ τάσις πρὸς τὴν ἐποποιίαν, ἣς τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν τόσῳ μᾶλλον κακὰ, ὅσῳ μείζων ἦτο ἡ δύναμις τῆς ἐπιδράσεως, ἣν πάντοτε ἤσκησεν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ὁ Ὀμηρος. Ἐὰ Ὀμηρικὰ ἔπη τότε μόνον εἶναι δυνατόν προσηκόντως νὰ ἐκτιμήσῃ τις καὶ νὰ αἰσθανθῇ, ὅταν θεωρήσῃ αὐτὰ ὡς τὸ ποιητικὸν ἠμιοῦργημα ὀλοκλήρου λαοῦ νεαροῦ καὶ φαντασιομανοῦντος, ποιητικὸν ἠμιοῦργημα παραχθὲν ὄχι διὰ μιᾶς, ἀλλὰ συντελεσθὲν κατ' ὀλίγον, ἐν χρόνῳ μακρῷ. Ἀλλ' οἱ παλαιοὶ ἐξελάμβανον σχεδὸν πάντες τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ὡς ἔργον ἐνὸς ποιητοῦ, ὁ δὲ τυφλὸς θυμασμὸς πρὸς τὰ ποιήματα ταῦτα καὶ τοὺς Ἕλληνας ἐκώλυσεν ἐν τῇ κατόπιν ἀναπτύξει τῆς γραμματείας αὐτῶν νὰ παραγάγῳσιν ἔντεχρον ἔπος ἔχον πρῶτοτυπίαν καὶ χαρακτῆρα ἴδιον, καὶ τοὺς Ῥωμαίους πολὺ πλειότερον ἐβλάψε, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ποίησιν καθ' ὃν χρόνον εἶχον ἤδη φθάσῃ εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ βίου των τοῦ ἱστορικοῦ. Πλὴν δὲ τούτου ἡ ὑποκειμενικὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς των, ἣτις ἦτο πλήρης ἐλληνικῆς σκέψεως καὶ ἔτεινε προσέτι πρὸς τὴν εὐπάθειαν (ὄχι τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ τὴν αἰσθητικὴν), ἐξωτερικὰ μόνον σημεῖα ἐπαφῆς εἶχε πρὸς τὴν ἀφελῆ καὶ ἀρχέγονον Ὀμηρικὴν ποίησιν. Ἐπειτα, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι ἡ πληθώρα τῆς ὕλης, ἣτις ἐξηγεῖται ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἢ δικαιολογεῖται ἔνεκα τοῦ βραδέος καὶ βαθμιαίου σχηματισμοῦ τῶν ὄσῳ ἐκείνων ἐπῶν, εἶναι ὄρος ἀπαραίτητος πρὸς σύνθεσιν τελείου ἔπους. Ὁ κατάλογος λ. χ. τῶν ἡρώων ἢ αἱ ἀτελεύτητοι περιγραφαὶ τῶν μαχῶν, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐθεωρήθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ ἀπολέμου Βιργιλίου ἀπολύτως ἀναγκαῖα νὰ ἐμβληθῶσιν εἰς τὴν *Αἰνείαδα* του. Τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῆς συχνῆς ἀναμίξεως τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀνθρώπων καὶ πολλάκις μετὰ τόσῳ μείζονος ὀρμῆς καὶ ἐπιμονῆς, ὅσῳ ἡ ἀνάμιξις αὕτη εἶναι ἀπρεπεστέρα εἰς τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτοὺς.

μεγαλειότητα. Πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων εἶχον νοήσῃ ὀρθῶς ὅτι εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ποίησιν πρεπωδεστέρα ἦτο ἡ ἱστορικὴ ἐποποιία, ὅπως καὶ εἰς τὸ ποιητικὸν αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων ἤρμοζε μᾶλλον ἡ ἐποποιία ἢ μυθική. Ἄλλ' ὅμως δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν οὔτε τῶν ἀτέχνων καὶ ἀτελευτήτων περιγραφῶν (τὸ παράδειγμα μάλιστα τοῦ Βιργιλίου ἐπέβχλεν ἔπειτα τὸ πρᾶγμα εἰς πάντας), οὔτε τῆς συνηθείας τοῦ νὰ καλῶσιν, ὡς διὰ μηχανῆς, τοὺς θεοὺς εἰς ἀνάμιξιν, ἔσχον δὲ κατὰ τοῦτο καὶ μιμητὰς οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ποιητὰς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ Λουκανὸς εἶναι ἰκανῶς καθαρὸς τῶν κακιῶν τούτων, ἀλλ' ἐκεῖνος ἂν καὶ εἶχε μεγάλην διάνοιαν, ἔκαμε κατάχρησιν τῶν πεπαλαιωμένων πλέον ῥητορικῶν σχημάτων. Ἐνεκα τῆς τριαύτης συνηθείας συχνάκις αἰσθανόμεθα ἀηδίαν ἀναγινώσκοντες τὰ ἐπικά καὶ κατὰ μέγα μέρος πανηγυρικὰ ποιήματα τοῦ Κλαυδιανοῦ, ὅστις ἄλλως εἶχεν ἀξιολόγους ποιητικὰς ιδιότητας.

Ὁ Ὀράτιος δὲν εἶχεν ἐκ φύσεως πλασθῆ τοιοῦτος, ὥστε νὰ μεταρρυθμίσει τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποποιίαν, καὶ ἂν εἶχε δὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν δύναμιν νὰ τὸ πράξει, αἱ προσπάθειαι του εἶναι πιθανώτατον ὅτι θὰ ἀπετύγχανον, διότι ἡ ἐκ προκαταλήψεως πρὸς τὸν Ὅμηρον εὐλάβεια εἶχεν ἤδη βαθύτατα ρίζεβολήσει. Οἱ χρόνοι ἦσαν τότε ἀρμόδιοι εἰς τὸ νὰ στραφῇ μᾶλλον πρὸς τὴν δραματικὴν ποίησιν. Ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐγυστον ἐπιστολῇ πραγματεύεται εἰδικῶς περὶ τοῦ δράματος, κυρίως ὅμως καὶ ἀποκλειστικῶς διατρίβει περὶ τὴν δραματικὴν ποίησιν ἐν τῇ πρὸς Πείσωνα ἐπιστολῇ. Ἡ δραματικὴ ποίησις, βάσιν ἔχουσα τὴν ἀνταλλαγὴν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν θεατῶν, ἦτο ἤδη διὰ τοῦτο σύμφωνος πρὸς τὸν χαρακτῆρα τὸν Ῥωμαϊκόν, ὅστις καὶ ἄλλως ἦτο φύσει διατεθειμένος πρὸς τοῦτο τὸ ποιητικὸν εἶδος. Αἱ δύο ἀναγκάως προσήκουσαι εἰς τὴν τραγωδίαν ιδιότητες, τὸ ὕψος καὶ ἡ δύναμις, ἦσαν (ὅπως διατείνεται καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος) συμφυῆ ἰδιώματα εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἐπειτα πάλιν, ἡ κλίσις πρὸς τὸ ἀστεῖον καὶ τὸ γελοῖον, ἡ ἰδιάζουσα εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, καθίστα αὐτοὺς ἐπιτηδεῖους εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς κωμωδίας. Ἡ

προδιαθέσεις λοιπόν ἢ δραματικὴ ὑπῆρχε, τοῦτο δὲ μόνον ἀπέμενε τὸ οὐσιῶδες, ἢ ἐξεύρεσις καταλλήλου πρὸς δραματοποιίαν ὕλης καὶ ἔπειτα ἢ ἐπινόησις τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἢ ἐξευρεθεῖσα ὕλη θὰ περιεβάλλετο δι' ὅσον ἐνδέχεται καλλίστης τεχνικῆς μορφῆς.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν κωμῳδίαν, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ πολλοῦ εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ διδάσκωσιν ἀπὸ σκηνῆς, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πλαύτου καὶ τοῦ Τερεντίου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς παλαιότητας, ἢτοι τῆς ἐλληνικοῦ κωμῳδίας, δράματα ἐλληνικῆς ὑποθέσεως, ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἀντέκειντο πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς συνηθείας, ἐν μέρει δὲ κατήντων ἀληθεῖς δραματικαὶ γελοιογραφίαι. Τὰ λοιπὰ γένη, τὰ ὁποῖα παρήγαγεν ἢ ἀνάπτυξις τῆς κωμικῆς ποιήσεως πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἢτοι ἡ τογάτα ἢ Ῥωμαίζουσα κωμῳδία, τὸ Ἀτελλανὸν δράμα καὶ οἱ μίμοι, εἶχον ὑποθέσεις ἐλληνικὰς καὶ ἰταλικὰς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνθρωπίνους, ὅχι δηλαδὴ εἰλημμένους ἐξ ὠρισμένου ἔθνους.

Ἄλλ' ἡ τραγωδία ἀπ' ἐναντίας ἔσχε πρὸ τοῦ Ὀρατίου ποιητὰς λαθόντας πρὸς δραματοποιίαν ὑποθέσεις ἐθνικὰς, Ῥωμαϊκὰς. Τῷ ὄντι δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία, ἂν καὶ ἐν αὐτῇ δὲν ἔχει πολὺν τόπον ὁ ἔρωσ, δύναται εἶπερ τις καὶ ἄλλη νὰ γίνῃ ὑποκείμενον τραγικῆς πραγματείας.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δράματος, ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, ἀκμάσας περὶ τὸ ἔτος 240 π. Χ., ἀνὴρ ἀγροικότερος μᾶλλον, φαίνεται ὅτι δὲν συνέταξεν ἱστορικῆς ὑποθέσεως τραγωδίας, ἀλλ' ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λίβιου ὁ εὐφυῆς Καμπανὸς Ναίβιος ἐγένετο εἰσηγητὴς τοῦ τριούτου εἶδους, καὶ μετ' αὐτὸν δὲ οἱ τρεῖς κλασσικῶς τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρου πολιτείας Ῥωμαϊκῆς τραγωδίας, ὁ Ἐννιος, ὁ Πακούβιος καὶ ὁ Ἄττιος ἐμιμήθησαν κατὰ τοῦτο τὸν Ναίβιον. Τὰς δὲ Ῥωμαϊκὰς ταύτας ὑποθέσεις ἐλάμβανον οἱ ῥηθέντες ποιηταὶ ἢ ἐκ τῆς μυθικῆς τὸ πλεῖστον ἱστορίας τῶν παλαιῶν βασιλέων (ὁ Ναίβιος λ. γ. ἐδραματοποίησε τὰ κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τοῦ Ῥωμύλου καὶ τοῦ Ῥώμου, ὁ Ἐννιος τὴν ἀρπαγὴν τῶν Σαβινιδῶν) ἢ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων, τῶν ἱστορικωτέρων, εἴτινες ἀρχίζουσι μετὰ τῶν Σαυνιτικῶν πολέμων (ἂν καὶ

ἡ Ἀμβρακία καὶ ὁ Σκηπίων τοῦ Ἐννίου δὲν ἦσαν, ὡς συνήθως νομίζεται, τραγωδίαι, ἀλλὰ μᾶλλον σάτιραι) ἢ καὶ ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Οὕτως ὁ Ναίβιος ἐδραματοποίησε τὰ κατὰ τὴν ἐν Κλαστιδίῳ μάχην (222 π. Χ.), ὁ Πακούβιος τὴν ὑπὸ Αἰμιλίου Παύλου κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας (169), ὁ Ἄττιος τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Δεκίου τοῦ νεωτέρου (295).

Ἡ δραματικὴ ποίησις τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁρατίου. Γνώμαι αὐτοῦ περὶ τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος, ἡ Ῥωμαϊκὴ τραγωδία, ἀκριβῆς οὔσα ἀντίγραφον τῆς ἑλληνικῆς, ἀνεγεννήθη διὰ τῶν ἔργων τοῦ Πωλλίωνος, τοῦ Βαρίου καὶ ἄλλων. Τότε δὲ ἐπῆλθε καὶ ἐν τῇ μετρικῇ σημαντικῇ μεταρρύθμισι τοῦ ἀλόγου ὁηλονότι σπονδαίου ἐν ταῖς ἰαμβικαῖς καὶ ταῖς τροχαϊκαῖς περιόδοις ἤρχισαν εἰ ποιηταὶ νὰ κάμνωσιν χρῆσιν ἐν ἐκείναις μόνον ταῖς χώραις, ἐν αἷς καὶ παρ' Ἑλλήσιν ἦτο συνήθεια νὰ γίνηται χρῆσις αὐτοῦ. Ἐν ἐκείναις ὅμως ταῖς χώραις, ἡ χρῆσις τοῦ ἀλόγου σπονδαίου ὑπῆρξεν ἔκτοτε μεγάλη καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ τελευταίου ἰάμβου, διότι τοῦτο ὑπεβοήθει κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς τραγικῆς μεγαλοπρεπείας. Οἱ εὐφυέστεροι τῶν τότε κριτικῶν ἐπαινοῦσι πολὺ καὶ θαυμάζουσι τὸν *Θυέστην* τοῦ Βαρίου, ἣτις τραγωδία ἐδιδάχθη κατὰ τὰς ἐορτὰς τὰς τελεσθείσας πρὸς πανηγυρισμὸν τοῦ τέλους τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν οὐδὲ εἰς στίχος ἐκ τῶν ὁμιουργημάτων τῶν κωμικῶν ποιητῶν τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, ἀλλ' ὅμως περὶ κωμωδιῶν τῶν χρόνων ἐκείνων μεθ' ἰκανῆς βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὰ ἐξῆς.

Ὅτε ἡ παντόμιμος ὄρχησις δὲν ἤρκει νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους, ἔτερπον αὐτὸ ἡ βωμολοχικὴ ποίησις τῶν Ἀτελλανῶν καὶ τῶν μίμων. Πρὸς τοιαῦτα ποιητικὰ γένη μόνον οἴκτου μειδίαμα εἶχεν ὁ Ὁράτιος καὶ οὐδὲ κἄν ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῆς δημώδους κωμωδίας τῶν ἑαυτοῦ χρόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχον ὅμως καὶ τινες ποιηταί, οἵτινες, ὅπως καὶ οἱ σύγχρονοι τραγικοί, προσεπάθησαν νὰ τελειοποιήσωσι καὶ τὴν κωμωδίαν κατὰ τῆς τέχνης τὰ

οιδάγματα, καὶ εἰργάσθησαν ἢ διὰ νὰ καταστήσωσι τεχνικωτέραν μὲν τὴν οἰκονομίαν τῶν δραμάτων, τελειότεραν δὲ τὴν ἠθοποιίαν ἢ διὰ νὰ διορθώσωσι τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν μετρικὴν αὐτῶν.

Οὕτως ὁ Φουνδάνιος, ὃν ὁ Ὀράτιος κατατάσσει μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῆς Νέας Σχολῆς καὶ παραθέτει πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς νεωτέρας τραγωδίας, τὸν Ἀσίνιον Πωλλίωνα, ἐγεώργησε τὴν παλαιὰν παλλιᾶταν, ἥτοι τὴν ἐλληνίζουσαν κωμωδίαν (Σατ. 1, 10, 40 ἐξ.). Ὁμοίαν ἀπόπειραν ἔκαμε καὶ ὁ γραμματικὸς Γάϊος Μέλισσος, ἀπελευθερὸς τοῦ Μαικήνα, ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν κωμωδίαν, τὴν τογάταν, τὰς δὲ τογάτας, ἃς ἐποίησεν, ὠνόμασε τραβέατας. Ἡ νέα αὕτη ὀνομασία μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ὁ Μέλισσος ἀνῆκεν εἰς τὴν Νέαν Σχολήν, ἄλλως δὲ προσεπιμαρτυρεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ στενὴ του σχέσις πρὸς τὸν Μαικήναν (ιδ. τοῦ Σουητωνίου τὰ Ἀποσπάσματα, ἐκδ. Reifferscheid σ. 115), καθ' ὅσον δὲ ἡμεῖς γινώσκομεν ὁ Μαικήνας ἦτο εὖνους μόνον πρὸς τοὺς ποιητὰς τῆς νέας σχολῆς.

Αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Φουνδανίου καὶ τοῦ Μελίσσου ἦσαν μόνον προωρισμέναι πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἀπαγγελίαν, ὅχι δὲ πρὸς διδασκαλίαν, πάντως δὲ ἐγράφησαν χάριν στενοῦ κύκλου λογίων ἀναγνωστῶν, τοιαῦται δ' ἦσαν καὶ αἱ κωμωδίαὶ, ἃς ἐποίηι, κατὰ μίμησιν τοῦ Μενάνδρου βεβαίως, ὁ Γερμανικὸς Καῖσαρ, τοῦ Τιβερίου ὁ ἀνεψιός.

Κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελεν ὁ Ὀράτιος νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ τῆς τραγωδίας οἱ μῦθοι οἱ ἐλληνικοί. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι θερμῶς ἐπαινεῖ τὸ ἐπιχείρημα τῶν ποιητῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐδραματοποίησαν καὶ ὑποθέσεις εἰλημμένας ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας (Πρὸς Πείσωνα 285), ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὅτι τοὺς ἐλληνικοὺς μῦθους προτιμᾷ. Ἡ δὲ αἰτία τῆς προτιμῆσεως ταύτης εἶναι ἴσως ὅτι ἐφροεῖτο μήπως πολλὴν δυσχέρειαν θὰ παρεῖχεν ἕνεκα πολιτικῶν λόγων εἰς τοὺς ποιητὰς ἢ δραματοποιήσις ἱστορικῶν θεμάτων, ἅτινα ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται κυρίως ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐλευθέρου πολιτείας. Ἀλλ' ἴσως προὔτιμα τοὺς μῦθους ὁ Ὀράτιος καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶναι γνωστότεροι οἱ μῦθοι καὶ διὰ τοῦτο καὶ δημοτικώ-

τεροι καὶ διότι ὁ ποιητὴς ὁ ὄραματοποιῶν μύθους παλαιούς εὐχε-
ρέστερον ἠδύνατο νὰ παράσχη εἰς τοὺς θεατὰς τὴν ἐκτύλιξιν πα-
θῶν καθαρῶς ἀνθρωπίνων καὶ μὴ ἔχόντων ὠρισμένον καὶ ἀποκλει-
στικὸν χαρακτῆρα, ὡς θὰ συνέβαινεν ἂν ἑδραματοποιεῖ ἱστορίας
ῥωμαϊκᾶς.

Ἡ μυθολογικὴ ἢ ἱστορικὴ τραγωδία (διότι τὰ οἰκογενειακὰ λε-
γόμενα δράματα ἠγνόουν παντελῶς οἱ παλαιοὶ) φαίνεται εἰς τὸν
Ὀράτιον, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, ἐπιτηδεῖα νὰ διεγείρη
τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον. (Ἐπιστ. 1, 210 ἐξ.). Ὁ ποιητὴς τῶν
τοιούτων τραγωδιῶν μεταφέρεται διὰ τῶν πτερυγῶν τῆς φαντα-
σίας εἰς κόσμον ἄλλον, διάφορον τοῦ πραγματικοῦ, διάφορον δὲ καὶ
κατὰ τὸν χῶρον καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατὰ τὰ γεγονότα, ἢ
ἐπιχειρεῖ νὰ πραγματευθῆ. Ἄν ἤθελε κατορθώσῃ νὰ ἀναπρα-
στήσῃ ὡς ζωντανὸν τὸν ἰδανικὸν ἐκεῖνον κόσμον, τόσον πιστῶς,
τόσον ζωηρῶς καὶ τόσον ἑναρμονίως, ὥστε νὰ φαντασιῶ καὶ νὰ
πλανᾷ τοὺς θεατὰς τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο πλάσμα, τότε ἐπέτυ-
χεν ὁ ποιητὴς τοῦ σκοποῦ.

Ἡ δὲ κωμωδία παριστάνει πράξεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου με-
τὰς μικρὰς τέρψεις καὶ λύπας του ἧ, ὡς τὸ σατυρικὸν δράμα τῶν
Ἑλλήνων, πράξεις ὁμοίας μὲν πρὸς τὰς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλ'
εἰλημμένας ἐκ τοῦ κόσμου τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, οὗς ὁ λαὸς
ἐφαντάζετο κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὰ πάθη παρεμφερεῖς πρὸς
τοὺς ἀνθρώπους, τότε δέ, ὅταν θεοὺς καὶ ἥρωας ἀπεικάζῃ ἡ κωμω-
δία, ἔχει, ὡς εἰκός, καὶ τὸ ἰδανικὸν πλειότερον τῶν ἐν τῇ κω-
μικῇ πραγματείᾳ.

Ὁ Ὀράτιος ἐπίστευεν ὅτι οὐσιωδῶς ἀναγκαῖα εἰς τὸ δράμα
εἶναι : ἡ ἐνότις τῆς πράξεως, ἡ τεχνικὴ σύνθεσις τῶν πραγμάτων,
ἢ μετὰ λόγου διαγραφὴ τῶν χαρακτήρων, ἢ προσήκουσα ἠθοποιία
(Ἐπιστ. πρὸς Πείσ. στχ. 114 ἐξ. 236 ἐξ.); μάλιστα δὲ πάντων
ἡ φυσικὴ καὶ κατ' ἀλήθειαν ἐκτύλιξις τῆς πράξεως. Ὅθεν καὶ
ἔκρινεν ὡς τεκμήριον ἀπαμβλύνσεως τοῦ συναισθήματος τοῦ καλοῦ
τὴν ἀπὸ Εὐριπίδου ἠδῆ κρατήσασαν συνήθειαν, ἧς συχνάκις ἔκα-
μνον κατάχρησιν οἱ ἔνεκα τῆς ἡλικίας ἀπειρότεροι μάλιστα τῶν

δραματικῶν ποιητῶν, τοῦ κόπτειν—ὄχι τοῦ λύειν—τὴν πλοκὴν τῆς δραματικῆς πράξεως διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ (Ἐπιστ. πρὸς Πείσ. στχ. 191). Ἄλλ' ὅμως ἠδιαφέρει ὁ Ὀράτιος ἂν ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν πραγματείαν τῆς ὕλης ἔμενε πιστὸς εἰς τὴν παράδοσιν ἢ ἂν μετερρύθμιζεν αὐτὴν ὑποκειμενικώτερον, ὅπερ καὶ δυσχερέστερον ἦτο καὶ ἀξίαν μείζονα προσέδιδεν εἰς τὸ πρᾶγμα. Τέλος δέ, πρακτικὸς ὢν Ῥωμαῖος, ἀπάσας τὰς ψήφους δίδει εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἠξεύρει νὰ μιγνύῃ πρὸς τὸ τερπνὸν τὸ ὠφέλιμον. Τοῦτο δὲ ὁδηλοῖ, ὡς ἤδη παρετήρηθη, ὅτι ἐκτὸς τῆς διδακτικῆς παιήσεως, τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστὸν, ἐποιοῦντο περὶ πολλοῦ οἱ Ῥωμαῖοι, πρέπει, κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ Ὀρατίου, καὶ ὁ δραματικὸς ποιητὴς ὑπὸ μορφὴν σύντομον, γνωμολογικὴν, πλήρη μὲν χάριτος, ἀπηλλαγμένην δὲ σχολαστικότητος, νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑποθήκας καὶ διδάγματα πραγματικά, ἀρμόδια διὰ νὰ ἰχρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς ὁδηγίαι ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου.

Ἐχομεν ἤδη δεῖξῃ ὅτι ὁ Ὀράτιος δὲν ἠναντιοῦτο εἰς τὸ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν γραμματείαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὸ ὄραμα τὸ σατυρικόν, δι' οὗ ἐκλείετο παρὰ ταῖς Ἑλλήσιν ἡ τραγικὴ τριλογία, ἀλλὰ δὲν ἤθελεν αὐτὸ ὡς παράρτημα τῆς τραγωδίας, ἀλλ' ὡς αὐτοτελὲς ποιητικὸν πόνημα, εἶον κατεστάθη κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ σατυρικὸν ὄραμα. Ἐπεθύμει δὲ νὰ ἔχῃ τὸ ὄραμα τοῦτο τὸν τόπον τοῦ τὸν ὠρισμένον μεταξὺ τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κωμῳδίας, νὰ εἶναι δηλαδὴ ὡς τις τραγικοκωμῳδία, ὁποῖα ἦτο τοῦ Πλάτου ὁ Ἀμφιτρώων, ὅστις καὶ οὗτος μυθολογικὴν ἔχει τὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλως δὲ ἀδύνατα θὰ ἐπεχείρει, ὅστις τότε ἤθελε πειραθῆ νὰ ἀναστήσῃ ἐκ νεκρῶν τὴν ἀρχαίαν ἀττικὴν κωμῳδίαν, ἧτις ἔργον εἶχε τὸ διακωμῳδεῖν τὰς κακίας τὰς πολιτικάς.

Εὐμενέστερον δὲ προσέβλεπε πρὸς τὰς τογάτας καὶ τὰς παλλιάτας, ἐκεῖνας μὲν διότι ἐπραγματεύοντο ὑποθέσεις ἐθνικάς, ταύτας δὲ διότι ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρίστανον τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων, εἴτινες, μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, προσελάμβανον χαρακτῆρα ἀεὶ μᾶλλον καθολικόν, οὕτω δὲ ἀπεικάζον ὄχι πλέον ὠρισμένον

ἔθνος, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐξωτερικὴν τέχνην τοῦ δράματος ἦτοι τὸν κανόνα, καθ' ὃν τοῦ δράματος αἱ πράξεις ὄν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε πλειότεραι οὔτε ὀλιγώτεραι τῶν πέντε καὶ ὅτι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν πρέπει νὰ εἶναι οἱ ὑποκριταὶ (πρὸς Πείσ. 189 καὶ 192), ὁ Ὁράτιος ἀναφέρεται εἰς ὅσα περὶ τούτων ἐδογματίσαν οἱ παλαιοὶ δραματικοὶ οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ ὑπομνηματισταὶ αὐτῶν, οἱ Ἀλεξανδριανοί. Ὅσαι ἰδέαι ἐν ταῖς σατίρας καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, ὧν τὸ περιεχόμενον ἀνάγεται εἰς τὴν γραμματειακὴν κριτικὴν, δὲν εἶναι ἰδικαί του, τὰς ἔχει χωρὶς ἀμφιβολίας λάβῃ παρὰ τῶν γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ μόνον ἐμμέσως παρὰ τῶν ἀρχαιότερων, ὡς λ. γ. παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Συνιστᾷ προσέτι καὶ τὸν χρόνον ὁ Ὁράτιος, ὅστις χρόνος δὲν ὑπάρχει μὲν παντάπασιν ἐν τῇ δραματικῇ γραμματείᾳ τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, ἀλλ' εἶχεν ἴσως εἰσαχθῆ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄραμα ὑπὸ τῶν παλαιότερων ποιητῶν τῶν Αὐγούστειων χρόνων, οἷον τοῦ Βαρίου, ἀλλὰ χρόνον ὅχι σκοποῦντα εἰς τὸ ἐκθέτειν φιλοσοφικοὺς κοινούς τόπους, οἷοι ἦσαν ἔπειτα οἱ χοροὶ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σενέκα, ἀλλ' ὅμοιον πρὸς τοὺς θαυμασίους ἐκείνους χορούς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, οἵτινες ἐνεργῶς κανονίζουσι τὴν πρόδον τῆς τραγικῆς δράσεως, μετέχουσι τῶν εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων συναισθημάτων τῶν ὁρώντων προσώπων καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἠθικὴν διόρθωσιν τοῦ παρεκτρεπομένου πάθους τῶν ἐπὶ τῆς σκηникῆς διαλεγομένων (πρὸς Πείσ. 193 ἐξ.)

Ὡς εἰκὸς δὲ ἀποκρούει καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς σκηνικῆς μεγαλοπρεπείας, ἣτις παρὰ Ῥωμαίους εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ἐπικρατῇ ἡδὴ ἀπὸ τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἐλευθέρου πολιτείας καθὼς καὶ τὴν τάσιν, ἣν τινες τῶν ὑποκριτῶν εἶχον εἰς τὸ σχηματίζεσθαι οὕτως, ὡς τε νὰ ἐμπαιῶσιν αἰσθηματικὴν μόνον κατάπληξιν, ἀποκρούει δὲ καὶ τὴν ἐνώπιον τῶν θεατῶν ἐκτέλεσιν πράξεων βδελυρῶν ἢ μεταμορφώσεων ἀπιστεύτων (πρὸς Πείσ. 185 ἐξ.). Πιστεύει δὲ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις, ὡς ὑπογραμμὸν καὶ παράδειγμα ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Ἕλληνας τοὺς πα-

λαιούς, ὧν τὰ καλλιτεχνικά δημιουργήματα σχεδὸν πάντοτε εἶναι ἐρρυθμισμένα συμφώνως πρὸς τοὺς αἰωνίους νόμους τοῦ καλοῦ, οὓς καὶ αὐτοὺς ἀσπάζεται καὶ ὧν εἰς μίμησιν καὶ τοὺς ἄλλους καλεῖ : « Ὑμεῖς τὰ ἑλληνικὰ παραδείγματα νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἀνελίττετε (πρὸς Πείσ. 269) ». Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι *Graecos* ἐκάλουν τοὺς Ἕλληνας τῶν ἑαυτῶν χρόνων, τοὺς δὲ παλαιότερους, τῶν καλῶν χρόνων, ὅταν ὁ λόγος εἶναι μάλιστα περὶ τῆς γραμματείας αὐτῶν, ὠνόμαζον *συνηθέστερον*, καὶ οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ποιηταὶ καὶ ὁ Ὀράτιος, *Graios*. Μόνον τὸ ὄνομα τῆς χώρας λέγεται σταθερῶς παρ' Ὀρατίῳ *Graecia*, γίνεται δὲ παρ' αὐτῷ χρῆσις καὶ τοῦ ἐπιθέτου *graecus* δι' ὃ καὶ ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ λόγῳ χωρῖον ἔχει : *exemplaria graeca*.

Δὲν συνεβούλευεν ὁμοίως ὁ Ὀράτιος δουλικὴν ἀπομίμησιν. Τῆς μιμήσεως τὸ ὄριον πρέπει νὰ κανονίζῃ ἢ ἀπὸ τῆς μελέτης καλαισθησια καὶ πρὸ πάντων ὁ νοῦς : « Ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ ὀρθῶς γράφειν εἶναι ὁ νοῦς (πρὸς Πείσ. 309). » Ἀφ' οὗ δὲ ὁ νέος ποιητὴς ἠθέλε καλλιτεχνικῶς μορφώσῃ τὴν ἑαυτοῦ φιλοκαλίαν, δύναται νὰ ἐκλέξῃ τὰ θέματα, εἰς ἃ μᾶλλον ἀρέσκειται. Καὶ πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς τέχνης, ὡς ἔκαμνον οἱ Ἕλληνες οἱ παλαιοί, ὅχι κέρδους χάριν καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον ὡς ἐρασιτέχνης ἢ πρὸς θήραν κενὴν δοξῆς ποιητικῆς. Μῖσος θανάσιμον αἰσθάνεται ὁ Ὀράτιος κατὰ τῆς λεγομένης ἐρασιτεχνίας, διότι αὕτη ὅχι μόνον ἔχει κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ἐπιπολαιότητα, εἰς τὴν παραμέλησιν τῆς τεχνικῆς ἀκριβείας, ἀλλὰ καὶ ὑποθάλλει τοὺς γραμματειακοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἐπὶ τέλος βλάπτει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ὀπαδοὺς.

Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἐπιτρέπει εἰς τὸν ποιητὴν καὶ τοὺς ἀρχαῖσμοὺς καὶ τὴν χρῆσιν νέων λέξεων εἴτε ἑλληνικῶν εἴτε καὶ ἄλλων (Ἐπιστ. Β', 2, 115 ἐξ. Πρὸς Πείσ. 47. ἐξ.), ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα πρέπει νὰ ἀρμόζῃ εἰς τὴν ὕλην, ἣν τις πραγματεύεται καὶ πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις αὐτοῦ μετὰ συνέσεως καὶ μετὰ μέτρου. Περὶ δὲ τῶν μέτρων τοῦ διαλόγου οὐδὲν τι νέον εἶχε νὰ διδάξῃ, διότι οἱ δραματικοὶ ποιηταί, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καίσα-

ρος καὶ ἐξῆς, ἠκολούθηον κατὰ πάντα καὶ ἀκριβέστατα τοὺς με-
τρικούς κανόνους τοὺς τεθέντας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, θὰ ἀνεγνώριζε
δὲ βεβαίως ὡς ἀρμόζοντα τῇ τραγωδίᾳ τὰ ἀναπαιστικά ὄμετρα
καὶ τὰ μέτρα τὰ λογαριδικά, ἀλλ' ὅχι καὶ τὰ μονόμετρα τὰ ἀνα-
παιστικά, τὰ ὅποια βραδύτερον μετεχειρίσθη ὁ Σενέκας ἢ τὰ ἄλλα
τὰ ἀνάμικτα μέτρα, ἅπερ εὐρίσκουμεν εἰς τινὰς τῶν χορῶν τοῦ
Σενέκα.

* Ἄλλως δὲ πιστεύει ὁ Ὀράτιος ὅτι πρὸς δημιουργίαν καλλιτε-
χνήματος εἴτε δραματικοῦ εἴτε ἄλλου, ἀπαιτεῖται πρῶτιστα πάν-
των φύσις πρὸς τοῦτο θεξιά, ἔπειτα δὲ μελέτη καὶ ἄσκησις, ἂν δὲ
παρὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς ἀποοῖδαι ἀλλοῦ μὲν μείζονα
σημασίαν εἰς τὸ εἶδος, ἀλλοῦ δὲ εἰς τὴν ὕλην, τὰ κατὰ τὸ φαινό-
μενον ἀντιμαχόμενα ταῦτα χωρὶα ἐρμηνεύονται καὶ διαλευκάνονται
ἐκ τῆς καθ' ὅλου σημασίας τῶν διδαγμάτων του. Τοιαύτας φαινο-
μενικὰς μόνον ἀσυναρτησίας συχνάκις βλέπομεν, ἵνα φέρωμεν ἐν
παράδειγμα, καὶ εἰς τοῦ Γκαῖτε τὰς αἰσθητικὰς κρίσεις.

Ἡ πρὸς Πείσωνα ἐπιστολὴ (Ποιητικὴ τέχνη).
Νῦν δὲ θὰ ἡδυνάμεθα καταλείποντες τὰς Ἐπιστολάς νὰ μεταβῶμεν
εἰς ἄλλο θέμα, ἂν δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ λεγθῶσιν ἀκόμη τινὰ
περὶ τῆς τελευταίας, τῆς Πρὸς Πείσωνα, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ἤδη
χρόνου ἔχει κατασταθῆ σημείον ἀντιλεγόμενον τῆς οὕτω καλου-
μένης ὑψηλοτέρας κριτικῆς. Συνέβη δὲ τοῦτο μάλιστα διότι εὐθὺς
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἐκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐπιγρά-
φηται ἡ Ἐπιστολὴ ἐκείνη Βιβλίου περὶ ποιητικῆς τέχνης¹ καὶ
διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐζήτουν οἱ ἄνθρωποι νὰ εὑρωσιν ἐν αὐτῇ
πολλῶ πλείονα ἢ ὅσα πράγματι περιέχει. Ὁ Ὀράτιος εἶχε μάλι-
στα πάντων τὸ ὄραμα πρὸ ὀφθαλμῶν, ἔπειτα δὲ τὰ λοιπὰ τῆς
ποιήσεως γένη, ἃ οἱ Ρωμαῖοι ἐγεώργησαν κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλ-
λήνων, οὐδαμῶς δὲ ἀσχελεῖται περὶ τὰ λοιπὰ εἶδη τὰ κυρίως εἰς
τοὺς Ρωμαίους προσιδιάζοντα, τὴν Σάτιραν, τὰ Φεσκέννια ἔπη
καὶ τὸ Ἀτελλανόν δράμα.

¹ Κοῖντ. Inst. orator 7,3,60.

Ἡ ἐπιστολικὴ μορφή, ἣν ἔδωκεν εἰς τοῦτό του τὸ ἔργον δὲν εἶναι κενὸν γραμματικὸν σχῆμα, ἀλλ' εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι σκοπὸς του ἦτο νὰ συμβουλευσῆ ἢ τοῦλάχιστον νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τοὺς υἱοὺς τοῦ ἐν ἔτει 15 π. Χ. ὑπατεύσαντος Λευκίου Καλπουρνίου Πείσωνος καὶ μάλιστα τὸν πρεσβύτερον, διότι οἱ νέοι ἐκεῖνοι, ὅπως καὶ πάντες οἱ σύγχρονοὶ εὐγενεῖς νέοι, εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῆς τότε κρατούσης ποιητικῆς μανίας. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσετέθη καὶ ὁ πόθος τοῦ ποιητοῦ τοῦ νὰ ἐκδηλώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ πλείστους τὰς περὶ τῆς ὀραματικῆς ποιήσεως ιδέας του. Εἶναι λοιπὸν φυσικόν, ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ δὲν εἶναι συστηματικὸν περὶ ποιήσεως δίδαγμα, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐπιστολὴ ἀληθινή, ἡ τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα συνοχὴ νὰ εἶναι, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς, χαλαρὰ καὶ νὰ ἐνυπάρχωσιν ἀναπόφευκτοὶ ἐπαναλήψεις. Τοῦτο δὲ τὸ κακόν, τὸ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ὑπάρχον, κατέστησαν ἔτι χειρὸν αἱ μεταθέσεις τῶν στίχων αἱ κατὰ τὸ πλεῖστον ὄλως ἀστήρικτοι, ὅς ἔπεχείρησαν οἱ κριτικοὶ καὶ οἱ παλαιότεροι καὶ οἱ νεώτεροι, ἂν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι στίχοι τινὲς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης θὰ εἶχον τὸν τόπον τῶν παντοῦ ἄλλοῦ ἢ ὅπου τώρα κεῖνται.

Ἄς λεχθῆ τέλος καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ μορφή εἶναι ἐν τῇ πρὸς Πείσωνας ἐπιστολῇ, ὅπως καὶ καθ' ὅλου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ δευτέρου βιβλίου, τελειότερα, κατὰ τὸ δυνατόν, ἢ ἐν ταῖς τοῦ πρώτου.

Ἐπίδρασις τοῦ Ὀρατίου ἐπὶ τὴν δραματικὴν ποίησιν τῶν Ῥωμαίων. Τοῦ Ὀρατίου τὰ διδάγματα καὶ μάλιστα ἡ πρὸς Πείσωνας ἐπιστολὴ ἐπέδρασαν ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τε τοὺς συγχρόνους ὀραματικούς ποιητὰς καὶ ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ μέτρα καὶ τὴν τεχνικὴν σύνθεσιν τοῦ δράματος. Οὕτω λ. γ. μετὰ τὸν Ὀράτιον οὐδεὶς πλέον τραγικός ἔκαμε χρῆσιν τῶν ἀδειῶν ἐκείνων περὶ τὰς ἰαμβικὰς καὶ τὰς τραχιαῖκας περιόδους, αἵτινες ἀδειαι ἦσαν συνηθέσταται παρὰ τοῖς ποιηταῖς τῆς ἐλευθέρου πολιτείας. Καὶ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν δράμα, τὸ δὲ ὀραματοποιεῖν παρέμεινε

καὶ εἰς τοὺς ἔπειτα χρόνους ὅ,τι κυρίως καὶ πρότερον ἦτο, τερπνῆ τις ἀσχολία ἐρασιτεχνῶν, εὐφυστέρων ἢ ἀφυστέρων, φιλοτεχνούντων πρὸς διδασκαλίαν ἢ πρὸς ψιλὴν ἀπαγγελίαν τραγωδίας ἑλληνίζουσας ἢ ἐνίοτε καὶ ῥωμαϊζούσας. Καὶ ἐθεωρεῖτο τοῦτο ὡς τι πάρεργον ἐν σχέσει πρὸς τὰ σπουδαιότερα τοῦ πρακτικοῦ βίου ἢ καὶ πρὸς ἄλλα αὐτῆς τῆς γραμμᾶτειας ἀσχολήματα, δι' ὃ καὶ πολλάκις συνέβαινε τὰ τριαῦτα δράματα νὰ εἶναι ὄλως ἄτεχνα καὶ ἀπροσδιόνυσα κατασκευάσματα. Παρεκώλυε δὲ τὴν ἀπλότητα τῆς δραματικῆς συνθέσεως καὶ ἡ μεγάλη τότε ἐπικράτησις τῆς ῥητορικῆς, τοῦτο δὲ τὸ κακὸν ἐξηφάνιζε πᾶσαν ἠθοποιίαν διὰ τῆς ἄρσεως τῶν χαρακτηριστικῶν διαφορῶν, αἵτινες διακρίνουσιν ἔθνος ἀπὸ ἔθνους καὶ ἄνθρωπον ἀπὸ ἀνθρώπου καὶ καθίστα ἀδύνατον τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν. Τοῦ Σενέκα οἱ ἥρωες εἶναι μαθηταὶ πρὸ μικροῦ ἀποφοιτήσαντες ἀπὸ τῶν ῥητορικῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, συχνότατα δὲ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄκαμπτα στωϊκὰ ὑποδείγματα ἐν σχήματι ἀνθρώπων, οὐδὲ εἶναι τῶν τεχνικῶν ἐκείνων ἐλλείψεων καὶ κακιῶν ἐπαρκῆς ἀντιστάθμισμα ἢ μεγάλη καλλιπέπεια, τῆς μετρικῆς μορφῆς ἢ ἐντέλεια ἢ τῶν ἐννοιῶν τὸ δυσέφικτον ὕψος.

Ἡ δραματικὴ ποίησις τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὸν Ὀράτιον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δυσχερέστατον πρᾶγμα εἶναι τὸ κρίνειν τὴν μετὰ τὸν Ὀράτιον ῥωμαϊκὴν τραγωδίαν, διότι πάντα τὰ δράματα τῶν χρόνων ἐκείνων ἐχάθησαν καὶ αὐτὰ δὲ τῶν ἀρίστων ποιητῶν τὰ ἔργα ἐξηφάνισεν ὁ χρόνος. Ἄν εἶχομεν τοῦ Ὀβιδίου τὰς τραγωδίας καὶ μάλιστα τὴν *Μηδεῖαν* αὐτοῦ, θὰ μετεβάλλετο ἴσως κατὰ τι ἢ ἡμετέρᾳ κρίσει, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφισβησία ὅτι καὶ ἐν τῇ *Μηδεῖᾳ* πολὺν θὰ εἶχε τόπον ἡ ῥητορικὴ.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν Ἀντωνίνων ἐσίγησεν ἡ ῥωμαϊκὴ τραγωδία καὶ αὐτὰ δὲ αἱ λέξεις τραγικῶς καὶ τραγωδία ἀπέβαλον τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ προσέλαβον τὴν ἐννοίαν τοῦ φοβερός, φοβερὰ ἱστορία, ἢ ἔχρουσι καὶ ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις.

Σπουδαιότερον εἶναι ὅ,τι ἔχομεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ἔπειτα βίου τῆς κωμωδίας. Δύο γινώσκωμεν ποιητὰς παλλιάτας κατὰ τὴν ἐξῆς περίουον, τὸν Βιργίνιον Ρωμᾶνον (κοινῶς ὀνομαζόμενον Βιργίλιον Ρωμᾶνον) ζήσαντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐπαινούμενον ὑπὸ τοῦ Πλινίου (Ἐπιστ. 6, 21), ὅστις ἤτο λίαν ἐπεικῆς πρὸς τοὺς ποιητὰς καὶ τὰ ποιήματα τῶν ἑαυτοῦ χρόνων, καὶ τὸν Πομπώνιον Βάσσουλον, ὃν γινώσκωμεν κατὰ τύχην ἐκ μιᾶς ἐπιγραφῆς. Ἀμφότεροι εἶναι μιμηταὶ τοῦ Μενάνδρου. Ὁ Πομπώνιος μάλιστα εἶχε μεταφράση τινὰς ἐκ τῶν κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ποιηταὶ οὗτοι δὲν ἐβόησαν ἐπὶ τὰ ἔργα τοῦ Φουδανίου, τοῦ ἀκμάσαντος ὡς εἴπομεν κατὰ τοὺς Αὐγουστείου χρόνους, ἀλλ' ἀνέδραμον ἵνα εὐρωσιν παράδειγμα μέχρι τοῦ Πλάτου καὶ Τερεντίου καὶ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ κατὰ τὰ μέτρα, ὡς δεικνύουσιν οἱ στίχοι τοῦ Πομπωνίου, μετὰ τινων ὁμῶς μεταβολῶν, ἃς βλέπομεν καὶ παρὰ τῷ μυθογράφῳ Φιλίδρῳ. Καὶ ἐδῶ ὁμῶς ἔχομεν ἐρασιτέχνας, ὃ δὲ Βιργίνιος εἶχε τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ τοσοῦτον ἀμβλύ, ὥστε δὲν ἐδίστασε κατὰ τὸν ἐξόχως πεζότατον ἐκεῖνον αἰῶνα νὰ μιμηθῆ τὴν ἀρχαίαν ἀπτικὴν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ τὸ Ἀτελλανὸν ὄραμα ἔσχε τινὰς καλλιεργητὰς κατὰ τὸν ἀργυροῦν αἰῶνα, οὐδένα δὲ ἢ Τογάτα, ἀλλ' οὐδὲν ἤπτον ἐγένετο ἀπὸ σκηνηῆς διδασκαλία καὶ Ἀτελλανῶν ὀραμάτων καὶ τογατῶν καὶ παλλιατῶν, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἔργα παλαιὰ ἀναδιδασκόμενα. Οἱ μῆμοι τότε ἐπεκράτουν, ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων αὐτοὶ πλέον καὶ μόνοι ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς σκηνηῆς. Καὶ οἱ μῆμοι ὁμῶς εἶχον ἐντελῶς ἀποβάλλῃ πᾶσαν τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, ἣν διὰ τῶν συγχρόνων τοῦ Καίσαρος, Λαθερίου καὶ Σύρου, καὶ κατὰ τοὺς δύο ἐπομένους αἰῶνας εἶχον προσλάβῃ· τῶρα εἶχον καταντήση ἀπλῆ γελωτοποιία καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν μορφήν ἐπέζησαν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ δὲ παντόμιμος ὄρχησις ἤτο ἔτι μᾶλλον ἀρεστή, ἀλλ' ἐκεῖνη οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὴν γραμματείαν. Οἱ μῆμοι καὶ ἡ παντόμιμος ὄχι ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τροφήν καὶ αὐξήσιν τῆς ῥωμαϊκῆς διαφθορᾶς, ὅπως συγνάκις παρεπενοῦντο καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

3. ΕΠΩΔΟΙ

Διὰ τῶν ἐπωδῶν γίνεται οὕτως εἰπεῖν ἢ μετάβασις ἀπὸ τῶν σατιρῶν εἰς τὰς ᾠδὰς. Συναποτελοῦσι δὲ οἱ ἐπωδοὶ συλλογὴν 17 ποιημάτων εἰς ἓν βιβλίον, ἅτινα ἐποιήθησαν, καθ' οὗς χρόνους καὶ αἱ σάτιραι. Ὁ Ὀράτιος καλεῖ αὐτοὺς ιάμβους ἀποβλέπων καὶ εἰς τὴν μετρικὴν μορφήν τῶν ποιημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, διότι τὰ πλεῖστα ἔχουσι τοὺς αὐτὸν χαρακτῆρα πρὸς τοὺς δηκτικούς καὶ ὄνειδιστικούς ιάμβους τοῦ Ἀρχιλόχου. Ἐπωδοὺς ὠνόμασαν αὐτοὺς οἱ μεταγενέστεροι γραμματικοὶ καὶ ἡ ὀνομασία αὕτη ἐπεκράτησε. Σημειωτέον δὲ ὅτι κυρίως ἐπωδοὶ εἶναι μόνον οἱ δεκαεξὶ πρῶτοι, ὅχι δὲ καὶ τὸ τελευταῖον ποίημα τῆς συλλογῆς, τὸ δέκατον ἑβδομον, διότι ἐπωδοὶ λέγονται οἱ βραχύτεροι στίχοι οἱ ἐπιφερόμενοι εἰς ἄλλους μακροτέρους¹, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ποιήματα τὰ ἐκ τοιούτων κυρίως δίστιχων συγκείμενα.

Ἀρχίλοχος. Ἐν τοῖς ἐπωδοῖς ὁ Ὀράτιος σταθερῶς μιμεῖται τὸν Ἀρχίλοχον τὸν Πάριον τὸν ἀκμάσαντα περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Τοῦ μεγίστου τούτου ποιητοῦ τὰ ἔργα, πλὴν ὀλίγων ἀποσπασμάτων, ἐξηφάνισεν ὁ χρόνος, ἡ δὲ ἑλληνικὴ γραμματεία ἔπαθεν ἐν τούτῳ ζημίαν, ἥτις οὐστυχῶς εἶναι μεγίστη καὶ ἀνεπανόρθωτος.

Πολὺ πρὸ τοῦ Ἀρχιλόχου μετεχειρίζετο ἡ δημώδης ποίησις ἰαμβικά καὶ τροχαϊκά μέτρα πρὸς σκῶψιν καὶ χλευασμόν, ἀλλ' ὁ Ἀρχίλοχος ὑπῆρξεν ὁ εἰς τὴν ἔντεχνον γραμματείαν εἰσηγητῆς τῶν μέτρων ἐκείνων, δι' ὧν κατὰ τρόπον θαυμάσιον ἐπλουτίσθη ἡ ἑλληνικὴ μετρικὴ, ἥτις ἕως τότε μόνον τὸ ἠρωϊκὸν μέτρον καὶ τὸ ἐλεγεῖον ἐκαλλιέργει. Λέγονται δὲ πολλαὶ καὶ ποικίλαι αἱ ἐφευρέσεις αὐτοῦ ἐν τῇ ρυθμικῇ καὶ τῇ μουσικῇ καὶ μόνον ἴσως πρὸς τὸν Ἀριστοφάνην δύναται κατὰ τοῦτο νὰ παραβληθῇ ὁ Ἀρχίλο-

¹ Ἡφαιστίων Ἐγχειρ. σ. 70: Εἰσὶ δὲ ἐν τοῖς ποιήμασι καὶ οἱ ἀρρενικῶς οὕτω καλούμενοι ἐπωδοί, ὅταν μετὰ ἄλλω στίχῳ περιττόν τι ἐπιφέρηται.

χος. Ἦτο λοιπὸν ὁ Ἀρχίλοχος οἰονεὶ τις Ἑλλήν Λουκίλιος, ἀλλ' ἔτι πολυμερέστερος τοῦ Ῥωμαίου.

Ἦδη ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων συνήθειαν εἶχον οἱ Ἕλλη-
νες ὅπως καὶ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὰς ἐσρτάς τῆς Δήμητρος καὶ
ἄλλων συγγενῶν ἀγροτικῶν θεῶν νὰ παραδίδωνται, συμφώνως πρὸς
τὴν φύσιν τῶν μεσημβρινῶν λαῶν, οἵτινες εἶναι ζωηροὶ καὶ εὐφάν-
ταστοι, εἰς εὐθυμίαν, καθ' ἣν παντοειδῆ ἐβάλλοντο ἔμμετρα αὐ-
τοσχέδια σκώμματα καὶ ἄσβεστος ἤκούετο ὁ γέλως. Κατὰ τὰς
ἐσρτάς ταύτας ὄχι μόνον δὲν ἀπηγόρευεν ὁ θρησκευτικὸς νόμος,
ἀλλὰ καὶ προέτρπε νὰ περιγελῶσι καὶ νὰ σκώπτωσιν οἱ ἄνθρωποι
οἰονδήποτε πρόσωπον ἢ πράγμα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἡ εὐθυμία ἔφθα-
νεν εἰς τὸ ἔπακρον, ὡσάκις μάλιστα ἦτο ἄφθονος καὶ πλουσία ἡ συγ-
κομιδῆ τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Ἐὰ δὴμῶδη λοιπὸν ἐκεῖνα σκωπτικὰ
ἢ γλευστικὰ αὐτοσχεδιάσματα ἐλέγοντο *ἰαμβοὶ*, κατὰ δὲ τὸν
μῦθον εἶχον οὕτως ὀνομασθῆ ἀπὸ τινος ἐν τῷ ὀμηρικῷ ὕμνῳ εἰς
Δήμητρα μνημονευομένης *Ἰάμβης*, ἥτις δι' ἀστείων λόγων ἐκίνη-
σεν εἰς γέλωτα τὴν θεάν, περίλυπον οὔσαν διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς
Κόρης καὶ ἔπεισεν αὐτὴν νὰ πῖη ἐκ τοῦ κυκεῶνος.

Ὁ Ἀρχίλοχος λοιπὸν διὰ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ μεγαλοφυΐας
ὄχι μόνον ἐδημιούργησεν ἐκ τῶν ἀτέχνων ἐκείνων σκωμμάτων νέον
ἔντεχρον ποιήσεως εἶδος, ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ἐμμέσως ὁ πατὴρ καὶ
τῆς κωμῳδίας καὶ τῆς τραγωδίας τῆς ἐλληνικῆς, διὰ τῆς εἰσαγω-
γῆς τῶν *ἰάμβων* καὶ τῶν *τροχαίων* εἰς τὴν ἔντεχρον ποίησιν.

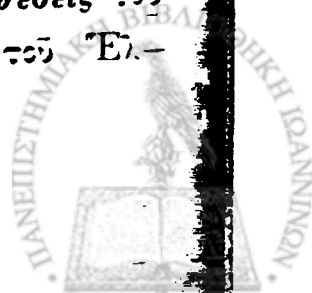
Δὲν εἶναι βεβαίως ἐδῶ ὁ προσήκων τόπος ἵνα διὰ μακροτέρων
πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ δημιουργικωτάτου ἐκείνου ἀνδρός, ὃν οἱ
παλαιοὶ ἔτασσαν δευτέρου μετὰ τὸν Ὅμηρον, ἀφ' οὗ μάλιστα πρὸς
τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνδέονται πολλὰ καὶ δυσχερῆ ζητήματα, οἱ δὲ
ἐπιφῶδοὶ τοῦ Ὀρατίου, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἐξ ὅλης τῆς πολυμεροῦς
ποιητικῆς ὁράσεως τοῦ Ἀρχιλόγου σχετίζονται μόνον πρὸς ἓν εἶδος
ποιημάτων, τοὺς *ἰάμβους*.

Οἱ παλαιοὶ ἐχαρακτήριζον τοὺς *ἰάμβους* τοῦ Ἀρχιλόγου ὡς
δηκτικούς, πικρούς καὶ λυσσῶντας καὶ ἔπλασαν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο
ἱστῶρημα, ὅτι ὁ ποιητὴς ἤρατο τῆς Νεοβούλης θυγατρὸς τοῦ Λυ-

κάμβου· και ὅτι ἐπειδὴ ὁ πατήρ ἠθέτησε τὴν πρότερον δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν και δὲν εἶδεν εἰς αὐτὸν τὴν θυγατέρα εἰς γάμον, ἔστρεψε κατὰ τοῦ Λυκάμβου τοὺς λυσοῦντας ἰάμβους του και εἰς τοιαύτην ἀπόγνωσιν ἔκαμε τὸν Λυκάμβην νὰ περιέλθῃ, ὥστε ἀπηγγινίσθη μετὰ τῶν θυγατέρων του ἕνα ἀπορύγη τοὺς ὄνειδισμοὺς και τὸ αἶσχος. Τῷ ὄντι δὲ φαίνεται ὅτι τοιοῦτον εἶχον χαρακτῆρα τὰ ποιήματα τοῦ Ἀρχιλόχου και ὅτι αὐτὸς εἶχε καταντήσῃ εἰς ὑπερβολὴν ἐκδικητικὸς και πικρόχολος και ἐκ φυσικῆς ἐμπαθείας και ἔνεκα τοῦ τετραγαμένου και ἀτερποῦς βίου, ὃν εἶχε διαγάγη. Ἄλλ' ἀνὴρ ἔχων τοσοῦτον ὑπέροχον και ποικιλότροπον τὴν διάνοιαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὰς ἀσχημίας και τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐγραψε λοιπὸν και ποιήματα, ἐν οἷς ἀπέβαλλε τὴν ἀθυμίαν και ὑψοῦτο ὑπεράνω τῶν ταπεινῶν παθῶν, τοιαῦτα δὲ ποιήματα εἶναι πρὸ πάντων αἱ ἐλεγείαι αὐτοῦ, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τῆς συμποτικῆς μάλιστα ἐλεγείας σκοπὸς ἦτο ἡ ἀποδίωξις τῶν βιωτικῶν φροντίδων και θλίψεων και ἡ σπουδὴ τοῦ νὰ τραπῇ ἡ ψυχὴ εἰς εὐθυμίαν και ἰλαρότητα. Τὴν διπλὴν ταύτην φύσιν ἔχουσι και οἱ ἐπωδοὶ τοῦ Ὀρατίου.

Χαρακτῆρ καὶ περιεχόμενον τῶν ἐπωδῶν τοῦ Ὀρατίου. Ὁ Ὀράτιος ἐν Ἐπιστ. 1, 19, 23 χαρακτηρίζει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀπεμιμήθη τὸν Ἀρχιλόχον, ὡς ἐξῆς: «Πρῶτος ἐγὼ εἰδείξα τοὺς Παρίους ἰάμβους εἰς τὸ Λάτιον, ἀκολουθήσας τοῦ Ἀρχιλόχου τὰ μέτρα και τὴν διάνοιαν, ὅχι δὲ τὰς ὑποθέσεις και τὰς λέξεις, αἵτινες ἤλαυνον τὸν Λυκάμβην». Και ὁμως ὑπέθεσαν τινες ὅτι ὁ Ὀράτιος δὲν εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν Ῥωμαίων, ὅστις ἐμιμήθη τὴν Ἀρχιλόχειον ποίησιν, ἀλλ' ἀδίκως, διότι πάντα τὰ παρὰ τῷ Κατούλλῳ, τῷ Κάλβῳ, τῷ Βάρρωνι και ἄλλοις ποιηταῖς νεώτερα ἰαμβικὰ ποιήματα, τὰ ἀπηλλαγμένα δηλαδὴ τῶν μετρικῶν ἀδειῶν, ὧν ἔκαμνον χρῆσιν οἱ παλαιότεροι Ῥωμαῖοι δραματικοὶ ποιηταί, εἶναι Ἀλεξανδρινὰ ἀπομιμήματα. Και ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ εἶδος, ὡς πρὸς δὲ τὴν ὕλην, παρατηροῦμεν ὅτι, λέγει μὲν ὁ Ὀράτιος ὅτι δὲν ἠκολούθησε τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἀρχιλόχου ἐν τοῖς ἐπωδοῖς, ἀλλὰ μόνον τὴν διάνοιαν τοῦ Ἐλ-

ληνος ποιητοῦ, ἀλλ' ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο ἔχουσι τινὰ οἱ ἐπωδοὶ τοῦ Ὁρατίου διαφορὰν ἀπὸ τῶν ἰάμβων τοῦ Ἀρχιλόγου, ἔνεκα τῶν ὄχι ὁμοίων περιστάσεων, ἐν αἷς εὕρισκοντο οἱ δύο ποιηταὶ καὶ αἵτινες ἠνάγκαζον τὸν Ὁρατίον νὰ μετριάξῃ ἐκείνην τὴν Ἀρχιλόγειον λύσσαν. Ὅχι μόνον δηλαδὴ δὲν ἐπέτρεπεν ἀνέκαθεν τὴν ἄκραν ἐλευθεροστομίαν ὁ ῥωμαϊκὸς χαρακτήρ, οἱ ὃ βλέπομεν ὅτι καὶ ὁ δωδεκάθελος νόμος εἶχε περιορίσῃ τὴν ἀκολασίαν τῶν Φεσκεννίων αὐτοσχεδιασμάτων, οἱ ὧν οἱ ἄνθρωποι πέρα τοῦ πρόποντος ἐσκώπτοντο καὶ ἐχλευάζοντο κατὰ τὰς ἀγροτικὰς ἐσρτάς τοῦ θερισμοῦ καὶ τοῦ τρυγητοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἐποίει ὁ Ὁράτιος, συνετέλουν οὐκ ὀλίγον εἰς περιστολὴν τῆς μεγάλης ἐλευθερίας. Τότε καὶ ἐπιφανοῦς ἀκόμη γένους ἄνδρες, πολλῶ δὲ μᾶλλον ὁ Ὁράτιος ὁ ἐκ δούλων καταγόμενος, ἠναγκάζοντο, μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάλιστα μάχην, νὰ εἶναι λίαν προσεκτικοὶ περὶ τὸ γράφειν. Ὅτε ὁ Ὀκταβιανὸς ἔγραψε κατὰ τὰ Σατουρνάλια, ὁπότε καὶ εἰς τοὺς δούλους παρείχετο πᾶσα περὶ τὸ λέγειν ἐλευθερία, Φεσκέννινα σκώμματα κατὰ τοῦ Ἀσινίου Πωλλίωνος (Μακρόβ. Σατουρν. 2, 4, 21): «ἀλλ' ἐγὼ σιωπῶ, εἶπεν ὁ Πωλλίων, διότι δὲν εἶναι εὐχερὲς πρῶγμα νὰ γράψῃ τις ἐναντίον ἐκείνου, ὅστις δύναται νὰ προγράψῃ».

Οἱ ὄνειδισμοὶ οἱ περιλαμβανόμενοι ἐν ταῖς ἐπωδοῖς διαφέρουσι κατὰ τοῦτο τῶν ἐν ταῖς σατίραις, ὅτι ἔχουσι χαρακτῆρα προσωπικώτερον, ἀλλὰ τὰ διασυρόμενα πρόσωπα εἶναι ἐκ τῶν ἀφανεστέρων καὶ πολλάκις οὐδὲ μνημονεύονται ὀνομαστί. Κατὰ τοῦ Μαιβίου τοῦ ποιητοῦ, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, λάβρος ἐπιπίπτει ἐν ταῖς ἐπωδοῖς ὁ Ὁράτιος, καθὼς καὶ κατὰ τῆς μαγίσσης Κανιδίας (τὸ πραγματικὸν αὐτῆς ὄνομα ἦτο Γρατιδία), ἣν καὶ ἐν ταῖς σατίραις εἶχεν ἡδὴ διασύρη, καὶ τῆς συνέργου αὐτῆς Σαγάνης. Τὴν Κανιδίαν φαίνεται ὅτι μετωνόμασεν οὕτω ὁ ποιητὴς διότι ἔνεκα τῆς ἡλικίας ἤρχιζε νὰ πολιαίνηται ἢ κόμη της (ἀπὸ τοῦ *capus* = πολίος). Εἶναι δὲ ἀμφίβολον ἂν ὁ Ὁράτιος ἠγανάκτει τοσοῦτον ἐναντίον τῶν δύο ἐκείνων γυναικῶν ἔνεκα λόγων προσωπικῶν ἢ ἀπλῶς ἔνεκα τῆς σκανδαλώδους αὐτῶν διαγωγῆς, ἥτις

ἦτο τότε κοινῶς γνωστή, Ἐκίνει δὲ αὐτὰς εἰς μαγείας καὶ ἔξορισμούς ὁ ἔρωσ. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἐπωδῷ ὁ Ὀράτιος παλινωδῶν ζητεῖ συγγνώμην παρὰ τῆς Κανιδίας, ἀλλ' ἡ παλινωδία αὐτοῦ εἶναι εἰρωνική, ἡ δὲ ἀπόκρισις τῆς Κανιδίας, ἥτις οὐδαμῶς πείθεται νὰ εἰσακούσῃ τῶν ἰκεσιῶν τοῦ ποιητοῦ, εἶναι καθ' ὑπερβολὴν μακρά, ὡς ἐλάττωμα δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ ὅτι λίαν εὐγερώς ἐνιαχοῦ τοῦ ποιήματος καταφαίνεται ἡ εἰρωνεία καὶ ὅτι ἐκπίπτει ὁ ποιητὴς εἰς πολλὴν βωμολοχίαν.

Μεταξὺ τῶν ἐπωδῶν, ἐν οἷς δὲν μνημονεύηται τὸ ὄνομα τοῦ χλευαζομένου προσώπου, εἶναι καὶ ὁ ὄγδος (in anum libidinosam), ὅστις στάζει χολὴν κατὰ τὸν Ἀρχιλόχειον τρόπον. Ἐν τῷ ἐπωδῷ τούτῳ τσαύτη εἶναι ἡ αἰσχρολογία, ὥστε δὲν τολμῶ οὐδὲ νὰ ὑποδηλώσω τὸ περιεχόμενον.

Ὁ ἑβδόμος ἐπωδός καὶ ὁ δέκατος ἕκτος, ζωηρότατα περιγράφουσι τὰς συμφορὰς τὰς ἐκ τῶν μακρῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ ὁ μὲν ἑβδόμος ἀρχεται οὕτω: «Ποῦ, ποῦ, ἀνόσιε, φέρεσθε; ἢ διὰ τί εἰς τὰς δεξιὰς ὑμῶν ἀρμόζονται τὰ ξίφη, ἅτινα ἕως τῶρα ἐν τοῖς κολεοῖς ἐκρύπτοντο;» ὁ δὲ δέκατος ἕκτος: «Καὶ ἄλλη ἀκόμη τρίβεται ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις γενεά, αὐτὴ δὲ ἡ Ῥώμη διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καταρρέει.»

Τῶν δύο τούτων ἐπωδῶν ὁ μὲν πρῶτος, βραχυπετής καὶ συγκεκροτημένος, ἔχει καλὴν καὶ ἐπιτυχῆ τὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' ὁ δεύτερος ὅμως, ἂν καὶ ἔχῃ ἀρετὰς τινάς, δὲν φαίνεται ὑπὸ αἰσθητικῆν ἔποψιν ἄψογος, ἐκεῖ μάλιστα ἔνθα ὁ ποιητὴς πειράται διὰ μακρῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ῥώμη οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ ἠττηθῇ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, οὗς καὶ ἀπαριθμεῖ (συχ. 3 ἐξ.) ἢ ἔνθα διὰ φράσεως καθ' ὑπερβολὴν περισσοτέχνου καὶ μακρολόγου παρακινεῖ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ νὰ καταλίπωσι διὰ παντὸς τὴν θεομίσητον πατρίδα (συχ. 17 ἐξ.) ἢ τέλος ἐκεῖ, ἔνθα περιγράφει τὴν μακαριότητα, ἣν θὰ εὕρωσιν οἱ ἀπάτριδες ἐν ταῖς μυθικαῖς τοῦ Ὠκεανοῦ νήσοις (συχ. 41 ἐξ.).

Κάλλιστος εἶναι τὸνναντίον ὁ δεύτερος ἐπωδός, ἔνθα περιγράφεται χαριέστατα ὁ ἀγροτικὸς βίος καὶ αἱ εἰδυλλιακαὶ τέρψεις, πρὸς

ὅς εἶχεν αἰσθανθῆ αἴφνης πόθον ἀκράτητον ὁ τοκογλύφος Ἄλφιος. Μετὰ πολλῆς δὲ τέχνης μόνον ἐν τέλει τοῦ ποιήματος μᾶς φανερώσει ὁ ποιητὴς ὅτι πᾶσα ἡ προσηγηθεῖσα περιγραφὴ εἶναι σκέψις τοῦ τοκογλύφου, διότι ὁ ἐπιῶδός τελευτᾷ ὡς ἐξῆς: «Οὕτως ἀφ' οὗ ἐλάλησεν ὁ τοκογλύφος Ἄλφιος, ἤρχισεν ἡδῆ, ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἀγρότης, νὰ εἰσπράττῃ κατὰ τὰς εἰδούς τοῦ μηνὸς πάντα τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπὶ τόκῳ τοποθετημένα, ἀλλ' ὅμως εὐθὺς μετὰ τοῦτο, ζητεῖ πάλιν διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐπομένου μηνὸς, νὰ τοποθετήσῃ αὐτὰ εἰς νέα δάνεια (στχ. 67 ἐξ.)».

Οἱ ἐπιῶδοί, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ἐλαλήσαμεν, προσομοιάζουσι πρὸς τὰς σατίρας, ἅς μάλιστα συχνάκις καὶ ὑπερβαίνουσιν ὡς πρὸς τὴν πικρίαν καὶ τὴν ὀριμότητα, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἐπιῶδοί, ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ὄχι τὸ σατιρικόν, ἀλλὰ τὸ ἐρωτικόν καὶ συμποσιακόν στοιχεῖον, ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἐπιῶδοί εἶναι καὶ οἱ λυρικώτεροι. Καὶ περὶ μὲν τῶν λυρικῶν τοῦ Ὀρατίου ποιημάτων καθ' ὅλου θὰ γίνῃ κατωτέρω μακρὸς λόγος, νῦν δὲ παρατηροῦμεν μόνον ὅτι οἱ λυρικώτεροι ἐκεῖνοι ἐπιῶδοί, περὶ ὧν ἐλέγομεν, ἔχουσι τὴν αὐτὴν χάριν, ἥτις ἐπανθεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ᾠδῶν τῶν ἐρωτικῶν καὶ συμποσιακῶν καὶ προσθέτω μάλιστα ὅτι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, οἱ ἐρωτικοὶ ἐπιῶδοί ἔχουσι χαρρακτῆρα ἀληθινώτερον, θερμότερον καὶ οὕτως εἰπεῖν ζωντανότερον τῶν ἐρωτικῶν ᾠδῶν καὶ τοῦτο διότι ὁ Ὀράτιος ἦτο νεώτερος ὅτε ἔγραφε τοὺς ἐπιῶδούς, ἢ δὲ ψυχρὴ του ἡσθάνετο ἀκμαιότερον καὶ θερμότερον τὸ πάθος ἢ μετὰ τινα ἔτη, ὅτε ἔγραφε τὰς ᾠδάς. Διακρίνεται δὲ μετὰ τῶν συμποσιακῶν ἐπιῶδῶν κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ κατὰ τὸ εἶδος ὁ δέκατος τρίτος.

Καὶ ἐν τοῖς ἐπιῶδοῖς ἀναφέρεται ὁ Μαικήνας, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ, ἐνθα ὁ ποιητὴς κηρύττει ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ παρακολουθήσῃ τὸν προστάτην αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀντωνίου πόλεμον, ὅπερ ὅμως ἴδὲν ἔπραξε καὶ ἐν τῷ τρίτῳ, ἐν ᾧ ὁ Ὀράτιος μετὰ πολλῆς χάριτος περιγράφει τὴν ἀγανάκτησίν του κατὰ τῶν σκόροδων καὶ τῆς σκοροδοφαγίας, εἰς ἣν, φαίνεται, παίζων τὸν εἶχεν ἐξαναγκάσῃ ὁ Μαικήνας.

Παρασκευάζουσι δὲ, καθὼς εἶπομεν, οἱ ἐπιῶδοί τὴν μετάβασιν

εἰς τὰς ᾠδὰς, ὄχι μόνον κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ διότι πλείστας μυθολογικὰς καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις ἔχει ἐγκατασπείρη ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τοῖς ἐπωδαῖς ὅπως καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς.

Γλῶσσα καὶ μέτρα τῶν ἐπωδῶν. Ἡ δὲ γλῶσσα τῶν ἐπωδῶν εἶναι ἄψογος καὶ μεσάζει μεταξὺ τῆς τῶν σατιρῶν καὶ τῆς τῶν ᾠδῶν, δι' ὃ καὶ δὲν πρέπει νὰ ξενιζώμεθα ἀναγινώσκοντες ἐν τοῖς ἐπωδαῖς καὶ δημώδεις λέξεις, οἷον: *eiulatio, mannus, savium, canorium, nausea, raeda*. Ἡ δὲ στιχουργία εἶναι ἄπταιστος καὶ κανονική, ἀλλὰ τοῦ Ὀρατίου οἱ στίχοι ἔχουσι ὀλιγωτέραν γοργότητα καὶ χάριν τῶν Ἀρχιλοχείων, τοῦτο δὲ μάλιστα συμβαίνει ἔνεκα τῆς ὑπερβολῆς τῆς ἀκριβείας τοῦ Ὀρατίου ἐν τῇ τηρήσει τῶν μετρικῶν κανόνων. Ἐν τῇ μετρικῇ μόνον κατασκευῇ τοῦ πέμπτου ποδὸς τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου ἀφίσταται ἐνίοτε ὁ Ὀράτιος τῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἰαμβογράφοις κρατούντων. (Ἀνάπταιστος ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ ἐν ἐπωδ. 2, 35—5, 79—11, 23). Ὁ προτελευταῖος ἐπωδὸς εἶναι μετρικῶς ἀξιόλογος, διότι ἐν αὐτῷ οἱ ἄρτιοι στίχοι ἀποτελοῦνται ἐξ ἀμιγῶν ἰάμβων (ἄνευ σπονδείων). Τοιαύτην ἀμιγῆ χρῆσιν τῶν ἰάμβων, ἣτις παρέχει εἰς τὰ ἰαμβεῖα γοργότητα μείζονα τῆς συνήθους, ἔχομεν καὶ παρὰ τῷ Κατούλλῳ, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν παρέλαβον αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι. Πλὴν τοῦ τελευταίου ἐπωδῶ, οἱ ἄλλοι πάντες σύγκεινται ἐκ διστίχων στροφῶν καὶ οἱ μὲν πλείονες ἔχουσι μόνον ἰαμβικούς στίχους, σπανιώτεροι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν οἷς εἶναι δακτυλικὸς ὁ ρυθμὸς. Οὕτω, τῶν πρώτων δέκα ἐπωδῶν ὁ μὲν μακρότερος στίχος τῆς στροφῆς εἶναι τρίμετρος ἰαμβικός, ὁ δὲ ἐπιφερόμενος βραχύτερος, δίμετρος, αὕτη δὲ εἶναι ἡ συνήθης μορφή καὶ τῶν ἰσθόλων ἰάμβων τοῦ Ἀρχιλόχου.

Ὁ δέκατος ἐπωδός. Τοιοῦτος καθαρῶς ἰαμβικός ἐπωδὸς εἶναι παραδείγματος χάριν καὶ ὁ δέκατος, ἐν ᾧ ὁ Ὀράτιος καταρᾶται τὸν ποιητὴν Μαίβιον (ἐχθρὸν καὶ τοῦ Ὀρατίου καὶ τοῦ Βιργιλίου), ἀπερχόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἐπωδὸς οὗτος ἀποτελεῖ περίεργον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τρίτην ᾠδὴν τοῦ πρώτου βιβλίου τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ναῦν, δι' ἧς ἔπλει ὡσαύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα

ὁ Βιργίλιος, ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ φίλος, ὅστις αὐτόθι σκοπὸν εἶχε νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἐπικόν του ποίημα, τὸ ἀφωρισμένον εἰς δύοξαν τοῦ βρωμαϊκοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ ἐπιφθόσος ἔχει ἐν προχείρῳ μεταφράσει ὡς ἐξῆς :

« Ὑπὸ κακοῦς αἰωνοῦς ὀρμηθεῖσα ἀνάγεται εἰς τὸ πέλαγος ἡ ναῦς ἡ φέρουσα τὸν βρωμερὸν τὸν Μαίβιον. Μέννησο, Νότε, διὰ φεβερῶν κυμάτων νὰ πλήττης ἀμφοτέρας τὰς πλευράς. Ὁ ζοφερός ὁ Εὐρὸς ἀναστρέφων τὴν θάλασσαν εἶθε νὰ διασκορπίσῃ τὰ σχοινία καὶ τὰς κώπας συντετριμμένας. Ἄς πνεύσῃ ὁ Βορρᾶς τοσοῦτον ὀρμητικός, ὡς ὅτε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων θραύει τὰς τρεμύσας πρίνους. Ἄς μὴ φανῇ ἄστρον εὐμενὲς ἐν τῇ μαύρῃ νυκτὶ πρὸς τὸ μέρος, ἐνθα δῦει ὁ δυσσοιώνιστος Ὀρίων. Εἶθε ἡ θάλασσα, ἥτις θὰ παρασύρῃ αὐτὸν νὰ μὴ εἶναι γαληνοτέρα ἐκείνης, ἣν διέπλευσαν οἱ Ἀχαιοὶ οἱ πορθηταί, ὅτε ἡ Παλλὰς ἔστρεψε τὴν ὀργὴν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πυρικαύστου Ἰλίου ἐπὶ τὴν ἀσεβῆ σχεδίαν τοῦ Αἴαντος. ὦ πόσος ἰδρῶς θὰ περιρρέῃ τοὺς ναύτας σου καὶ πόσον θὰ εἶσαι σὺ ὑπὸ τοῦ φόβου πελιδνός, ὧ πῶς θὰ ὀλοφύρησαι ὡς γυνὴ καὶ πῶς θὰ ἰκετεύῃς τὸν Δία ἀποστρέφοντα ἀπὸ σοῦ τὸ πρόσωπον, ὅτε ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ Νότου ἐλαυνόμενον τὸ Ἴόνιον πέλαγος μετὰ πατάγου θὰ ἔχῃ θραύσει τὸ σκάφος. Ἄν σὲ ἐκθράσωσι τότε τὰ κύματα ἐπὶ τῆς βραχώδους ἀκτῆς καὶ γίνῃς παχεῖα βορὰ τῶν θλασσίων ὀρνέων, θὰ θύσω ἐγὼ ἓνα ἀσελγῆ κάπρον καὶ μίαν ἀμνάδα εἰς τὰς θεὰς τὰς χειμώνων».

Οἱ ἐπιφθόσοι τοῦ Ὀρατίου ἦσαν ἀρεστὸν ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς παλαιούς καὶ πολλοὶ ἐμιμήθησαν αὐτούς, μᾶλλον ὅμως ὡς πρὸς τὸ εἶδος ἢ ὡς πρὸς τὴν ὕλην. Τὸ πέμπτον τῶν κατὰ λεπτόν τῶν ἀναγραφωμένων εἰς τὸν Βιργίλιον, ὅπερ εἶναι ποίημα σύγχρονον πρὸς τοὺς ἐπιφθόσους τοῦ Ὀρατίου, ὁμοιάζει καθ' ὅλου πρὸς τοὺς ἐπιφθόσους καὶ ἔχει μάλιστα χαρμητῆρα Ἀρχιλόγειον.

4. Ω Δ Α Ι

Χρονολογία τῶν ᾠδῶν. Μεταβλίνω νῦν εἰς τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν ᾠδῶν, αἵτινες μάλιστα ἀπὸ θανάτου τὸν Ὀράτιον, ὅν καὶ αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι τὸ τελειότατον ἔργον του, ὅπως τὸν Βιργίλιον ἢ Αἰνειᾶς καὶ ὅχι τὰ Γεωργικά, ἅτινα εἶναι κατὰ πολὺ τελειότερα.

Αἱ ᾠδαί, ἅς ὁ Ὀράτιος ὀνομάζει *carmina*, δὲν ἐδημοσιεύθησαν πᾶσαι ἡμοῦ, ἀλλὰ τὰ πρῶτα τρία βιβλία αὐτῶν πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ τετάρτου. Δέχονται συνήθως, μετὰ πολλῆς πιθανότητος, ὅτι ὁ Ὀράτιος ἐποίησε τὰς ἐν ταῖς τρισὶ πρώτοις βιβλίαις ᾠδὰς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 30 καὶ 24 π. Χ., ὑπάρχουσι ὅμως ἐν ταῖς ᾠδαῖς πράγματα τινὰ δυσσυμβιβαστα πρὸς τὴν χρονολογίαν ταύτην, μάλιστα δὲ δύσκολον φαίνεται πρὸς αὐτὴν νὰ συμβιβασθῇ ἢ εἰς τὸν Βιργίλιον 3 ᾠδὴ τοῦ Α' βιβλίου, περὶ ἧς καὶ ἄνωτέρω εἴπομεν, διότι γνωστὸν καὶ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Βιργίλιος ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ ἔτος 19. Ἄλλ' ἴσως ὅμως ὁ Βιργίλιος, ὅστις συχνάκις ἐνόσει, καὶ ἄλλοτε εἶχε μελετήσῃ τοιαύτην εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁδοπορίαν, πιθανὸν μάλιστα καὶ πρὸς ἀνάγκωσιν, καὶ ἴσως εἰς τοιοῦτον, πρὸ τοῦ ἔτους 19, μελετώμενον μὲν, ἀλλὰ ματαιωθέντα πλοῦν ἀναφέρεται ἢ ᾠδὴ ἐκείνη.

Ὅπως δὲ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ποιήματα, οὕτω καὶ τὰ λυρικά, εἰς τὸν Μαικῆναν ἔχει προσφωνήσῃ ὁ Ὀράτιος. Εἶναι δὲ ἀξία παρατηρήσεως ἢ διατάξις τῶν ᾠδῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου βιβλίου· ἢ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὸν φίλον καὶ προστάτην αὐτοῦ, τὸν Μαικῆναν—ἢ δευτέρα ἐγράφη εἰς ὄψαν τοῦ Αὐγούστου, ὅστις μετὰ τὸ ἔτος 29 ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς ὁ σωτὴρ τῆς πολιτείας—ἢ τρίτη εἶναι ἢ ἄνωτέρω εἰς τὸν Βιργίλιον μνημονευθεῖσα. Αἱ τρεῖς λοιπὸν πρῶται ᾠδαὶ ἀναφέρονται εἰς ἄνδρας, οὓς κατ' ἐξοχὴν ἐτίμα καὶ ἠγάπα ὁ Ὀράτιος. Περὶ δὲ τῶν μετρικῶν λόγων, αἵτινες ἔπεισαν τὸν Ὀράτιον νὰ τάξῃ ἡμοῦ τὰς ἐννέα πρώτας ᾠδὰς, ὅπως νῦν κεῖνται, θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

Αἱ παλαιότερον ποιηθεῖσαι ᾠδαὶ εἶναι ἀναντιρρήτως ἢ ἐβδόμη καὶ ἢ εἰκοστὴ ᾠδὴ τοῦ πρώτου βιβλίου, αἵτινες ᾠδαὶ εἶναι πεποιημένοι ἐν μέτρῳ ἀλκμαχικῷ, ὅπερ σύγκειται ἐξ ἑξαμέτρου ὀκταυλικοῦ, εἰς ὃν ἐπιφέρεται τετράμετρος ὀκταυλικὸς καταληκτικὸς, εἶναι λοιπὸν μετρικῶς ὁμοίαι πρὸς τὸν δωδέκατον ἑπωδόν, πλὴν μόνον ὅτι τῶν μὲν ᾠδῶν εἶναι τετράστιχος ἢ στροφὴ, τοῦ δ' ἑπωδοῦ δίστιχος. Αἱ οὖν λοιπὸν ἐκεῖναι ᾠδαὶ εἶναι αἱ παλαιόταται καὶ ἐκ τούτου προέρχεται καὶ ἡ τεχνικὴ ἀτέλεια, ἣτις ἐν αὐταῖς παράτηρεται. Καὶ ἐν μὲν 1, 7 προσκρούομεν εἰς τὴν ἀπότομον καὶ ἀδικαιολόγητον μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων τῶν Τιβούρων εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἠδονῶν τοῦ βίου, ἐν δὲ τῇ 1, 28 εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν, ἣτις εἶναι τοσοῦτον ἰδιότροπος καὶ σκοτεινὴ, ὥστε μόνον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἐγένετο δυνατόν ὀρθῶς νὰ νοηθῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθῇ. Παρεισάγεται ὁπλαστὴ ἢ σκιά ναυαγῶν τινος μείναντος ἀτάφου ἐπὶ τινος ἐρήμου ἀκτῆς τοῦ Τάραντος, διαλεγμένη πρὸς τὸν ἐκεῖ πρὸς πλησίον τεθαμμένον Ταραντῖνον φιλόσοφον καὶ μαθηματικὸν Ἀρχύταν. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ σκιά φιλοσοφεῖ διὰ μακρῶν περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων (τί σὲ ὠφέλησεν, Ἀρχύτα, σὲ τὸν μετρητὴν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς ἄμμου τῆς ἀπειραρίθμου, ἢ ἔρευνα τῶν οὐρανῶν, ἀφ' οὗ καὶ σὺ ἀπέθανες καὶ ὀλίγη γῆ καλύπτει τὰ λείψανά σου κτλ.), ἔπειτα δὲ βλέπουσα διερχόμενον ἐκεῖθεν ναύτην, παρακαλεῖ καὶ ἱκετεύει αὐτὸν νὰ ρίψῃ τρεῖς ὀλίγην ἄμμον ἐπὶ τῶν ἐκτεθειμένων ὀστέων αὐτῆς καὶ τῆς ἀτάφου κεφαλῆς.

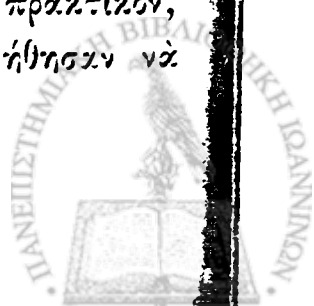
Καὶ ἡ 37 ᾠδὴ τοῦ Α' βιβλίου, ἢ προτελευταία, πεποιημένη ἐν μέτρῳ ἀλκαϊκῷ, ἐποιήθη, ὡς δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, κατὰ τὸ 30 ἔτος, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐποιήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἢ ἐπίσης ἀλκαϊκὴ 26 ᾠδὴ, ἢ εἰς Ἀἴλιον Λαμίαν, ὡς δύναται τις νὰ πεισθῇ ἐκ τῶν ἐξῆς τεκμηρίων: ἐκ τινος ἀνωμαλίας περὶ τὴν τομὴν ἐν τῷ 11 στίχῳ (Hunc Lesbio), ἣτις οὐδέποτε πλέον ἀπαντᾷ ἐν τοῖς λυρικοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου, ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν λέξεων *fidibus novis* τοῦ στίχου 10 καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ ᾠδῇ πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν. Τοῦ αὐτοῦ ἔτους

πρέπει να είναι και ἡ ὡσαύτως ἀλκαϊκὴ πρώτη ᾠδὴ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ προσφωνομένου εἰς τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ὅστις ἐσκόπει νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν πρὸ ὀλίγου λεξάντων ἐμφυλίων πολέμων. Ἐν ἔτει δὲ 29, ἀφ' οὗ ὁ Αὐγούστος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἐτέλεσε τριήμερον θρίαμβον, ἐποίησεν ὁ Ὀράτιος τὴν ἐν μέτρῳ σαπφικῷ ἐγκωμιαστικὴν ᾠδὴν, ἣτις εἶναι ἡ δευτέρα τοῦ Α' βιβλίου καὶ ἴσως καὶ τὰς ἀσκληπιαδεύς ᾠδὰς 1, 14 καὶ 2, 12. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος 29, εἰμὴ καὶ πρότερον, θὰ ἐποιήθη καὶ ἡ ᾠδὴ 1, 15 ἢ ἐπίσης ἀσκληπιάδεος, ἣτις εἶναι ἀπομίμησις συνοπτικὴ καὶ ὄχι ἐπὶ τὸ βέλτιον διεσκευασμένη μιᾶς ᾠδῆς τοῦ Βακχυλίδου.

Τοῦ τετάρτου βιβλίου αἱ ᾠδαὶ ἐποιήθησαν μεταξύ τῶν ἐτῶν 17 καὶ 14 ἢ 13. Ἐν ἔτει δὲ 17 ἐποίησεν ὁ Ὀράτιος κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὸ *carmen saeculare*. Ἀλλὰ καὶ τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν ᾠδῶν, εἰς προτροπὴν τοῦ Αὐγούστου ὑπέικων συνέταξεν ὁ ποιητής. Εἶχε δηλαδὴ ζήτησὴ παρὰ τοῦ Ὀρατίου ὁ Αὐγούστος νὰ ὑμνήσῃ τὰς νίκας τῶν προγονῶν αὐτοῦ Τιβερίου καὶ Δρούσου κατὰ τῶν Ῥαιτῶν, Βινδελικῶν καὶ ἄλλων λαῶν τῶν Ἰαλπεων, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ Ὀράτιος ποιήσας τὴν τετάρτην καὶ τὴν δεκάτην τετάρτην ᾠδὴν τοῦ τετάρτου βιβλίου. Οὕτω λοιπὸν ἐδόθη εἰς τὸν ποιητὴν ἀφορμὴ νὰ ἀναλάβῃ πάλιν τὴν λύραν, ἣτις ἀπὸ πολλοῦ εἶχε σιγήσῃ καὶ νὰ προσθήσῃ εἰς τὰ ἤδη ἐκδοδόμενα τρία βιβλία τῶν ᾠδῶν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τέταρτον, ὅπερ δυσκόλως ἴσως θὰ ἔπραττεν ἄνευ τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης ἐξωτερικῆς παρορμήσεως, διότι καὶ ἀπὸ χαρακτῆρος ἦτο ἡδὴ ὀπωποῦν ῥάθυμος ὁ Ὀράτιος καὶ ἡ προϊοῦσα ἡλικία εἶχε κάμῃ αὐτὸν ἔτι μᾶλλον νὰ ἀποκλίνῃ πρὸς τὴν ῥαστώνην, ἄλλως δὲ καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν του ὁδὸν οὐδὲν ἴσως προσέθηκε τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν ᾠδῶν.

Ἡ λυρικὴ ποίησις παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρὸ τοῦ Ὀρατίου. Οἱ παλαιᾶτατοι Ῥωμαῖοι, οἱ τραγεῖς καὶ ἄξεστοι, λυρικὴν ποίησιν δὲν εἶχον. Παρ' αὐτοῖς ὁ βίος εἶχε φανερωθῆ κατὰ τρόπον διάφορον ἢ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ δὴ ὅλως πρακτικόν, οὔτε λοιπὸν οἱ τυπικοὶ αὐτῶν θρησκευτικοὶ ὕμνοι ἠδυνήθησαν νὰ

ἀναπτυχθῶσιν εἰς ἔντεχνον θρησκευτικὴν λυρικὴν ποίησιν, οὔτε τὰ ἄτεχνα αὐτῶν συμποσιακὰ ἄσματα, τὰ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῶν πατέρων ψαλλόμενα, εἰς πάγκαλα μέλη, οἷα ἦσαν τὰ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τὰ Φεσκέννινα ἀκόμη σκώμματα ἔμειναν ἀνανάπτυκτα καὶ οὐδεμίαν τεχνικὴν ποίησιν ὑπῆρξε δυνατόν ἐξ αὐτῶν νὰ πηγᾶσῃ.

Ἐπιέζον οὕτως εἰπεῖν τὸ πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων αἱ ποικίλαι βιωτικαὶ φροντίδες καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶχον τὴν πνευματικὴν γαλήνην οὐδὲ τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς, αἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι ἵνα παραχθῆ τις ἔντεχνος καὶ ὄχι αὐτοσχέδιος ἄνθησις λυρισμοῦ, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ ἡ ποίησις τὰ προσήκοντα ἑναρμόνια σχήματα, ἅφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι οὔτε τὴν ἔμφυτον κλίσιν εἶχον οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην σχολὴν ἵνα ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ἐρευνήσωσι τὰ μυστήρια αὐτῆς.

Τίνας ποιητὰς Ἑλληνας ἐμιμήθη ὁ Ὀράτιος.

Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις τότε μόνον ἔγινεν ὅπως οὐκ ἀξία λόγου παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὅτε παρ' αὐτοῖς ἡ μίμησις τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων εἶχε λάβῃ ἰκανὴν διάδοσιν, τοῦτο δέ, ὡς γνωστὸν, συνέβη λίαν ὀψέ. Ὁ Ὀράτιος καυχᾶται ὅτι ὅπως πρῶτος ἔκαμε γνωστὴν εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ τὴν μουσικὴν τοῦ Ἀρχιλόγου, οὕτω πρῶτος ἐγνώρισεν εἰς αὐτοὺς καὶ τῶν Λεσβίων ποιητῶν, τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπφούς, τὰ ἔργα. Τὸν Ἀλκαῖον μάλιστα θαυμάζει καὶ μιμεῖται. Ἐν τῇ αὐτῇ περιφῆμῳ πρὸς τὸν Μαικίηναν ἐπιστολῇ, ἣν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν καὶ ἐν ἣ ὀρίζει τὴν σχέσιν τῶν ἐπωδῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἰάμβους τοῦ Ἀρχιλόγου, λέγει (Ἐπιστ. 1, 19, 28): « Ἡ ἀνδροπρεπὴς Σαπφὼ μιγνύει πρὸς τὴν ἴδιαν μουσικὴν τὰ μέτρα τοῦ Ἀρχιλόγου, οὕτω δὲ πράττει καὶ ὁ Ἀλκαῖος, ἀλλ' εἶναι διάφορος τοῦ Ἀρχιλόγου ὁ Ἀλκαῖος καὶ κατὰ τὰ πράγματα καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν· οὔτε τὸν πενθερόν του ἐκεῖνος προσβάλλει καὶ καταμολύνει διὰ μαύρων στίχων, οὔτε ἐν κακολόγῳ ποιήματι πλέκει βρόχον διὰ τὴν μνηστὴν του. Τοῦτον τὸν ποιητὴν, ὃν οὐδὲν πρὸ ἐμοῦ στόμα ἐμιμήθη, ἐγὼ εἶμαι ὁ πρῶτος Λατίνος ψάλτης, ὅστις κατέστησεν γνωστὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ».

Ἰχνη ὅμως ἀπομιμήσεως τῆς Σαπφῶς εὐρίσκονται καὶ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Κατούλλου, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι τὸ 51 αὐτοῦ ποίημα, ἴσως δὲ καὶ τὸ 62, εἶναι ἐλευθέρως μετάφρασις δύο ποιημάτων τῆς Λαεβίας ποιητρίας. Ὅπως δὲ ὅποτε ὅμως ὁ Ὀράτιος εἶναι κυρίως ὁ πρῶτος, ὅστις παρὰ Ῥωμαίοις ἐπραγματεύθη τὴν ὑψηλοτέραν λυρικήν ἢ μᾶλλον τὴν μελικήν, ἐκτὸς ἴσως τοῦ Λαίβιου, συγχρόνου τοῦ Κατούλλου, ὅστις ἐν τοῖς Πολυμέτροις αὐτοῦ πιθανὸν νὰ εἶχε περιλάβῃ καὶ λυρικά ποιήματα¹. Καὶ ἄλλοι δὲ ποιηταὶ ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος εἶχον ποιήσῃ ἐλεγείας, ἐπιγράμματα, ἰάμβους, Ἀνακρεόντεια, ὑμεναίους, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ ποιητικὰ γένη ἐκαλλιεργοῦντο τότε ἄνευ τῆς ἀπαραιτήτου εἰς τὴν τέχνην σπουδαιότητος καὶ ἐντελείας, ἧσαν δὲ μᾶλλον αἱ πραγματεῖαι ἐκεῖναι ἀπόπειραι πρὸς εὕρεσιν νέας ποιητικῆς ὕλης καὶ νέων ποιήσεως σχημάτων. Οἱ δὲ φιλοτεχνοῦντες τὰ ποιήματα ἐκεῖνα εἶχον ὡς ὑπόδειγμα τοὺς Ἀλεξανδρινούς, τοὺς ἐπιγόνους ὀηλαδῆ ἐν τε τῇ λυρικῇ καὶ τῇ ἐπικῇ ποιήσει καθὼς καὶ ἐν τῷ ὄραματι. Οὐδεὶς λοιπὸν ἄλλος ποιητῆς πρὸ τοῦ Ὀρατίου ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀληθὲς ὕψος τοῦ λυρισμοῦ καὶ οὐδενὸς ἄλλου ἢ λύρα ἀπήχησε φθόγγους τοσοῦτον ποικίλους καὶ τοσοῦτον ἑναρμονίους. Ἴνα δὲ κατορθώσῃ τοῦτο ὁ Ὀράτιος ἠναγκάσθη νὰ προβάλλῃ εἰς ἑαυτὸν ἀξιόλογα παραδείγματα, τριαῦτα δὲ παραδείγματα μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλησι ποιηταῖς τοῖς παλαιοῖς ἠδυνήθη κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ εὔρη.

Καὶ ἡ μὲν ὄωρικὴ λυρική ποιήσις, ἡ χορική, ἐπειδὴ ἦτο φύσει ἀντικειμενικὴ καὶ εἶχεν οὕτως εἰπεῖν χαρακτῆρα δημόσιον, διότι τὰ μέλη αὐτῆς συγκείμενα ἐκ στροφῶν, ἀντιστροφῶν καὶ ἐπωδῶν μεγάλων καὶ ἐντέχνων ἐψάλλοντο ἐν χορῶ εἰς δημοτελεῖς πανηγύρεις καὶ θεῶν ἑορτάς, ἦτο ὅλως ἀπρόσφορος εἰς μίμησιν. Ὅχι μὲν

¹ Ὁ Πορφυρίων ὅμως ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὀρατίου (εἰς ὧδ. 3, 1, 2) λέγει: *Romanis utique non prius audita, quamvis Laevius lyrica ante Horatium scripserit; sed videntur illa non Graecorum lege ad lyricum characterem exacta.*

νον δηλαδή ἡ δωρική λυρική ἦτο ὄλως ἀλλοτρία καὶ πρὸς τὸν ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα καθ' ὄλου καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν τοῦ Ὀρατίου, ἀλλὰ καὶ οἱ καιροὶ καὶ ἡ φύσις τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ τὸ ἐπικρατοῦν αἶσθημα τοῦ καλοῦ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, οἵτινες ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων εἶχον συνηθίσῃ νὰ διακρίνωσιν ἐν τῇ ποιήσει τὸ ἄσμα ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας, ἀπέτρεπον τὸν Ὀράτιον ἀπὸ τῆς μιμήσεως τοῦ λυρισμοῦ τῶν Δωριέων. Ἡ δευτέρα ψῆδὴ τοῦ Δ' βιβλίου περιέχει τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Ὀρατίου πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις συνεβούλευεν αὐτὸν νὰ μιμηθῇ τὸν Πίνδαρον, ὅτι δὲ ὁ Ὀράτιος ὀρθῶς ἔκρινεν, ἀποδεικνύει αὐτῇ τῆς λυρικῆς τῶν Ῥωμαίων ποιήσεως ἡ ἱστορία, διότι, πλὴν οὗς λησμονηθέντων ποιητίσκων τῶν Αὐγουστείων χρόνων, τοῦ Τιτίου (Ὀρατ. Ἐπιστ. 1, 3, 9) καὶ τοῦ Ρούφου (Ὀβιδ. Ex Ponto 4, 16, 28), οὐδεὶς ἄλλος Ῥωμαῖος ἐπεχείρησε νὰ μιμηθῇ τὸν « Διρκαῖον κύκνον ».

Κατὰ πολὺ διάφορος τῆς δωρικῆς λυρικῆς, μᾶλλον δὲ σύμφωνος πρὸς τὴν φυσικὴν διάθεσιν τοῦ Ὀρατίου ἦτο ἡ τῶν Ἰόνων καὶ Αἰολέων λυρική ἢ μελική, ἥτις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λυρικὴν τῶν Δωριέων, ἔχει χαρακτῆρα ὑποκειμενικόν. Ἡ αἰολικὴ λυρική δὲν ἔχει τὴν ποικιλωτάτην ῥυθμοποιίαν τῆς δωρικῆς, ἀλλὰ τὰ μέτρα αὐτῆς εἶναι ἀπλά, γοργὰ καὶ ζωηρά, αἱ δὲ στροφαὶ αὐτῆς συγκαινται ἐκ οὗς ἢ τεσσάρων στίχων κατὰ τὸ πλεῖστον λογαοδικῶν ἢται ἀποτελουμένων ἐξ ἀναμίκτων τριχαίων καὶ δακτύλων, ἐψάλλοντο δὲ ὑπὸ ἐνὸς μόνου προσώπου. Χορὸν δὲ δὲν εἶχεν ἡ αἰολικὴ μελική.

Ὁ Ὀράτιος—τὸ λέγει ὁ ἴδιος, ὅπως εἶδομεν—ὑποκείμενον τῆς μιμήσεως αὐτοῦ κατέστησε μάλιστα τὸν Ἀλκαῖον, οὗτινος αἱ βιωτικαὶ περιστάσεις εἶχόν τινα ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἑαυτοῦ. Ἐμιμήθη ὅμως καὶ ἄλλους ἐκ τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν, οἷον τὴν Σαπφώ, τὸν Ἀνακρέοντα, ἐνιαχοῦ τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους. Ἀλλὰ πολλὰ παρέλαβεν ὁ Ὀράτιος καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς πάσης ποιήσεως, τοῦ Ὀμήρου, ὃν πόσον ἐτίμα, δεικνύει ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ τοῦ Α' βιβλίου. Πάντας ὅμως τοὺς ἄλλους ποιητὰς σποράδην καὶ ἐν ὠρισμένοις τόποις ἀπεμιμήθη ὁ Ὀράτιος, συστηματικῶς δὲ καὶ καθ'

ἴλου, μόνον τὸν Ἀλκαῖον, περὶ τούτου δὲ διὰ μακροτέρων θὰ διαλάβω ἐν τοῖς ἐξῆς.

Πῶς οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ ἐμιμοῦντο τοὺς παλαιότερους, οὓς ἐλάμβανον ὡς παραδείγματα. Μίμησις τῶν Ῥωμαίων. Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως θὰ κάμω μίαν μικρὰν παρέκθεσιν. Πρέπει ὀηλαδὴ πρῶτον σαφῶς νὰ δηλωθῇ τί εἶναι μίμησις καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν μίμησιν, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ Ὀρατίου καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ποιητῶν.

Ὅστις θέλει ὀρθῶς νὰ πραγματευθῇ τούτο τὸ ζήτημα, δὲν πρέπει νὰ ἀποπλανᾶται ὑπὸ τῶν αἰσθητικῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις. Ἡ ποίησις τῶν ἀρχαίων διέφερε κατὰ πολὺ τῆς σημερινῆς, ὅπως καὶ καθ' ἴλου ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἦτο λίαν ῥιάφορος τοῦ νεωτέρου. Ἡμεῖς νῦν θεωροῦμεν ὡς κυριωτάτας ἀρετάς τοῦ ποιητοῦ τὴν ἐξαρσιν τῆς φαντασίας καὶ τὴν πρωτοτυπίαν. Τὰς δὲ ταύτας ἀρετάς ἐτίμων μὲν, ὡς εἶναι φυσικόν, κατ' ἀξίαν καὶ οἱ παλαιοί, ἀλλ' ἤδη παρὰ τοῖς Ἑλλησιν τοῖς πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀπεδίωετο κατὰ πολὺ μεγαλύτερα ἢ παρ' ἡμῖν σημασία εἰς τὴν τέχνην ἢτοι εἰς τὴν μελέτην τῶν ποιητικῶν κανόνων καὶ καθ' ἴλου εἰς τὴν ποιητικὴν ἀγωγὴν τοῦ ποιητοῦ. Τεκμήριον τούτου εἶναι καὶ ἡ ἄκρα ἐπιμέλεια τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν περὶ τὴν στιχοουργίαν, ἣτις παρ' αὐτοῖς ἦτο ἀπταιστος καὶ σύμφωνος πρὸς τοὺς ποικιλωτάτους κανόνας τῆς μετρικῆς, οὐδὲ θὰ ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ παράπαν ἀνεκτὸς ποιητικῆς, ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ γράψῃ στίχους μετρικῶς ἐσφαλμένους. Οἱ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἐπὶ αἰῶνας, μέχρι ὀηλαδὴ τῆς παρ' αὐτοῖς εἰσαγωγῆς τῶν ἑλληνικῶν μέτρων, ὠκονόμουσαν τὰς ποιητικὰς αὐτῶν ἀνάγκας μεταχειριζόμενοι τὸν τραχὺν σατούρνιον ῥυθμόν, δὲν ἦσαν κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον εὐαίσθητοι περὶ τὴν μετρικὴν ἀκρίβειαν, ἔπειτα ὅμως, ὅτε καὶ παρ' αὐτοῖς ἀνεπτύχθη ἡ ἔντεχνος ποίησις, ἔγιναν καὶ τῶν Ἑλλήνων αὐστηρότεροι ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν μετρικῶν κανόνων, συμφώνως καὶ πρὸς τὸν ἴδιον αὐτῶν χαρακτήρα καὶ πρὸς τὴν φύσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ἡ δὲ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εἶχε πλασθῆ μία οἰονεὶ ἀπαράβατος καὶ

σταθερὰ παράδοσις ποιητικῶν κανόνων καὶ τεχνικῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς διαφόροις ποιητικαῖς γένεσιν, ἣν ἐξεπροσώπων ἔξοχοι καὶ ὑπὸ πάντων οὕτως εἰπεῖν ἀνεγνωρισμένοι ποιηταί, ὧν τὰ ἔργα τρόπον τινὰ ἐπεβάλλοντο εἰς σπουδὴν καὶ μίμησιν. Ὅθεν πάντες μὲν οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν τὸν Ὅμηρον, πάντες δὲ οἱ μετὰ τὴν μεγάλην τριάδα τῶν τραγικῶν ἀκμάσαντες σκηνικοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν τὸν Αἰσχύλον ἢ τὸν Σοφοκλέα ἢ τὸν Εὐριπίδην, οὕτω δὲ διὰ τῶν λεγομένων ποιητικῶν σχολῶν ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι πάντοτε ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἀπαράμιλλοι ἐκάστου ποιητικοῦ γένους διδάσκαλοι καὶ τὰ μεγάλα αὐτῶν κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος τεχνικὰ διδάγματα. Ἡ δὲ συνήθεια αὕτη ἐτηρεῖτο μετὰ πολλῶ μείζονος ἐτι ζήλου καὶ μετ' ἴσης ἐπιτυχίας κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἑλληνικὴ ποίησις εἶχε φθάσῃ εἰς τὴν ἄκραν αὐτῆς τελειότητα, ὅσω ὀλιγώτερον ἦτο δυνατόν νὰ ἐξευρεθῶσι νέαι ποιητικαὶ μέθοδοι, τόσω μᾶλλον ἐξηναγκάζοντο οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ νὰ μιμῶνται τὰ παλαιότερα καὶ δόκιμα παραδείγματα καὶ πρὸς τοῦτο μάλιστα ἐφιλοδοξούν. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ὅμως ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη μίμησις δὲν ἦτο ἀσπαστὴ καὶ ἀποδεκτὴ, εἰμὴ ἐφ' ὅσον ἐγίνετο ὄχι δουλικῶς, ἀλλὰ μετὰ τινος εὐφυΐας καὶ καλαισθησίας καὶ ἐφ' ὅσον ἐλάμβανεν ὁ ποιητὴς πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τῶν χρόνων τὴν διαφορὰν καὶ τῶν ἀνθρώπων, δι' οὗς ἐγράφε, τότε δὲ ἡ μίμησις οὔτε ἀλλοτρίων ἐπέων λωποδυσία ἐθεωρεῖτο, οὔτε ἔλλειψις ἰδιοφυΐας. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ποιητάς, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς πρότυπα καὶ ὧν τὰ ἔργα ἐγίνοντο ὑποκείμενον μιμήσεως ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, μεγάλη ἐθεωρεῖτο τιμὴ ἡ τοιαύτη μίμησις, οὐδεμιᾶς δὲ βλάβης πρόξενος. Ὅσα δὲ ἀνωτέρω εἶπομεν περὶ ποιητικῶν παραδόσεων καὶ περὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀποδιδόμενης διὰ τῆς ἀπομιμήσεως εἰς τοὺς ἐξόχους ποιητάς, ἰσχύουσιν, ὡς γνωστόν, καὶ κατὰ μείζονα ἴσως λόγον, καὶ ὡς πρὸς τὰς τέχνας τὰς εἰκαστικὰς καὶ τοὺς ἀσκοῦντας αὐτάς τεχνίτας.

Κατὰ φυσικὸν λοιπὸν λόγον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ οἱ Ἕλληνας, ταύτην τὴν ὁδὸν ἠκολούθησαν ἐν τῇ γραμμα-

τεία, ἀφ' ὅτου, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν λιβυκῶν πολέμων, ἡ ἑλλη-
νική ποίησις, συντετελεσμένη ἤδη εὖσα καὶ ἀνανταγωνίστως ὑπε-
ρέχουσα διὰ τε τὸ θαυμαστὸν πλῆθος καὶ τὸ δαιμόνιον κάλλος τῶν
δημιουργημάτων αὐτῆς, ἐπεβλήθη ὡς διὰ κύρους ἀδιαφιλονεικίτου
εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες οὐδὲν αὐτοὶ μέχρι ἐκείνων τῶν χρόνων
λόγου ἄξιον γραμματειακὸν δημιούργημα κατορθώσαντες ἀφ' ἐαυ-
τῶν νὰ παραγάγωσιν, τότε πρῶτον ἠνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ
φῶς τῆς ἀληθινῆς τέχνης. Τότε «ἡ Ἑλλὰς ἀλωθεῖσα, εἶλεν αὐτὴ
τὸν ἀπαίδευτον νικητὴν καὶ εἰσεκόμισε τὰς τέχνας εἰς τὸ ἄγροικον
Λάτιον», ὡς λέγει ὁ Ὀράτιος (Ἐπιστ. 2, 1, 156).

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τὸ νὰ προσλάβῃ παρὰ ταῖς Ῥωμαίους ἡ
γραμματεία τὸν μιμητικὸν ἐκείνον χαρακτῆρα καὶ τὰ ἐξῆς ἀκόμη
αἰτία. Οἱ ἀρχαιότεροι ποιηταὶ ἦσαν Ἕλληνες ἢ τοῦλάχιστον οὐκ
ἦσαν καθ' αὐτὸ Ῥωμαῖοι, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐξ αὐτῶν, οἷον ὁ Νάι-
βιος, ὁ Πλαῦτος, ὁ Ἐννιος, εἶχον διάνοιαν τῷ ὄντι δημιουργικὴν
καὶ πλὴν δὲ τούτου, μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἐλευθέρως πο-
λιτείας, οἱ γνήσιον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα διατηροῦντες Ῥωμαῖοι,
ἐθεώρουν τὴν ποίησιν ὡς μικροῦ λόγου ἄξιον ἐνασχόλημα, ἤσκουν
δὲ αὐτὴν μόνον πρὸς ἀναψυχὴν ἀπὸ τῶν μόχθων καὶ τῶν ἐνοχλή-
σεων τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ἐπειτα, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη
συνεδέοντο πολλαχῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ θρησκευτικῶν καὶ
μυθολογικῶν δεσμῶν καὶ διὰ τῶν πολυειδῶν σχέσεων τοῦ πρακτι-
κοῦ βίου. Ὅτε λοιπὸν ἡ ποίησις ἔφθασε παρὰ ταῖς Ῥωμαίους κατὰ
τοὺς Αὐγουστείους χρόνους εἰς τὴν ἀκμὴν ἐκείνην, εἰς ἣν οὐδεὶς
ἐφαντάζετο ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ, ἡ ἑλληνικὴ ἐπιδρασις εἶχεν
ἤδη βάλῃ ἐν Ῥώμῃ ρίζας τοσοῦτον βαθείας, ὥστε οὐδὲ νὰ διανοη-
θῶσι πλέον ἠδύναντο οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἀποσείσωσι τὸ κύρος ἐκεῖνο.
Οὐδὲν λοιπὸν ἄλλο εἶχον τότε νὰ πράξωσιν οἱ τῆς Ῥώμης ποιηταὶ
ἢ νὰ ἐξεύρωσι τίνα τὰ ἄριστα πρὸς μίμησιν ἑλληνικὰ παραδείγματα
καὶ τούτων ἐξευρεθέντων νὰ ἐπιμεληθῶσι περὶ τοῦ πῶς ἠθέλον ὅσον
τὸ δυνατόν ἐντεχνότερον, κομψότερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τε τὸν
ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ πρὸς τὴν φύσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης δι-
νηθῆ νὰ μιμηθῶσιν αὐτά.

Διὰ τοῦτο, πάντες οἱ μετὰ τὸν Λίβιον Ἀνδρόνικον Ῥωμαῖοι ποιηταὶ ἐκαυχῶντο ὅτι μιμοῦνται τοὺς Ἑλληνας καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀμιλληθῆ ἢ πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν πρωτοτυπίαν, ἢ δὲ φιλοδοξία των ἀπέβλεπεν εἰς τοῦτο καὶ μόνον, εἰς τὸ νὰ δεῖξωσιν ὅτι εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ συνδυάζωσι τὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν χαρακτῆρα τὸν Ῥωμαϊκόν, τοῦτο δὲ ἀπῆται καὶ τὸ κοινόν. Οὐδεὶς Ῥωμαῖος ἐμιμήθη τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἑλληνικὸν ποίημα, ὅσον ἐν τῇ Αἰνειάδι αὐτοῦ ὁ Βιργίλιος τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Τοῦ Βιργιλίου ἡ μίμησις ἐκτείνεται μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν καὶ κατὰ τὴν ὕλην, τὴν εὐρεσίαν ἢ τὴν διάθεσιν καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν μετρικὴν κατασκευὴν. Ἐνιαχοῦ καθίσταται ἐκ τῆς πολλῆς ἀκριβολογίας φιλολογικώτερος ἢ ποιητικώτερος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀτέλειαν ταύτην οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ ψέξη αὐτόν, διότι καθ' ὅλα ἐξεταζόμενος, εἶναι ἀναντιρρήτως ποιητῆς ὁ Βιργίλιος. Μάτην δὲ τινες ἐπέκριναν αὐτόν διότι πολλὰ εἶχε παραλάβῃ παρά τε τοῦ Ὀμήρου καὶ παρ' ἄλλων ποιητῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τούναντίον δὲ μάλιστα ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον περὶ τῶν ἐπικριτῶν αὐτοῦ εἶπεν: «Διὰ τί καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἀποπειρῶνται τοιαῦτα κλέμματα; Θὰ νοήσωσιν ὅτι εὐχερέστερον εἶναι τοῦ Ἡρακλέους τὸ ῥόπαλον μάλλον νὰ ὑφαρπάσωσιν ἢ τοῦ Ὀμήρου ἓνα στίχον (Δονάτ. β. Βιργ. ἐν τέλει)».

Οἱ ποιηταὶ λοιπὸν τῆς νέας σχολῆς, ἧτις ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, προέβηλλον εἰς ἑαυτοὺς ὡς ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν, κυρίως μὲν τοὺς ἐνδόξους τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ἀλλ' ἐν μέρει ὅμως καὶ τοὺς Ἀλεξανδρινούς, ἐφ' ὅσον ἦσαν καὶ αὐτοὶ προσφευγῆς εἰς τοιαύτην ἀναπαράστασιν. Διὰ δὲ τὴν ἐπιμελῆ καὶ ἐνδελεχῆ αὐτῶν περὶ τὴν μίμησιν τῶν Ἑλλήνων σπουδῆν, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν μετρικῶν κανόνων καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν ἱστορικὴν καὶ μυθολογικὴν πολυμάθειαν, ὠνομάσθησαν *docti* καὶ παρέμεινεν εἰς τοὺς ἀρίστους ἐξ αὐτῶν αὕτη ἡ προσωνομία μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματείας.

Ὅθεν, οὐδεὶς θὰ θαυμάσῃ ὅτι καὶ ὁ Ὀράτιος, ὅστις, ὡς οἱ πλείστοι τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, ὄν εἶχε μὲν δημιουργικὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχε ὄν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ αὐτὴν ἕνεκα τῆς μιμητικῆς τάσεως, ἦν, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶχε λάβῃ καὶ ἀπὸ τῶν λιβυκῶν ἢ ἡδὴ πολέμων, ἀλλὰ μάλιστα κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους ἢ Ῥωμαϊκῆ ποιήσεως, οὐδεὶς, λέγομεν, θὰ θαυμάσῃ ὅτι ὁ Ὀράτιος ταύτην κυριώτατα εἶχε τὴν φιλοδοξίαν, νὰ κληθῇ Ῥωμαῖος Ἀλκαῖος.

Ἀλκαῖος. Ὁ Ἀλκαῖος, ἀκμάσας περὶ τὸ 600 π. χ., ἦτο Μυτιληναῖος τὴν πατρίδα, σύγχρονος δὲ καὶ φίλος τῆς Σαπφούς. Τῶν Λεσβίων μελοποιῶν διττός εἶναι ὁ χαρακτήρ· ὅπου μὲν ψάλλουσι τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον καὶ μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθήσεων ἐκδηλοῦσι προσωπικὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀρέξεις, φανεροῦται κυρίως ἡ αἰολικὴ αὐτῶν φύσις, ὅπου δὲ παρίστανται Ῥωμαλέοι, ὄραστήριοι, εὐτολμοὶ καὶ βίψοκίνδουνοι, προσβουιάζουσι πρὸς τοὺς Δωριεῖς.

Ὁ Ἀλκαῖος μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα τῆς πατρίδος του καὶ ὑπὲρ τῆς μερίδος ἐκείνης θερμῶς ἠγωνίσθη καὶ διὰ τῆς λύρας καὶ διὰ τοῦ ξίφους, ἀλλ' ὅμως ὁ πελυμέριμνος ἐκεῖνος ἀγῶν οὐδαμῶς ἐκώλυεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν κατ' αἰσθησιν ἠδονῶν, πρὸς ἃς ἀκάθεκτος καὶ μετὰ πάθους ἐφέρετο καὶ κυριώτατα ἀπὸ τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ οἴνου. Ὁ δὲ παραγώδης τοῦ Ἀλκαίου βίος ἐγκατοπτρίζεται ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ, ἅτινα ὅμως διατηροῦσιν ιδεώδη τινὰ χαρακτῆρα καὶ λίαν ἀπέχουσι ἀπὸ τοῦ πραγματισμοῦ, ὃν ἐκδηλοῦσι τοῦ Ἀρχιλόγου τὰ ποιήματα. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι ἐξήλασαν καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ὅπως καὶ τὸν Ὀράτιον, εἰς ξένας χώρας, ὅπως δὲ πάλιν ὁ Ῥωμαῖος ποιητής, οὕτω καὶ ὁ Ἀλκαῖος ἠδυνήθη νὰ τελευτήσῃ ἡσύχως τὸν βίον ἐν τῇ πατρίδι. Ὁρθῶς δὲ λέγει ὁ Ὀράτιος (Ῥδ. 1, 32, 5 ἐξ.) ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν λύραν, «ἦν ἔκρουσε πρῶτος ὁ Λέσβιος Ἀλκαῖος» ὅτι αὐτὸς «ἂν καὶ γενναῖος ἐν τῷ πολέμῳ, ἀλλ' ὅμως μεταξὺ μαχόμενος ἢ ἀφ' οὗ ἠθέλην ἀναδέσθαι ἀπὸ τῆς ἀλικτύπου ἀκτῆς τὴν ὑπὸ τῆς τρικυμίας βίπτασθεῖσαν ναῦν, ὕμνει τὸν Διόνυ-

σον καὶ τὰς Μούσας, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν ἐχόμενον αὐτῆς Ἔρωτα καὶ τὸν Λύκον τὸν μέλασιν ὀφθαλμοῖς καὶ μελαίνῃ κόμῃ κεκοσμημένον.»

Αἱ βιωτικαὶ περιπέτειαι τοῦ Ὀρατίου εἶναι κατὰ πολὺ πεζαὶ καὶ χαμαιζηλοὶ παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς τῷ ὄντι ποιητικὰς πλάνας καὶ καταδρόμας καὶ τὸν καθ' ὄλου πολυτάραχον βίον τοῦ Λεσβίου μελοποιῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἤρεμος ῥωμαϊκὴ σύννοια κατὰ πολὺ διαφέρει τῆς ἀκμαίας καὶ ζωηρᾶς ἐμπαθείας τῶν Αἰολέων.

Καὶ ὁ μὲν Ἀλκαῖος εἶναι πρωτότυπος, εὐφάνταστος, παθητικὸς καὶ καθ' ὄλου μὲν τολμηρὸς ἐν τῷ λόγῳ, μάλιστα δὲ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων, ὥστε καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀριστοφάνην κατὰ τοῦτο νὰ ἀμιλλᾶται, ὁ δὲ Ὀράτιος, περισκεμμένος, μέτριος καὶ χαρίεις κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ κατὰ τὸ εἶδος.

Πῶς ἐμιμήθη τοὺς Ἑλληνας ποιητὰς ὁ Ὀράτιος. Ἄς ἴδωμεν νῦν πῶς ὁ Ὀράτιος ἐμιμήθη τὸν Ἀλκαῖον καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ποιητὰς.

Δυσχερὲς μὲν εἶναι νὰ ἀποφανθῶμεν ὀριστικῶς, ἂν ὁ Ὀράτιος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἐλευθέρως ἐννοεῖται, ὀλόκληρα ἑλληνικὰ ποιήματα, ὅπως πολλάκις ἔκαμνον οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ὅμως ἀποκλίνομεν μᾶλλον πρὸς τὴν ἐναντίαν γνώμην. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχουσιν ᾠδαὶ ἐκ τῶν συμποσιακῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐρωτικῶν, αἵτινες ἂν καὶ σποράδην ἀναφέρονται εἰς ῥωμαϊκὰ πράγματα, καθ' ὄλου ὅμως ἔχουσι χροιάν καθαρῶς ἑλληνικὴν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ ἀκριβῶς κεῖται ἡ δυσχέρεια τοῦ πράγματος, διότι εἰς τίνα τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων λυρικῶν — καὶ περὶ τούτων κυρίως ὁ λόγος, ὅχι δὲ περὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν — εἶναι δυνατόν μετὰ τινος πιθανότητος νὰ ἀναγράψωμεν τὰ ὀηθέν πρωτότυπα τῶν ὑποτιθεμένων μεταφρασμάτων τοῦ Ὀρατίου; Καὶ σημειωτέον ὅτι αἱ ᾠδαί, αἵτινες δυνατόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μεταφρασμένοι, εἶναι, καθὼς εἶπομεν, ἐρωτικά, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶναι καθαρὸν τῆς φαντασίας πλάσμα καὶ δὲν ἔχει πραγματικὴν ὑπόστασιν, οἱ δὲ παλαιοὶ Ἑλληνες λυρικοὶ, οἱ προαλεξανδρινοί, οὐδέποτε, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἐπραγματεύοντο τιαύτας φαν-

ταστικὰς ὑποθέσεις, περὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐρωτικῶν τίνα γνώ-
 μην εἶχεν ὁ Ὀράτιος, μανθάνομεν ἐκ τούτου, ὅτι τὸν Καλλιμά-
 χον, τὸν ἐπιφανέστατον πάντων, ἔτασσε μετὰ τὸν Μίμνερον
 (Ἐπιστ. 2, 2, 122-23). Ὡς λοιπὸν καὶ ἀνωτέρω ἔλεγον, πρέ-
 πει μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι οὐδεμία ᾠδὴ τοῦ Ὀρατίου εἶναι καθ'
 ὅλου μετὰφρασις ἐλληνικοῦ ποιήματος καὶ ὅτι ὁ ἐλληνικὸς χρωμα-
 τισμὸς, ὅστις χαρακτηρίζει ἐνίαν ἐξ αὐτῶν, πρέπει μᾶλλον νὰ ἀπο-
 δοθῆ εἰς αὐτὸν τὸν ἐλληνικὸν χαρακτῆρα τοῦ ποιητοῦ, περὶ οὗ καὶ
 ἀνωτέρω ἔχομεν εἶπη, καὶ ὅστις καὶ ἐκ τούτου ἐπιτυχῶς ἀποδει-
 κνύεται. Ἐνισχύεται δὲ ἔτι ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἐκ τοῦ ὅτι περὶ
 τινῶν ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ᾠδῶν δυνατὸν εἶναι μετὰ μεγάλης
 πιθανότητος καὶ νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι δὲν εἶναι μεταφράσεις. Ἡ 8
 λ. γ. ᾠδὴ τοῦ Α' βιβλίου εἶναι ἐκ τῶν ἐλληνίζουσῶν, ἀλλ' οἱ ἄρ-
 τιοὶ στίχοι τῆς ᾠδῆς ταύτης ἔχουσι μετρικὴν κατασκευὴν, ἧς δὲν
 ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ἑλλήσι παράδειγμα, ἢ λοιπὸν τὸ ποιῶντος μέ-
 τρον σπανιώτατα μετεχειρίσθησαν οἱ Ἕλληνες λυρικοὶ καὶ διὰ
 τοῦτο ὅλως ἀπώλεσθη, ὅπερ ἀπίθανον, ἢ ἐπενόησεν αὐτὸ ὁ Ὀράτιος
 καὶ τότε πάλιν καθίσταται ἥμισυ πιθανὸν ὅτι τὴν ᾠδὴν ταύτην
 μετέφρασεν ἐξ ἐλληνικοῦ πρωτοτύπου ὁ ποιητής. — Ἡ ἀρχὴ τῆς
 9 ᾠδῆς τοῦ Α' βιβλίου ἐλήφθη ἀναντιρρήτως παρὰ τοῦ Ἀλκαίου
 καὶ τοῦ Ἀλκαίου βεβαίως εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς μέρος μέχρι τοῦ 18
 στίχου, ἀλλὰ τὸ τέλος ὅμως αὐτῆς εἶναι παρεμφερέστατον πρὸς
 τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα τοῦ Ὀρατίου καὶ ὅλως ἀλλότριον πρὸς τὸν
 ποιητικὸν τρόπον τοῦ Ἀλκαίου. Ἐδῶ λοιπὸν πρέπει νὰ δεχθῶμεν
 ὅτι ὁ Ὀράτιος, ὅπερ ἄλλως καὶ ἀλλαχοῦ πράττει, τὴν εἰσαγωγὴν
 μόνον τοῦ ποιήματος ἔλαβε παρ' ἄλλου ποιητοῦ καὶ ἐξηκολούθη-
 σεν ἔπειτα αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. — Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ
 τῆς 18 ᾠδῆς τοῦ Α' βιβλίου, ἐνθα αἱ μὲν πρὸς μέτριον πότον
 παρορμήσεις εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς ιδέας, ἃς συχναίς ἐκφράζει
 ὁ ἡμέτερος ποιητής, αἱ δὲ ποικίλαι τοῦ Διονύσου ἐπωνυμίαι καὶ ἡ
 ἄλλη μυθολογικὴ πολυμάθεια, ἧτις εἶναι ἐγκατεσπαρμένη ἐν τῷ
 ποιήματι, τεκμηριοῦσιν ὅτι ὁ Ὀράτιος εἶχεν Ἀλεξανδρινίζοντα
 ποιητὴν πρὸ ὀφθαλμῶν. — Καὶ ὁ 13 ἐπὶ ᾠδὸς ἔχει ἐλληνικὴν χάριν,

ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ οἱ ἄρτιοι στίχοι εἶναι πεπονημένοι ἐν μέτρῳ, ὅπερ οὐδαμῶς τῶν σωζομένων ἐλληνικῶν ποιημάτων εὐρίσκεται, πλὴν δὲ τούτου ἐν ᾧ ἡ ἀρχὴ 18-ποιήματος (Horrida tempestas caelum contraxit κτλ.) εἶναι ἀπομίμησις στίχων τοῦ Ἀνακρέοντος (Bergk, Poet. lyr. Graeci, ἀπόσπ. 6: Μεῖς μὲν δὴ Ποσιδηίων—ἔστηκεν, νεφέλαι δ' ὕδωρ—βρῦουσιν, Δία δ' ἄγριοι—χειμῶνες κατάγουσιν), τὸ τέλος αὐτοῦ παρ' οὐδενὸς Ἑλληνοποιητοῦ ἐλήφθη, ἀλλ' εἶναι γνήσιον τοῦ Ὀρατίου ἔργον.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι παραλαμβάνει συχνάκις ὁ Ὀράτιος τοὺς εἰσαγωγικοὺς στίχους τῶν ᾠδῶν αὐτοῦ (τοῦτο μάλιστα συμβαίνει ἐν ταῖς χρονολογικῶς ἀρχαιοτέραις ᾠδαῖς) παρὰ τοῦ Ἀλκαίου ἢ ἄλλου λυρικοῦ ποιητοῦ, ἔπειτα δὲ ἐξακολουθεῖ τὸ ποίημα κατ' ἐλευθέραν ἔμπνευσιν καὶ ἰδίαν δημιουργίαν. Λέγει λ. χ. ὁ Ἀλκαῖος (Bergk, ἀπόσπ. 20):

Nūn γρὴ μεθύσθην καὶ τινα πρὸς βίαν
πάνην, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος

χαίρων ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ τυράννου τῆς Μυτιλήνης, ἐπανάλαμ-
βάνει δὲ καὶ ὁ Ὀράτιος, καθ' ὅμοιον τρόπον ἐκφράζων τὴν χαρὰν
του ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Κλεοπάτρας, ἐν ᾠδ. 1, 37:

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus κτλ.

Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ᾠδ. 1, 12 λέγει ὁ Ὀράτιος:

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?

κατὰ μίμησιν τοῦ Πινδάρου, εἰπόντος, ἐν Ὀλυμπιονικ. 2, 1:

Ἀναξίφορμιγγες ὕμνοι,
Τίνα θεόν, τίν' ἥρωα,
Τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν;

Ἐνίστε ὁ Ὀράτιος λαμβάνει μίαν μόνην ἔννοιαν παρὰ τοῦ Ἀλ-
καίου καὶ ταύτην ἐπεκτείνει εἰς ὀλόκληρον ᾠδὴν. Ἐκ τοῦ καλλι-
στοῦ ἐκείνου χωρίου τοῦ Ἀλκαίου, ἔνθα ὁ Λέσβιος ποιητὴς παρα-
βάλλει πρὸς ναῦν τὴν πολιτείαν (Bergk ἀπόσπ. 18: Ἀσυνέτημι
τῶν ἀνέμων στάσιν— τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κύμα κυλίνδεται— τὸ

δ' ἔνθεν κτλ.) ἤτις ἄλλως εἰκὼν εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Ἑλλη-
νας, λαὸν θαλασσοχαρῆ, ἐποίησεν ὁ Ὀράτιος τὴν ᾠδ. 1, 14:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus! κτλ.

ἔνθα σημειωτέον ὅτι οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τῆς τελευταίας στρο-
φῆς, οἵτινες διαφανέστατα δηλοῦσι τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, εἶναι
δυσάρμοστοι πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ ποιήματος καὶ πλὴν τούτου
ἢ ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ τῆς ᾠδῆς μνεία τῶν Κυκλάδων θὰ ἦτο
βεβαίως φυσικωτέρα παρὰ τῷ Ἀλκαίῳ. Ἀλλὰ καὶ σποραδικὰς
μιμήσεις ἔχομεν τοῦ Ἀλκαίου. Οὕτω λ. χ. τὸ ἐν ᾠδ. 2, 7, 19—
20: nec-parce cadis tibi destinatis, εἶναι καταφανῆς μι-
μησις τοῦ ἐξῆς χωρίου τοῦ Ἀλκαίου (Bergk. ἀπόσπ. 36): καὶ
δὲ χευάτω μύρον ἄδου κατ τῷ—στήθεος ἄμμι.

Ἀνακρέων. Ἐπέδρασε δὲ καὶ ὁ Ἀνακρέων ἐπὶ τὴν λυρικήν
ποίησιν τοῦ Ὀρατίου καὶ κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον· διότι ὁ Τῆτιος
ἰοιδός, ὁ ψάλτης τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἔρωτος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπή-
σας τὴν ζωὴν, εἶχε τὸν χαρακτῆρα συμφωνότατον πρὸς τὸν τοῦ
Ὀρατίου. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ὀρίσωμεν τὰ χωρία, ἐν οἷς
ἐμιμήθη αὐτὸν ὁ Ὀράτιος, διότι, ὡς γνωστόν, ἐλάχιστα δυστυχῶς
εἶναι τὰ περισωθέντα γνήσια ἀποσπάσματα τοῦ Ἀνακρέοντος,
περὶ δὲ τῶν ψευδανακρεοντείων, ἅτινα οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς
τὸν Ἀνακρέοντα, κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος¹.

¹ Μεταξὺ τῶν πολλῶν πραγματειῶν, αἵτινες ἔχουσι γραφῆ περὶ τοῦ τί-
νας Ἑλληνας ποιητὰς καὶ πῶς καὶ κατὰ πόσον ἔχει μιμηθῆ ὁ Ὀράτιος,
ἀξία μάλιστα λόγου εἶναι ἡ ἐπιγραφομένη Die griechischen Studien
des Horaz von Theodor Arnold, neu herausgegeben von Dr
Wilhelm Fries κτλ. Halle a. S. 1891. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ μετ'
ἀκριβείας θαυμαστῆς ἐξετάζεται τί ὁ Ὀράτιος παρέλαβε παρὰ τοῦ Ὀμή-
ρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τῶν κωμικῶν ποιητῶν, τοῦ
Ἀρχιλόγου, τῶν λυρικῶν ποιητῶν (Ἀνακρέοντος, Ἀλκαίου, Σαπφούς,
Ἀλκμᾶνος, Τυρταίου, Μιμνέρμου, Θεόγνιδος, Στησιχόρου, Βακχυλίδου,
Σιμωνίδου, Πινδάρου), παρὰ τῶν τραγικῶν (Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐ-
ριπίδου) καὶ παρὰ τῶν φιλοσόφων (Πλάτωνος, Ξενοφῶντος, Θεοφράστου,
Ἀριστοτέλους).

Πρωτοτυπία τοῦ Ὀρατίου. Ἄν εἶχον περιέλθῃ ἀκέραιοι εἰς ἡμᾶς πάντες οἱ Ἕλληνες λυρικοί, οὓς ἐπωφελήθη ὁ Ὀράτιος, θὰ ἐβλέπομεν ἴσως ὅτι καί τινα πράγματα, ἅτινα νῦν ἐξ ἀγνοίας τῶν ἐλληνικῶν πρωτοτύπων θαυμάζομεν ὡς γνήσια τοῦ Ὀρατίου ποιητικὰ ἐπινοήματα, εἶναι ἀλλαχόθεν εἰλημμένα. Εἶναι ὅμως ἀσύστατος ὑπερβολὴ τὸ ὑπὸ τινων λεγόμενον, ὅτι, ἂν ἐσφύζοντο οἱ Ἕλληνες λυρικοί, θὰ ἀπεγυμνοῦτο ἐντελῶς πάσης λυρικῆς δόξης ὁ Ὀράτιος. Διότι, ἐπὶ τέλους, ὁ λυρικός Ὀράτιος εἶναι ὁ αὐτὸς ποιητής, ὃν γινώσκομεν καὶ ἐκ τῶν σατιρῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν, οὐσιωδῶς ὁηλαδῆ διάφορος τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς Ἑλλήνων ποιητῶν, οὐδὲ ἐψέχθη ποτε ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἐπὶ τοιοῦτῳ νοσφισμῷ ὁ Ὀράτιος, ὅπως εἶδομεν ὅτι ἐψέχθη ὁ Βιργίλιος.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰ μέτρα, ἅτινα πάντα σχεδὸν παρέλαβε παρὰ τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Σαπφοῦς, τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, μόνον δὲ ἐν τῇ μεταχειρίσει αὐτῶν ἔχει τινα ἴδια ὁ Ὀράτιος. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς. Δὲν γινώσκομεν ἂν ἐτηρεῖτο ἤδη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλκαίου ἐκεῖνος ὁ κατὰ τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶνα ἀνακαλυφθεὶς μετρικός νόμος καθ' ὃν πᾶσαι τοῦ Ὀρατίου αἱ ᾠδαὶ σύγκεινται ἐκ τετραστιχῶν στροφῶν¹, ὅτι ὅμως ὑπὸ τῶν ἄλλων λυρικῶν, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, δὲν ἐτηρεῖτο, εἶναι βέβαιον. — Ἐκ τῶν συντριμμάτων τῆς μελοποιίας τῶν Αἰολέων καὶ τῶν Ἰώνων, ἐκεῖνα μόνον τὰ δύο γένη τῶν στροφῶν ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀκέραια, ἡ σαπφικὴ στροφή καὶ ἡ ἀλκαϊκὴ, ὧν ὁ Ὀράτιος, κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου, κάμνει χρῆσιν ἐν ταῖς ᾠδαῖς.

Περιεχόμενον τῶν ᾠδῶν τοῦ Ὀρατίου καὶ διαίρεσις αὐτῶν. Ἄρεται καὶ κακίαι τῶν ᾠδῶν. Οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ διήρουν τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκαίου εἰς ὕμνους, στασιωτικά, συμποσιακὰ καὶ ἐρωτικά, καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον διη-

¹ Τὸν μετρικὸν τοῦτον νόμον ἔθηκεν ὁ Meineke (lex Meinekiana), ἀλλὰ τὸ κῦρος αὐτοῦ δὲν εἶναι οὕτως ὑπὸ πάντων ἀνεγνωρισμένον, ὅπως φαίνεται δεχόμενος ὁ Λ. Μύλλερ. Τούναντίον δὲ πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς φιλόλογοι ἀπαρρίπτουσιν αὐτόν.

ρέθησαν ὑπὸ πολλῶν καὶ τοῦ Ὀρατίου αἱ ᾠδαὶ εἰς πολιτικάς, ἠθι-
κάς, συμποσιακάς καὶ ἐρωτικάς, ἃν καὶ αἱ διάφοροι αὐταὶ κατη-
γορίαι δὲν διακρίνονται σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων. Πλὴν δὲ τούτου,
πολλάκις ὁ Ὀράτιος ἀρχεῖται τῆς ᾠδῆς κατὰ τρόπον σοβαρὸν,
ἔπειτα δὲ αἴφνης ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου γίνεται μᾶλλον εὐτράπε-
λος καὶ παρακαλεῖται ὁ πρὸς ὃν ἀποτείνεται ἡ ᾠδὴ εἰς τερπνὴν
τοῦ βίου ἀπόλαυσιν, ἄλλοτε δὲ πάλιν συμφύρονται σχεδὸν ἑαυτοῦ τὸ
σοβαρὸν καὶ τὸ εὐτράπελον.

Ἐποίησε πρὸς τούτοις ὁ Ὀράτιος καὶ ὕμνους, οἵτινες εἶναι ἐν
μέρει ὑποδεέστεροι τῶν τοῦ Ἀλκαίου. Κατὰ τὴν χάριν, τὸ κάλ-
λος καὶ τὴν ἔντεχνον βραχυπέπειαν διακρίνεται ὁ εἰς Ἑρμῆν ὕμνος
(1, 10), εἰς ὃν καὶ ὁ Ἀλκαῖος εἶχεν ὡσαύτως ποιήσῃ διεξοδικὸν
ὕμνον. Πολλὴν χάριν ἔχει καὶ ὁ εἰς Φαῦνον ὕμνος (3, 18), ἐν ᾧ
τὸναντίον εἶναι σχεδὸν ἀσήμαντος ὁ εἰς Ἄρτεμιν (3, 22). Σκο-
τεινὸς δὲ καὶ ὄχι καλαισθητικῶς ἀμεμπτος εἶναι καὶ ὁ εἰς Τύχην
(1, 35). Πολὺν μυθολογικὸν φόρτον ἔχει ὁ εἰς Διόνυσον ὕμνος (2,
19). Εἶναι δὲ σημειώσεως ἀξιὸν ὅτι οὐδένα ὕμνον εἰς Ἀφροδίτην
ἐποίησεν ὁ Ὀράτιος. Παρατηροῦμεν ἀκόμη ὅτι ἐν τοῖς ὕμνοις τοῦ
Ὀρατίου δὲν πλεονάζει ὁ ἐπικὸς χαρακτήρ ὅπως παρὰ τῷ Ἀλκαίῳ
καὶ ὅτι τοὺς μύθους, οὓς ἐμβάλλει ὡς κόσμον εἰς τὰ τοιαῦτα ποιή-
ματα, ὑποτυπώνει μόνον ὁ ποιητής, ἀλλὰ δὲν κάμνει διεξοδικὴν
αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἐκ τούτου δὲ προέρχεται ἐν μέρει καὶ ἡ βραχυ-
της τῶν ὕμνων τοῦ Ὀρατίου.

Ἄλλως δὲ ἡ τῶν ᾠδῶν ταξινόμησις, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέγξαμεν,
δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιλάβῃ πάσας τὰς ᾠδὰς, διότι ὑπάρχουσι
καὶ ᾠδαί, αἵτινες εἰς οὐδεμίαν τῶν τεσσάρων κατηγοριῶν ὑπάγον-
ται. Ὁ Ὀράτιος δηλαδὴ καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς ὅπως καὶ ἐν τοῖς λοι-
ποῖς ποιήμασι, περιλαμβάνει οὕτως εἰπεῖν ὅλον τὸν ἀνθρώπινον βίον,
οὐδὲ ἐστερεῖτο ὕλης πρὸς τοῦτο αὐτός, ζῶν κατὰ τοὺς Αὐγουστειοὺς
χρόνους, ὅπως ἔπειτα συνέβαιεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ποιητάς.
Ὅθεν προτιμότερον ἡμεῖς νομίζομεν νὰ διαιρέσωμεν τὰ λυρικά
ποιήματα τοῦ Ὀρατίου εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τὰς ᾠδὰς τὰς ἐχού-
σας σοβαρὸν καὶ εἰς τὰς ᾠδὰς τὰς ἐχούσας φαιδρὸν ἢ εὐτράπε-

λον χαρακτήρα. Εἰς τὰς σοβαρὰς ᾠδὰς κατατάσσονται κατὰ πρῶτον λόγον αἱ πολιτικαὶ καὶ ἠθικαί, εἰς ἃς καὶ ἀπέδιδε πολλὴν σπουδαιότητα ὁ Ὀράτιος, ἕτε Ῥωμαῖος ὢν καὶ μάλιστα Ῥωμαῖος ζήσας καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, εἰς δὲ τὰς φαιδράς, αἱ ἐρωτικά καὶ συμποσιακά.

Αἱ πολιτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ᾠδαί. Ἐπιστεύετο ὑπὸ πάντων ἄλλοτε καὶ τώρα δὲ ἀκόμη ὑπὸ τῶν σχολαστικωτέρων πιστεύεται—καὶ μάλιστα ἐναντίον τῶν πεποιθήσεων καὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὀρατίου—ὅτι κάλλιστα ᾠδαί εἶναι αἱ ἔχουσαι τὸν σοβαρὸν χαρακτήρα καὶ οὐδὲν αἱ πολιτικαὶ καὶ ἠθικαί. Ἐκεῖναι μᾶλλον ὑπομνηματίζονται, ἐκεῖναι διδάσκονται ἐν τοῖς σχολείοις, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι, αἱ ἐρωτικά καὶ συμποσιακά, ἐπιπολαιότερον καὶ σπανιώτερον ἢ καὶ οὐδὲν μελετῶνται. Αἱ σοβαραὶ περιλαμβάνουσι πολλὰ γνωμικά, τὰ ὁποῖα δικαίως προσπαθοῦμεν καλῶς νὰ ἐντυπώσωμεν εἰς τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν, παρέχουσι δὲ καὶ κατάλληλα θέματα πρὸς ἀνάπτυξιν, ἅτινα διδόμενα ὡς γυμνάσματα εἰς τοὺς νέους, κάλλιστα ἀσκοῦσιν αὐτοὺς περὶ τὸ γράφειν. Ἄλλοτε μάλιστα, ὅτε ἐπεκράτει ἡ συνήθεια νὰ γίνωνται ἀσκήσεις καὶ περὶ τὴν λατινικὴν στιχουργίαν ἐν τοῖς γυμνασίοις, πολλάκις ἐκάλυπτον οἱ μαθηταὶ τὴν ποιητικὴν γυμνότητα τῶν ἀτέχνων αὐτῶν στιχουργημάτων διὰ πτερῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ᾠδῶν τοῦ Ὀρατίου.

Καὶ ὅμως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβησία ὅτι τῶν σοβαρῶν ᾠδῶν ὑπέρτεροι κατὰ τὴν τέχνην εἶναι αἱ φαιδραί. Οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται ὅτι αἱ πολιτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ᾠδαί τοῦ Ὀρατίου περιέχουσι καὶ πράγματα ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν ἀξιόλογα καὶ διδάγματα εἰς τὸν βίον χρησιμώτατα, ὧν τὸ ἀπάνθισμα συγκεντρῶται ἄλλοτε μὲν ἐν τῷ μέσῳ, ἄλλοτε δὲ ἐν τῷ τέλει τοῦ ποιήματος. Ἐπειτα, ἂν καὶ ὁ Ὀράτιος εἶχε φύσιν ἐλάχιστη ἐμπαθῆ, ὅχι σπανίως ὅμως συμβαίνει εἰς αὐτὸν νὰ ὑψώνηται ἡ ψυχὴ του εἰς ἀληθινὴν ἔξαρσιν πάθους ποιητικοῦ, οὐδὲ εἶναι τοῦτο ἄπορον μὲ ὅλην τὴν ἐμβριθειαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χαρακτήρος καὶ τὴν βαρεῖαν μεγαλοπρέπειαν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Πολλὰ μὲν ἀκίμη ἐκείνη ἡ λεπτοὶ τοῦ Ὀρατίου καλαι-

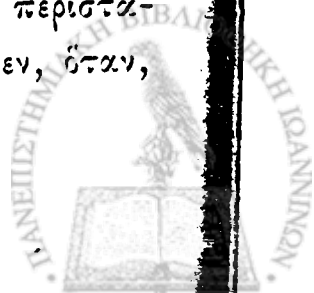

σθησία ἔσωζεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀτσιπῶν, ἃς ἐννοεῖ ἐν τῇ πρὸς Πεί-
 σωνας ἐπιστολῇ (σχ. 27), λέγων ὅτι πολλάκις ὁ ποιητὴς ἐν ᾧ
 ἐπιζητεῖ τὸ ὕψος τοῦ λόγου, γίνεται κουπώδης (*professus
 grandia, turget*). Τούτου μάλιστα παράδειγμα ἔστω τὸ ἐξῆς.
 Οἱ παλαιότεροι ποιηταὶ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Κάτουλλος καθὼς καὶ
 ὁ Βιργίλιος ἐν τισι σεμνοτέροις τῶν ποιημάτων αὐτοῦ χωρίοις,
 μετεχειρίσθησαν, κατὰ μίμησιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐπιθέτη
 τινὰ σύνθετα ἐκ δύο οὐσιαστικῶν ἢ ἐξ οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου ἢ
 ῥήματος, ἅτινα ἀποβαίνουσιν ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἀκερμψότερα,
 διότι ἡ λατινικὴ δὲν ἔχει τὴν περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν λέξεων εὐκαμ-
 ψίαν τῆς ἐλληνικῆς, οἷον *cornipes, properipes, armisonus,
 velivolus, terrificus, multivolus*. Ἐκ τῶν ἐπιθέτων λοιπὸν
 τούτων οὐδὲ ἐν ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ Ὀρατίῳ.

Οἱ παλαιοί, πλὴν τῶν Δωριέων, δὲν ἐπέτρεπον καθ' ὄλου εἰπεῖν
 καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὑψηλοτέραν λυρικὴν ποίησιν νὰ προσλαμ-
 βάνῃ τὸν σεμνότερον τόνον, ὅστις μάλιστα ἐμπρέπει εἰς τὴν τρα-
 γωδίαν καὶ εἰς τὸ ἔπος, διότι εἶχον πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἡ
 ὑποκειμενικὴ λυρικὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν ἐξύμνησιν τοῦ
 οἴνου καὶ τοῦ ἔρωτος καὶ ἐδόξαζον ὅτι ἐκεῖ πρέπει πάντοτε νὰ ἐπ-
 νέρχηται. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουσι καὶ παρὰ τῷ Ὀρατίῳ χωρία, ἐν
 οἷς ὁ ποιητὴς, παρεκτραπείς πρότερον εἰς σκέψεις καὶ κρίσεις μὴ
 κυρίως ὑπαγομένας εἰς τὰ συνήθη τοῦ λυρισμοῦ θέματα, ἔπειτα,
 οἶονεῖ ἐπιτιμῶν ἑαυτὸν, ἀνακαλεῖ τὴν Μοῦσαν εἰς τὴν προσήκουσαν
 ὁδόν. Πρὸβλ. περὶ τούτου Ὠδ. 2, 1, 37 ἐξ. : *Sed ne, relictis,
 Musa procax, jocis* κτλ. — καὶ 3, 3, 69 ἐξ. : *Non hoc jo-
 cosae conveniet Musae* κτλ.

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ ἀρεταὶ τῶν σοβαρῶν ψδῶν, κακίαις
 δ' αὐτῶν σημειοῦμεν τὰς ἐξῆς.

Πρὸ παντὸς ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι διακρίνεται μὲν ὁ Ὀρατίος
 ἐπὶ ὀρθῇ κρίσει καὶ ἐπὶ λεπτῇ αἰσθήσει περὶ τὴν προσήκουσαν ἐκ-
 λογὴν τῆς ὕλης, δὲν ἔχει ὅμως οὔτε ὕψος φαντασίας, οὔτε πνεῦμα
 πολὺ ἐπινσητικὸν περὶ τὴν εὔρεσιν τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν περιστά-
 σεων. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα φθάνομεν, ὅταν,

ὅπως εἶναι δίκαιον, δὲν λαμβάνωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἑλληνικὰ δανείσματα τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ μόνον ὅ,τι ἐκ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ὁράσεως εἶναι προφανῶς προῖον τῆς προσωπικῆς του ἰδιοφυΐας.

Ἐπειτα, μεταχειρίζεται ἐνιαχοῦ ἀτυχεῖς ἐκφράσεις, ὡς λ. χ. ἐν ᾠδ. 1, 21, 2, ἐνθα, μετὰ τὸ προηγούμενον Dianam, ἤρμοζε νὰ τεθῆ Apollinem καὶ ὄχι Cynthium, διότι δὲν εἶναι σύνηθες νὰ καλῆται διὰ τούτου τοῦ ἐπιθέτου ὁ Ἀπόλλων, ἐν ᾧ τὸναντίον ἡ Ἄρτεμις λέγεται συνήθως Cynthia¹. — Ἐν ᾠδ. 3, 3, 37 γράφει *bellicosus Quiritibus*, ἐν ᾧ οἱ Ῥωμοῖοι ἀκριβῶς ὡς πολιῖται, ὄχι δὲ ὡς στρατιῶται, ὠνομάζοντο Κυρίται, ὅπως ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ Ὀράτιος ἐν ᾠδ. 2, 7, 3 ὑποδεικνύει λέγων πρὸς τὸν μετ' αὐτοῦ συστρατεύσαντα Πομπήιον Βάρον: *Quis te redonavit Quiritem dis patriis, Italoque caelo*. — ἐν ᾠδ. 3, 4, 60 ὠνομάζει τὸν Ἀπόλλωνα οὐδέποτε μέλλοντα ἀπὸ τῶν ὤμων νὰ ἀποθέσῃ τὸ τόξον (*Nunquam humeris positurus arcum . . . Apollo*), ἐν ᾧ ἐκεῖ ἀκριβῶς ἡ περίστασις ἀπαιτεῖ νὰ παρασταθῆ ὁ θεὸς ἔχων τεταμένον τὸ τόξον. — Ἐν ᾠδ. 1, 32, 7—8 τὸ *uidum litus* (διάβροχος ἢτοι ἀλίπτυπος ἀκτὴ), ὅπερ ἄλλως καὶ οἱ μετὰ τὸν Ὀράτιον ποιηταὶ μετεχειρίσθησαν, φαίνεται ἀλλόκοτον.

Ἄλλαχοῦ πάλιν γίνεται σκοτεινὴ ἢ φράσις καὶ ἐπιτετηθευμένη· ἐν ᾠδ. 1, 24, 17 λέγει *ἀνοίγειν τὴν εἰμαρμένην* (*fata recudere*) ἀντὶ *ἀνοίγειν τὸν τόπον τὸν εἰμαρμένον*, ἢτοι τὸν Ὀρκον (*Orcum*) — ἐν ᾠδ. 2, 2, 24 λέγει *σωροὺς* (*acervos*) ἀντὶ *σωροὺς χρυσοῦ* (*auri*) — ἐν 2, 15, 9—10: *θερμὰς βολὰς ἢ ἀκτίνας* (*servidos ictus*) ἀντὶ *θερμὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου* (*solis*). — Αὐτόθι, στχ. 14—16: *οὐδεμία διὰ δεκαπόδων μέτρων καταμετρηθεῖσα στοὰ ἐξεδέχετο τοῖς ἰδιώταις τὴν σκιερὰν Ἄρκτου* (*nulla decempedis—metata privatis opacam—porticus excipiebat Arctom*) ἀντὶ *τὴν σκιὰν τῆς Ἄρκτου* (*umbram*

¹ Λέγεται ὅμως ὁ Ἀπόλλων Cynthius ἐν Βιργιλ. Βουκολ. 6, 3 καὶ Γεωργ. 3, 36.

Arcti ἢ Septentrionis), ἐν ἄλλαις λέξεσι: «τότε (κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαϊκῆς λιτότητος) οἱ ἰδιῶται δὲν ὠκεθόμενον ἀγλαεῖς βορεινάς στοάς ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα ἔχῃσι σκιάν κατὰ τὸ θέρος.»

Οὐχὶ σπανίως ἡ λέξις ἢ ἡ ἔκφρασις εἶναι ταπεινὴ καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ὕψος τῶν διανοημάτων· ἐν ᾧδ. 1, 6, 6: στόμαχον ἢ χόλον (stomachum) ἀντὶ μηῖν (iram). — Ἐν ᾧδ. 4, 4, 41 μεταχειρίζεται τὴν λέξιν adorea, ἣτις κυρίως σημαίνει τὸν νικητήριον σίτον ἦτοι τὸν ὡς ἄθλον διδόμενον εἰς τοὺς ἀνδραγαθήσαντας ἀντὶ τῆς λέξεως gloria, ἣν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῆ, διότι ὁ λόγος ἐδῶ εἶναι περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πολέμου δόξης, ὅθεν καὶ συνάπτει πρὸς τὸ adorea τὸ σεμνὸν ἐπίθετον alma. (Προβλ. Πλαύτ. Ἀμφιτρ. 1, 1, 30). — Ἐν ᾧδ. 2, 18, 28 λίαν εὐτελῆς εἶναι ἡ φράσις sordidos natos (= pannosos) ἦτοι ῥυπαρὰ τέκνα (= ῥαχόδουτα). — Λίαν πεζολιγικὸν εἶναι πάλιν τὸ incredibili modo (2, 17, 21) καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ more modoque (4, 2, 28). — Καθ' ὅλου ἤκιστα ποιητικῶς καὶ πολὺ προσομοιάζοντες κατὰ τὴν ἔκφρασιν πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου εἶναι οἱ στίχοι μάλιστα 49 καὶ 50 τῆς ᾧδ. 3, 29: Fortuna, saevolaeta negotio, et Ludum insolentem ludere pertinax κτλ. = «Ἡ τύχη, χαίρουσα ἐπὶ τῷ σκληρῷ ἔργῳ καὶ ἐπίμονος εἰς τὸ νὰ παίξῃ τὸ παράξενον αὐτῆς παιγνίδιον, μεταβιβάζει ἀπὸ ἄλλου εἰς ἄλλον τὰς ἀβεβαίους τιμὰς, νῦν μὲν πρὸς ἐμέ, νῦν δὲ πρὸς ἄλλους προσμειδιῶσα.»

Συχνάκις εἶναι ὁ ὅλος λόγος ἄτονος ἢ τούναντίον λίαν παθητικὸς ἢ ἄντικρυς ἀνούσιος. Πάντων τούτων τῶν ἐλαττωμάτων τεκμήρια ὑπάρχουσιν ἐν ᾧδ. 2, 17, 13—32 (Me nec Chimaerae κτλ.). Προβλ. 1, 35, 17—20 (Te semper antit saeva Necessitas κτλ.) — 3, 1, 33—34 (Contracta pisces aequora sentiunt κτλ.). Ἐνίοτε καὶ τὸ νόημα ἐκτείνεται εἰς πολὺ πλάτος, ὡς ἐν ᾧδ. 2, 1, 22—36 (Qui gurgis aut quae flumina κτλ.) ἢ ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν ἐν παλιλλογίᾳ, ὡς ἐν 2, 16, ἐνθ' ἀπροβλ. τοὺς στίχ. 29—32 (Purae rivus aquae κτλ.) καὶ 39—42 (Contracto melius parvo cupidine κτλ.) πρὸς τοὺς

στχ. 25-28 (Contemptae dominus splendidior rei κτλ.) ἢ περισπᾶται εἰς μικρολόγους περιγραφάς, ὡς ἐν 4, 2, 57-60 (Fronte curvatos imitatus ignes κτλ.).

Ὡσαύτως μεταπηδᾷ πολλάκις ὁ Ὀράτιος ἀπὸ ἐνὸς νοήματος εἰς ἄλλο, ὡς ὅτε λ. χ. ἐν ᾠδ. 2, 16, 7 ἐξ. ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς ἐξωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας, ἣν πάντες οἱ ἄνθρωποι πεθοῦσιν, ἀποτόμως μεταβαίνει εἰς τὴν ψυχικὴν ἀταραξίαν, ἣν ἐπιζητοῦσι μόνον οἱ φιλόσοφοι. Καὶ ἐν 3, 2, 17 ἐξ. τραχεῖα καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς (virtus bellica) εἰς τὸ ἐγκώμιον τῆς καθ' ὄλου ἀρετῆς, πρὸς ὃ πάλιν ἀσυγκλώστως συνάπτεται ὁ περὶ μυστηρίων λόγος (Est et fideli tuta silentio κτλ.). Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀσυνάρτητος πρὸς τὰ ἡγούμενα εἶναι ἡ περιγραφὴ τῆς Τιτανομαχίας ἐν 3, 4, 42 ἐξ.

Οὐδὲ τὰς μακρὰς παρεκβάσεις ἀποφεύγει ὁ Ὀράτιος. Αἱ παρεκβάσεις ὅμως ἦσαν συνήθεις εἰς τοὺς Ῥωμαίους ποιητὰς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος καὶ ἐξῆς κατὰ μίμησιν τῶν Ἀλεξανδρινῶν καθὼς καὶ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Παρὰ τῷ Κατούλλῳ λ. χ. ἐν τῷ Ἐπιθαλαμίῳ Πηλέως καὶ Θέτιδος ἡ παρέκβασις εἶναι διεξοδικωτέρα ἢ τὸ λοιπὸν ποιήμα. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται παρεκβάσεις ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει δυσαρεστοῦσι καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι ὄχι μόνον μακραὶ, ἀλλὰ καὶ ἄσχετοι πρὸς τὸ κύριον τοῦ ποιήματος θέμα. Τοιοῦτον ἐλάττωμα παρατηρεῖται ἐν ταῖς ᾠδαῖς 3, 3, 37-72. 3, 11, 25-52. 3, 27, 25-76. Συμβαίνει δ' ἐνίοτε καὶ νὰ παρεμβάλλῃ ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ ᾠδῇ νοήματα ὄχι κατὰ πολὺ σύμφωνα πρὸς τὴν κυρίαν ἔννοιαν τοῦ ποιήματος, ὡς λ. χ. ἐν 3, 26, ἐνθα ὁ στίχος 38 (Nec si plura velim, tu dare deneges), εἶναι ἐν προφανεῖ δυσαρμοστία πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ὅλης ᾠδῆς, ἐν ἣ μέχρι κόρου ἐγκωμιάζεται ἡ ἀφιλοχρηματία καὶ ἡ ὀλιγάρχεια.

Χαρακτὴρ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν. Κατὰ πόσον ἐμιμήθη αὐτοὺς ὁ Ὀράτιος. Περὶ δὲ τῆς ἱστορικῆς καὶ μυθολογικῆς πολυμαθείας, ἣν ἐπιδεικνύει ὁ Ὀράτιος μάλιστα ἐν ταῖς ᾠδαῖς, ὧν εἶναι σεμνότερος ὁ χαρακτήρ, λέγομεν τὰ

ἐξῆς. Καὶ ὁ Πίνδαρος κάμνει χρῆσιν τῆς μυθολογίας, ἀλλὰ καταλλήλως καὶ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ καταφαίνεται ὅσον τὸ δυνατόν στενωτέρω ἢ σχέσις τοῦ μύθου πρὸς τὸ ὑμνούμενον πρόσωπον ἢ πρᾶγμα. Ἀλλ' οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ὅμως παρεκτραπέντες ἀπὸ τῆς σώφρονος ἐκείνης χρήσεως τῶν μυθολογικῶν καλλωπισμάτων ἐν τῇ ποιήσει, ἤρχισαν νὰ κάμνωσιν ἐπίδειξιν πολυμαθείας καὶ νὰ προτιμῶσι μάλιστα ἀγνωστοτέρους καὶ περιεργοτέρους μύθους, οἵτινες τοσοῦτον ἄσχετοι συνήθως ἦσαν πρὸς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος, ὥστε ἠδύναντο καὶ νὰ ἀφαιρεθῶσι χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ τις βλάβη εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν τῆς ποιητικῆς συνθέσεως. Τὸν τοιοῦτον Ἀλεξανδρινὸν τρόπον ἀκολουθεῖ ἐκ τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν κυρίως ὁ Προπέρτιος, εἶναι δὲ τούναντίον ἀπηλλαγμένα αὐτοῦ τὰ ποιήματα τοῦ Τιβούλλου καὶ τὰ τοῦ Ὀβιδίου, πλὴν ἐκείνης τῆς ἐλεγείας, ἣτις ἐπιγράφεται Ἰβίς.

Ἀπέφυγε δὲ καὶ ὁ Ὀράτιος τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐκείνην ὑπερβολήν, εἰς ἣν ἐξέκλινεν ὁ Προπέρτιος καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε σχεδὸν ἐγκαταμιγνύει ἐν ταῖς ᾠδαῖς μύθους ἀγνώστους ἢ σπανίους. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἀναγινώσκονται νῦν ἐν τοῖς ποιήμασιν τοῦ Ὀρατίου καὶ τινὰ μυθολογικὰ ἢ ἱστορικὰ χωρία, ἅτινα δὲν εἶναι γνήσια τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ μεταγενέστερα παρεμβλήματα. Ἡ χρῆσις ἄλλως τῶν μύθων ἐξηγεῖται παρ' αὐτῷ καὶ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκείνης συνηθείας, ἣν καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς ἀκολουθεῖ, τοῦ νὰ διαφωτίζη δηλαδὴ τὰ λεγόμενα διὰ παραδειγμάτων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν ταῖς ᾠδαῖς τὰ παραδείγματα δὲν εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ὅπως ἐν ταῖς σατίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς μυθολογίας. Οὐδὲν ἤττον δὲν ἐπιτυγχάνει πάντοτε τοῦ σκοποῦ του ὁ ποιητής, οὐδὲ εἶναι πανταχοῦ, ἔνθα τῶν ᾠδῶν ὑπάρχουσι, τοσοῦτον προσφυῶς παρεμβεβλημένα αἱ μυθολογικαὶ προσθήκαι, ὅσον ἐν τῇ 16 ᾠδῇ τοῦ Γ' βιβλίου (στχ. 1—15).

Οὕτω λοιπὸν συμβαίνει, ὡς τε ἐνίοτε δυσαρεστοῦσιν αἱ σοβαραὶ ἐκ τῶν ᾠδῶν, ἣ δὲ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυσις, ἣν ἐξ αὐτῶν θὰ ἠδύνατο ὁ ἀναγνώστης νὰ περισθῇ, ἀμαυροῦται καὶ ἐξ ἄλλου ἀκόμη λόγου, διότι δηλαδὴ ἐν ἐκείναις ταῖς ᾠδαῖς μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς λοι-

ποῖς λυρικοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου ἐνυπάρχουσι καὶ αἱ πλεῖστοι κριτικαὶ δυσχέρεια.

Αἱ πρῶται ἔξ ᾠδαὶ τοῦ γ' βιβλίου. Αἱ πρῶται ἔξ ᾠδαὶ τοῦ τρίτου βιβλίου, μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματα, τὰ ὅπου καὶ περὶ ὧν ἤδη εἶχομεν, περιλαμβάνουσιν ὅ,τι λαμπρότατον καὶ λεπτότατον ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ ὁ Ὀράτιος εἰς λόγον συνθέσεως ἐν τῷ σεμνῷ γένει τοῦ λυρισμοῦ. Αἱ ᾠδαὶ ἐκεῖναι, ἂν καὶ κατ' ἐπίφασιν εἶναι διηρημέναι εἰς χωριστὰ ποιήματα, οὐ μόνον ὁμῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλας διὰ τινος ἐσωτερικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ συνάπτονται οὕτως εἰπεῖν ἐν συνεχείᾳ, διότι πρὸς τὸ τέλος ἐκάστης ἐξ αὐτῶν σχετίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀμέσως ἐπομένης. Ὅστις δὲ θέλει ἀκριβῶς νὰ μάθῃ τίνες εἶναι αἱ ἀρεταὶ καὶ τίνες αἱ κακίαι τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν ᾠδῶν τοῦ Ὀρατίου, περὶ ἐκείνας μάλιστα τὰς ἔξ ᾠὰς πρέπει νὰ σπουδάσῃ.

Αἱ ἐρωτικαὶ καὶ συμποσιακαὶ ᾠδαί. Τὰ δὲ ἐλαφρότερα τούναντίον λυρικά ποιήματα τοῦ Ὀρατίου, τὰ ἔχοντα φαιδρὸν χαρρακτῆρα, πρὸ πάντων δὲ τὰ ἐρωτικὰ καὶ τὰ συμποσιακά, ἀποπνέουσι τοσαύτην πανταχόθεν ὁροσερότητα καὶ τοσαύτην γαλήνην, ὥς τε πάντοτε θὰ ἀναγινώσκωνται καὶ θὰ θαυμάζωνται, ἐφ' ὅσον θὰ ἀναγινώσκωνται λατινικὰ βιβλία. Ἐν ᾧ πολλάκις, ὡς εἶπομεν, δυσσάρεστοῦσιν αἱ σεμνότεραι ᾠδαὶ καὶ ἐμβάλλουσι τὴν ὑπόνοιαν ὅτι μετὰ τινος στενοχωρίας θὰ ἐποίησεν αὐτὰς ὁ Ὀράτιος, οὐδεμίαν τοιαύτην αἴσθησιν ἐμποιοῦσιν εἰς ἐμὲ αἱ ἐρωτικαὶ καὶ συμποσιακαί, ἂν καὶ ἑκατοντάκις τὰς ἀνέγνωσα. Δὲν λέγω βεβαίως ὅτι εἶναι πᾶσαι ἐπίσης τέλειαι καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὴν ὕλην, διότι καὶ οὐδενὸς ποιητοῦ τὰ ἔργα ἔχουσι πάντα τὴν αὐτὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τὰ μικρὰ καὶ σπάνια αὐτῶν ἐλαττώματα, ἅτινα εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὡς τις ἀπήχησις τῶν ἐλαττωμάτων τῶν παθητικωτέρων ᾠδῶν, οὐδαμῶς ἰσχύουσι νὰ διαταράξωσι τὴν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν, ἣν αἰσθάνεται ὁ ἀναγινώσκων αὐτάς.

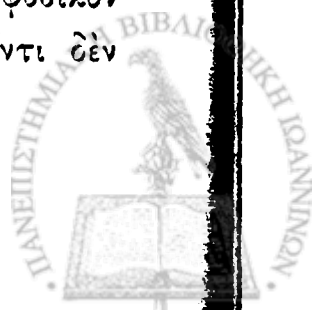
Αἱ περιγραφαὶ τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, τὰ κοινὰ ταῦτα θέματα, ἅτινα μέχρι κόρου ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ νεώτεροι ποιηταί, εἶναι συχναὶ καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς ἐκεῖναις τοῦ Ὀρατίου.

Τὸ ἔαρ παρέχει εἰς τὸν ποιητὴν ἀφορμὴν νὰ προτρέπη εἰς ἀπό-
 λαυσιν τῆς ζωῆς, ἧτις εἶναι τόσον βραχεῖα Συχνότατα δὲ στρέφει
 τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἀγροτικὸν βίον καὶ ποθεῖ τὰ Τίβουρα ἢ τὴν ἐν
 τῇ Σαβινικῇ ἐπαύλει διατριβήν. Ἄλλ' αἱ χαριέσταται τῶν τρι-
 ούτου εἶδους περιγραφῶν ἀναγινώσκονται ὅχι ἐν ταῖς ᾠδαῖς, ἀλλ'
 ἐν ταῖς σατίραις καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, μάλιστα δὲ ἐν σατιρ. 2, 6
 καὶ ἐπιστ. 1, 16. Πολὺ βαθεῖαν ὅμως αἴσθησιν πρὸς τὰς καλλο-
 νὰς τῆς φύσεως δὲν ἐκδηλοῖ ὁ Ὀράτιος, ἀλλὰ φανεροῦται μᾶλλον
 ὡς ψάλτης τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ οἴνου, ὅπως καὶ αἱ ᾠδαὶ αὐτοῦ δει-
 κνύουσι. Βεβαίως δὲ τὰ συμποσιακὰ αὐτοῦ ποιήματα δὲν δύ-
 νανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην ψυχικὴν διάθεσιν,
 ἣν δηλοῦσι τοῦ Ἀλκαίου τὰ ἀποσπάσματα. Ὁ Ὀράτιος εἶχε φύ-
 σιν ὀλιγώτερον ἐμπαθῆ καὶ ἀνήσυχον τοῦ Λεσβίου ἀοιδοῦ, δι' ὃ καὶ
 τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἔχουσι χαρακτῆρα ἀπαθέστερον καὶ ἡρεμώτε-
 ρον. Τὸ πίνειν εἶναι οὕτως εἰπεῖν σκοπὸς παρὰ τῷ Ἀλκαίῳ, ἐν ᾧ
 παρὰ τῷ Ὀρατίῳ εἶναι μόνον μέσον. Οὐχὶ σπανίως δὲ συνιστᾷ
 τὴν ἐγκράτειαν ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς καὶ περιγράφει τὰ λυπηρὰ
 ἀποτελέσματα τῆς ἀκρατείας. Ἄλλ' ὅμως ἔχουσι τὰ συμποσιακὰ
 αὐτοῦ ποιήματα ἀναντίρρητον λεπτότητα, χάριν καὶ ἐντεχνον οἰ-
 κονομίαν, εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ μὴ φαιδρυνθῇ ἀναγινώσκων αὐτὰ
 καὶ ὁ σκυθρωπότητος τῶν ἀνθρώπων.

**Αἱ ἐρωτικαὶ ᾠδαὶ τοῦ Ὀρατίου δὲν περιγρά-
 φουσι πραγματικὰ ἐρωτικὰ παθήματα τοῦ ποιη-
 τοῦ, ἀλλὰ φαντασιώδη.** Ταύτας δὲ τῶν συμποσιακῶν
 ποιημάτων τὰς ἀρετὰς ἔχουσι κατὰ μείζονα ἔτι λόγον τὰ ποιή-
 ματα τὰ ἐρωτικά, τὸ μόνον κακὸν εἶναι ὅτι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν
 δὲν περιγράφουσι αἰσθήματα πραγματικά, ἀλλὰ φανταστικά.

Οἱ νεώτεροι τεχνοκρίται δὲν ἀποδίδουσι μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰ
 ἐρωτικὰ ποιήματα τὰ ἔχοντα ὑποθέσεις φαντασιώσεις. Ἄλλ' ἡ
 γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ θεωρήσῃ γελοῖον
 τὸν ποιητὴν, ὅστις ἐπικῶς ἢ τραγικῶς ψάλλει τὰς πράξεις βασι-
 λέων, ἂν καὶ τεχνητὴν μόνον περιγραφὴν δύναται κατὰ φυσικὸν
 λόγον νὰ κάμῃ καὶ τῶν πράξεων ἐκείνων, ὧν αὐτὸς τῷ ὄντι δὲν

μετέσχε καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἐξ ἐκείνων τῶν πράξεων ἀπορρέουσιν.

Καυχῶνται οἱ Γερμανοὶ ὅτι οἱ ποιηταὶ αὐτῶν ἔχουσι τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναπαριστάνωσιν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν ὄχι μόνον τῶν ἱστορικῶς γνωστῶν Ἀνατολικῶν ἔθνῶν τὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγρίων ἀκόμη λαῶν. Διὰ τί λοιπὸν πρέπει νὰ θεωρῶνται ἄξια κατακρίσεως τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα, ἅτινα περιγράφουσιν ὄχι πραγματικὰ παθήματα καὶ εἶναι προϊόντα τῆς ἐλευθέρως φαντασίας; Ἐκ πάντων τῶν αἰσθημάτων τὸ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν φυσικώτατον εἶναι ὁ ἔρως, διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄτοπον νὰ πλάττῃ ἐρωτικὰς ὑποθέσεις ὁ ποιητὴς καὶ καλλιτεχνικῶς νὰ ἀναπαριστᾷ αὐτὰς ὡς πραγματικὰς. Τὰ ποιήματα μάλιστα τὰ ὁποῖα ἐμπνέουσι πραγματικοὶ ἔρωτες ἐκκλίνουσι συνήθως εἰς ὑπερβολὴν, ἐν ᾧ τῆς κακίας ταύτης εἶναι ἀπηλλαγμένα τὰ ἔχοντα ὑποθέσεις φαντασιώδεις.

Ἦδη λοιπὸν ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ὡς εἶπομεν, εἶχεν εἰσαχθῆ ἡ συνήθεια τῆς ποιητικῆς πραγματείας φαντασιωδῶν ἐρωτῶν, εἰς ἣν ἐπόμενοι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ συνηθέστατα καὶ διαρρήδη κηρύττουσιν ὅτι τῶν ἐρωτικῶν αὐτῶν ποιημάτων αἱ ὑποθέσεις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ προϊόν τῆς παιζούσης ἢ τῆς ἐξεγηγεμένης αὐτῶν φαντασίας. Τοῦτο βεβαίως δὲν συμβαίνει εἰς πάντας καὶ ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ. Ὁ Τίβουλλος λ. χ. καὶ ὁ Προπέρτιος περιγράφουσι τοὺς ἀληθινούς καὶ πραγματικούς αὐτῶν ἔρωτας, ἐν ᾧ ὁ Ὀβιδίος παίζει ἐν τῇ ἐρωτικῇ ποιήσει. Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὸν Τίβουλλον καὶ πρὸς τὸν Προπέρτιον ὑπῆρχε λεγεὼν ὅλη Ῥωμαίων ἐρωτικῶν ποιητῶν, οἵτινες, ὡς γινώσκομεν ἢ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ποιημάτων ἢ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν, πάντοτε ὅμως μετὰ βεβαιότητος, περιέγραψαν μετὰ πλειοτέρας ἢ ὀλιγώτερας χάριτος ἐν τοῖς ποιητικοῖς αὐτῶν ὀδημιουργήμασι σκηναὶς καὶ περιστάσεις ὅπως φαντασιώδεις καὶ οἵτινες μάλιστα προσπαθοῦσι νὰ ἀποκρύψωσι τὰς ἀληθινὰς αὐτῶν ἐρωτικὰς περιπετείας (τάς, ὅπως συνήθως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὄχι περὶ ἰδανικὰς) καὶ σφόδρα διαμαρτύρονται κατὰ τῶν κρινόντων περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῶν διαλαμβανό-

μένων ἐν ταῖς ποιητικαῖς αὐτοῦ πραγματεῖαις. Ἐὖ ὄντι δὲ ἂν καὶ ἡμεῖς ἠθέλομεν νῦν σοβαρῶς κρίνῃ περὶ τοῦ ἠθικοῦ βίου τοῦ Ὀρατίου ἐξ ὧν αὐτὸς γράφει ἐν τοῖς ποιήμασι περὶ γυναικῶν καὶ ἐνίοτε καὶ περὶ παιδῶν, θὰ ἐφθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ὀράτιος ἦτο ἀληθῆς Πρίαπος. Διὰ τοῦτο μάτην ἐπόνθησεν ἡ ὀξύνοια τῶν φιλολόγων θέλουσα νὰ ἀνεύρῃ σχέδιον καὶ ἐνότητα εἰς τὰ ἐρωτικά συνθέματα τοῦ Ὀρατίου καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν φάσεις καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τίνες ἦσαν αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὑμνηθεῖσαι γυναικῆς, ἀφ' οὗ μάλιστα διαφορὰς ἐνίοτε γυναικῆς ἀναφέρει ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἢ μᾶλλον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ψευδώνυμον. Αἱ ἐρωτικαὶ ᾠδαὶ τοῦ Ὀρατίου ἔχουσι μὲν πολὺ τὸ καθολικῶς ἀνθρώπινον, τὸ κοινὸν πρὸς τὰ ἐρωτικά παθήματα πάντων τῶν χρόνων καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅμως ἀτομικὴν ἀπόχρωσιν καὶ ὑπαινιγμούς εἰς συγκεκριμένα ἀληθινὰ συμβάντα δὲν ἔχουσιν. Οὕτω λ. γ. τὰ ἐρωτικά ποιήματα τοῦ Ὀρατίου οὐδέποτε πραγματεύονται θέματα ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἦσαν τότε συνήθη εἰς τοὺς συγχρόνους ἐρωτικούς, οἷον μεμψιμοιρίας καὶ αἰτιάσεις κατὰ τῆς φιλοχρηματίας τῶν ἀγαπωμένων γυναικῶν καὶ κατὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ χρυσοῦ, ὡσαύτως δὲ σπανίως συμβαίνει νὰ κάμνωσι λόγον περὶ τῆς δεισιδαιμονίας αὐτῶν καὶ οὐδέποτε περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἰσιδος. Ὅπως δὲ περὶ τῶν ἐρωτικῶν παθημάτων τοῦ ποιητοῦ πρέπει μετὰ πολλῆς περισκέψεως νὰ λαμβάνωμεν τὰ ἐν τοῖς ποιήμασι λεγόμενα καὶ νὰ μὴ τὰ θεωρῶμεν ἀληθινὰ καὶ πραγματικά, οὕτω καὶ ὅσα γράφει περὶ τῶν ἐρώτων τῶν φίλων καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Ἄλλως δὲ ὁ Ὀράτιος σφύεστατα ἐκδηλοῖ τὰς περὶ τοῦ πράγματος ἰδέας του ἐν ᾠδ. 1, 6, 17 καὶ ἐξῆς: « Ἡμεῖς, λέγει, συμπόσια μόνον ψάλλομεν καὶ συμπλοκάς πρὸς νέους ὀξύθυμων παρθένων μὲ κεκομμένους ὄνυχας, εἴτε ἔχομεν ἐλευθέραν τὴν καρδίαν, εἴτε μὲ τὴν συνήθη ἡμῶν ἀστασίαν φλεγόμεθα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος. » Οὐδὲ ὑπάρχει ἐν ταῖς ταιαύταις τοῦ Ὀρατίου ᾠδαῖς ἐξωτερικόν τι τεκμήριον, ὅπερ νὰ βοηθῆ πως εἰς βεβαίωσιν ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι πραγματικοὶ οἱ περιγραφόμενοι ἔρωτες. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κάτουλλος, ὁ Τίβουλλος, ὁ Προπέρτιος καὶ αὐτὸς ὁ Ὀβίδιος, πάντοτε ἢ σχεδὸν πάντοτε, ὑμνοῦσι μίαν μόνον

γυναῖκα, ὁ Ὀράτιος οὐδέποτε κάμνει λόγον περὶ μιᾶς καὶ μόνης, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐκδηλώνει τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰλυκέραν, νῦν δὲ πρὸς τὴν Λυδῖαν ἢ πρὸς τὴν Χλόην καὶ πάσας ταύτας κατηγορεῖ ἐπὶ ἀπιστίᾳ! Ἐπίστετε δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν, ἅτινα μεταχειρίζεται, ἀποδεικνύουσιν ὅτι εἶναι φαντασιώδης καὶ ὄχι πραγματικὴ ἢ περιγραφομένη περίστασις, ὅπως λ. χ. εἶναι ἐν ᾧδ. 1, 11 τὸ ὄνομα τῆς Λευκουόης.

Ἄλλ' ἐν τοῖς ἐρωτικαῖς ὅμως ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου μεγάλως θὰ ἀπατηθῶμεν ἂν νομίσωμεν ὅτι θὰ εὔρωμεν τὴν ὑπερεκχειλιζουσαν ἐκείνην αἰσθηματολογία, ἣν βλέπομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς ποιήμασι τῶν νεωτέρων ἐρωτικῶν. Εἰς τοὺς παλαιούς ἦτο ἄγνωστος ἐκείνη ἢ ἐξιδανίκευσις τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων, εἴαν αὐτὴν ἀπετέλεσαν παρ' ἡμῖν τοῖς νεωτέροις ὁ χριστιανισμὸς καὶ ὁ λεγόμενος ῥωμαντισμὸς. Αἱ πλεῖστα τῶν γυναικῶν, ἅς ὕμνουσι εἰ ἀρχαῖσι ποιηταῖς ἦσαν ἑταῖραι καὶ δοῦλαι ἢ ἀπελεύθεροι, πρὸς τοιαύτας δὲ γυναῖκας, κατὰ τοὺς αὐστηροτάτους νόμους τῶν Ῥωμαίων, γάμος νὰ συναφθῇ δὲν ἦτο δυνατὸν, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν τὰ ἐρωτικὰ ποιήματα εἶναι εἰσενεὶ προοίμια εἰς μέλλουσαν νόμιμον συμβίωσιν. Ὁ Ὀράτιος δὲ ὅπως πάντες σχεδὸν εἰ σύγχρονοι ποιηταῖ οὐδέποτε ἐνυμφεῦθη. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὅπως εἶναι φυσικόν, συχνάκις διαφαίνεται τὸ ἰδανικὸν καὶ αἰσθηματικὸν μέρος τοῦ ἔρωτος—ἂν καὶ παρὰ τῶν Ὀρατίου ὀλιγώτερον ἢ παρ' ἄλλοις ποιηταῖς—, ἀλλ' ὅμως ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι ὁ πόθος τῆς ὑλικῆς ἀπολαύσεως ἦτο παρ' αὐτοῖς τὸ ἐπικρατέστερον στοιχεῖον ἐν τοῖς ἐρωτικαῖς ποιήμασι. Ὅθεν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν πολλὴν σημασίαν εἰς τοὺς περὶ αἰωνίου ἔρωτος ἢ περὶ αἰωνίας πίστεως ὄρκους, ὅσους τοιαῦτα ἀναγινώσκομεν παρὰ τοῖς παλαιαῖς ποιηταῖς. Εἶναι δὲ κατὰ τοῦτο εἰλικρινέστερος τῶν ἄλλων ὁ Ὀβιδίος, ὅστις ἐκφράζεται πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰς ιδέας, ἅς εἶχον εἰ πολλοὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

Ὅστις λοιπὸν ἀρέσκειται εἰς τὸ νὰ ἀναγινώσκη ποιήματα μεστὰ θερμοῦ πάθους ἐρωτικοῦ εἶα εἶναι λ. χ. τὰ τοῦ Προπερτίου ἢ ἐνίων ἐκ τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἐκεῖνος ἅς μὴ λάβῃ ἀνά χειρας τὰς

έρωτικὰς ᾠδὰς τοῦ Ὀρατίου. Αἱ ἐρωτικαὶ ᾠδαὶ τοῦ Ὀρατίου ὀλίγην περιέχουσιν αἰσθηματικότητα καὶ ἐνθουσιασμὸν ἔτι ὀλιγώτερον καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὀνομασίαι lux καὶ vita καὶ domina, δι' ὧν συνηθίζουσι νὰ ὀνομάζωσιν οἱ ἄλλοι ἐρωτικοὶ ποιηταὶ τὰς ἐρωμένας αὐτῶν, δὲν ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Ὀρατίῳ. Ἄλλ' ὁ ἔχων τὸναντίον διάθεσιν ψυχικὴν καὶ τάσιν τῆς διανοίας τοιαύτην, ὥστε νὰ εὐαρεστῇ καὶ νὰ τέρπη αὐτὸν ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἔχων συνειδήσιν καὶ τῶν μέσων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ποιήσεως, ἀριστοτεχνικῶς καὶ μετὰ λεπτότητος περιγράφει τὸν κατ' αἴσθησιν ἔρωτα καὶ ἠξεύρει νὰ περιβάλλῃ μὲν διὰ παγκάλου μορφῆς τὰς ἐπιβουλοτάτας ὄψεις τῆς ἀγάπης, νὰ περικαλύπτῃ δὲ εἴ τι αἰσχροὺν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ (διότι λίαν σπανίως διαφαίνεται παρὰ τῷ Ὀρατίῳ ὁ παχυλὸς πραγματισμὸς τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἐν ᾠδ. 2, 5, 3—4), ὁ γινώσκων νὰ εἰσδύῃ βαθύτατα εἰς τὴν ψυχὴν ἐνὸς Ἐπικουρείου τοῦ κομψοτάτου εἴδους καὶ αἰσθανόμενος ἐπὶ τέλους τίνα σημασίαν ἔχει ἢ ἀνυπέβλητος γλαφυρότης τῆς φράσεως καὶ ἢ τεχνικὴ ἐντέλεια τῆς στιχουργίας, ἐκεῖνος θὰ ἔχῃ πάντοτε ἀνὰ χεῖρας τὰς ἐρωτικὰς ᾠδὰς τοῦ Ὀρατίου. Καὶ ἔχουσιν αἱ ἐρωτικαὶ ᾠδαὶ καὶ τοῦτο ἀκόμη τὸ προτέρημα, ὅτι ὁ ἀναγινώσκων αὐτὰς σπανίως προσκρούει εἰς κριτικὰς δυσχερείας περὶ τὸ κείμενον, ἐν ᾧ ὡς εἵπομεν, αἱ κριτικαὶ δυσχερεῖαι εἶναι πολὺ πλειότεραι ἐν ταῖς ᾠδαῖς ταῖς πολιτικαῖς καὶ ἠθικαῖς. Ἀποφεύγει δὲ πάντοτε ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ποιήμασιν ὁ Ὀράτιος ἐκεῖνα τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα ἀσχημίζουσι τὰς σεμνοτέρας ᾠδὰς καὶ αὐτῆς δὲ τῆς μυθολογικῆς πολυμαθείας μετὰ μείζονος περισκέψεως κάμνει χρῆσιν ἐν ταῖς ᾠδαῖς, τὰς ὁποίας ὀνομάσαμεν φαιδράς. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅτι ἐνίοτε καὶ ἑταῖραι (διότι ὑπῆρχόν τινες ἐξ αὐτῶν ἔχουσαι πολλὴν μόρφωσιν καὶ παιδείαν) εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ τερετίζωσιν ᾠδάρια μυθολογικοῦ περιεχομένου.

Δυσχεροῦσι μόνον ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ᾠδῶν ἡ ἐνδεκάτη καὶ ἡ εἰκοστὴ ἐβδόμη τοῦ τρίτου βιβλίου, ἐν αἷς ὁ ποιητὴς μετὰ πάθος πραγματεύεται περὶ τοῦ ἔρωτος ἐν μακρῆς παρεκβάσεσι. Θὰ τὴν γόμην διὰ λόγους αἰσθητικούς νὰ μὴ ἦσαν τοῦ Ὀρατίου τὰ περὶ ὧν

ὁ λόγος οὗ ποιήματα· λέγω δὲ θὰ ἠὺχόμεν διότι οὐδαμῶς ἐγὼ συμφωνῶ πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνων τῶν κριτικῶν, οἵτινες δοξάζουσιν ὅτι μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου ὑπεισῆλθον καὶ νόθα.

Ἐνίοτε γίνεται ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ᾠδαῖς βραχεῖα εὐτράπελος παρέκβασις, ἐνεκα τῆς ὁποίας καθίσταται ἀμφίβολον πρὸς τιμὴν τίνος ἐγγραφή τὸ ποίημα: Πρὸβλ. ᾠδ. 2, 5, 21-24 καὶ 3, 20, 11-16.

Σύγκρισις τῶν ἐρωτικῶν ᾠδῶν τοῦ Ὀρατίου πρὸς τὰ Ἀνακρεόντεια. Πρὸς τὰς ἐρωτικὰς καὶ συμποσιακὰς ᾠδὰς τοῦ Ὀρατίου ὁμοιάζουσι μάλιστα ἐξ ὅλης τῆς ποιήσεως τῆς ἑλληνικῆς, ποιητικὰ τινα συνθέματα χαριέστατα τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἐκ τῶν λεγομένων Ἀνακρεοντείων.

Ἐπεκράτησε κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους νὰ μὴ τιμῶνται πολὺ τὰ Ἀνακρεόντεια καὶ νὰ θεωρῶνται πάντα προϊόντα τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἄλλ' οὔτε πάντα εἶναι ἀνάξια λόγου οὔτε πάντα εἶναι τῶν μεταγενεστέρων ἐκείνων χρόνων προϊόντα. Ὁρθὴ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Καρ. Ὁ. Μυλλέρου λέγοντος (Ἱστορ. τῆς ἑλλ. φιλολογίας τόμ. Α' σελ. 279 μεταφρ. Κυπριανοῦ): «Ἐπὶ πᾶσι δὲ εἶναι δίκαιον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι νόθα μὲν εἶναι πάντα τὰ ἐν τῇ συλλογῇ Ἀνακρεόντεια, δὲν ἔχουσιν ὅμως ὅλα τὴν αὐτὴν ἀξίαν· διότι τινὰ μὲν εἶναι ἐπιτυχῆ, ἀφελῆ καὶ χαρίεντα, ἄλλων δὲ ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἄτοπος καὶ ἡ ῥυθμοποιία καὶ ἡ γλῶσσα βάρβαρος. Τὰ πρῶτα τούτων ἐποιήθησαν ἴσως κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν, ὅτε ἠγάπων μὲν τὸ λεπτότεχνον καὶ τὸ περιεργον, ἐπετήδευον ὅμως καὶ τὸ ἀφελές καὶ ἄπλαστον, ὡς μαρτυροῦσι τὰ εἰδύλλια τοῦ Θεοκρίτου, τὰ δὲ ἀδόκιμα ἐποιήθησαν κατ' αὐτὴν τὴν οὔσιν τῆς ἐθνικῆς θρησκείας καὶ παρ' ἀνθρώπων ἀπαιδευτῶν, διότι, ὡς γνωστόν, μέχρις ἐσχάτων διέτριβον πολλοὶ τῶν Βυζαντινῶν περὶ τὴν ποίησιν Ἀνακρεοντείων.» Ὅτι δὲ εἶναι ἀδύνατον πάντα τὰ Ἀνακρεόντεια νὰ συνετέθησαν μετὰ Χριστὸν ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Αὔλος Γέλλιος ἀναφέρει (Ἄττ. νυκτ. 19, 9) καὶ μετὰ τῶν συμφιλολογοῦντων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων λογίων θεωρεῖ ὡς γνήσιον τοῦ Ἀνακρέοντος ἐν τῶν καλλίστων Ἀνακρεοντείων τὸ «Εἰς ποτήριον ἀργυροῦν» (ἐν τῇ συλλογῇ

τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθ. 17 τῶν Ἀνακρεοντείων: Τὸν ἄργυρον το-
 ρεύων — Ἡφαιστὲ μοι ποίησον κτλ.). Διὰ τὴν θεωρητικὴν λοιπὸν
 ἐκείνου τὸ ποίημα παλαιὸν καὶ γνήσιον τοῦ Ἀνακρέοντος δὲν εἶναι
 δυνατὸν νὰ ἐπιοιήθη μετὰ Χριστόν, ἀλλὰ βεβαίως κατὰ τοὺς Ἀλε-
 ξανδρινούς χρόνους, ὅτε μάλιστα συνήθεια ἦτο νὰ ποιῶνται ἔργα
 κατὰ μίμησιν τῶν παλαιῶν ἐνδοξῶν ποιητῶν καὶ νὰ ἀποδίδωνται
 ἔπειτα εἰς αὐτούς. Ἄλλη δὲ σπουδαιότης τοῦ πράγματος ἀπό-
 δεῖξις εἶναι ὅτι ὁ Ὀβίδιος προφανῶς μιμεῖται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ α'
 καὶ τοῦ β' βιβλίου τῶν Ἐρωτῶν (*Amores*) τὸ πρῶτον τῶν Ἀνα-
 κρεοντείων (Θέλω λέγειν Ἀτρείδας). Πρβλ. μάλιστα Ὀβιδ. 2, 1,
 35-36: *Heroum clara valete — nomina*, πρὸς Ἀνακρεον-
 τεῖου α' στχ. 10-11: *Χαίριτε λοιπὸν ἡμῖν — ἥρωες*. Οὐδεμίαν
 δ' ἐγὼ ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι καὶ ἐν *Art. amat.* 3, 330, ἐνθα ὁ
 Ὀβίδιος συνιστᾷ εἰς τὰς ἐταίρας τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιητῶν καὶ
 λέγει: *Sit tibi Callimachi, sit Coi nota poetae — Sit quo-*
que vinosi Teia Musa senis, δὲν ἐννοεῖ τὰ γνήσια τοῦ Ἀνα-
 κρέοντος ἔργα, ἀλλὰ τὰ Ἀνακρεόντεια. Ἄλλως δὲ παρατηροῦμεν
 ὅτι ἀκριβῆς σύγκρισις τῶν Ῥωμαίων ἐρωτικῶν καὶ τοῦ Μαρτυαλίου
 πρὸς τὰ Ἀνακρεόντεια δὲν ἔχει ἀκόμη γίνῃ καὶ εὐχόμεθα νὰ ἀνα-
 λάβῃ τις τῶν φιλολόγων τοῦτο τὸ ἔργον. Καὶ καθ' ὅλου δὲ ἡ νεω-
 τέρα κριτικὴ δὲν ἔκρινεν ἕως τῶρα προσηκόντως τὰ κάλλιστα τῶν
 Ἀνακρεοντείων οὔτε ὡς πρὸς τὸ εἶδος οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὕλην.
 Ἀλλὰ τοῦ Ὀρατίου αἱ ᾠδαὶ ὑπερτεροῦσι κατὰ πολὺ τῶν Ἀνα-
 κρεοντείων διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς εὐρέσεως, καὶ
 διὰ τὸ μεμετρημένον καὶ τὸ ἀδρόν τῆς παραστάσεως καὶ διὰ τὴν
 γλαφυρότητα τῆς λέξεως καὶ τὴν τέχνην τῶν μέτρων. Οὐδὲ ἴχνος
 δ' ὑπάρχει παρὰ τῷ Ὀρατίῳ τῶν συνήθων ἐκείνων ἐν ταῖς Ἀνα-
 κρεοντείσις ὁλοπλόκων Ἐρωτιδέων, οἵτινες προσφέρονται ὡς πα-
 νοῦργα καὶ καχότροπα παιδιάρια¹.

¹ Εἰς τὰ ἀνωτέρω δε' ὧν ὑποστηρίζει ὁ συγγραφεὺς τὴν γνώμην ὅτι τὰ
 κάλλιστα τῶν Ἀνακρεοντείων πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινούς
 χρόνους, προσθετέον καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλεγείας 1, 7 τοῦ

Σκώμματα και ἠθοποιῖα τῶν ᾠδῶν. Ἐχουσιν ἐνίοτε καὶ αἱ ᾠδαὶ σκώμματα, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι πολλῶν ἀμβλύτερα καὶ κοσμιώτερα τῶν ἐν ταῖς σατίραις καὶ τοῖς ἐπωδαῖς. Ἐς παραβληθῶσι λ. γ. αἱ ᾠδαὶ 1, 25 (ad Lydiam) — 3, 15 (ad Chloim) καὶ 4, 13 (ad Lycen) πρὸς τὸν 8 ἐπῶδον. Τὸ θέμα εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτό, σκώπτονται δηλαδὴ ἑταῖραι, αἵτινες ἂν καὶ γηράσσασαι πλέον ἐξακολουθοῦσιν ὅμως νὰ θηρεύωσιν ἐραστάς, ἀλλ' αἱ τρεῖς ᾠδαὶ εἶναι εὐπρεπέσταται παραβαλλόμεναι πρὸς τὸν ἐπῶδον, ὅστις, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλάβομεν ἀφερμὴν νὰ εἴπωμεν, εἶναι τὸ βωμολοχικώτατον τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου.

Ὅπως δὲ συμβαίνει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, οὕτω καὶ αἱ ᾠδαὶ εἶναι μετὰ πολλῆς ὀρθοφροσύνης προσηρμοσμένοι πρὸς τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα τῶν προσώπων (ὅταν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἶναι πραγματικά καὶ ὄχι πλαστά), περὶ ὧν ἐν αὐταῖς γίνεται λόγος ἢ πρὸς ἃ αὐταὶ ἀπευθύνονται.

Φιλοσοφία τῶν ᾠδῶν. Ἡ σκέψις, ἣτις τοσοῦτον κατέχει τόπον ἐν ταῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου, δὲν ὑπάρχει, κατὰ φυσικὸν λόγον, παρὰ τῷ Ἀλκαίῳ, διὰ τοῦτο δέ, ἂν καὶ ὁ Ὀράτιος εἶναι οὕτως εἰπεῖν τέκνον τῆς μούσης τοῦ Ἀλκαίου, ἀλλ' ὅμως οὐκ ὀλίγον κατ' οὐσίαν διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων οἱ δύο ποιηταί. Ὁ μὲν Ἀλκαῖος ἀφίνει ἄνευ χαλινοῦ τὸ ὀρμητικὸν πάθος του καὶ μεταδίδει μὲν καὶ αὐτὸς ὑπωσδῆποτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἰσενεὶ πρὸς διδασκαλίαν τὰ περίσματα τῆς πείρας αὐτοῦ τῆς βιωτικῆς, ἀλλ' εἶναι ταῦτα ἀμαυρὰ καὶ τεταραγμένα. Ὁ δὲ Ὀράτιος παρέχει ἐκ τῆς βιωτικῆς του πείρας διδάγματα, ἅτινα πάντοτε καὶ ἐν παντί πράγματι ἔχουσι τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἐνάργειαν ἐκείνην, ἣν προσδίδουσιν εἰς αὐτὰ αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ σπουδαί. Ἀμφότεροι ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα εὐθυμῶν καὶ ἐκ πάσης περιστάσεως, ἀγαθῆς ἢ κακῆς, ἐκ τοῦ ψύχους ἢ ἐκ τοῦ καύσωνος, ἐκ τῆς ὑγιούς τοῦ σώ-

Προπερτίου: Dum tibi Cadmeae dicuntur, Pontice, Thebae
Nos, ut consuemus, nostros agitamus amores, φαίνεται προφανῶς γραφεῖσθαι καθ' ὑπογραμμὸν τοῦ 16 τῶν Ἀνακρεοντείων: Σὺ μὲν λέγεις τὰ Θήβης, — ὁ δ' αὖ Φρυγῶν αὐτίς — ἐγὼ δ' ἐμὰς ἀλώσεις.

ματος καταστάσεως ἢ τῆς νεσηρᾶς, λαμβάνουσι πάντοτε ἀφορμὴν νὰ καλῶσι τοὺς ἄλλους εἰς ἀπόλαυσιν τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου μάλιστα δὲ τῶν ἐκ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἔρωτος. *

Οὐχὶ σπανίως σκέπτεται ὁ Ὀράτιος πόσον ἀνωφελεῖς εἶναι οἱ κόποι τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ πόσον μάταια τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἀφ' οὗ εἰς πάντα ἀνίλεως ἐπικρέμαται ὁ θάνατος. Καὶ τὰς μελαγχολικὰς ταύτας σκέψεις κάμνει μὲν καὶ καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ συχνότερον ἵνα παροτρύνῃ εἰς ἀπόλαυσιν τῆς σήμερον ἡμέρας, διότι τις εἶδε τὸ αὐριον (ῥῶδ. 1, 11, 8 : *carpe diem quam minimum credula postero*), ἢ, ἐν ταῖς σεμνοτέραις ῥῥαῖς, ἵνα ὑμνήσῃ τὸν σοφὸν καὶ ἐνάρετον ἀνδρα ὅστις ἀτρόμητος ἐκθέτει ἑαυτὸν εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ θανάτου ἢ τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα δὲν φοβοῦνται τὴν λήθην : « Ἐὰν θραυσθεῖς καταπέσῃ ὁ κόσμος, ἀτρόμητον θὰ καταπλήξωσιν αὐτὸν τὰ συντρίμματα (ῥῶδ. 3, 3, 7-8). » — « Ἐκεῖνος εἶναι κύριος ἑαυτοῦ καὶ διάγει εὐτυχῆς, ὅστις δύναται κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκάστης ἡμέρας νὰ λέγῃ : ἔζησα αὐριον ἄς καλύψῃ διὰ μαύρου νέφους ὁ Ζεὺς τὸν οὐρανὸν ἢ ἄς ἀνατείλῃ λαμπρὸν τὸν ἥλιον, δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ καταστήσῃ μάταιον ὅ,τι ὀπισθεν ἡμῶν ὑπάρχει οὐδὲ νὰ ἐξαλείψῃ καὶ νὰ κάμῃ ἀνύπαρκτον ὅ,τι ἀπαξ φεύγουσα ἡ ὥρα μεθ' ἑαυτῆς ἀπεκόμισε (ῥῶδ. 3, 29, 43 ἐξ.). »

✕ Εἶδομεν ὅτι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὁ Ὀράτιος ἀποκλίνει πρὸς τὴν Στοάν, μὲ ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς ἀτοπίας, ἄς εἶχεν ἐκ φύσεως ἢ αἰρεσεις αὕτη καὶ μὲ ὅλας τὰς αὐστηρὰς αὐτῆς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐσχάτας συνεπειάς, εἰς ἄς κατὰ τινὰς περιστάσεις ἔφθανε καὶ τῶν ὁποίων συνεπειῶν κυριωτάτη εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Καὶ ἐν ταῖς σεμνοτέραις δὲ τῶν ῥῥῶν φαίνεται ὡσαύτως ὀπαδὸς τῆς στωϊκῆς αἰρέσεως. Ἡ ἀταραξία ὅμως τῆς ψυχῆς, ἣν συνιστᾷ ὡς τὴν ἄκραν σοφίαν καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, εἶναι γνωμάτευμα, ἔπερ εἶχον κοινὸν καὶ ἡ Στοά καὶ ὁ Ἐπίκουρος, ἂν καὶ τοσοῦτον διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ δύο σχολαί.

✕ Τὸ κύριον θέμα τῶν φαιερῶν ῥῥῶν εἶναι τὸ ἐξῆς : « Ἀπόλαυσε εὐθύμως τῶν ἀγαθῶν, τὰ ἵποῖχ ἔχεις, ὑπέμενε εὐκόλως τὴν σπέ-

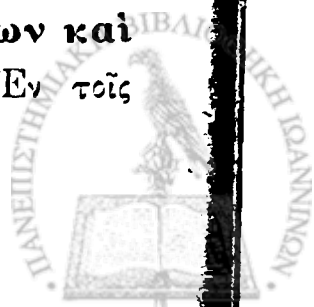
ρησιν τῶν ὄσων δὲν ἔχεις» — τὸ δὲ τῶν σεβαρῶν, τὸ ἐξῆς: « Ὑπό-
 μενε ἀνδρείως καὶ ἀξιοπρεπῶς ὅ,τι εἶναι ἀναπόφευκτον. Μὴ πτοοῦ
 ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Παίδαυε καὶ ἐξευγένιζε ἑαυτόν, διότι τοῦτο
 μόνον διακρίνει ἀπ' ἀλλήλων τὸν σοφὸν καὶ τὸν βέβηλον βχλον
 (profanum vulgus). Τέλος δὲ ἀτένιζε εὐθαρσῶς τὸν πανίσχυρον
 τύραννον, τὸν θάνατον». Εἰς πάντας συνιστᾷ τὴν χρυσοῦν μετρι-
 οτητα (Ἰδ. 2, 10, 5: auream mediocritatem), πάντας προ-
 τρέπει νὰ ἀποφεύγωσιν ἐξ ἴσου καὶ τὸ ἐπιφθονοῦς ὕψος καὶ τὴν
 καταπεφρονημένην χαμαιπέττειαν, νὰ ἀπέχωσι καὶ τῆς ἀλαζονείας
 καὶ τῆς ταπεινότητος, οὔτε δοῦλοι τῶν κατ' αἰσθησιν ἡδονῶν νὰ
 γίνωνται οὔτε παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν νὰ ἀπονεκρώνωσι τὰς
 αἰσθήσεις. Ὅσακις δὲ πρὸς τὸν δῆμον λαλεῖ, παρακινεῖ αὐτόν διὰ
 σεμνῶν καὶ σεβαρῶν λόγων νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν παλαιὰν ῥωμαϊκὴν
 ἀγωγὴν, εἰς τὰ ἀπλά καὶ λιτὰ ἦθη τῶν πατέρων, εἰς ἃ ἡ Ῥώμη
 ὤφειλε τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, πρὸ πάντων δὲ νὰ τηρῇ ἀπαρβίαστον
 τὴν ἰσοτιμία τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Ὅπως ἐν ταῖς σατι-
 ραῖς καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς οὕτω καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς διασύρει, καὶ
 ἐνίοτε δηκτικώτατα, τὴν ἀκάθεκτον καὶ βδελυρὰν φιλοχρηματίαν.
 Ἡ φιλοχρηματία εἶχεν μὲν ἤδη ἀρχίσει νὰ κυριεύῃ τοὺς Ῥωμαίους
 κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους τῆς ἐλευθέρας πολιτείας, ἀλλὰ τὸ
 κακὸν ἠῦξάνεν ἡμέραι κατὰ τρόπον ἐπιφθονοῦς, ὅτε ἡ μοναρχία
 ἀποκλείσασα τοὺς πολίτας ἀπὸ πάσης σχεδὸν συμμετοχῆς εἰς τὰ
 πολιτικὰ πράγματα, ἔτρεψε τὸν νοῦν αὐτῶν πρὸς τὸν πλουτισμὸν
 καὶ οἱ αὐτοῦ πρὸς τὴν τρυφήν καὶ τὴν ἀσωτίαν. — Ἐνίοτε ἐκ τῶν
 ᾠδῶν ἐποιήθησαν πρὸς τὸν ὠρισμένον σκοπὸν τοῦ νὰ ἀποτρέψωσιν
 ἐνίοτε ἐκ τῶν φίλων τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀμέ-
 τρου φιλοδοξίας καὶ ἀπληστίας καὶ ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων
 πολιτικῶν ἢ ἄλλων ἀτοπιῶν.

Θρησκευτικαὶ ἰδέαι ἐν ταῖς ᾠδαῖς. Ὁ Ὀράτιος
 διὰ τῶν ᾠδῶν ὑπεβοήθησε τὸ ἔργον τοῦ Λίγγου-
 στου. Ὁ Ὀράτιος ἦτο μὲν αὐτὸς περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἀν ὄχι ὄλως
 ἐλευθερόφρων, τοῦλάχιστον ἐκλεκτικός, πάντως δὲ ἰσπερῖτο ἐβραίων
 θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ὅμως σαφῶς διέβλεπεν ὅτι τὸ κράτος

τὸ ῥωμαϊκὸν ἔπρεπε νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ μετὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας του, πρὸς ἃς ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις καὶ ἐν ταῖς συμφοραῖς, εἶχον στενώτατα συνδεθῆ αἱ ποικίλαι φανερώσεις τοῦ δημοσίου βίου. Ἦθελε δὲ νὰ τηρῶσιν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ πατροπαράδοτα αὐτῶν θρησκευτικὰ νόμιμα, ἔστω καὶ ἂν τινες τῶν πεπαιδευμένων ἐπεχείρουν νὰ καθάρωσι τὰ παλαιὰ μυθεύματα καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ λογικώτερα ἢ καὶ νὰ ἀντικαταστήσωσιν αὐτὰ διὰ ὁσμμάτων εἰλημμένων ἐκ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. Ὅθεν, ἐπεκούρησεν ὁ ποιητὴς εἰς τὸ ἔργον, ὅπερ πρωτίστως εἶχεν ἀναλάβῃ ὁ Αὔγουστος, τὴν ἀνόρθωσιν ὁηλαδῆ τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων, τῶν ἐξωτερικῶν τῆς λατρείας τύπων, ἱερατικῶν συλλόγων κτλ. Ἐν ἀρχῇ τῆς περιφήμου ὡδῆς 3, 6 λέγει: «Θὰ πληρώνης, Ῥωμαῖε, χωρὶς νὰ πταίης, τὰς ἀμαρτίας τῶν πατέρων σου, ἐν ὅσῳ δὲν ἀνακαινίζεις τὰ ἱερά καὶ τοὺς καταρρέοντας ναοὺς τῶν θεῶν καὶ τὰ εἰκονίσματα αὐτῶν, τὰ καταμελανθέντα ὑπὸ τοῦ καπνοῦ. Ἄρχεις διότι ταπεινοῦσαι ἐνώπιον τῶν θεῶν. Ἐκ θεῶν πᾶσα ἀρχή, εἰς τοὺς θεοὺς ἀνάφερε τὴν λῆξιν. Ἐκεῖνοι, ἀμεληθέντες, πολλὰ κακὰ ἔδωκαν εἰς τὴν πολυπενθῆ Ἑσπερίαν.» Εἶπομεν ὅτι ὁ Ὀράτιος συνετάχθη πρὸς τὴν νέαν μοναρχίαν ὑπέικων εἰς τὴν ἀναπόδραστον τῶν πραγμάτων ἀνάγκην. Ὁ Αὔγουστος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ καταρρέοντα ῥωμαϊκὰ πράγματα καὶ τὰ ἐγκώμια, ἅτινα πρὸς αὐτὸν ἐπίδαφιλεύει ὁ ποιητὴς, εἰς τοῦτο κυρίως ἀπεβλέπουσιν, εἰς τὰς πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ κράτους προσπάθειας τοῦ αὐτοκράτορος, τὰς ὁποίας παντὶ σθένει, ὡς εἶπομεν, ὑπεβोधῆ καὶ αὐτός. Ἄλλ' ὅμως τούτου ἔνεκα οὐδαμῶς λησμονεῖ ὁ Ὀράτιος τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐλευθέρου πολιτείας, τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν κλείει διὰ τοῦ εὐγενοῦς θανάτου τοῦ Κάτωνος τοῦ Ἰτυκαίου (Catonis nobile letum. ὡδ. 1, 12, 35-36), τοῦ εὐσταθεστάτου τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς Καισαρικῆς μοναρχίας.

Ἐπαναλήψεις ὑποθέσεων, ἐννοιῶν, φράσεων καὶ στίχων ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου. Ἐν τοῖς

ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου συχνάκις ἐπαναλαμβάνονται αἱ αὐταὶ ὑποθέσεις, αἱ αὐταὶ ἔννοιαι καὶ αἱ αὐταὶ φράσεις. Ὀλεκλήρους δὲ στίχους ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητὴς μόνον ὅτε πρὸς ὠρισμένον σκοπὸν παραπέμπει εἰς προγενέστερα ποιήματα· οὕτω λ. χ. ὁ ἐν σατιρ. 1, 4, 92 στίχος: *Pastillos Rufilius olet, Gargonius hircum*, ἐπανελήφθη ἐκ τῆς προγενεστέρας σατίρας 1, 2, 27 — καὶ ὁ ἐν 2, 1, 22: *Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem* ἐκ τῆς σατίρας 1, 8, 11 — καὶ τὸ *Mater saeva Cupidinum* τῆς ᾠδ. 4, 1, 5 ἐπανελήφθη, ἐκ τῆς ᾠδ. 1, 19, 1.

Τίνα βιβλία τῶν ᾠδῶν εἶναι τὰ κάλλιστα. Ἡ μούσα τοῦ Ὀρατίου φανεροῦται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι ἐν τοῖς τρισὶ πρώτοις βιβλίοις τῶν ᾠδῶν. Αἱ πλεῖσται τῶν ᾠδῶν τοῦ τρίτου βιβλίου ὑπερέχουσι τῶν ἄλλων ᾠδῶν, ἀλλὰ τοῦτο ὅμως εἶναι ὄλως τυχαῖον, διότι οὐδαμῶς ἀληθεύει ὅτι ἐκεῖναι αἱ ᾠδαὶ εἶναι ᾠθῆεν, ὡς τινες ἐνόμισαν, μεταγενέστεραι τῶν ἄλλων. Τὸ τέταρτον βιβλίον, ὅπερ, ὡς εἴπομεν, ἐξῶθεν παρακινήθεις βραδύτερον ἔγραψεν ὁ Ὀράτιος, ὑπολείπεται καθ' ὅλου εἰπεῖν τῶν τριῶν προτέρων, ὅπως μάλιστα φαίνεται ἐκ τινῶν χωρίων τῆς δευτέρας, τετάρτης, ἐνάτης καὶ δεκάτης τετάρτης ᾠδῆς. Καὶ ἡ μὲν ὑψιπέτεια καὶ ἡ ἔμπνευσις εἶναι ἐν αὐταῖς κατώτεραι ἢ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τῶν ἄλλων βιβλίων καὶ οἰοῦνται ἐπιβεβλημένα εἰς τὸν ποιητὴν, ὅχι δὲ αὐθόρμητοι, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν τεχνικὴν μορφήν εἶναι τὸ τέταρτον βιβλίον ἴσον πρὸς τὰ ἄλλα, ἐνίοτε δ' ἴσως καὶ ὑπέρτερον.

Carmen saeculare. Ἐδῶ τέλος πρέπει νὰ κάμωμεν λόγον καὶ περὶ τοῦ ἑκατονταετήρου λεγομένου ὕμνου ἢ ἑκατονταετηρικῆς ᾠδῆς (*carmen saeculare*), ἣν ἐπιτάγματι τοῦ Αὐγούστου ἐποίησεν ὁ Ὀράτιος ἵνα ψαλῆ κατὰ τὴν μεγάλην ἑκατονταέτηρον ἑορτήν. Ἡ ἑορτὴ αὕτη διὰ λόγους πολιτικούς καὶ καθ' ὑπόδειξιν τῶν συμβουλευτικῶν χρησμῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ὑπεβόηθουν τὸν Αὐγούστον εἰς τὸ ἐπανορθωτικὸν ἔργον του, ἐτελέσθη ἐν ἔτει 17 π. χ. καὶ κατὰ τι, πιθανώτατα, ἀρχαῖον ἔθος, ἑκατὸν καὶ ὀκτώ εἶτα μετὰ τὴν τέλεισιν τῆς προτέρας. Ἐψάλη δὲ ὁ ὕμνος ὑπὸ χοροῦ εὐγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων, ὧν ἔζων καὶ ὁ πατήρ

καὶ ἡ μήτηρ (*patrimi καὶ matrimi*). Οὗτος δὲ ὁ ὕμνος εἶναι τὸ μόνον τοῦ Ὁρατίου ποίημα, ὅπερ ἀναντιρρήτως ἐποιήθη πρὸς μουσικὴν ἐκτέλεσιν. Περιέχει δέ, ὡς ἀπῆται ἡ περίστασις δι' ἣν ἐγράφη, εὐχὰς καὶ ἰκεσίας κυρίως μὲν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς «ἵνα δώσωσι χρηστὰ ἤθη εἰς τὴν εὐμαθῆ νεότητα, ἡσυχίαν εἰς τὸ ἡρεμαῖον γῆρας καὶ εἰς τὸ γένος τοῦ Ῥωμύλου πλοῦτον καὶ γόνους καὶ πᾶσαν δόξαν (στχ. 45-48).» Ἔχει δὲ τὸ *carmen saeculare* καὶ δύναμιν λόγου καὶ σεμνότητα πολλήν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἄμειρον τῶν ἐλαττωμάτων ἐκείνων, ἃ ἔχουσιν αἱ πολιτικαὶ ψοφαὶ καθ' ὅλου καὶ ἰδίᾳ αἱ τοῦ τετάρτου βιβλίου¹. Ἐντύπωσιν κάμνουσιν οἱ στίχοι 17-20, διότι ὑπενθυμίζουσι σχεδὸν τὴν ἐπίσημον καὶ τυπικὴν φράσιν τῶν νόμων :

Diva, producas subolem patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis prolisque novae feraci
Lege marita.

Πρέπει δ' ἄλλως νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὁ Ὁρατίος ἐποίησε

¹ Κατὰ τὰς γενομένας ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως ἀνασκαφὰς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς 1890 μέχρι τοῦ μαρτίου 1891 ἀπεκαλύφθη ἡ ἐπίσημος ἀναγραφή τῆς ἐν ἔτει 17 τελεσθείσης ἐορτῆς τῶν σαικουλαρίων. Ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ ἐπιγραφῇ φέρονται (στχ. 147-150) καὶ τάδε: *Sacrificioque perfecto pueri XXVII quibus denunciatum erat patrimi et matrimi et puellae totidem carmen cecinerunt* (ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ); *eodem que modo in Capitolio. Carmen composuit Q. Horatius Flaccus*. Τὴν ἐπιγραφὴν πρῶτος ἐξέδωκε καὶ ὑπεμνημάτισεν ὁ Μόμσεν πρῶτον μὲν ἐν τοῖς *Monumenti antichi* ταῖς ἐκδιδομένοις ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῆς λεγομένης τῶν *Lincei* (1891), ἔπειτα δὲ καὶ ἐν τῇ *Ephemeris epigraphica* (τόμ. 8. τεύχ. 2). Ὡς εἰκὸς πλείστα ἐγράφησαν περὶ αὐτῆς, ἐξ ἧς κάλλιον νῦν καὶ ὀρθότερον ἐρμηνεύεται καθ' ὅλου καὶ τὸ ποίημα. Τῆς ἐκατονταετηρικῆς ᾠδῆς ἔχομεν καλλίστην ἐν μέτρῳ σαπφικῷ ἐλληνικὴν μεθερμηνείαν τοῦ μακαρίτου καθηγ. Φιλίππου Ἰωάννου ἐν τοῖς *Φιλολογικοῖς Παρέργοις* (σελ. 495 ἐξ. ἐκδ. 6').

τὸν ὕμνον τοῦτον κατ' ἐπίσημον ἐντολήν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ψαλῆ ἐν δημοσίᾳ τελετῇ¹.

Γλῶσσα τῶν ᾠδῶν. Τὴν γλῶσσαν τῶν ᾠδῶν καγονίζουσιν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, αἵτινες καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἐπιστολῶν, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ἡ τῶν ᾠδῶν εἶναι κατὰ φυσικὸν λόγον ὑψιπετεστέρα. Εἶναι λοιπὸν ἡ γλῶσσα τῶν ᾠδῶν τεχνικωτάτη, μεμελετημένη, ἀξιόλογος, ἀστεία κατὰ τὴν καλλίστην τῆς λέξεως σημασίαν, λαμπρὰ καὶ γλαφυρά, ἐν μέτρῳ δὲ καὶ καταλλήλως ἐλληνίζουσα. Εἶναι δὲ πρὸς τούτοις ἀρμοδία καὶ εὐκαμπτος εἰς ἀπόδοσιν παντὸς χαρακτῆρος τοῦ λόγου, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πλεῖστον, διότι ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις, περὶ ὧν εἵπομεν ἄνωτέρω.

¹ Παρετήρησεν ὁ G. Boissier (Revue de Philologie τόμ. 8 σ. 1 ἐξ.) ὅτι ὁ Ὀράτιος κατὰ πρῶτον ἐν τῷ *carmen saeculare* ἔχει ὑπαινιγμοὺς εἰς τὴν Αἰνειάδα (ἰδ. στχ. 36 ἐξ. καὶ μάλιστα Βιργ. Αἰν. 6, 854: *Bellante prior, iacentem—lenis in hostem*, πρὸς ἃ πρὸβλ. τὸν στχ. τοῦ Βιργιλίου: *Parcere subiectis et debellare superbos*). Ἐκτοτε δέ, ἐν τοῖς μετὰ τὸ *carmen saeculare* ποιήμασιν, οἱ εἰς τὴν Αἰνειάδα καὶ τὸν μῦθον τοῦ Αἰνείου ὑπαινιγμοὶ γίνονται συχνότεροι, ἐν ᾧ ἐν τοῖς προτέροις οὔτε εἰς τὸ ποίημα τοῦ Βιργιλίου γίνεται τις ὑπαινιγμὸς οὔτε καὶ τοῦ μύθου τοῦ Αἰνείου καθ' ὅλου γίνεται μνεῖα (ἰδ. μάλιστα τὴν ᾠδὴν 1, 12 ἔνθα ὑπῆρχε λόγος νὰ μνημονευθῶσι τὰ κατὰ τὸν Αἰνειάν). Τοῦτο δὲ εἶναι τῷ ὄντι παράδοξον διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 39 ἢ 40 π. γ. ὁ Προπέρτιος (3, 33 ἐξ.) εἶχε προαναγγείλῃ τὴν Αἰνειάδα μετ' ἐνθουσιασμοῦ:

*Cedite Romani scriptores cedite Grai,
Nescio quid maius nascitur Iliade.*

(ἔνθα, λέγω τοῦτο ἐν παρόδῳ, εἰκάζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῆ *Romanis*). Εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ υποθέσωμεν ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν ὁ Ὀράτιος τὴν Αἰνειάδα καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, ὡς τὴν ἐγίνωσκεν ὁ Προπέρτιος καὶ ὅτι φίλτατος ὢν τοῦ Βιργιλίου (Ὀρατ. σατιρ. 1, 5, 42) δὲν εἶχε καὶ αὐτὸς παραστῆ εἰς τὰ ἀναγνώσματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνεν ὁ Βιργίλιος πρὸς τοὺς φίλους του ἵνα μάθῃ τὴν γνώμην των περὶ τῆς Αἰνειάδος, καθὼς λέγει ὁ Δονᾶτος (σ. 62 τοῦ Σουητωνίου ἔκδ. Reifferscheid). Ὁ Boissier δέχεται ὅτι τῷ 17 π. γ. ὅτε ἐγράφη τὸ *carmen saeculare* ἐγένετο καὶ ἡ ἐκδοσις τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ Βαρίου καὶ τοῦ Τούκκα, δύο δηλαδὴ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιργιλίου, καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι λίαν πιθανή.

Ἐν ταῖς ῥῥαῖς καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἡ τέχνη τοῦ Ὀρατίου φανερώνεται ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ θαυμαστῇ λαμπρότητι. Πᾶσάν του λέξιν ἔχει ζυγίσῃ ὁ ποιητὴς ἐπὶ χρυσῶν πλαστίγγων καὶ διὰ τοῦτο ἐκφράζει διὰ τῶν λέξεων, ἃς μεταχειρίζεται, εὐστοχώτατα καὶ πληρέστατα τὸ ἐκάστοτε ἀκριβὲς νόημα, τῆς δὲ περιόδου τὰ διαφορα μέρη συνάπτει πρὸς ἄλληλα ἐναρμονίως καὶ συμφωνότατα πρὸς τὸν κανόνα, ὃν αὐτὸς ἔταξε: «Πρὸς τὴν ἀρχὴν νὰ μὴ ὁυσαρμοστῇ τὸ μέσον, μηδὲ πρὸς τὸ μέσον τὸ τέλος (Πρὸς Πείσ. 152. *Primo ne medium, medio ne discrepet imum*).

Εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ἐπικουρίαν οὐχὶ σπανίως καταφεύγει, ἀλλ' οὔτε ὑπερβολικὴν οὔτε ἄτοπον χρῆσιν κάμνει τῶν ῥητορικῶν κωσμημάτων τοῦ λόγου. — Παρατηρήθη δὲ ὅτι σπανιώτατα ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου (ὅπως καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν μετὰ τὸν Βιργίλιον ποιητῶν) εὐρίσκεται ἡ παρομοίωσις ἢ λεγομένη *alliteratio*, ἥτοι μόνον ἐν τυπικαῖς τισι φράσεσιν (*more modoque*) ἢ ἔνθα συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας λέξεις ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ἢ παρεμφερῆ σημασίαν (*patriam populumque—pater atque princeps—maius meliusve*).

Καὶ τὴν ἀλληγορίαν ἀκόμη ὁ Ὀράτιος δὲν ἀγαπᾷ καὶ δικαίως. Ἡ μόνη παρ' αὐτῷ καθ' ὅλου ἀλληγορικὴ ῥῥὴ εἶναι ἡ 14 τοῦ Α' βιβλίου, περὶ ἧς ἔγινεν ἀνωτέρω λόγος. Ἄλλως δὲ ἐνιαχοῦ τῶν ῥῥῶν κάμνει ἐν μέτρῳ χρῆσιν καὶ τῆς ἀλληγορίας, οἷον ἐν ῥῥ. 1, 5, 6—16 καὶ 3, 20, 1—10.

Καὶ τὰ γνωμικὰ εἶναι ἀρμοδίως καὶ ἐν μέτρῳ καὶ αὐτὰ ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὰς ῥῥὰς καὶ μάλιστα, ὅπως εἶναι φυσικόν, τὰς σεμνοτέρας. Ἀρχαῖσμοι δὲ ὀλίγιστοι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ῥῥαῖς· ἐν 4, 11, 8 ἔχομεν τὸν ἀρχαῖκόν τύπον τοῦ ἀπαρεμφάτου *spargier* (ἂν εἶναι γνήσιον τὸ χωρίον), ἔπειτα τὸ ἀπαρέμφατον τοῦ *lavo* σχηματίζεται πανταχοῦ *lavere* καὶ δις ἐν τοῖς παλαιότεροις βιβλίοις (1, 10, 3—3, 12, 8) ἀναγινώσκομεν τὴν λέξιν *catus* (= *prudens*). Ἀκόμη δ' ἴσως σπανιωτέρα εἶναι ἡ χρῆσις δημῶδων τύπων ἢ λέξεων, οἷον *puertia*, *sürpuerat* (συγκεκομμένοι τύποι), *mannus* (ἱππάριον).

Παρατηρήθη ἤδη ὅτι ὁσάκις ὁ Ὀράτιος μεταχειρίζεται ἑλληνικὴν λέξιν, ὅπερ συχνάκις συμβαίνει ἐν ταῖς ψόδαῖς, ἐνθα μάλιστα τὰ κύρια ὀνόματα τὰ ἑλληνικὰ εἶναι οὐκ ὀλίγα, προτιμᾷ νὰ κλίνη αὐτὴν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν κλίσιν (ἐν ταῖς σατίραις, εἶδομεν ὅτι προτιμᾷ τὴν λατινικὴν κλίσιν), ἐπόμενος εἰς τὴν συνήθειαν, ἧς εἶχον γίνῃ εἰσηγηταὶ οἱ παλαιότεροι ποιηταὶ καὶ αὐτὸς ἴσως ὁ Ἔννιος. Ὅθεν τὰς ἑλληνικὰς καταλήξεις μεταχειρίζεται ὄχι ἐν πάσαις ταῖς πτώσεσιν, ἀλλ' ἐν ἐκείναις μόνον, ἐν αἷς εἶχε καθ' ὅλου καταστήσῃ αὐτὰς ἀνεκτὰς καὶ κοινὰς ἢ συνήθεια. Τοῦναντίον δέ, φεύγων ὡς πάντοτε τὰς ὑπερβολὰς, δὲν ἀγαπᾷ τοὺς νεωτερισμοὺς, οἵτινες ὡς πρὸς τοῦτο τὸ πρᾶγμα εἶχον ἀρχίσῃ νὰ εἰσάγωνται εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κατούλλου καὶ δὴ ἀποφεύγει τὴν ἑλληνικὴν κατάληξιν τῆς ἐνικῆς ὁδοτικῆς εἰς i (ἢ λατινικὴν κατάληξιν εἶναι i), ἣν ἄλλοι ποιηταὶ μετεχειρίσθησαν (οἶον Minoidi = τῇ Μινωίδι, Iasoni = τῷ Ἰάσονι) καὶ τὴν τῆς πληθυντικῆς ὁδοτικῆς εἰς sin (οἶον schemasin = τοῖς σχήμασιν, Hamadryasin = ταῖς Ἀμαδρυάσιν). Σημειώσεως ἄξιοι εἶναι οἱ τύποι Achillei, Ulixei, Alyattei, οἵτινες προϋποθέτουσιν ἀνυπάρκτους ὀνομαστικὰς εἰς eus. — Τύπους τινὰς μεταχειρίζεται ὁ Ὀράτιος καὶ κατὰ ζῆλον Ὀμηρικόν, οἶον Ilios ἀντὶ Ilion (δὲς ἐν ταῖς ψόδαῖς καὶ ἄπαξ ἐν τοῖς ἐπιφωτοῖς) καὶ Argos ἀντὶ Argi.

Καὶ συντάξεις μεταχειρίζεται ἑλληνικὰς ὁ Ὀράτιος. Συντάσσει λ. γ. πρὸς γενικὴν τὰ ῥήματα regnare, desinere, abstinere, καθὼς καὶ τινὰ ἐπίθετα, οἶον integer vitae. Καὶ τῆς ἑλληνικῆς αἰτιατικῆς τοῦ κατὰ τι κάμνει χρῆσιν, ἣτις αἰτιατικὴ σχεδὸν ἴσῃν ἔχει δύναμιν πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν γενικὴν ἐν τῷ integer vitae. Ὡσαύτως κατὰ ζῆλον ἑλληνικόν πρὸς ὁδοτικὴν συντάσσει τὰ ῥήματα τὰ σημαίνοντα ἀγωνίζεσθαι (luctari, decertare) καὶ μεταχειρίζεται ἐν μεταβατικῇ σημασίᾳ τὰς παθητικὰς μετοχὰς ἀμεταβάτων τινῶν ῥημάτων, οἶον regnatus, triumphatus. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἔχομεν καὶ παθητικὸν ἐνεστώτα ὀριστικῆς ἐν μεταβατικῇ σημασίᾳ: imperor, invideor. Παρατηροῦμεν ἀκόμη ὅτι συχνότερον μὲν ἐν ταῖς ψόδαῖς, ἀλλὰ καὶ

ἀλλαγῶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀρατίου, φέρονται πρὸς ἀπαρέμ-
φατον ἐπίθετα καὶ ῥήματα πρὸς δῆλωσιν ἐννοιῶν, αἵτινες ἐν τῷ
δοκίμῳ πεζῷ λόγῳ συνήθως ἐκφράζονται δι' ἄλλων συντάξεων
(οἶον: *nescius cedere* ῥδ. 1, 6, 6 — *impotens sperare* 1,
37, 10 — *pecus egit altos visere montes* 1, 2, 7 — *tristi-
tiam et metum tradam protervis in mare Creticum por-
tare ventis* 1, 26, 2). Τέλος εὐρίσκεται ἐνίοτε παρὰ τῷ Ὀρα-
τίῳ ἡ ἐλληνίζουσα σύνταξις τῆς ταυτοπροσωπίας ἐν ἀπαρεμφα-
τικαῖς προτάσεσιν, ἐνθα ἡ συνήθεια τῶν Ῥωμαίων θὰ ἀπῆτει
τὴν ἑτεροπροσωπίαν (ῥδ. 3, 27, 73: *Uxor invicti Iovis esse
nescis* — ἐπιστ. 1, 7, 22: *Vir bonus et sapiens dignis
ait esse paratus*). Καὶ πάντων μὲν τούτων τῶν ἰδιωμάτων εὐ-
ρίσκονται παραδείγματα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ποιητῶν τῶν
Αὐγουστειῶν χρόνων, ἀλλ' ὅχι ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι συντακτικαὶ ἀνωμαλῖαι, αἵτινες δὲν
εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρῶνται ὡς ἐλληνισμοί, ἀλλὰ δύνανται κάλλι-
στα νὰ ἐξηγῶνται ὡς κατὰ σύνεσιν συντάξεις, ὅπερ εἶναι ἰδιῶμα
συνηθέστατον εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Τεταύτη λ. χ. εἶναι ἡ
πρὸς αἰτιατικὴν ἀντικειμένου σύνταξις ἀμεταβάτων ῥημάτων δυ-
νάμει τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς αὐτὰ μεταβατικῆς ἐννοίας, οἶον
ardere = *amare* (καὶ ἐλληνιστὶ *καίεσθαι* = ἐρᾶν), *contre-
miscere* = *pertimescere*. Καθ' ὁμοίαν δὲ ἀναλογίαν καὶ τὰ
ἐπίθετα *liber, vacuus, purus* συντάσσονται πρὸς γενικὴν κατὰ
συνεχῶρομὴν πρὸς τὸ *expers*.

Καθ' ὅλου δὲ προσῆκον εἶναι νὰ μὴ θεωρῶμεν ὡς ἐλληνισμοὺς
τὰς ἀνωμαλούς ἐκείνας συντάξεις, ὧν ὑπάρχουσι μὲν ἀνάλογοι ἐν
τῇ ἐλληνικῇ γλῶσσῃ, ἀλλ' ὅμως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ἐξ
αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς λατινικῆς γλῶσσης ἢ ἐκ τῆς ιστορικῆς αὐ-
τῆς ἀναπτύξεως.

Καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ νέων λέξεων ἐμιμήθη τοὺς Ἕλληνας
ὁ Ὀράτιος καὶ συχνότερον ἀκόμη ἐν τῇ χρήσει παλαιῶν λέξεων
ἐν νέᾳ σημασίᾳ. Τίνα δὲ καθ' ὅλου γνώμην εἶχεν ὁ Ὀράτιος περὶ
τῶν ἐν τῇ γλῶσσῃ νεωτερισμῶν, εἶπομεν ἐν τῷ περὶ τῶν ἐπιστο-

λῶν κεφαλαίῳ. Ὅσα δὲ ἐνεωτέρισεν, ἢ βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς ἦ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ὀράτιος ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἐγένοντο καθ' ὅλου ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῶν μετ' αὐτὸν ποιητῶν, ἂν καὶ ἢ ὡς πρὸς τοῦτο ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐπίδρασις τοῦ Ὀρατίου δὲν ὑπῆρξε τοσοῦτον μεγάλη καὶ ἀποτελεσματικὴ ὅσον ἢ τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀβιδίου.

Δὲν εἶναι πολλαὶ αἱ λέξεις, αἵτινες μόνον ἢ σχεδὸν μόνον παρὰ τῷ Ὀρατίῳ εὐρίσκονται, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐσώθησαν βεβαίως μόνον παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ποιητῇ ὅλως κατὰ τύχην, διότι δηλαδὴ πλεῖστα λατινικὰ ποιήματα καὶ συγγράμματα ἀπωλεσθησαν, ἐν οἷς πιθανὸν εἶναι νὰ ὑπῆρχον καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι. Ὅ,τι δὲ εἶναι σχετικὸν πρὸς τοῦτο τὸ ζήτημα εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ Γραμματικῷ καὶ μετρικῷ πίνακι τῷ προσηρητημένῳ ἐν τέλει τῆς ἐργ. (στερεοτύπου παρὰ τῷ Teubner) ἐκδόσεως τοῦ Ὀρατίου. Πολὺ τολμηρὸς ἐν τῇ χρήσει νέων λέξεων ὁ Ὀράτιος δὲν εἶναι; ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλως ἀποτυγχάνει (ὅπως λ. χ. ἐν τῇ λέξει *inaudax* ῥδ. 2, 20, 30 = ἄτολμος).

Ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὴν μετρικὴν τῶν ῥαμάτων. Ὡς ἤδη παρατηρήσαμεν, ὁ Ὀράτιος δὲν ἐπενόησεν ἴδια μέτρα, μόνον δὲ οἱ ἄρτιοι στίχοι τῆς ῥδ. 1, 8 καὶ τοῦ 13 ἐπωδῶν ἔχουσι μετρικὴν κατασκευὴν, ἣτις δὲν εὐρίσκεται ἐν τοῖς σφζομένοις ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν. Ἐν τῇ μεταχειρίζεται ὅμως τῶν ἐλληνικῶν μέτρων εἶχε πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ῥωμαϊκὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν φύσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Ὅπου λ. χ. οἱ Ἕλληνες ἀδιαφόρως μετεχειρίζοντο μακρὰν ἢ βραχεῖαν συλλαβὴν, ἐκεῖνος πάντοτε ἢ σχεδὸν πάντοτε κάμνει αὐστηρῶς χρῆσιν τῆς μακρᾶς, — εἰς τοὺς ὑπερδεκασυλλαβῶς λογαοιδικούς στίχους ὥρισε σταθερὰς τομάς, — καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐκανόνισεν ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον καὶ σταθερότερον τὰ τῶν μέτρων, δι' ὃ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ποιηταὶ ἠκολούθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαρκαθάτως τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τεθέντας κανόνας. Κατὰ τινὰ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν αἰολικῶν μέτρων ἀπορρέουσιν ιδιότητες, ἐνίοτε ἐντὸς μὲν τῆς στροφῆς, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου γίνεται συρίζησις ἢ ἐκθλιψις τοῦ τελικοῦ φω-

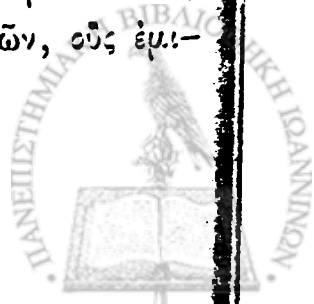

νήεντος ἢ καὶ κόπτεται ἢ λέξις εἰς δύο, ἄλλοτε δὲ πάλιν τελευτᾷ ὁ στίχος εἰς πρόθεσιν ἢ σύνδεσμον μονοσύλλαβον, ὅπερ ὅμως προσεπάθουν νὰ ἀποφεύγωσιν οἱ μεταγενέστεροι ποιηταί. Ἀρίστην μετρικὴν κατασκευὴν ἔχει ἡ δωδεκάτη ᾠδὴ τοῦ τρίτου βιβλίου. Ἀποτελεῖται ὅλη ἐκ μιᾶς στροφῆς συγκειμένης ἐκ τεσσάρων μακρῶν στίχων, ὧν ἕκαστος διαιρεῖται εἰς τρία κῶλα καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα περιέχουσι τέσσαρας ἰωνικοὺς ἀπ' ἐλάσσονος (— — — —), τὸ δὲ τελευταῖον δύο. Μόνη δὲ ἡ ᾠδὴ αὕτη ἔχει τοῦτο τὸ μέτρον.

Ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ τεχνικὴ λεπτότης, μεθ' ἧς ὁ Ὀράτιος ἐν ταῖς ἰσαριθμοῖς πρὸς τὰς Μούσας ἐννέα ᾠδαῖς τοῦ Α' βιβλίου μεταχειρίζεται ποικιλώτατα μέτρα καὶ σχεδὸν πάντα ὅσα κατὰ προτίμησιν μετεχειρίσθη ἐν τοῖς λυρικοῖς ποιήμασιν. Εἶναι δὲ τὰ λυρικά μέτρα τοῦ Ὀρατίου δέκα καὶ τρία τὰ πάντα, ἐξ ὧν μόνον ποιήματα εἶναι πεποιημένα ἐν μέτροις ἄλλοις ἢ τὰ τῶν ἐννέα πρώτων ᾠδῶν.

Συχνοτάτη εἶναι ἡ ἀλκαϊκὴ στροφή, ἣτις διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως. Μεταχειρίζεται δ' αὐτὴν ὁ Ὀράτιος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἐν ταῖς σεμνοτέραις ᾠδαῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις. Μετὰ τὴν ἀλκαϊκὴν, δευτέρα ἔρχεται ὡς πρὸς τὴν συχνὴν χρῆσιν ἡ σαπφικὴ, ἔχουσα χαρακτῆρα μαλακώτερον καὶ χαριέστερον τῆς ἀλκαϊκῆς, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὅταν ἔπρεπεν ἴσως νὰ τὴν μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς καὶ ἐν ἐκείναις ταῖς ᾠδαῖς, ὧν εἶναι σοβαρότερον τὸ περιεχόμενον. Κατὰ τρίτον λόγον ὡς πρὸς τὸ συχνὸν τῆς χρήσεως ἔρχονται πέντε εἰδῶν ἀσκληπιάδαιοι στροφαί, ἐν μέρει μὲν συγκείμεναι ἐκ καθαρῶν ἀσκληπιαδῶν στίχων μειζόνων ἢ ἐλασσόνων, ἐν μέρει δὲ ἐκ γλυκωνείων ἢ γλυκωνείων μετὰ φερεκρατείων. Ἐκ τῶν 104 ᾠδῶν τοῦ Ὀρατίου αἱ 97 εἶναι πεποιημένα κατὰ τὰ ρηθέντα μέτρα (ἀλκαϊκά, σαπφικά, ἀσκληπιάδεια).

Ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέτρων ἐν σχέσει μάλιστα πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ᾠδῶν καὶ τὴν προσηκουσαν ἐκφρασιν τῶν ψυχικῶν παθημάτων καὶ καθ' ὅλου τῶν περιγραφόμενων περιστάσεων, ἔμεινεν ὁ Ὀράτιος ὑποδεέστερος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, οὓς ἐμι-

μήθη. Είναι δὲ τὸ πρᾶγμα κατὰ πολὺ φυσικόν, διότι τὰ μέτρα, τὰ ὅποια μετεχειρίσθη εἶναι ὀθνεῖα καὶ ἐπέισακτα, ἢ δὲ ἐν τῇ λατινικῇ ποιήσει χρῆσις αὐτῶν ὅλως τεχνητή. — Οἱ μετὰ τὸν Ὀράτιον ποιηταὶ μέχρι τῶν μέσου λεγομένου αἰῶνος πολλὴν ἔκαμον χρῆσιν τῶν ὑπ' ἐκείνου εἰσαχθέντων εἰς τὴν λατινικὴν ποίησιν μέτρων καὶ ὁμῶς τῶν συνηθεστέρων, κατὰ τὸν πρῶτον μάλιστα μ. Χ. αἰῶνα μετεχειρίζοντο οἱ ποιηταὶ τὰ μέτρα τοῦ Ὀρατίου ὑπέκοντες εἰς κανόνας ἔτι μᾶλλον ἀυστηροὺς καὶ μετὰ σχολικῆς σχεδὸν ἀκριβολογίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐκλιπόντος τοῦ Ὀρατίου συνεξέλιπε καὶ ἡ συνήθεια τῆς τετραστίχου στροφῆς, ἣν ἐκεῖνος αἰετοῦ ἐτήρησε, διότι οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ ἢ σπανιώτατα ἢ καὶ οὐδόλως ἐφιλοτέχνουν τετραστίχους στροφὰς καὶ μόνη ἡ σαπφικὴ στροφή εὐρίσκεται παρ' αὐτοῖς ἐκ τεσσάρων στίχων συγκειμένη.

Ἄν ἤδοντο αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ὀρατίου. Πολλάκις ἐζητήθη ἂν ἤδοντο συνήθως τὰ λυρικὰ ποιήματα τοῦ Ὀρατίου. Τὰ μὲν ποιήματα τῶν Αἰολέων ποιητῶν γνωστὸν εἶναι ὅτι ἤδοντο πρὸς ἔγχορδον μουσικὸν ὄργανον καὶ μάλιστα πρὸς λύραν, πολλάκις δὲ καὶ ὁ Ὀράτιος κάμνων λόγον περὶ τῆς ἑαυτοῦ ποιήσεως ἀναφέρει ἄσμα καὶ λύραν. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ὁ ποιητὴς ἢ ἤδεν αὐτὸς—ἂν εἶχε πρὸς τοῦτο φωνήν—τὰ ἴδια ποιήματα ἢ ἤκροατο αὐτῶν ἄδομένων ὑπὸ ἄλλων, πρὸς ὄργανον μουσικὸν ἢ καὶ ἄνευ ὄργανου, ὅπως ἐγένετο ἐνίοτε καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα (ἔχομεν μάλιστα καὶ χειρόγραφα τοῦ Ὀρατίου τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων μετὰ μουσικῶν σημείων) καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἄλλως δὲ περὶ τοῦ τοιοῦτου ἄσματος ὁὐκ ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν πολὺ μεγάλην ἰδέαν, διότι ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι οἱ παλαιοὶ κατώρθωσαν μὲν νὰ φθάσωσιν εἰς θαυμαστὴν τελειότητα ὡς πρὸς τὴν μελωδίαν τῆς γλώσσης, ὡς δεικνύει ἡ ἀρχαία προσωδία καὶ ἡ μετρική, ἀλλ' ὅμως ὡς πρὸς τὴν κυρίως μουσικὴν, ὡς σήμερον ἡμεῖς ἐννοοῦμεν τὸ πρᾶγμα, ὁὐκ εἶχον κάμνη μεγάλας προόδους. — Πάντως δὲ ἡ μουσικὴ ὀλίγον ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς μετρικῆς καὶ παρ' Ὀρατίῳ καὶ καθ' ὅλου ἐν τῇ λατινικῇ ποιήσει.

Αἱ τελειόταται ᾠδαί. Αἱ ᾠδαί, ὡς δύναται τις νὰ λάβῃ ὡς τελειότατα τοῦ ποιητικοῦ τούτου εἴδους ὑποδείγματα, εἶναι, ἐκ μὲν τῶν σεμνοτέρων ἢ τετάρτη τοῦ Γ' βιβλίου (*Descende caelo, et dic, age, tibia* κτλ.), ἐκ δὲ τῶν φαιδροτέρων ἢ ἐνάτη τοῦ Γ' ὡσαύτως βιβλίου (*Donec gratus eram tibi* κτλ.)¹.

Ἡ ποιητικὴ τοῦ Ὀρατίου ἰδιοφυΐα καταφαίνεται λοιπὸν μάλιστα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ἐν ταῖς φαιδροτέραις ᾠδαῖς. Ἡ δὲ δικαία ἀξίωσις τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν ἀθανασίαν, τὴν ὁποίαν ἀξίωσιν τοσάκις ἔχει ἐκδηλώσῃ, βάσιν κυρίως ἔχει ἐκεῖνα τὰ ποιήματα.

Ἡ δόξα τοῦ Ὀρατίου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων κατ' ἀξίαν τὸν Ὀράτιον καὶ ἀνεγνώριζον τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, ἂν καὶ εἶχεν ὁ ποιητὴς οὐκ ὀλίγους ἐχθροὺς καὶ σχεδὸν διήνυσε τὸν βίον ἀγωνιζόμενος πρὸς αὐτούς. Περὶ τῶν μιμητῶν τοῦ Ὀρατίου τῶν τε συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, καθὼς καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπωφελήθησαν οἱ μιμηταὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἀκριβέστατα διέλαβεν ὁ Μαρτίνος Χέρτς ἐν σειρᾷ προγραμμάτων τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βρατισλαβίας (Breslau), κατὰ τὰ τέσσαρα ἔτη 1877-1880. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀρατίου ὑπάρχουσιν ὑπαινιγμοὶ ἢ καὶ φανεραὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς ἀρίστης ἀποδοχῆς, ἧς ἔτυχον αἱ ᾠδαὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν Ῥωμαίων. Ἰδ.: ᾠδ. 3, 11, 5-6, ἐνθα πρὸς τὴν λύραν αὐτοῦ ἀποτεινόμενος ὁ ποιητὴς λέγει ὅτι «οὔτε φωνὴν εἶχεν ἄλλοτε, οὔτε εὐάρεστος ἦτο, νῦν δὲ τέρπει καὶ τῶν εὐδαιμόνων τὰ συμπόσια καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν». — 4, 3, 13-24. «Τὰ τέκνα τῆς Ῥώμης τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων μὲ τιμῶσι καταλέγοντές με εἰς τοὺς ἐρα-

¹ Ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἐδῶ ἔμμετρον αὐτοῦ μετάφρασιν τῶν δύο ᾠδῶν μετὰ καὶ τινων σχετικῶν ἐρμηνευτικῶν σημειωμάτων. Καθ' ὅλου δὲ ἔμμετρως μεταφράζει τὰ ἐκάστοτε παρατιθέμενα χωρία τοῦ Ὀρατίου. Ἡμεῖς ὁμῶς, εἰδικεύσαντες τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας μεταφράσεως, ἐνομίσαμεν περιττὸν νὰ παραθέσωμεν οἰονδήποτε μετάφρασιν, ἐντελῶς ἄσκοπον μάλιστα θὰ ἦτο ἂν ἡ μετάφρασις παρετίθετο περὶ. Ἐς μελετήσῃ ὁ ἀναγνώστης καθ' ἑαυτὸν τὰς δύο ᾠδὰς, τὰς ὁποίας προβάλλει ὡς ἔξοχα τοῦ εἴδους παραδείγματα ὁ Λ. Μύλλερ.

σμίους χορούς τῶν ποιητῶν καὶ ἤδη ὀλιγώτερον δάκνομαι ὑπὸ φθονεροῦ ὀδόντος. Ὡ μοῦσα, ἣτις ῥυθμίζουσα τὴν χρυσοῦν φόρμιγγα ἐκβάλλεις γλυκεῖς φλόγγους, ἣτις δύνασαι νὰ πορίσης καὶ εἰς τοὺς ἀφώνους ἰχθύς τοῦ κύκνου τὸ ἄσμα, ἂν μόνον θελήσης, σὸν ἔργον εἶναι ὅτι ἐγὼ ὑπὸ τῶν διαβωτῶν διὰ τοῦ δακτύλου δεικνύομαι ὡς ὁ ψάλτης τῆς ῥωμαϊκῆς λύρας. Ὅτι ἐμπνέομαι καὶ ἀρέσκω, ἐὰν ἀρέσκω, εἰς σὲ ὀφείλω».

Εἰς δὲ τὴν τιμὴν, ἣς ὁ ποιητὴς ἀπήλαυε παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, ἔδοκεν εὖτως εἰπεῖν καὶ ἐπίσημον χαρακτῆρα ὁ Αὐγουστος, ἀναθέσας εἰς αὐτὸν νὰ ποιήσῃ τὸ *carmen saeculare*.

Ἐκ τῆς 19 ἐπιστολῆς τοῦ Α' βιβλίου σαφῶς καταφαίνεται ὅτι πολλοὶ καὶ ζῶντες ἔτι τοῦ ποιητοῦ ἐμιμοῦντο τὰ ποιήματα αὐτοῦ καὶ μάλιστα τὰ λυρικά, ἀλλ' οἱ μιμηταὶ ἐκεῖνοι, ὧν ἀγνοοῦμεν νῦν καὶ τὰ ὀνόματα, ἦσαν ἀνάξιτοι λόγου, δι' ὃ καὶ ἀγανακτῶν ἐπιφωνεῖ ὁ ποιητὴς ἐκεῖνο τὸ πασίγνωστον: *O imitatores, servum pecus!*

Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τοῦ πρώτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, τῶν ὁμοίων τὴν σειρὰν κλείει ὁ Τάκιτος, γινώσκοντες πρὸς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας τὰς ῥωμαϊκὰς καλῶς κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ συνδράζωσι τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, πολὺ ἐσπούδαζον περὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀρατίου καὶ μεγάλην ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν ἐπορίζοντο. Κατὰ τοὺς ἐξῆς ὅμως χρόνους αἱ περὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀρατίου σπουδαὶ προσέλαβον χαρακτῆρα αὐθαίρετον καὶ σχολαστικόν. Εὐθύς δηλαδὴ μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ ποιήματα αὐτοῦ καὶ μάλιστα αἱ ᾠδαὶ καὶ αἱ σάτιραι, εἶχον ἀρχίσῃ νὰ διδάσκωνται ἐν τοῖς σχολείοις, ὅπερ καὶ αὐτοὺς ὁ ποιητὴς εἶχε προῖδῃ καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τινος μελαγχολίας λέγει ἐν ἐπιστ. 1, 20, 17-18 ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτὸ τὸ βιβλίον (*ad librum suum*): «Καὶ τοῦτο ἀκόμη σὲ περιμένει, νὰ γηράσης ἐν ἀπομεμακρυσμένοις χωρίοις διδάσκων τοὺς παῖδας τὰ πρῶτα γράμματα». Ὅθεν κατὰ τὰ πρῶτα ἤδη ἐβδομήκοντα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ ἔτη—ἤκμαζον τότε αἱ γραμματικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σπουδαί—, τὰ ποιήματα αὐτοῦ ὑπέστησαν οὐκ ὀλίγας παραμορφώσεις.

Ἐν ταῖς ῥῥαῖς δὲ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς λοιποῖς ποιήμασιν ἤσκησαν οἱ γραμματικοὶ καὶ οἱ σοφισταί, ἄνδρες ἐμπειρότατοι ἄλλως περὶ τὰ γραμματικά καὶ τὰ μετρικά, τὴν τέχνην αὐτῶν, ὑπεισάγοντες εἰς αὐτὰς παντοῖα παρεμβλήματα ἢ ὅπως ἐπαναλάβωσι καλὴν τινα ἔννοιαν τεχνικώτερον καὶ συντομώτερον ἢδὲ πρότερον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκφρασθεῖσαν ἢ ὅπως διασαφήσωσι τὰ λεγόμενα δι' ἱστορικοῦ τινος ἢ μυθολογικοῦ παραδείγματος. Εἶναι δὲ νῦν κατὰ τὸ πλεῖστον γνωστὰ τὰ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων παρεμβληθέντα χωρία καὶ ὀφείλομεν τὴν γνῶσιν ταύτην εἰς τὰς ἐξόχους φιλολογικὰς ἐργασίας τοῦ πρυτάνεως τῶν κριτικῶν, τοῦ Ἄγγλου Ῥιχάρδου Βέντλεϋ, καθὼς καὶ τοῦ Ὁλλανδοῦ Ὁφμανν Πέερλκαμπ. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες, μετὰ καὶ ἄλλων φιλολόγων, ἐκάθηραν τὸ κείμενον τῶν ποιημάτων τοῦ Ὁρατίου ἀπὸ τῶν νοθεύσεων καὶ τῶν σφαλμάτων, ἅτινα ἠλλοίουν αὐτό. Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουσιν ἀκόμῃ οὐκ ὀλίγα χωρία θεόμενα θεραπείας, ἐξ ὧν ἴσως εἶναι καὶ τινα δυστυχῶς ἀθεράπευτα. Ὅχι δὲ μόνον τῆς κριτικῆς τοῦ Ὁρατίου, δὲν ἐπερατώθη τὸ ἔργον, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἐρμηνευτικῆς, διότι καὶ δεξιῶ ἐξηγητοῦ ἔχουσιν ἀκόμῃ ἀνάγκην οὐκ ὀλίγα χωρία.

Ἐπειτα, κατὰ τοὺς ἔτι μεταγενεστέρους χρόνους καὶ μάλιστα κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἠλαττώθη κατὰ πολὺ ἡ δόξα τοῦ Ὁρατίου, ὃν ἐπεσκίαζεν ὁ Βιργίλιος κατ' αὐτὸς ὁ Ὁβίδιος. Αἱ ῥῥαὶ καὶ οἱ ἐπιῥροὶ εἶχον πέσῃ εἰς ἀφάνειαν, ἐν ᾧ αἱ σάτιραι, ἔνεχα τοῦ ἠθικῶ αὐτῶν περιεχομένου ἀνεγινώσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις. Οἱ νεώτεροι ὅμως χρόνοι ἠνόρθωσαν πάλιν τὸν Ὁράτιον· ἦτο δὲ τοῦτο δικαιοτάτον. Διότι πλὴν τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀρετῶν, ὁ Ὁράτιος, ὡς ἐκ τοῦ ἐλληνικῶς διαπεπλασμένου χαρακτῆρός του, ἐκπροσωπεῖ, ἐφ' ὅσον εἶναι εἰς Ῥωμαῖον ποιητὴν δυνατὸν, τὴν ἀνθρωπότητα ἀμιγῆ καὶ καθαρὰν.

Ὁ Ὁράτιος δὲν εἶναι εἰσηγητῆς νέων ιδεῶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τὸ βλέμμα αὐτοῦ τὸ ὀξὺ καὶ διαδυτικὸν ἀτενίζει κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ βίου φανερώσεις καὶ ἐκείνας ἰδίως καὶ ἐρευνᾷ. Ὅθεν σπανίως εἰσχωρεῖ εἰς τὰ μύχια τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἢ ἐξετάζει τὰ ἀπόκρυφα τῆς ἀνθρωπίνης καρ-

δίας, ὅσας δὲ ἤθελεν ἀποπειραθῆ τοιαύτας ἐρεῦνας, αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἠττῶνται ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν τοῦ ἐπιχειρήματος, αὐτὸς δὲ ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν νοσημάτων του δὲν ἔχει οὐδὲ τὸ πάθος ἐκεῖνο, ὅπερ θὰ ἠδύναντο νὰ πορίσωσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἡ φύσις τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ ὁ χαρακτήρ ὁ ῥωμαϊκός. Τούναντίον δὲ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διακρίνη ἄριστα τὰς ἰλαρωτέρας ὄψεις τοῦ βίου καὶ νὰ περιγράφη αὐτὰς μὲ πνεῦμα τῶ ὄντι ἐλληνικόν. Περιβάλλει δὲ τὰ ποιητικὰ του δημιουργήματα διὰ μορφῆς καλλιτεχνικῆς, ἐν ἣ συνδυάζονται ἡ εὐπέτεια καὶ ἡ χάρις ἡ ἐλληνικὴ πρὸς τὴν ἐμβριθειαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τὴν ῥωμαϊκὴν. Τῶ ὄντι δὲ ἐπὶ τῶν φαιδρότερων ᾠδῶν, ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν ἀρίστων σατιρῶν καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιδῶν ἐπανθεῖ τις χάρις ἰλαρὰ καὶ γαληνιαία, τὴν ὁποίαν οὔτε οἱ ἐκ τοῦ παρελθόντος φόβοι διαταράττουσιν, οὔτε αἱ ζοφεραὶ σκιαί, ἅς προβάλλει ἡ ἀδηλία τοῦ μέλλοντος. Διότι ἀνήρ διανοητικός, οἷος ὁ Ὀράτιος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ διαβλέπη ὅτι, μὲ ὄλην τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν δραστηριότητα, μεθ' ὧν ὁ Αὐγουστος προσεπάθει νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατετρίχετο ὁ ὄμημος τῶν Ῥωμαίων, ἡ θεραπεία δὲν ἦτο εὐκόλον πρᾶγμα καὶ ὅτι τούναντίον ἄφευκτος καὶ οἰκτρὰ θὰ ἐπήρχετο εἰς τὸ μέλλον ἡ κατάπτωσης καὶ ἡ παρακμὴ, ἀφ' οὗ μάλιστα τὴν ῥυθμιστικὴν δύναμιν, ἣν εἶχεν ὁ Αὐγουστος δὲν θὰ ἐκληρονόμου καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. «Τί δὲν καθιστᾷ χειρότερον, λεγεί ἐν ᾠδ. 3, β, 45-48, ὁ ζημιώδης χρόνος; Ἡ γενεὰ τῶν πατέρων μας, χείρων τῆς τῶν πάππων, παρήγαγεν ἡμᾶς πονηροτέρους καὶ ἡμεῖς πάλιν θὰ γεννήσωμεν τέκνα φαυλότερα».

Ἄλλ' οὐδὲ εἰς τὴν ποίησιν ἤνοιξε νέας ὁδοὺς ὁ Ὀράτιος. Κατέστησεν ὅμως καὶ πάλιν βατὰς ἐκείνας, ἅς παλαιότερον εἶχον ἀνοιξῆ οἱ ἐνόδοχοι αὐτοῦ πρόδρομοι, ὁ Λουκίλιος, ὁ Ἀλκαῖος, ὁ Ἀνακρέων, ὁ Ἀρχίλοχος. Διεσκέυασε δὲ τῶν μεγάλων ἐκείνων προδρόμων τὴν τέχνην κατὰ τρόπον καινοφανῆ καὶ πρωτότυπον καὶ μὲ πνεῦμα ἐλεύθερον καὶ ἰδιοφυές, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Τὴν δὲ φιλοσοφίαν ἥσκησε, καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Κικέρων. Διότι ἐκλεκτικὸς ὢν καὶ αὐτός, οὐδαμῶς προ-

σέσχε τὸν νοῦν εἰς τὰς ἐνδεχομένας ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἤδυναντο νὰ προέλθωσιν ἐκ τῆς ἀναμίξεως διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἐφρόντισε δὲ μᾶλλον νὰ παραλάβῃ ὅ,τι ἐξ ἐκάστου συστήματος ἐνόμιζε σκόπιμον καὶ συντελεστικὸν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τερπνότερον καὶ ὠραιότερον τὸν ἀνθρώπινον βίον ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὸ νὰ κάμῃ αὐτὸν ἀνεκτὸν καὶ ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τὸν ἄνθρωπον μετὰ γενναιότητος καὶ ἀλύπως νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν θάνατον. Ἀφομοιώσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν τὰ διάφορα ταῦτα στοιχεῖα, διετύπωσε αὐτὰ εἰς γνώμας μεστὰς βιωτικῆς συνέσεως, δι' ὧν πνευματικῶς ἐτρέφοντο ὄχι μόνον αἱ ἐκλεκταὶ διάνοιαι τοῦ ἔθνους του, ἐφ' ὅσον ἴστατο ἡ Ῥώμη, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λόγιοι ἄνδρες κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Τὴν δὲ πνευματικὴν ἐκείνην τροφήν καθίστατορπνοτέραν τὸ τεχνικῶς πάγκαλον εἶδος, δι' οὗ ὁ ποιητὴς ἔχει περιβάλλῃ τὰ δημιουργήματά του.

Λέγομεν νῦν συνήθως ὅτι πολλὴ ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη εἰς τοὺς Γάλλους, διότι συχνάκις γίνονται μεστῆται οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀλαχοῦ παραχθείσης ἐπιστήμης καὶ τῶν ξένων ἰδεῶν καὶ καθιστῶσιν οὕτω εἰς πολλοὺς προσιτὸν ὅ,τι πρότερον ἦτο γνωστὸν εἰς ὀλίγους μόνον. Ἀλλὰ πολλὴ μείζων εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται, ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν, εἰς τὸν Ὁράτιον, ὅστις κατέστησεν εἰς τὴν Δύσιν γνωστὰ τὰ φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων διῦλισμένα διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς συνέσεως καὶ ἐξωραϊσμένα διὰ καλλίστης ποιητικῆς μορφῆς. Κατὰ τοῦτο δὲ ὁ Ὁράτιος ὑπῆρξε καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὄπλων κραταιότερος, διότι ἐκείνων μὲν τὸ κράτος πρὸ αἰῶνων ἠφανίσθη, τὸ δὲ ἔργον τοῦ ποιητοῦ ὄχι μόνον ἐπέζησεν εἰς ἐκεῖνα, ἀλλὰ θὰ ζήσῃ, ὡς πιστεύω, ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἔτη πρὸ Χριστοῦ.

- 70 Γέννησις Βιργιλίου.
- 65 Γέννησις Ὀρατίου.
- 63 Ὑπατεία Κικέρωνος. — Γέννησις Αὐγούστου.
- 55 Θάνατος Λευκρητίου.
- 54 Γέννησις Τιβούλλου.
- 53 Θάνατος Κατούλλου.
- 47 Γέννησις Προπερτίου (;)
- 45 Ὁ Ὀράτιος ἐν Ἀθήναις.
- 44 Θάνατος Καίσαρος. — (Διόδωρος Σικελιώτης).
- 43 Θάνατος Κικέρωνος. — Γέννησις Ὀβιδίου.
- 42 Μάχη ἐν Φιλίπποις.
- 41 Διανομὴ κτημάτων εἰς τοὺς veteranos. — Ὁ Ὀράτιος ἐπανέρχεται εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ταμιακὸς γραφεύς.
- 41 — 39 Ὁ Βιργίλιος ποιεῖ τὰ Βουκολικά.
- 38 Ὁ Ὀράτιος συνιστᾶται ὑπὸ τοῦ Βαβριίου καὶ τοῦ Βιργιλίου τῷ Μαικίνα καὶ ὑπὸ τοῦ Μαικίνα τῷ Αὐγούστῳ.
- 38 — 8 Ὁ Τ. Λίβιος συγγράφει τὴν Ἱστορίαν του.
- 33 — 26 Ὁ Βιργίλιος ποιεῖ τὰ Γεωργικά (γνώμη J. van Wageningen iunior: De Vergili Georgicis Traiect. 1888). — (Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς).
- 35 Ὁ Ὀράτιος δημοσιεύει τὰς Σατίρας τοῦ Α' βιβλίου. Τὰς σατίρας ἤρχισε νὰ ποιῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 41.
- 35 — 30 Ὁ Ὀράτιος ποιεῖ τοὺς Ἐπώδους.

"Ετη πρὸ Χριστοῦ.

- 33 Ὁ Μαικίνας δωρεῖται τῷ Ὀρατίῳ τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν.
- 31 Μάχη ἐν Ἀκτίῳ.
- 31 — 19 Τιβεύλλου ποιήματα.
- 30 Ὁ Ὀράτιος δημοσιεύει τὰς Σατίρας τοῦ Β' βιβλίου¹.
- 30 — 19 Ὁ Βιργίλιος ποιῆ τὴν Αἰνειάδα².
- 29 Ἐπ' ἀνεὸς τοῦ Ὀκταβιανοῦ εἰς τὴν Ῥώμην. — Θυέστης τοῦ Βαρίου.
- 28 Ἴδρυσις τῆς Παλατίνης βιβλιοθήκης.
- 27 Ὁ Ὀκταβιανὸς λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου.
- 26 — 25 Ὁ Αὐγούστος πολεμῆ κατὰ τῶν Καντάβρων. Ἐκείθεν ἀλληλογραφεῖ πρὸς τὸν Βιργίλιον.
- 26 — 15 Προπερτίου ποιήματα.
- 24 Ὁ Ὀράτιος δημοσιεύει τὰς ᾠδὰς τῶν τριῶν πρώτων βιβλίων³.
- 24 — 20 Ὁ Ὀράτιος ποιῆ τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Α' βιβλίου⁴.
- 23 Θάνατος Μαρκελλοῦ.
- 19 Θάνατος Βιργιλίου καὶ Τιβεύλλου.
- 17 Ὀρατίου *Carmen Saeculare*. — Ὁ Βάριος καὶ ὁ Τούκκας ἐκδίδουσι τὴν Αἰνειάδα (Gaston Boissier: *La publication de l'Enéide. Revue de Philologie* τόμ. 8 σ. 1 ἐξ.).
- 17 — 13 Ὁ Ὀράτιος ποιῆ τὰς ᾠδὰς τοῦ Δ' βιβλίου⁵.
- 13 — 9 Ὁ Ὀράτιος ποιῆ τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Β' βιβλίου καὶ τὴν Ποιντικὴν Τέχνην⁶.
- 15 Θάνατος Προπερτίου.

Ἔτη πρὸ Χριστοῦ.

14 Amores τοῦ Ὀβιδίου (;)

8 Θάνατος Ὀρατίου.— Θάνατος Μαικήνα.

¹ Τὴν εἰδικτὴν χρονολογίαν τῶν δέκα σατιρῶν τοῦ α' βιβλίου, τῶν ὀκτώ τοῦ β' καὶ τῶν δεκαεπτὰ ἐπωδῶν ἰδ. ἐν τῷ Χρονολογικῷ Πίνακι τοῦ Franke τῷ ἐπιτασσομένῳ εἰς τὴν ὑπὸ Μυλλέρου (στερεότυπον) ἔκδοσιν τοῦ Ὀρατίου.

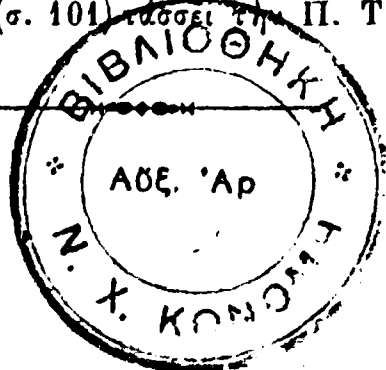
² Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 26-25 ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον γνωστὸν εἰς τοὺς λογίους τὸ ποίημα (Προπέρτ. 2, 34, 65). Ὁ Remigio Sabbadini (Studi critici sulla Eneide Lonigo 1889) ἀφιστάμενος κατὰ τι τῆς γνώμης τοῦ Ribbeck (Prolegomena critica σελ. 56 ἐξ.) δέχεται λίαν πιθανῶς τὰ ἐξῆς: ὅτι τὰ βιβλία Β', Δ', Σ' ἀπηγγέλθησαν ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου τῷ 23-22 — ὅτι τὰ βιβλία Α', Β', Δ', Σ', Η', Θ' συμπίπτουσι πρὸς τὰ ἔτη 28-26, εἰδικώτερον δὲ τάσσεται εἰς τὸ ἔτος 27-26 τὸ Η' καὶ εἰς τὸ 28 τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ Α'. — ὅτι ἡ σκηνὴ ἢ περιγραφομένη ἐν τῷ βιβλ. Ι' στχ. 118-142 εἶναι παλαιότερα τοῦ ἔτους 23, τὸ δὲ τελευτ. μέρος τοῦ Ι' παλαιότερον τοῦ 24—ἢ μονομαχία τοῦ ΙΒ' βιβλ. εἶναι τοῦ ἔτους 27-26 — τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Σ', 854-886 τοῦ 23, οἱ δὲ στχ. 788-807 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἶναι τοῦ 20—καὶ ὅτι ὁ στχ. 606 τοῦ Ζ' εἶναι τοῦ ἔτους 20. Ὡστε ἐκ τῶν ἑνδεκα ἐτῶν (30-19) καθ' ἃ ὁ Βιργίλιος ἐποίει τὴν Αἰνειάδα, ἐξ μόνον ἐγχειράσθη διὰ τὴν σύνθεσιν, τὰ δὲ πέντε διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν. Τὰ βιβλ. Η'—ΙΑ' εἶναι τὰ ἀτελέστερα, εἰς ταῦτα δὲ ὁ L. Havet προσθέτει καὶ τὸ Σ' (Revue Critique 3 μαΐου 1890 σ. 164).

³ Τὰς ᾠδὰς ἤρχισε νὰ γράφῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 30. Περὶ τῆς χρονολογίας τῶν ᾠδῶν ἐκάστων ἰδ. σελ. 128 ἐξ. τοῦδε τοῦ βιβλίου καὶ τὸν Χρονολογικὸν Πίνακα τοῦ Franke.

⁴ Ἰδ. περὶ τῆς εἰδικτῆς χρονολογίας ἐκάστης ἐκ τῶν εἴκοσιν ἐπιστολῶν τοῦ α' βιβλίου τὸν χρονολογικὸν πίνακα τοῦ Franke.

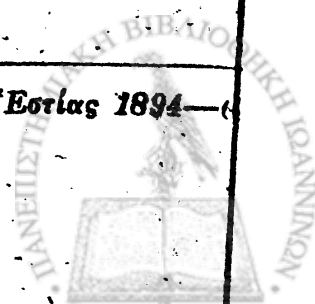
⁵ Τὴν εἰδικτὴν χρονολογίαν ἰδ. ἐν τῷ Πίνακι τοῦ Franke.

⁶ Ὁ Remigio Sabbadini (Le Epistole di Orazio 1890) δέχεται μὲν ὅτι ἐκ τῶν δύο ἐπιστολῶν τοῦ β' βιβλίου ἢ πρώτη ἐποιήθη κατὰ τὸ ἔτος 13 ἢ ὀλίγον ἔπειτα (σ. III), ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πιθανότητος διατείνεται ὅτι ἢ δευτέρα, ἢ πρὸς τὸν Φλωρον, εἶναι τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἐποιήθη καὶ ἢ πρώτη τοῦ Α' βιβλίου, ἢ πρὸς τὸν Μαικήναν, πρὸς ἣν ἔχει παρεμφερῆ τὴν ὑπόθεσιν, ἦτοι τοῦ ἔτους 20 (σ. 9-10).— Ποικίλαι δὲ εἶναι τῶν φιλολόγων αἱ γνώμαι ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγράφη ἢ Ποιητικὴ Τέχνη. Ἄλλοι (Reenen, Michaelis) δέχονται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 20, ἄλλοι (Vahlen) ὅτι κατὰ τὸ 18 καὶ ἄλλοι κατ' ἄλλο. Δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπίθανος ἢ γνώμη τοῦ H. Nettleship (Lectures and Essays κτλ. Oxford 1885), καθ' ἣν τὴν Π. Τ. ἐπέφησεν ὁ Ὀράτιος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 24 καὶ 20, ὅτε δηλαδὴ ἐποίει τοῦ πρώτου βιβλ. τὰς ἐπιστολάς. Ὁ Α. Μύλλερ (σ. 101) τάσσει τὴν Π. Τ. εἰς τὸ ἔτος 10 ἢ 9.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Προίμιον τοῦ μεταφραστοῦ	
Πρόλογος τοῦ συγγραφέως	
Εἰσαγωγή	
Βίος καὶ χαρακτήρ τοῦ Ὀρατίου	
Ποιήματα τοῦ Ὀρατίου	
1. Σάτιραι	
2. Ἐπιστολαί	
3. Ἐπῳδοί	
4. Ὀδαί	
Χρονολογικὸς πίναξ	
Πίναξ τῶν περιεχομένων	

ΤΑ ΕΞΗΣ ΒΙΒΛΙΑ ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

ΥΠΟ

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Ῥωμαίων. Πραγμα-
τεία ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τῆς δευτέρας γερμανικῆς
ἐκδόσεως τοῦ Γ. Κόππου κτλ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις
Χ. Ν. Φιλαδέλφειας. 1875.

Γ. Ἰουλίου Καίσαρος. Τὰ περὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέ-
μου ἀπομνημονεῖματα χάριν τῶν μαθητῶν ἐκδο-
θέντα (κείμενον, μετάφρασις καὶ σημειώσεις. Βι-
βλίον πρῶτον). Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου
Χ. Ν. Φιλαδέλφειας. 1877.

**Περὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας κατὰ
τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι.** διατριβὴ ἐπὶ ὑψηλῆς κτλ.
Ἀθήνησι, τυπογραφεῖον ὁ Παλαμίδης. 1878.

Κορνηλίου Νέπωτος βίοι ἐκδοθέντες ὑπὸ Σ. Κ. Σ.
(τὸ κείμενον μετὰ κριτικοῦ προλόγου). Ἐν Ἀθή-
ναις, τύποις Α. Κορομαλῆ. 1882.

Συντακτικὸν τῆς λατινικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν
τῶν γυμνασίων (ἐγκριθὲν ἐν τρισὶ κατὰ συνέχειαν
διαγωνισμοῖς). Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἀν. Κωνσταν-
τινίδου. Ἐκδόσις α' 1884, ἐκδ. β' 1888, ἐκ. γ' 1894.

Στοιχεῖα ἑλληνικῆς γραμματολογίας πρὸς χρῆσιν
τῶν γυμνασίων. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἀν. Κων-
σταντινίδου. 1886.

**Λόγος εἰσιτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς λατινικῆς φιλο-
λογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.** Ἐν Ἀθήναις,
τύποις Ἀν. Κωνσταντινίδου. 1890.

Τιμᾶται δραχμῶν 3.50.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας 1894 — 624.

